

Roman Wencel

Jak zech bůł pjyrsy rôz w Indjach

Ŭopisańy wyprawy do Indjůw
s šýrpňa i wrzejśna 2000 roku

*S pocūntku ūosmolů če blank.
Potý baný še s čebje šmjôć.
Neskorzí zacný še čebje bôć.
A na kûjncu baný či przôć.*

Šlûsk 2011

©Roman Wencel

Kontakt ze autory: ramacandra2002@yahoo.com

Wykôz

Wkludziny	2
1. Prolôg	4
2. Delhi	6
3. Vrindavan I	13
4. Jaipur i Amber	24
5. Radhakund	31
6. Govardhan	38
7. Vrindavan II	45
8. Rajza do Mathury	53
9. Mathura	60
10. Keralski Ekspres	67
11. Thiruvananthapuram (Trivandrum)	75
12. Kanniyakumari	85
13. Rameswaram i Dhanushkodi	94
14. Madurai	104
15. Tiruchirappalli i Srirangam	113
16. Tiruvannamalai	120
17. Kanchipuram	128
18. Chennai (Madras)	144
19. Tirupati, Tirumala i Tiruchanur	149
20. Nellore (Nellur)	155
21. Rajza do dûm	158
22. Epilôg	169
Całô wyprawa dýń za dñy	170
Literatura	172

Wkludzyń

W Indjach do teraska zech bûł pjýńć razy. W tej tukej kśüzce ūopisujā mojā pjyrsū wyprawā do tego kraju, z lata 2000 roku. Ūosprawjū sā ūo ūodwjjydzūných placach, trefjūných ludžach jak tyz i swojich rostolicnych przigodach.

Kâs bez ūostatnie lata zdûzûło še w ūod Gandhi'ego ūojcyjźne zmjyńic, a tyz i jô na ūeftore sprawy zaglûndû džišej džebecko inacy jak pjyrwej. Ūo tich pomjyńańach jednakûz tukej nê spûminû abo robjâ to bardzo sporadycnē. Blank wchodzâ w lañnâ a emocyje mojej pjyrsej rajze ku Indjû i ūopisujâ tyn kraj gynaü takû, jakû zech go widzoł a ūodbjyroł dzejśyńc lôt nazôd.

Šeoł by'ch dać tukej cytacowi blaňk klar do rozumjyńô, ize ūeftore fragmynta tekstu ūoparte sû na ūewerificjyrowanych zdrzûdłach (na tyn przikłod: moze to być jakô geśichtka swjûzanô ze ūopisowanû placy, ftorû ftojs ūopedzoł mi w drûdze), tamu ný mogâ twierdžić, zeby wsystko, co'ch sâ naškryfloł, bûlo absolutnû prôdû.

Je zech ūjadûmy faktu, ze snojdze še wé tej tukej kśüzce nêjedyń kûsek, ftry (skuli uzywanej w ný terminologije) ūokôze še dojś cýzki do spochôpjyńô dlô cytaca ūewjela ūobznajûmjunego ze indyjskû kulturû. I jô ekstra ūeftore take fragmynta ūostawjû sâ ūewyklarowane. Myjslâ, ize cytac, ftorego richtich ūûne zainteresyrujû, leko snojdze potrzebne mu informacyje wé internecu jak tyz wé rostolicnych mûnografijach. Mojû noŵwazńejsû cylû tukej bûlo ūopisańy tego, co'ch w Indjach widzoł a przezûl. Dopowjâ jescy, ze jak jô zech bûł wé tý kraju pjyrsy rôz, to'ch tyz bardzo kâs rzeczy tâ nê rozumjoł.

Choć w pjyrsej pole ſyrpnia 2000 roku wybrał zech še do Indjûw do kupy ze mojymi kamratûma, bez dugi cas prziskoło mi smykać še po Subkûntinyńce samymu. S pocjunktu dwa tydnie mjoł zech przilezytojś mjyskać w ūwjyntû mjejśce Vrindavan, a ku tymu pojejzdzić džebko po jego ūokolicy. Neskorzí pujscuł'ch še na daleke poledny kraju. W stâtach: Kerala, Tamil Nadu i Andhra Pradesh ūodwjjydzûl'ch pôrânôsće strzednówjecnych ūwjyntyńuw. Zajechoł zech aze na Cypel Comorin, a blizû kûjnca bûł zech w bibilijôtyce palmowych lišćûw wé Kanchipuram.

Bardzo je zech rôd wsyjskû pûmocnû ludžû, ftorzi dôwali mi rosto-majtne przidajne dorady — tak przed rajzû jak w drûdze. Bez nîch całô wyprawa bûła by kâs cýzejsô i chyba tyz ūo co mańi interesantnô. Krûm tego mojû kamratû džyñkujâ za mjele tôwarzistwo, a Ramdasowi za pôrânówu gojścinâ wé Vrindavan.

Staroł zech še pisać tyn tekst mało wjela tak, jak še gôdô wele Ťopolô, ale wkludzuľ'ch dû négo tyz pôrâ slûw adaptjyrowanych ze iňksych šlûskich gôdkûw. Mozno uzytô tukej üortografijô né je blaňk perfektnô i trza še bândze w przislojsci przi ní jescy trochâ nabakać, coby ná wysnôzyć ze nékûnsekwyngyjûw. Myjšlâ jednakûz, ize za tela dobrze ūuna ūoddôwô prawy klaň ūod ūopolskej gôdkî.

Pôrâ slûw ūo prawy ūodcytowań tekstu. Literâ á cytô še jak a abo dzebecko duzý, dlô przikladu ná, prá. ā to je nosowe a, dp. **widzâ Lijâ, gâjs, gâmba, kâs, rânce, chântné, cästo, wsândze**. é wypadujmy jako e, y abo jako goskâ pojstrzedníj mjýndzy e a y, dp. **wé waškuchní, í** noúcâjšcí cytô še tak jak i. Moze to tyz w gôdce być ij, yj, jyj abo cojš pojstrzednego mjýndzý nými, dp.: **idz dû ní, wycepní to, mańi, dalí, lepí, kí**. Nosowe i zapisujmy jako î, dp. **zańi**. Znak ô trza cytać zôwdy jako oł, dp. **drôbka, ôma, ptôk**. ú normalne cytô še jak u. Moze to tyz w gôdce być uł abo cojš pojstrzednego mjýndzý u a uł, dp. **cug gzú, je pú jednej**. ú je goskû pojstrzedníj mjýndzý u a o, dp. **kûn, mûn, Jûn, fûra**. Nosowe ú zapisujmy jako ɿ, dp. **chopi idɿ, jô mû, kûsek, gałujz, dûmb, kûnt, krûńcić**. ú cytô še jak polske Ł, dp. **noúmajnksy, ūokno, ūuna, raüs, aútobana, dzoúcha**. ý wypadujmy jako y, yj abo cojš pojstrzednego mjýndzý y a yj, dp. **wjýncý, duzý**. Nosowe y zapisujmy jako ȳ, dp. **idâ s ný, sýjs, kalýmba, wjýncý, pjýnta, na spamjýńc**. n je to zadñe n, dp. **rânska, lûnska, džýnkować, blaňk, dojšûngnûńc, bešûng**. Ūokûjnyńca -nych a -sych mogû być ūodcytane tak, jak še jy škryflô abo jako -nich, -sich, dp. **ûúnych, naszych**. Skupacyńa ci, ni, si, zi cytûmy zôwdy jako c+i, n+i, s+i a z+i, dp. **Cila, sinus, na zicher**. Skupacyńa ch, cz, dz, dž, rz, sz hnet zôwdy cytô še tak jak po polsku. Wé iňksych situuacyjach powinno być klar, jak do porzûndku przeczytać tekst kšûzki.

Przi škryflańu mjûnûw ūod indyjskich mjastûw, rzykûw, gûrûw a placûw trzimjâ še sâ zôwdy jakejš ūoficjalne uzywanej formy. Pojýńca tycûnce še religije abo filozofije jak tyz i mjûna ūod rostomajtnych bûstwûw a postaćûw ze literatury zapisujâ w šlûský alfabeće, mało wjela tak, jak še jy wypaduje.

Pisoľ'ch ūod cyrwca 2010 do stycnia 2011 roku.

1. Prolog

Juz tyjšūnke lôt nazôd mięndrzi tego śwjata wjedzeli, jak kās mogū cowjekowi ūo zywobyću pedźeć ūod něgo śníki. Trza yno umjeć do porzjündku cytać wé jejich ezoterycnej symbolice. No i poradžić poznać, ftore s̄ nich cojs waszegō gôdajū, a ftore s̄u pśinco wé werće. Mało fto džišej ſe znō na tej stuce. Przed tich jednakūz, co mjeli kejś przilezytojś nā džebko glāmbí študować, napocnā tā mojā geſichtā ūod ūopedyjónō śníku, ftory mi ſe pokózoł rôz bez noc w cugu — jak zech bûł wé Francyji i'ch jechoł ūod Strasbourga ku spajńskej grańicy. Ja, ja: či, co lepsý mje znajū, wjû za tela dobrze, ze jô šûlā rajzujā po śwjeēe; a ūo mojich przigodach, to mûgby'ch przi kozdŷ fajerze dugo ūosprawjać...

No, ale przyjndzma już do tego ūobjecanego śníku (zôchnymu cytacowi ūostawju do przewrûzyńo jego znacyńy).

Je zech w Indjach. Pojstrzodek lata, hyc jak sto pjerûnûw, ku tymu wilglojśc w lûfcie ņe do ūdzerzyńo. A jô, zgrzûny ūokropicńe, krojā drûzkû pojstrzûd lûnkûw, palmûw, a poty polûw ze rajsý. Przedymnû pokazuje ſe wjejś: ūokrûngle gliňanne lepjûnki ze słumjannymi dachûma i maluskymi ūokjyneckûma, przi ūeftorich potki zbastlowane s krziwic knatlûw. Ze zadku pasû ſe krowy i koze, na strûmje ſedzi pôw. Jô idâ prosto. Wchodzâ do wsi i wrôz widzâ, jak ūod jednej chałpecki ūtapje ku mje ômelka, tak wjerzâ dobrze bez ūojzymdzejšûnt lôt starô (krûm nî inksych ludži tâ nýma). Witô ſe sy mnû, jak prawje przełazâ wele jeji zegrûdkî:

- Dobry dzyń!
- Dobry, dobry! — ūodpadujâ i scâ iš dalí.
- My ſe znûmy, prá?
- Na isto? A skûnd?
- ņe pamjîntôs, jak zejś bûł mojî naućicelî? Šedymdzejšûnt pjyńc rokûw nazôd!
- Ná ņe rôdzcé! Jakûz to tak? Przecyś jô zech je yno dwadzejśca ſedym lôt starý!

Kobjita pokôzała mi pôrâ takich brûnnych sybkûw, rostomajtne po gñyntich, ftorich połnuško mjała nastawjano wele pota a doûokoła chałpy, przi murze (jejźli ususûnû glinâ ūolepjûnû krowskymi klôtu ma idze zmjanowa  murý).

— Pamjîntôs, jak zejś mje ucûł robić te sybki? Jô zech ſe jy do džiša na pamjûntkâ ūostawju a. Ūune wsystke sâ stojû, ańi jednej'ch ņe wycepla!

— Ñe pamjýntů.

Wezla jedná sybkā do rānkůw, wysnôzůla ná swojý sari i dała mi pochytać.

— Pamjýntôs?

— Ñi.

Te moje ūostatné „níi” ně bûlo juz take pewne jak słowa, ftore’ch wcejsíi wyrzek. Cojś dryny wé mje zacynało še džôć, cojś še ūotwjyrać, cojś pýnkać... Ale zech blaňk ně wjedzoł, jak mû tyn znak ūodcytać.

Kobjyta stanúna przedymnû i wejzdrzała mi głâmboko do ūuc.

— Pamjýntôs? — juzajš še mje spytała.

A jô níic. To przisła jescy blizý mje.

— Pamjýntôs? — pedžala polekzý.

Jô zech dalí níic ně pamjýntoł. Kobjyta przecówla še ku mje tak, co nase nose bûly hnet jedyn wele drugygo i yno’ch przed sobû widzoł jeji gâmbâ.

— Pa-mjýn-tôs? — wyseptała blaňk poleku.

Pocú zech še wrôz tak, choby mi fto côrne brele symnûn, zdrok prziwrûcûl abo šichtâ marasu s paple sklupoł. Przed ūocûma napocły mi še pokazować rostomajtne scyny. S pocûntku zech yno widzoł — choby w telewizyji — jak wé wjejskej skole, nad ūogný, do kupy ze inksymi dzejckûma formujamy te sybki. Ale za kwilâ przisły dû mje wsystke noûglâmbse emocyje ze tânego zywobycô. Po licach zacły mi ćec płacki, a kobjyta jescy rôz še mje spytała:

— Teraski pamjýntôs?

Na isto zech pamjýntoł! Ze takû akuratnojšcû, choby to wsystko dzoło še wcora abo džišej!

— Pamjýntû! Pamjýntû! — pedžoł’ch bez lzy.

Nasej radojšci ně bûlo kûjñca. Przecâ to tela lôt juz minûno, jak my še ūostatnýrôz widzeli! A tukej poradzyli my še na kraju swjata juzajš snojš, juzajš trefić jedyn drugygo! Zacli my še przed tû jeji chałpeckû scískać, rôz smjôć, a rôz beceć ze scejšcô...

Na tû mûj sňik še skûjñcûl. A francuski cug gzú do przodku jak noûprzûd, ku spajnskej grańicy...

Mjejšûnc neskorzí mjoł zech na sejš tydñi lećeć fligrû do Indjûw. Pjyrsy rôz w tû zywobycu!

2. Delhi

Nadesoł ūúsmy šyrpńa — dýní, na ftory cekoł zech tely dugich mjejšýncy, ftory widzoł zech swojý wn̄ntrzný zdroký i do ftorego mojej dusy bûlo tak teschno. Dýní, kjedy mjała napocýńc sé moja wjelkô rajza ku krajiňe Bharatûw — znanej mi wcejšíń yno ze kšúzkûw a ze rostomajtnych istnych geśichtûw, berûw cy legyndûw prziwozûných ūod storocûw do Ojrópy a ūosprawjanych do džísa przi rostomajtnych ūokazyjach. Šeli to wsystko mûgły być yno bojki? Ñe wjedzoł'ch. A gos ūod pojstrzodka mi padał, ize jô tâ musâ jak noūwarcý pojechać, coby samymu jak noūwjýncý uwidzeć, pocuć, a mozno i rânkû pochytać. Musâ i gotowo! Choby ñe wjâ co mjało być lôs!

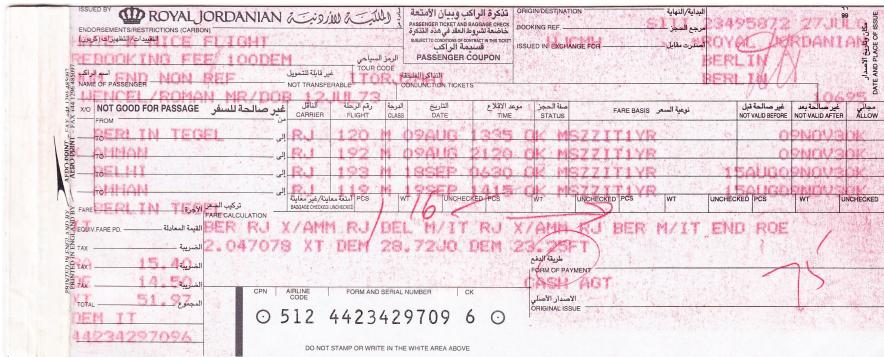
Zôdyn u mje w dûma ñe poradzûł spochôpić, jak jô zech przisoł na tâ idejâ, coby hnet na pútora mjejšûnca ajnfach wybrać sé „do takiego bjydnego kraju”. Radzyli mi, ze mûndrzí bych postûmpjûł, jak — zamjâ tyrmańi tely pijýndzyskûw na gupje zašcołki — zacûn by'ch na pomjskańy šporować abo tyz kupjûł sé cojś richtich przidañnego. Jak by'ch sé tak zrobjûł dwa tydnie urlôpu wé Italiji abo w Turcyji, to wjerzâ familije by to tak bardzo ñe džiwowało. Ale ćis sé samymu „do tego induskygo marasu”? Na pje-rû-na???

Z jednej strûny mojego ducha festelnie ćûngło ku Indjû; n'ale z drugej, jak trza juz bûlo nasykować sé kofer, kozdymu w dûma pedzeć „do widzyńo”, a poty wylyjż ze chałpy i pojechać ku ñeznanej žymi, to'ch — proûdâ pedzeć — ścoł, coby wsystke zygary i kalyndórze cówły sé choć yno ūo jedyn dýní do zadku, coby to wsystko dzoło sé trochâ ñeskorzí. Kyby prawje wé tyn dýní moja starka ñe fajerowała sedymdzejšýntego drugigo geburstaku i jakby'ch ñy mušoł ūostawić mojich przôceli przi stole połný maskjetûw, to mozno tyn pocýntek ñe bûł by dlô mje taki ćyzki. No ale cûz: słowo sé pedzało, trza bûlo iš na przistûnek.

Cerwjûny podmjejski aûtobus zawjûz mje do Ŭopolô, a tâstjûnd cugý zajechoł zech do Wróclawja, dže na banhôwej trefjûł'ch mojich kamratûw i kamratki. Do kupy bûlo nôs sêdmjuch: jô, Rôbet, Elzka (Rôbetowa libsta), Kajsa (ûod ñego śostra), Marjus (Elzcin brat), a ku ñy jescy Jakub i Ana. Całû celôdkû śedli my w nocny snelcug do Berlina. Do mijymjeckej stolice zajechali my 9.08 wele ūísmej rano, pú godziny uñeskorzûni. Muśeli my całû drûgû stôć abo sedzeć wé koridorze, jako ze wsystke kupeje w nasŷ wagûne bûły blańk fol.

Z Berlina poleceli my do Delhi lińjû Royal Jordanian bez Amman, dže mjeli my trzigodzinnû pažâ w rajze. Fliger zlandowoł w stolicy Indjûw 10.08 ūo trzi śwjerći na sústû rano — polekušku napocynało sé

juz jajsnić. Wjerzā jake pú godziny prāndzý, jak my byli jescy wysoko w lufcē, pilot podōwoł nū roztomajtne informacyje, a pojstrzūd ních totaký: „tymperatura na flugplacu w Delhi: dwadziesáta siedem gradów”... „No, to do poledního zrobí še štyrdziesáti, jak nē wjšncý” — zech še wtyncôs pomyjšloł. I — jak še poty ūokôzało — mjoł zech prawje.

Jescy na flugplacu, zarôzki po ūodebraňu naszych rukzaków a kofrûw, pojšli my zmjyńiç pijündze do State Bank of India (mjeli sā prawje ūotwarto, choćoz bûlo jescy dojś wcas rano). Jô zech przedoł trzista dularûw, a kozdy š ních przíniûs mi 44 rupje a 90 paisûw (jedna indyjskô rupja tajluje še na sto paisûw).

Przi takich tranzakcyjach turista w Indjach ný moze zapúmjeć ūo dokumyńce, na ftory tukej po angelsku padajú „encashment certificate”. Je to papjür pojswjôcajûnci legalnojśc wymjany piñyndzy i cästo wé tý kraju bywô potrzebny.

Przi wýjścu ze terminala ūod przesło godziny cekoł na nôs ūod Rôbeta kolega Ramdas — Polôk, ftory pôrâ lôt prândzý zmjyńuł religijû, przijûn ūod guru duchowe mjûno, ūozyńuł še ze hinduskû braminkû i suzûl tera-ski za pudžari'ego (to je: kapłana) wé vrindavajnskej swjþuntyní Kriszny i Balaramy (jake 130 kilometrów ūod Delhi, ku poledníowi). Ramdas mjoł juz ūobštalowanuł taksâ, do ftoresj zarôzki powcepowali my nase gepeki a pojechali ku cyntrum mjasta.

— Nê sceli by'jsce zacíuń ūod ūodwjjydzyňô jakyojoś interesantnego placu tukej w stolicy? — spyoł še nôs w drûdze Ramdas.

— Camu ní? Yno dorôdz nû co — ūodpedzoł Rôbet.

— Pojedźma do Cerwjûnego Fortu, inacy Lal Qila. Jô zech tâ jescy nê bûl. Wy wjerzâ tyz ní?

Zôdyn z nôs nigdy wcejsiý Cerwjûnego Fortu nê widzoł, beztûz radži my dûn z Ramdasý pojechali. Ūokôzało še jednakûz, ize tyn pałac-fort

úod Szaha Džanana ze XVII storocô bûł prawje zaparty, chyba skuli jakygojś statnego (abo iinksego, né wjā gynaŭ) swjýnta. A skoda, bo bodejš bardzo kâs je tâ do ūobejzdrzyńo.

Mje zôwdy cýngło ku poledníowý Indjû. A mjeli my s kamratûma wcejšíni ugôdano, ize dwa tydne pomjyskûmy wé Vrindavan, po cý ņeftorzi z nôs pojadû do Kerale i do Tamil Nadu, a resta do Puri w Orisše abo do Bengalu. Akuratnego planu jednakûz my né zrobjyli; a jô zech bûł swjadûmy tego, ze jak za pamjýńcû še né kupjâ biletâ, to potý mogâ mjeć s tý problém (dyć w Indjach kupa ludži cugûma rajzuje).

W Delhi (juz w takse) ūokôzało še, ize moji kamrači blaňk né wjû, kjedy i dze gynaŭ śceli by jechać! Ku tymu dzoúchy zacły rzûndzíć, ze ūûne rade by še tak kupjûly Jake indyjske zacky, bo w tich, co majû na šebje, jî ba je newygodnie abo za gorko. Ramdas, jak yno to slysoł, kôzoł takšôrzowi jechać na Pahar Ganj (cytej: Pahargańdż), to je do dzelñice w cyntrum Delhi ze srogý tórgy. Jô zech zarôzki pedzoł, ze mje tera indyjske ūoblecyńa né interesjyrujû (bo przecâ idze jy tyz dostać kaj ińdzí!) i idâ prosto na banhôw New Delhi. Smûwjyli my še yno, dze takšôrz bândze na nôs cekoł.

Rôbet i Marjus pojšli z dzoúchûma na tórg, jô sûm na banhôw, a Jakub ze Ramdašy wachowali naszych gepekûw (né śceli my takšôrza ūostawjać s nymi samego).

Na banhôw bûlo mozno dwjesta abo trzista mejtrûw, ale zańy zech tâ zasoł, wjerzâ pjýńcuch handlyrzûw prubowało mi wciš rostomajtne fićimatynta.

Na banhôwje ludži jak mrowcûw. Čisba, larma do djôska i trochâ! Krûm tego rostomajtnego gizdajstwa naúoścepowano w karbit! Ludže šedzeli sâ całymi familijûma abo lezeli na zymi. Jedni na mjechach, na tašach abo na kofrach, iinksi mjeli ze sobû yno małe pakslicki abo srogse byrdy klamorûw. Widać i cuć bûlo, ize dugo juz tukej cekali. A dlô ņeftorich tyn banhôw bûł mozno i dûmý...

Šeoł zech stanûńc wé noúkrûtsej raji, ale'ch wartko uwidzoł ze przodu-ku wišeć tabulâ, na ftořej bûlo naškryflano: „Q for ladies only” (Raja yno przed kobjyty). To'ch posoł dalí, do chopskej raje. Zarôzki ūospostar zech przed sobû landkartâ a zacûn zech jû pozorne študować, bo'ch sûm jescy gynaŭ né wjedzoł, dze ze Vrindavan dalí pojadâ. Co kwilâ przedymnû ftojš še wciškoł a kupowoi bilet bez cekańo, co dzebko mje nerwowało. Ale jak zech Hindusû prubowoł wytuplikować, ize'ch tymu rôd né je, ūûni štalowali še tak, choby mje tâ né bûlo. Mozno né poradzyli po aingelsku gôdać, né wjâ. Za trochâ jedyn poaúfryjgowany chop totako še dû mje

úozwoł: „Zawrzí pysk, ty bjôluchu pjerûjński, a nû sâ né fândzôl, co w nasŷ kraju mûmy robić!”. Wjîncý zech sé juz né ūodzywnûn, aze’ch przisoł dran.

— Dostanâ u wôs bilet do Trivandrum? — spytoł’ch sé przedôwaca.

— Ñi, panôcku. Na pjyrsý štoku je ekstra raja dlô turistûw né z Indjûw. Tâ idzce.

— A môće sâ jakû kšûzkâ, ze ftorej by’ch sé mûg dowjedźeć, jak cugi w Indjach jezdzû?

— Mûmy „Trains at a glance” (to je „Cugi na jedno kuknýńcy”). Dwadziesiata pjýńc rupjûw. Sceče po aingelsku abo w hindî?

— Po aingelsku mi dejće.

S „Cugûma na jedno kuknýńcy” pod parzû posoł zech na pjyrsy štok, ale jescy na słodach podesoł ku mje jedyn chop, tak dojś do porzjündku po ojrôpejsku ūoblecûny w siwe galoty a w bjołû kosulâ, i sé mje spytoł:

— Idzce kupać bilet na cug, prá?

— Ná toć. Pedżeli mi, ze sâ trza do gûry wlyjz po słodach — ūodpedzoł’ch.

— To pûdzce sy mnû. Nase bjûro je tâ po drugej strûne drûgi.

Posoł’ch. A chop zakludzûl mje do jakejś izby, co možno i wyglûndała na bjûro. Yno’ch sé džiwowoł, camu tâ né buło zôdnej raje za biletûma, przecyś tela ludzi ze Ojrôpy a ze Ameryki jejzdzi do Indjûw!

— Ñy môće džišej wjela klijyntûw — zacûn zech.

— Aaa, wjyće, my dopjyro tera ūotwarli. Po połodníu wjîncý ludzi sâ prziđe.

Chop pedzoł mi, ze to je bjûro ūod jego kolegi, a ūûn urzýnduje wyzý i... tâ trza wlyjz po drôbce. Jô zamjâ go w tû mûmyńce ūosmolić a iš nazôd na banhôw (bo cú zech, ize cojś sâ né štymuje), bûł zech na tela naiwny ze’ch wlôz za ný po tej drôbce do gûry. Chop mi postawjûł stołek, coby’ch sé sôd, saltnûn kûmpûter i sé mje spytoł:

— To kaj sceče jechać?

— Do Trivandrum.

— A kej gynaü i wé ftorej klaše?

— Powjydzce no mi noúprzûd, wjela by mje przisoł bilet w drugej klaše do spañô (aing.: second class sleeper).

Chop ūotwar swûj srogî heft i napocûn łowić w ný prajzu. A jô zech to samo zrobjûł s „Cugûma na jedno kuknýńcy”.

— Dwa a pû tyjšûnca rupjûw. To je bardzo a bardzo tûno — ūozwoł sé po minuće.

— Wy'jśce sé ne ūomylyli? Trivandrum, drugô klasa do spańô, w jednâ strûnâ?

— Ja, Trivandrum, drugô klasa do spańô, w jednâ strûnâ. To je bardzo a bardzo tuńo!

— Ale sâ w „Cugach na jedno kuknýcy” stoji, ize ta rajza kostuje yno 546 rupjûw!

— Ta wasa kšyzka je starô. Teraski na całej bańe mûmy juz iñkse prajze.

— Starô??? Pjerucha! Jô zech ná džísej kupjûl! W ćula to wy rûbče kogojs iñksego, ale ne mje!

Zarôzki tyz ślôz zech po drôbce na dûł, dwjyrzi ūod bjûra'ch zatrzas tak, co ūo trochâ sé ne ūozlećały, a'ch pomašyrowoł nazôd na banhôw New Delhi. Tak jak noúprzûd, co  d ebko mu o  zech ūodgû a  ūod  ebje napartich handlyrzûw. Na s odach juzaj s iñksy chop sé mje spyo ,  eli ne potrzebuj  bilet na cug (to b u  wjerz a tyn „kolega”, co mjo  bjûro na dole).

— Ja, potrzebuj , ale ne ūod w os! — zech mu ūodped o  i'ch poso  dal .

Gyna  jak zech sé spod ywo , raja dl  ne-indyjskich turist w b u a doj s dug : przedymn  ceka o tak wjerz  40 lud i. Na scej cy s o  se yj s na sto ek. Raja przec owowa a  s e bardzo poleku. Cho   tyry baby  obsugowa y, dran prziso  zech dopjyro za dwje god iny. „Ramdas t a  w a  ce jajco s nej s , jak baje mu o  tak dugo na t y hycu ceka ” — pomyj s o ch.

Kupj l zech s e jedyn bilet z Delhi do Trivandrum na 26.08, a drugi naz d na 14.09,  oba dwa w drugej kla e do spańô. Mu o  zech przi t y pok o a  m u  pa port (ze ftorego przed wacka bilet w wsystko, co yno s o , przepisa a), no i tyn zesmol ny papj r ūod State Bank of India. Kobjyta, co mje  obsugowa a , na ekstra formul rzu ūodpisa a n umery trzuch 500-rupjowich  ajn w, ftorymi zech j i zap a c u  (pewni y ki  tego, ize  u ne c asto s u  falsowane). Kozdy bilet prziso  mje „pj y  set  tyrd zej ci sej  rupj w yno”. Ja, yno! Kej w Indjach na c j s  skryflaj  prajz, to hnet z owdy pis , ze to kostuje tely-a-tely rupj w yno.

Po kupj u bilet w mu o  zech jescy ūodw yd i  banh owy haj el. Ne s o  se tukej — jak u n os, w  l sku — s y s do porz undku na haj elde klu, yno trza b u o c ampn y . Ny mjeli s a tyz kl opapj ru a i spil ngu. Narychtowane za to b u y: ajmerek z wod u  a g orcek do polywa o rzi i. Dl  niejednego Ojr opejcyka sadzy y kn uta w  indyjskiej tu ale e mo e by  d ebko szokuj n ce. Dl  mje ne b u o a i troch a. Take haj le zech

potý trefjoł bez nastýmpne tydnie w całý kraju (choćoz — musā prziznać — neftore s ních mjały juz śpilūngi). Rôz za kjela cōs yno mjoł zech przilezytojśc uzywać „European style toilet” abo inacý: „Western style toilet”.

Uod casu, kjedy prjjechali my na Pahar Ganj do můmyntu, jak zakoć-wâńcůl zech še nazôd do aúta, minûny trzi godziny. Moji kamrači ný mjeli juz cwańo duzý cekać, yno takšôrz wygljundoł tak, choby blaňk níc še níe stało. A Ramdas, ze bramińský nícý ūowińyntû trzi razy doúokoła ścuka, rzykoł prawje gajatri i bez swjerć godziny zôdyn ný mûg go sterować.

W Indjach nýma še co uwijac ańi za feste nerwować. I kozdy, fto je sâstjind abo (jak Ramdas) bez pôrâ lôt tukej pomjyskoł, bardzo dobrze ūo tý fakće wjy.

Jak Ramdas juz zerzykoł gajatri, ūopedžoł'ch mu zarôzki ūo tý bjûrze przi banhôwje. A ūûn yno še ūośmoj i zrobjûl totaki kûmyntôrz:

— Sâ w Indjach wsândze môs poľno wichlaczûw. Pozûr muśis dôwać w pjerûny, bo inacý za pôrâ dñi ūostańes bez ceski!

Skjyrowli my še ku Vrindavan. Noúprzûd bez začiśnýnte Delhi, a neskorzí aútobanû Delhi-Agra na polední. Zôdyn z nôs ný mjoł juz châńci na łazyńy po mjejśce. Po dwuch nocach hnet bez spiku, kozdy myjšloł yno ūo tý, coby zjejś ūobjôd a še štreknûńc i do wjecora juz níc inksego níe robić.

Jô ūod samego pocüntku bûł zech ūopity indyjský kulturû do kna. Wsystko, co'ch widzoł, co'ch slysoł i cù mje sâ fascinowało: ūoblecyña, gâmba, rostomajtne spjywne gôdkî (ftorich zech níe rozumjoł). I wsystke te egzotycne wûne, co przichodzûły ku nû ūod sklepûw wele drûgi! Wsystko bûlo sâ inkse jak u nôs w Ojrôpje! I take gryfne, take fajniste! Né zawôdzało mi ańi trochâ to, ze nas takšôrz w mjejśce durch titoł, níe jechoł podug zôdných prawidlów i w kozdej kwili mûgli my še ūostrzaskać ūo strûm abo ūo druge aúto. Blaňk mje níe džiwowały elefanty ańi kamele na aútobańe. Nêjedyn cowjek mozno by dostoł hercslagu, jakby še snôd tâ dze jô. Mje jednakûz wsystko sâ štymowało: kozdy diňks bûł na swojy placu, jak dwa a dwa je štyry! Cù zech še tak, choby'ch po dugich latach prjjechoł juza jś nazôd do dûm...

Jak yno my wjechali do Vrindavan, takšôrz ūostoł stôć, a Ramdas nû pedzoł:

— Wylyjzce teraski wsyjscy z aúta raüs, sebuje wase zandale i chaće, potý klýnkñice na drûdze a še poklûńce. Sûj zejśce w swjynty mjejśce. Na žymi, po ftorej sûm Pûnbûcek kejś chodzûl!

Tak my tyz ucyñyli. S pocüntku zôdyn níe zmândrowoł še níc gôdać;

yno wsyjscy po bosóku, na kolach, z gowūma przićisnýntymi do žymje rzykali a džýnkowali za scejśliwū rajzā. Ramdas zrobjūł dandawat, to je połny poklún: noúprzūd klýñknún, poklúnūł še tak jak my, potȳ še połozūł, nos i coło przićis do žymje, wyćung do przodku rānce (tak daleko jak yno poradzūł) i zerzykoł mantrā do swojego duchowego naućiela.

Jak zech juz dźwigoł swojā gowā i stôwo'ch na nogi, to spûmjało mi še, ize'ch bûł rôz wycytot w jednej kšûzce (nê pamjýntu juz tera gynaū w jakej), co wsyjscy majskajńcy Vrindavan byli pjyrwej uznówań za „ćýnḡ wyzwołanych”. Źod cego? Ano, ũod smykańo še po ūokrûnku sañsary, to je ũod ćûngłego rodzyńo še a umjyrańo wé tý materijalný swjeće. Tak stoło w kšûzce, ftořej titla zech nê spamjýntoł; a jô wjerzūł zech w kozde słowo. W tântej jednej kwili zdôwało mi še, ize wsystko, co moje ūocy widały bûlo swjýnte...

Skuli tego, co'ch sâ wyzý naškryfloł, nêjedyn

z wôs wjâze še poklupje po gowje abo powjy, ze na dekel mi pjere; abo ześmjeje še sy mje festelne. I jô mûgby'ch ūo tý slowy nê spûminać. Rzyknâ wûj jednakûz blaik, ale to blaik scyrze: jak jô zech bûł pjyrsy dzyń w Indjach, to'ch na isto gynaū tak pomyjšloł i nê inacý zech pocú. Jô, Rôman ze Judynbergu¹, džejsûntego syrpna 2000 roku, ūo pjýńc po trzi swjærí na drugû po poledniu podug indyjskiego casu. Nastýmpne dni i tydnie na Subkûntinyńce mjały dopjyro poleku ūotworzić mi ūocy.

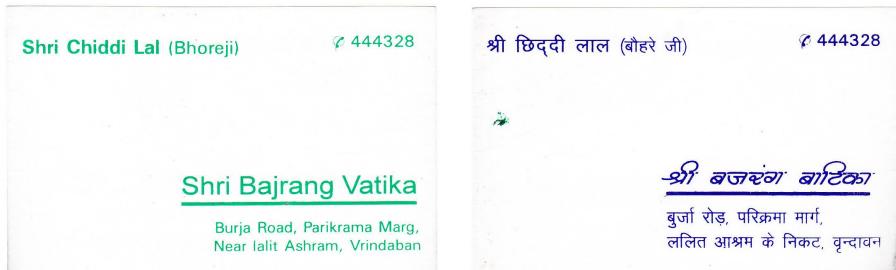

Ajnfart do swjýntego mjasta.

¹ Judynberg: poledniowô tajla Kûmprachcic

3. Vrindavan I

Zajechali my na nas kwaterę — Shri Bajrang Vatika wele Lalitowego Aśramu. Choć Elzka ūokôdała wcejšíni wsystko z gospodôrzuma bez telefûn, wé Vrindavan ūokôzało sé, ize či prawje dostali bezuch i yno dwie izby majú fraj. Ramdas na to ūoznajmjûł, ze jego ślubnô pôrâ dñi prândzý wyjechała do swojej familije i dwuch z nôs tydzyń bândźe mûglo u niego pomjyskać. Takúz to trefjûł zech z Jakubý do Ramdasa, a Rôbet, Elzka, Marjus, Kajsa i Ana ūostali w Shri Bajrang Vatika.

Jak yno my sé z Jakubý ūokämpali a przeblykli w cyste zacky, Ramdas doł nû kozdymu bjołe dhoti i khurtâ. Mje pedzoł, ze khurta je blaik nowô, a dhoti yno dwa abo trzi razy mjoł ūoblećune. Nigdy by'ch sé ne spodzywoł, ze dostanâ tukej w Indjach taki fajnísty gešyńk na prziwitań!

Ramdas zakludzûł nôs wsyjskich śedmjuch do malej restaŭracyje pri Bhaktivedanta Marg — drûdze kludzûncej do cyntrum mjasta a znanej tyz pod mjüný Chatikara Marg. Šedli my przi srogý stole na dworze i ūobštalowali sé kozdy po jedný thali. Bûł to taki dojš standartny ūobjôd, na ftory sklôdały sé: rajs, dal (je to zupa z grochu abo ze fândzôlów munig do polywańo rajsu), trzi zorty sabdzí (to je gemize), čapati (placki s psyńicnej mûnki) i jogurt.

Bediner sé spyoł, séli mô nû prziinyjś lezki abo wolymy jejś rânikûma. Ramdas ūodpedzoł, ze ūûn baje jôd rânkû, jô'ch zrobjûł tak samo, a moji kamraći poprojyli ūo lezki. Za kwilâ bediner przisoł nazôd i ūodprôsajûncó sé dû nôs ūozwoł:

— Ñe gorsće sé na mje, moji rostomjyli, ale jô prawje tera yno štyry lezki mû fraj.

Rôbet z Elzkû na to rzykli, ze ūûni tyz mogû jejś rânkûma.

Do ūobjadu kupjyli my sé kozdy po pûlitrowej flaseccie ūocyscûnej wody Bisleri. Bodejś to, co ćece ze vrindavańskich warserlajtûngûw, blaik ne nadôwô sé do pićô i wartko idze sé sâ zarajžić rostomajtnymi chorobstwûma.

Jakub šedžoł na kraju stoła i co kwilā mušoł ūodgūńać ūod sā krowā, ftorô podlazowała ku nýmu z drúgi a wrazowała mu swýj pysk do talyrza.

Jô normalne dojś kās jā (co pǔ mje widać) i bûla tukej perfeknô przilezytojś ku tymu, coby se tûno naćkać za wsysjske case. Po zapłacy-ńu 25 rupjûw, kozdy mûg dostać tely jôdla, wjely yno poradzûł smjejścić w zołjndku. Sabdži i dal bûły jednakûz tak ūokropicne krepke, ze ňe poradzûł zech za kās jich zjejš. Po licach lećały mi płacki jak yno dźebko wjýncý narôz wrajzûł zech do gãmby. Gemizâ trza bûło mjysać z rajsý i jejś do kupy ze čapati. A i to wjela ňe pûmôgało.

Kej bediner uwidžoł mje przi ūobjedze ślimtać, zacún robić bołzny. Spytoł se mje noūprzûd, śeli mô mi na talyrz dać wjýncý piklûw abo dosuć chili do dalu. Dźebko znerwowany zech mu ūodpedzoł: „ní!”. Tyn za kwilā przińus s kuchñe miskâ nafolowanû ūostrymi paprikûma, sôd wele mje i ze śmjichý ūod lica do lica tak se dû mje ūozwoł:

— Jak sâ przi mje zjys trzi take, to ta całô miska je twoja!

— A ćisnés ty giždze s ný nazôd! — sfaruńuł'ch go.

Mojý kamratû z ūuc płacki ňe čekły, yno prawje mûj jýzur bûł taki feste delikatny (abo zech mjoł pechâ trefić na górsć ūeūozmjysanych przi-prawûw). Mjeli za to kupâ śpasu zaglûndać, jak co kwilā wymowoł zech s kabze tašyntuch a zech se ūočyroł pod ūocúma. Bûł zech festelne rôd, jak zech juz mûg zjejš spajzik — słodki rajs ze kardamûný na mlyku.

Mozno ņeforzi z wôs sptyajû se mje tera: camu wé tý nasý ūobjedze ňe bûło zôdnego karbinadla, korleta, rolady abo jakej kurzej kojle? Po jedno: wsyscycy ūojzmje byli my wegetarjanûma i sù my nými do džisa. Jô ňe jâ mjýsa aní rybûw juz ūod 1993 roku; a dzejýńc lôt nazôd, to'ch aní jajcûw ňe broł do gãmby. Po druge: jako ze Vrindavan uznôwane je za śwjýnte mjasto, jedzyńy a przedôwańy mjýsa sù w jego grańicach blańk zakôzane.

Zabićy krowy je dlô religijnego Hindusa bardzo ćýzký grzychý, ūosobliwje wé taký śwjýntý placu jak Vrindavan. Duchowi naućiće padajû, ize tyn, co zabjûł krowâ, bândze mušoł za to ćyrpieć tyjšûnce lôt na pjekelnych planetach. Krowa, tak jak matka, futruje nôs swój mlyký. I skuli tego w hinduizmuše gôdô ſe, ze je ūuna ūod cowjeka matkû. A yno noūgorsy chachór zatuk by swojâ matkâ, prá?

Ludzû, ftorzi juz „musû” jejś mjýso, starô hinduskô tradicyjô dorôdzô, coby pocekali aze zwjyrzâ samo kojtné ūod starojsći (bo jedzyńy zdechliny grzychý ňe je); abo jedli jakejś nizse zwjyrzýnta, dlô przikładu: koze, świńe, psy, koty cy ryby. Sù tycz w hinduizmuše przikôzańa, podug ftorich tyn, co sce jejś śwjyze mjýso, powińny sùm zwjyrzâ wychować i swojimi

rāňkūma jy zatuc (yno ný moze to być krowa!). Przed zarznýńcý takygo zwjyrzýńca, trza mu do ucha pedźeć mantrā, ftorô znacy: „Džišej jô zabijú čebje, a w przisłojści ty zabijes mje”. „W przisłojści”, to je w jedný ze nastýmnpnych zywobyćów.

Po ūobjedze posoł zech do „Public Calling Office” (PCO) zazwúnić do dûm, coby pedźeć ūojcû ize’ch scejšliwje zalečoł do Indjûw. PCO je to a jn-fachowô budka ze telefúný, wé ftorej kúmputer mje-rzi cas a wyrachowuje kost rozmówy, cowjek zajś pobjyrô išciznã za nã. Mûmy w Indjach dwa typy PCO: STD i STD/ISD. S tich pjyrsych idze zwûnić yno w grańicach Indjûw, a z drugich na cały swyat. Beztûz, jak sé sce stûnd zatelefûnować do Ślûska, trza łowić šildu: STD/ISD/PCO. No i pamjýntać ūo tý, ze bez lato urzýndowy cas w Ślûsku rostomajtñi sé ūod indyjskygo ūo trzi a pú godziny, a bez zimã ūo styry a pú.

W dûma Ramdas trochâ poūosprawjoł nû ūo swojý weselu wé Vrindavan. Gôdoł jak wyglündala całô ślubnô cerymûníjô, jakû mjeli agni-hotrâ (tak sé zwjy ūogñowô ūofjara) a jak byli ze kobjytû poūobûcûní. Spûminoł tyz ūo srogý fajerze i pokazowoł nû albûm ze zdjýńcûma. Ramdas pedzoł, ze familijô ūod jego kobjyty zaprojûla przesło 500 gojści, a ze wsyjskich jego przôcelûw do Indjûw przilečoł yno brat. Uojcowje byli bardzo ñeradzi skis tego, ze sé wez Hinduskâ. Wesely níc go níe kostowało, bo — jak kôze tradicyjô — za wsystko zapłaćûl jego swigerfoter. A krûm tego kobjyta prziñusla mu aüssstojer.

Przed spańy nas gospodôrz ūoznajmjûł, ze wcas rano wybjyrô sé do swjûntyne na mangala arati (pjyrse ranne nôbozyjistwo), bo „dzyń bez mangala to je dzyń stracûny”. My z Jakubý na to pedzeli, ze radzi pûjdzymy s ný mit. Ramdas nû radzûł, ize ze swojû ślubnû na mangala arati chodzû hnet kozdy dzyń, skuli cego stôwajû juz przed trzećû. Kobjyta — jak pedzoł — potrzebuje przesło godzinâ, coby sé ūokûmpać, fajne ustroić a wyśtilować. Krûm tego jescy noñmańi swjerć godziny trza iš, a juz ūo pú pjûntej zacynô sé arati. Nû tela casu níe bûlo potrza. Ramdas rzeknûn, ze mozymy spać aze do pú swôrtej.

Przed dżewjûntû uwalyli my sé do lûzkûw, a gynaû ūo pú swôrtej rano zazwûnûl weker. Wsyjscy trze my wartko stanûni, ūokûmpali sé, poprze-bûcyli w dhoti a khurty i pojсли scezkû bez pola ku swjûntyńi. Choć bûlo jescy ñma, widzoł’ch, ize robjymy ūokrûncko. To spyoł zech sé nasego gospodôrza:

— Ramdas, camu ty nôs kludžis tak doúokoła? Ñy mozymy iš na prostki? To by bûlo ūo co warcý.

— Widžíce te krze? — pokôzoł na drugi kûnec pola. — Ñe ɿaj  ce wele nîch, tâ brelynšla  gi maj   g  n  zdo. Bodej   bardzo sroge. W  ski tyd  y   jednego chopa s  st  jnd sn  dli leze   umartego. Gyna   przi tich harp  n  cach! — jescy r  z wy  t  ng r  nk   w str  n   placu, ftory my   omijali.

Na dr  dze zacli my trefja   cor  z to wj  nc   i wj  nc   lud  i, ftorzi sli w t   sam   rycht  nku co my. Gyneraln   Vrindavan ūo t   caj  e bûlo bardzo spokojne, jako ze k  s woj  id  uw jescy po dr  dze n   jej  dz  ulo.

W swj  nty   poleku zbjyrali s  e wjer  ni. Chopi po lewej str  n  , a kobjyty po prawej. Wsystke trzi   olt  rze bûly jescy zakryte.

Gyna   ūo p   pj  ntej ftoj   ze przodku zac  n dmucha   w k  nch  . Zrobj  ulo s     ichutko. Pud  ari   odc  wli za  tingacki, fture do teraska skrywa  y   olt  rze. W pojstrzodku pok  zo  l s   Kriszna ze swoj   brat  y Balaram  , po lewej str  n   sto  y b  ustwa Gaura-Nitai (to je Ćajtanja Mahaprabhu i Nitjananda Prabhu wy swojej no  barz   my  loj  sernej form  ), a po prawej Radha-  jamasundara (to je Kriszna w kolorze mrokwe ze swoj   no  leps   kamratk  , Radharani). Wsystke b  ustwa bûly faj  i  e zestroj  ne i udekrowane galand  uma ze kwj  otk  w w rostimajtowych kolorach. Kap  ani (a pojstrz  d n  ch Ramdas) napocli robi   pud     . Jedyn m  ich zagro  l na mrida  ndze (tak   podugowaty b  amb  n  ) i z wjelk     odda  y za  pywo  l przepijykn   pjej  n Samsara-dawanala-lidhaloka, ftor   g  d  o ūo kwalifikacyjach idejalnego guru.   pywo  l po jedn  y rz  jndku, a lud  e w   swj  nty   za n  y powt  rzali. Trzuch abo   tyruch i  ksych m  ich  w ak  mpa  nijowa  o mu na karatalach. Tak po pro  dze, j   zech tâ pjej  n juz pr  ndz   s  lyso  l i hnet ca  u zech zno  l naspamj  n  c, ale n  igdy wcej  n   a  i n  skor  z n  y mja  a   una dl   mje tak faj  istego kla  gu jak tukej, w swj  nty mjej  ce Vrindavan.

Po mangala arati   ostali my jescy z Jakub   d  ebko w   swj  nty  , po c   poj  li my do d  m. Ramdas wr  ci  l wele d  ewj  ntej i przi  n  s n   do jedzy  o roztomajtne maskjety   ofjarowane b  ustw  , a mjanowane tukej *maha prasadam* ('maha' znacy 'srogi', a 'prasadam' to je 'łaska').

Przi s  n  da  u nas gospod  rz prziso  l na idej  , co m  gli by my wsyjscy trze do kupy uparscy     obj  d. Ped  o  l, ze   un rajs a gemiz   juz m  , jogurt s   prawje robi, yno jedyn z nôs mu  o  l by i  s na t  rg po kilo banan  w, bo planuje narychtowa   do pi  o lassi.

Mje tâ n  igdy za feste do kuch  e n  e   ng  o, to  ch s  e zgoj  s  l, coby i  s po te banany. A Jakub ze Ramdas   pomyli a  wa  , wymli ajmerka z gemiz   i jak zech wy  aj  z  l z d  mu, zacynali juz struga   pjyrse kat  fle i

markewki.

Za jake trzi śwjerći godziny przisoł zech nazôd. Ze cajtûngi wymnûn zech kłambo bananów (hnet kozdy tôwûr zawijô se sâ w stare cajtûngi), ūopûkoł'ch jy i połozûł'ch na stole.

— Wjela'jś to zapłaćûł? — spytoł se mje Ramdas.

— Dwdżejśca pjýńc rupjûw.

— To'jś ale se doł ūowichlać! Jô by'ch za te pińjndze dostoł trzi kilo!

— Drugyrôz dû pozûr.

— Wjys, tukej wé Vrindavan kilo feste dogodzûnych bananów ko-stuje normalne ūojýzim rupjûw. Za take lepse, to dôwajû dżewjýńc abo dzejšýńc. Ale dwadżejśca pjýńc? Chopje złoty!

— A ūosmolûl by'jś te pú dulara! Ņech se chop raduje, ze zarobjûl!

Ramdas dugo mi poty tuplikowoł, wjela co wé Vrindavan je wé werće, a jô zech se pisoł to wsystko wé hefće, dyć mjoł zech jescy bardzo dugû drûgâ przed sobû. Dorôdzoł mi tyz, jak se mû wadźiç ze handlyrzuma, coby dostać noülepsy prajz za kozdy tôwûr.

Rychtowań jôdla podug bramińskich standartów zdôwać se nû moze džebko džiwny a skûmplikowaný rituały.

Zańy cowjek chyći se za parscyńy, powińn se przûdží ūokûmpać a przeblyc w cyste zacky; noülepsý w take, wé ftorich né bûł jescy na dwo-rze. W kuchni bardzo waznô je śwjadûmojśc. Potrawa sykuje se né coby ña zjejś, yno dlô bûstwa abo bûstwû. Beztûz przi warzyńu né powinno se nîcego kostować ańi wûnać. Myjsli se ūo tý, coby bûstwu zrobić przijymnojśc. Jak juz blaňk wsystko je fertich, nakłôdô se po ždżebku kozdej potrawy do ekstra misecków a ūofjarowuje na dûmowý ūoltôrziku. Trza poty pôrâ minut zacekać, aze bûstwa zjû. Kej to se juz stańe, przekłôdô se na jaki talyrz abo platâ restki ūostawjûne ūod bûstwû (maha prasadam) a snôzy zarôzki misecki uzywane do ūofjarowań.

Jôdla przed ūofjarowańy moze ūoglûndać zôdnô gadzina, bo wtyn-côs stało by se ūuno ñecyste i bûstwa mûgły by go né przijûńc.

Bramin, ftory przi warzyńu wychodzi s kuchñe do hajzla, doûokoła ucha trzi razy ūowijô śwjýntû nić, a cästo tyz jescy se kûmpje a zmjyńo zachy.

Śníodańy, ūobjôd abo wjecerzû napocynô se ūod rzykańo a skostowańo maha prasadam. Powinno se jejś zôwdy yno prawy rânkû, nigdy lewû. Ņe powinno se jejś z garcûw, wé ftorich se warzi ańi z misecków, ze ftorich jû bûstwa. Tak samo né warzi se w garcach, ze ftorich se jadło, a przi parscyńu do mjysańo trza uzywać iñkszych ɬezkûw jak do jedzyńo.

Restki ūostawjūne ūod ludži dōwō ſe zwjyrzýntū abo zakopuje w žymi. Ñe powinno ſe jich wyćepować do hašôka.

Kobjyta, ftorô przechodzi swuj mjejsjuncny cas (myntruūacyjū) uznowanô je za ñecystū i ñe powinna ñicego rychtować na ūogňu; a noňlepí, jakby wcale do kuchňe ñe włajžuła.

Wy tyn sům dýn przed wjecorý dostoľch zaščołkā na granatowe jabka. Yno ze Ramdas mi ñe radžuł, wjela sā ūune kostujū, a prawje ñe bûlo go w dûma.

Na tôrgu ūobesoł zech wsyjskich handlyrzów i stanûn'ch przi tý, ftory (podug mje) mjoł nošwjjyzse a nošrogse ūowoce.

— Wjela sceče za kilo? — spytoľch ſe.

— Pjýndzejšūnt rupjûw.

— Co??? To mô być wic? Pjýńc!

— Mogā wû spujſcić na styrdzejſci ūojžym.

— Šedym! Wjýncý wû ñe zapłacâ!

— No dobrze, wyjśce sû mojý noňlepsý kamratý, to wû przedû za styrdzejſci pjýńc.

— Dzejšýńc rupjûw! To je moje ūostatné ſłowo. Jak mi za tela ñe dôče, to idâ dalí.

Wymnûn zech s khurty dzejšýńcorupjowy ſajn, po cý'ch dopedzoł:

— To, co? Swózyće mi kilo abo mû iš fûr?

— Za dzejšýńc rupjûw, to jô wû mogâ dać jedyn mały ūowoc, pañocku!

Jô zech ſe yno ūobrûćuł i napocûn zech poleku iš ku iňkſej budže ze granatowymi jabkúma. A handlyrz zarôzki wyparzuł za mnû na drûgâ, chyćuł mje za rãnkôw i dû mje tak:

— Prosâ wôs, pûdźce nazôd. Štyrdzejſci rupjûw za kilo!

Jô zech przisoł juza jís dû ñego i doł zech mu blaňk klar do rozumjyńo, ze wjýncý jak dzejšýńc rupjûw za kilo ūodymje ñe dostańe i gotowo. Añi jednej paise! Handlyrz jednakûz ñe dôwoł ſe ūodymje przeprzyć, a jô tyz zech bûł spûrny choby kojzoł. Rôz jô zech wrzescoł: dzejšýńc rupjûw! A rôz ūün: ſtyrdzejſci! Mozno śwjerć godžiny my ſe tak wadžyli, aze'ch ſe znerwowoł i'ch posoł do dûm s prûznû tašû.

Ramdas, jak tâ gešichtâ slysoł, to ſe kuloł ze ſmjychu po dylûwce!

— Wjys, Rôman — pedzoł mi — granatowe jabka sû u nôs bardzo droge. Normalne kostujû tak 35–38 rupjûw za kilo. A jak ſces dostać te noňlepse, to ſtyrdzejſci muſis dać. Tûní cí zôdyn ñe przedô.

Jô myjšoł, ze mje pjerûn szczeli! No ale z drugej strûny, bûł zech dopjyro pjyrsy rôz w Indjach...

Na nastýmpny dýyń (to je 12.08) rano pojšli my na dugi špacyr po vrindavajískich swj̄ntyńach. Za kozdý razý bùlo hnet tak samo: sebuwali my zandale abo klaperlače, wlazowali rajn, kľúňali še, ūoglündali bùstwa, kwilā rzykali abo meditowali, po cý ūostawjali my pôrā rupjūw ūofjary i šli do nastýmpnej swj̄ntyńe. Tak minúno nû pôrā godžin (aze do poledníô, kej swj̄ntyńe bûly zapjyrane).

Bodejś wé Vrindavan je bez 5000 swj̄ntyńu.

Bodejś wé Vrindavan, tý malušký (jak na Indje) 50-tyjsýncný mjejsce, je przesło 5000 swj̄ntyńu. Jô ně wjā, šeli ftojś kejś na isto jy gynaü porachowoł, ale takô informacyjô podówanô je wé rostomajtnych publikacyjach. Jak cowjek tukej chodži po mjejsce, to wsândze trefjô swj̄ntyńe. Małe i sroge, nowe i take, co sù juz pôrā storocùw stare. Krûm tego wé Vrindavan hnet kozdô familijô mô w dûma stôc ūoltôrz ze bùstwûma. I mje še zdô, ze te wsystke priwatne swj̄ntyńe tyz sù wlicûne do spûmjanych pjýńcuch tyjsýnc.

Po poledníu pojechali my z Jakubý riksza na Loi Bazaar — tôrg w cyntrum Vrindavan. Kej riksôrz šcoł, aby mu še ftojś côwnûn z drûgi, wołoł na něgo: „Radhe! Radhe!”. Né gôdoł ajnfach: „côw še”, yno prziwołowoł mjûno ūod Radhy, Krisznowej kamratki, ftorej ludže tukej tak feste przajý. Neskorzí zech spozorował, ze wsyjscy wé Vrindavan še tak stalowali. Wsândze’ch slysoł yno „Radhe! Radhe!” abo „Džai Radhe!”,

bo aŭsdruki te bûly tyz pozdrowyjníma, zamjā ajnfachowich *namaste* (dobry dýyń) a *namaskar* (dobry wjecûr).

Šcoł by'ch sā tyz spûmjeć vrindavajńske graffiti, ftore co trochā wi-dzeli my wele drûgi. Na murach, na strûmach, nérôz na potach w de-wanagari stoło „Śri Radha Kriszna”, „Dzai Radha Kriszna”, abo yno „Śri Radha”. Ñe pamjýntû, coby'ch kajś wé Vrindavan trefjûl iñkse graffiti.

Wlejzli my z Jakubý do jednego sklepu, a dryny, na srogej złotej tabuli, sklepjôrz wymalowany mjoł cerwjûny hakynkrojc. W Indjach je to z jednej strûny symbol ūod Brahmy (boga-stworzićela), a z drugiej repre-zyntuje ūún tyz Surjâ (boga Słujńca). Jednakûz zôwdy dlô Hindusûw je to swjýnty znak. Tyn symbol idze tukej trefić hnet w kozdej swjýntyńi. Maluje sé go tyz na chałpach, stikuje na fankach, rzejźbi przi ūoltôrzach atd.

Graffiti na murze.

W sklepje u Gangi Prasada na Loi Bazaar kupjûl zech sé druge dhoti, jescy jednâ khurtâ i styry gamsze (gamsza to je taki ćyńki rânc-nik, ftory na hycu idze wartko ususyć). Jakub wez pôrâ rostomajtnych fićimatyntûw, ftore naúobjatowoł swojý kolegû priwiyjíz z Indjûw do Wróclawja. Jô zech jescy posoł do sklepu Shishu Kumara Agarwala przedać sto dularûw, bo'ch sé trochâ boł, ze trzista moze mi né styknûńc na całe sejś tydñi.

Indyjske zacky ūokôzały sé wé Vrindavan (i né yno) bardzo przidajne. Mje w dugich galôtach zôwdy bûlo za gorko, a w krûtkich wyglûndoł zech bardzo n'estatecnie i do wjýnksojści swjýntyńuów ñy mûg zech wlyjz tak ūoblecûny. Krûm tego né sçoł zech ūod Hindusûw być widzany ajnfach jako turista, ftory je yno tely wé werće, wjely idze s̄nego wyćiś piñyndzy.

Rôz byli my tyz całû grupû zatûnkać sé w swjýntej rzyce Yamuńe. Ramdas, tak jak wsyjscy Hinduši, ftorich zech mjoł przilezytojśc tu-kej ūoglûndać, zamjā badkûw nojśûl kaüpiny, to je kûsek hadry wr-a-zûny mjýndzy nogi a powjesûny na snûrce ze štofu zawjûzanej doûokoła ćala pod pâmpký. Kûmpoł sé jednakûz w gamszy. Pedzoł nû, ze przed zatûnkańy sé mûmy zrobic aćaman (to je rituał duchowego ūocyscyńô), coby né ūobrajžić bûstwa rzyki Yamuny ańi Waruny, boga wody. Ko-bjyty skuli tego mušaly kûmpać sé całe ūoblecûne, a poty' przebûcyć sé w suche zacky. Padô sé w Indjach, ze woda z Yamuny poradzi cowjeka ūomyć ze wsystkich jego grzychûw.

Pôrā razy widzeli my sā, jak Hinduska noúprzûd włajzûla do wody poúowijanô w sari s przikrytû gowû, trzi razy całô zatûnkowała sé w rzyce, po cý wyłajzûla na brzyg, sła do krzûw sé przeblyc, a na kûnec do kupy ze chopý ūoścûngali nad wodû pjýńc- abo sejśmejtrowe mokre sari (kozde trzimało za jedyn kûnec). Cekali tak ūoba mozno pú godziny, aze sari uschnie w słjûncu przi leký wjaterku i dopjyro potý sli do dûm.

Ja, musã prziznać, ize wé Vrindavan bûło bardzo gorko. Hnet koždúski dýń. Bez polední normalne mjeli my tak wele 35–40 gradûw. Rôz yno sé na dwa dni ūochûdžûlo i wtyncôs tymperatura dochodzûla tak do 30–32 gradûw.

Noúwjyñkse hyce na tich terynach przichodzû wele kûjñca maja i na pocûntku cyrwca. Termomejter pokazuje bez polední 40–45 gradûw, a bodejś trefjô sé i wjýncý! Neskorzí napocynô sé mûnsun, ftory trzwô aze do kûjñca zeptymbra. Robi sé dzebecko chûdñí, ale za to cästo padô desc i lûft je bardzo wilgły, choby wé glashaüze.

W inksy dýń (chyba 14.08) pojšli my z Jakubý sami dwa poúspacy rować wele Yamunowych brzegów. Byli my przi Keshi Ghat (to je tâ, dze Kriszna zabjûl dymûna Keši), a dalí dojšli my do chałpecki zbastlowanej s kosturów a ususûnych palmowych liśćów. Przi dwjyrzkach śedžało dwuch starzików („guru”). Zaprojšyli nôs do pojstrzodka, a my wlejzli. Mjeli dryny ūoltôrzik z bústwûma Radha-Kriszna. Pedželi, ze to je jejich ašram, ze ūuńi ūoba dwa w ný mjisksajû, meditujû i wjelbjû bústwa. Dali nû kozdymu po kulce ūofjarowanego ścinowego cukru.

— Nâńce, to je prasadam — pedžoł jedyn s nîch.

My zjedli i jescy kwilâ pogôdali. Chopi sé nôs pytali: skûnd my sû, jak dugo sâ ūostańmy, co robjemy, jacy my sû starzi atd. Kej mjeli my juz iš, „guru” sceli ūod nôs pińyndzy za tâ pjýńcminutowû gojścinâ.

— Dwjesta rupjûw! — ūozwoł sé jedyn.

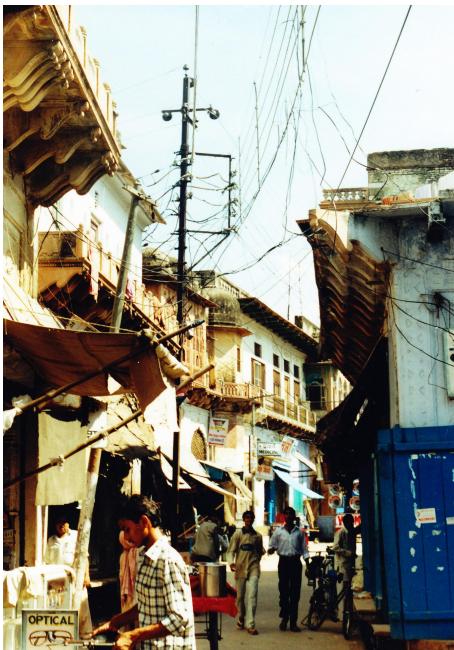
My jý ūostawjyli kozdy po dzejšyńc, a wartko smjûtli jak noúdalí tâstûnd fûrt. „Guru” byli bardzo néradži.

Myjslâ sé tera, ze kozdy guptajš mûgby być taký „guru”.

Na 15.08 przypadło swjýnto — dýń narodzyńo Pana Balaramy, ūod Kriszny brata. Ramdas zaprojsûł nôs wsyjskich do swjûntyńe na popołedniowy fajer.

Rano my nê śnôdali, a wele polední pojšli my na arati i na kirtan. Kej skûjñcûly sé religijne cerymûnije, pudzari zaćûngli forhaangi przed ūoltôrzûma, a wsyjscy ludze, co sâ byli, pośadali w rajach: jedni dryny wé swjûntyńi, a či, co sé nê smjejšyli — na dworze. S pocûntku kozdy

gojśc dostoł talyrz i miseckā (usyte z liśćuw), a ku tymu gliňanny zbûnek na pićy srogojści takej majníksej kufy abo wjýnksej sôlki (lišcove talyrze a misecki na kûnec ūostawało sé do zezarô krowû). Poty mozno tak dzejšyńcuch mñichûw naklôdało z ajmrûw jôdlo. Noúprzûd ūozdôwali wsystkygo yno po źdzebecku, a neskorzí chodzyli ūod raje do raje a sé pytali, kûmu cego dołożyć abo dolôc.

Na drûdze wé Vrindavan.

do Indjûw, mogã s przekûnańy pedźeć, ze tyn pocûntkowy tydzyń wé Vrindavan bûł dlô mje noûscejšliwsy casy s całej wyprawy. Ñy muśoł zech sâ nîc robić, ūo nîc sé starać ańi nicego planować. Ñe bûł zech tyz (jescy) na nîc stâncny.

Wsystko, cego'ch potrzebowoł, przichodzûło dû mje tak leko; pedzoł bych, ze hnet samo. Mozno je jake zôrko proûdy wé tich wsystkich ūosprôwkach, co spûminajû, ize wé Vrindavan rosnû strûmy pragnyń (kalpa-wriksza)?

Jak kûsek swamu s kozdej strûny wćûingoł'ch do sâ vrindavajánskû laünâ. Z rana zôwdy chodzûło sé tukej na mangala arati abo na prziwitańy bústwûw ūo pû ūûsmej (abo na jedno i druge). Bûły kirtany, meditacyje, maha prasadam, rzyka Yamuna, swjûntyne, duge spacyry po labyrinće Vrindavajánskich drûzkûw... Skuli hycu po ūobjedze cästo

Przyjídza teraski do esyncyje całego fajeru. Przi swjýńce Pana Balaramy nîgdy nî moze brachnûńc waruni. Je to bardzo gâsty i festelne słodki napûj rychtowany z jogurtu, smjetunki, mlyka a mjodu. Bodejś Balarama wypijoł go ta'kâs, ze cästo chodzûł naprany. Jô, po sejścuch zbûnkach tego nektaru, tyz zech cû, ize zaçynô mi sé leko fyrtać w gowje. I yno zech sé trôpjûł ūo to, coby na zôd do dûm a do łuzka trefić! Tak to je, jak cowjek wyslepje za kâs mjodu narôz. I coby'jsce nî mjeli zôdnich wûjntuw: w swjûntynny waruni nîe bûlo dolûno ańi kapki alkohôlu!

Jak tera, po dzejšyńcuch latach, spûminû mojâ pjyrsû rajzâ

úostôwali my w dûma a dychali. Na wjecûr abo še chodzûlo na sandhja arati abo ajnfach šadało na stołkach wé dwûrku i suchało nostalgicnych swjûntynnych bhadžanów nadôwanych bez gojšniki.

Jô ňekjedy po ścmjywku rôd zech soł do mjasta na słodke kulki a na gorke mlyko, ftore tukej pjûlo še z ajnfachowego gliñannego zbûnka, a zbûnek potȳ ūostrzaskowało ūo mur abo ūo zymjâ. Ñerôz w drûdze na kwatyr stôwoł'ch na kwilâ przi jakej hinduskej chałpje a'ch rôd suchoł spjywûw, ftore dochodzûły s pojstrzodka. Ach, swjînte, swjînte mjasto...

Vrindavajñskô idilla jednakûz poleku še dlô mje kûjncûla. Moji kamrači mjeli juz kupjûne bilety na cug do Puri i wjedzoł'ch, ze za pôrâ dni na štyry tydnie ūostanâ w Indjach blaňk sûm, bez ftory to cas banâ še mušoł ūo sâ patrzeć. Ja, prubowali mje przeprzyć, coby'ch w Mathurze na banhôwje ūoddoł moje bilety do Trivandrum (i nazôd) a pojechoł dalí š nymi ku Oris  . I jô zech richtich kwilâ nad tû idejû wrûzûl. Ale yno kwilâ. Na poledny   nglo mje ūo co barzí...

4. Jaipur i Amber

16.08 Ramdasowa kobjyta wrûćuła nazôd do dûm. Mjeli my skuli tego z Jakubý przekludziny do Shri Bajrang Vatika, dze nase kolegi mjyskali juz ūod samego przijazdu do Indjûw.

Rôbet z Elzkû wé tyn dzyń przisli na idejâ, ze fajné by bûlo še spûlné kajj wybrać, dyć tela interesantnych placuw je doûokoła Vrindavan. A przecyś nie wjadûmo, śeli kejś jescy bândzymy mjeć przilezytojś do kupy ze sobû rajzować.

Ñe poradzâ juz tera še gynaü spûmjeć, fto pjyrsy wypedzoł mjûno „Jaipur”. Pamjyntû jednakûz, ize zôdnego nie trza bûlo przepjyrać ku tymu, ze ūod Radžasthanu stolica je wé wjelký werce ūobejzdrzyńô. Hnet zacli my gôdać ūo tý, dze pojedzymy. A kej juz to bûlo wjadûme, rychtować plan całego aüsfluga (nie za feste akuratny).

Po poledniu pojšli my z Rôbetý do bjûra ūod firmy Dinesh KB Travels (przi Bhaktivedanta Marg) ūobštalować taksâ do Jaipur. Ugôdali my s kjyrownikû, ze aûto przijedze pû nôs na nastymny dzyń ūo pû swôrtej rano, ze taksôrz bândźe jejâdzûl s nami po mjejše i džebko po jego ūokolicy, a na kûnec wele sústej-súdmey na wjecûr wyjedzymy nazôd do Vrindavan. Cały aüsflug mjoł kostować 2500 rupjûw. Dlô nôs nie bûlo to bardzo kâs — wychodźuło tak wele ūojzmjuch dularûw na jednego.

Radzûl mi rôz jedyn stary wandrus, ze jak še w Indjach staluje taksâ na dugsû rajzâ, to trza še spytać, śeli sôfer je ūozyñûny; a krûm tego, wjela juz bajtlûw narobjûl. Bodejś noûgorzí jezdzûl kawalyrowje. Pojstrzûd zyñatich noûlepsy je wybryrać takich, co majû jak noûwjîncý dzejckûw — ci noûbarzí na drûdze dôwajû pozûr. Dorady te dôwoł mi nie bele fto, yno chop, ftory juz nie rôz, nie dwa i nie trzi rajzowoł po Indyjskû Subkûntinyńce. Prôudâ pedzeć, jô by'ch rôd še dowjedzoł, jakogo kjyrowcâ dostañamy, gajíba jednakûz mje bûlo tak ajnfach še pytać ūo familialne sprawy blaik cudzego cowjeka. Dyć bûl zech dopjyro pjyrsy rôz w Indjach...

Jak zech juz wcejšíni spûminoł, hnet wsyjscy ludze tukej zdôwajû še mjeć rułâ i pjec. Beztûz 17.08 rano za feste my še nie uwijali i byli my bar-dzo pozitiwne ūdžiwjûni, jak sôfer pôrâ minut przed pû swôrtû zatitnûn na nôs przi wrotach ūod Shri Bajrang Vatika. Trochâ muôoł zacekać, jako ze ñeforzi z nôs še džebko jachrali i nie byli tak wcas nasykowańi do drûgi.

Ze Vrindavan wyjechali my po ćmôku, ūo trzi swjerci na swôrtû. I yno mjejšíñcek, jescy dwa dñi nazôd połny a wtyncôs ćûngnûncy juz ku ūostatnej swjertce, ūoswjtloł wsystko doûokoła. Dali my še ze sôferý do

gôdki. Jak zôwdy, zacło še ūod tego, skônd my sô, jak še fto zwjy, jaki je stary, kej my prziiechali do Indjûw, še my sô pjyrsy rôz atd. Šôfer pedžoł nô, ze ūún mjanuje še Bimal, je ūozynûny i ze mô juz synka a džoúchâ. Bûł to dobry znak. Ale jak na ojrôpejske standarty, to musâ prziznać, ze jejdzôl dojś ūeňopaterne i pôrâ razy ūo trochâ my še ūostrzaskali. Mjeli my še tedy cego bôc, bo inksi kjyrowce tyz stalowali še tak, choby hnet zôdnego prawa drûgowego tukej ūe bûlo.

Jak myjšliče, kej na indyjskej krzizûwce trefjû še dwa, trzi abo štyry aûta, to ftore sô nich jedže pjyrse? Te noûsrogse! A jak wsystke ūûne sô take same wjelke? To te, co mô gojšnejsy titek abo ūod ftorego kjyrowca gojší poradži larmować! Ja, ja: tak w Indjach na prowincyji je i trza še naucyć s tý zyc.

Na 230 kilomejtrach drûgi do Jaipur trefjyli my mozno dzejšyńc zrûmbanych abo przewalûnych aûtûw. Krûm tego, co trochâ ūostôwali my stôc, bo Bimal ūe wjedzoł, jak mô jechać i mušoł še ūo to durch pytać.

Jako ze Indje bûły pjyrwej aingelskû kolûníjû, jejdzí še wé tý kraju po lewej strûne drûgi. Nas kjyrowca jednakûz rôz ajnfach przejechoł še na prawû strûnâ (bo bûlo na ní wjyncy placu) i gotowo. Gzuli my dojś wartko, a zacynało še dopjyro troseckâ jajšnić. Wrôz ze przodku, tak pôrânôsce mejtrûw przed nami, uwidzeli my jechać sroge aûto dyrek na nôs. Bûlo corôz to blizý, a my mjeli juz pewnojšć, ze za kwilâ bândze pû nôs. Ana s Kajszû wylýnkñyte aze zawrzôskły. Ñeforzi pozawjyrali ūocy a poskludzali gowy za przodne zyce. Rôbet, ftory sedzoł wele kjyrowce, ūobrûcûl še do zadku. Jak Bimal uwidzoł, co je lôs, skrûncûl na bok ze takû gibkojšcû, ze nami dryny aze céplo. I yno dzejšyńcuch cyntimejtrûw zabrachlo do katastrôfy. Nas sôfer dzebecko zabrymzowoł, ūošmoł še dû nôs, po cý dalí jechoł tak, choby blaîk níc še ūe stało. Myjslâ še tera, ze jejzli by wtyncôs skrûncûl yno kwilkâ neskorzí, to mozno by'jše tej gešichty džišej ūe cytali...

Do Jaipur wjehali my wele pû dzejwjûntej rano.

Maharadža Sawai Džai Singh II, ftory w pjyrsej pole ūojzminôstego storocô reskjyrowoł krûlestwû Amber, kôzoł tukej blaîk ūod pocûntku wybudować nowû stolicâ. Wsystke stawjyńa w mjejšce doł postrajchować na rûzowy kolûr, skuli cego na Jaipur do džisa padô še tyz „Rûzowe Mjasto”. Bodejś ūod Radžasthanu stolica je noûepsy ūobcyrklowaný indyjskû mjastû. Budowanô bûla podug wedickej teoryje architektury, ūopisanej w kšûngach takich jak Wastu Šastru cy Šilpa Šastru.

W Jaipur stojû dwje znane swjûntyne, ze ftorymi swjûzanô je bardzo interesantnô legynda.

Bodejś Wadźranabha, ūod Kriszny prawnuk, mjoł w dūma wyrobjūne trzi būstwa Kriszny. Zwjały sé ūune: Gowindadži, Gopinatha i Madana-Mohana. Wadźranabha swojego praôpy nígdy níe widzoł, a jego būstwa zrobjūne bûły podug ūopisaño Uttary, matki ūod Maharađe Parikszita. Zôdne s' ních jednaküz níe ūoddôwało perfektne rejalnegu wyglîndu Kriszny. Gowindadži mjoł ūod Kriszny gâmbâ, Gopinatha podany bûł na Krisznâ ūod karku aze do pâmpka, a Madana-Mohana wyglîndoł jak Kriszna ūod pâmpka na dûł, to je aze do lotusowich stopûw. Wsystke trzi būstwa ūoriginalne stoły wé Vrindavan. Džišej pjyrse dwa s' ních zainstalowne sù w Jaipur, a trzeće w Karauli, jake 180 kilometrów na poledniowy wschód ūod Rûzowego Mjasta. Padô sé tukej, ze pjelgrzim, ftory sce w cołkojści poznać Krisznowâ formâ, muśi te wsystke trzi būstwa uwidzieć w jedyn dýyń, kej Słujńce śwyći nad horicûnty.

Nasŷ pjyrsŷ przistûnkŷ w Jaipur bûła śwjûntyńa Gowindadži'ego (aṅg.: Govindaji Temple). Wjelbjûne sù sâ bûstwa Radha-Kriszna, yno ze Kriszna ze tej śwjûntyńe mjanuje sé *Gowinda* abo *Gowindadži*, co znacy ‘krowski pastusek’ abo ‘tyn, co chrûni krowy’. Bodejś je to tyn sûm Gowindadži, ftorego 5000 lôt nazôd mjoł w dûma stôć Wadźranabha. Dugi cas te bûstwo bûło stracûne i mało fto juz ūu ný pamjîntoł. Aze rôz, w XVI storocu, Śrila Rupa Goswami mjoł śnik, wé ftory Gowindadži dû níego przisoł a pedzoł mu, dže je skludzûny. Rupa Goswami wykopoł Gowindadži'ego i wjelbjûł go poty w śwjûntyńi Radha-Gowinda wé Vrindavan. W XVIII storocu Maharađa Sawai Džai Singh II boł še, ze bûstwo moze być zniiscûne ūod muslimskich fanatików i kôzoł jy przewijyjz noúprzûd do Amber, a poty do Jaipur.

Kej wlejzli my do śwjûntyńe, prawje jedyn duchowy naućiêl robjûł kôzańy (s ftorego níc my níe rozumjeli, bo gôdoł w radźasthani). Nê zetrzwało dugo, jak skûjñcûł i, po krûtkiej paûze, napocło sé arati (słysoł'ch, ze cerymûníjô ta robjûnô je sâ sedyem razy na dýyń). Kobjyty, co stoły przi samy uoltôrzu, zaśpływały ūogrûmne gryfnû i chytajûncû za serco pjejśn. Choćôz pśinco zech s' ní spochôpjûł, wrazyńy, fto ūuna na mje zrobjûla bûło tak glâmboke, ze kej džišej spûminû Jaipur, noúprzûd widzâ arati w śwjûntyńi Gowindadži'ego i słysâ klaṅg mjûna *Gopala* s tântej pjejśn, a dopjyro dzebecko neskorzí pokazuje mi sé przed ūocûma całô resta. Ale ūo cý gynaŭ ta pjejśn gôdała, pedzeć níe poradzâ.

Po wýjścu na dwûr kupjyli my sé kozdy słodke maha prasadam. Za kwilâ sedli my do aûta i pojechali ku śwjûntyńi Radha-Gopinatha. Tyz wjelbi sé w ní Krisznâ do kupy ze Radharani, yno ze bûstwo Kriszny

mjanuje še *Gopinatha*, co znacy ‘Pún ūod gopi’ (‘gopi’ to je džořcha, ftorô pajše krowy abo robi przi krowach). I juzajš padajų ludže, ze je to tyn súm Gopinatha, ftorego wyrobjuno mjoł Wadžranabha. Bústwa, co stojjū sā na ūoltôrzu, bez dugi cas bûły stracûne i dopjyro Pramananda Bhattačarja w XVI storocu snôd jy wé Vrindavan. Jake dwjesta rokůw neskorzí bûły ūúne schrûnûne przed muslimûma w Jaipur, dže ūostały aze do džiša.

Po nawjydzyńu Jaipurskich swjûntyńuw Radha-Gowinda i Radha-Gopinatha, dlô dostañô kûmletnej wizyje formy Kriszny, pasowało by pojechać do Karauli. My jednakúz wołeli ūostać w Jaipur. Beztûz, ježli wjerzić legyndze, poznali my prawy Krisznowâ formâ yno ūod gowy aze do pâmpka, a ūod pâmpka na dûl juz ní. Powjâ sâ yno, ize mjûno ūod Krisznowego bústwa w Karauli (*Madana-Mohana*) przetuplikować idze na ślûský gôdkâ jako ‘noūgryfnejsy Bûg przuńô’ abo ‘tyn, ftory poradži sobû zacaübrować samego Kupida’.

Wležli my jescy do swjûntyńie Radha-Damodara (*Damodara* to je zajś inikse mjûno ūod Kriszny, ftore znacy ‘tyn, co mjoł ba-chôrz swjûzany powrûzký’). Na pojstrzodkowý ūoltôrzu stojjū sā dwje pôry bústwów Radha-Damodara. Te majnkse bûły w XVI st. wjelbjûne ūod Sanatany Goswamjego wé Vrindavan. W swjûntyńi tej je tyz kâs przepjykných malowûnkôw pokazujûncych duchowe gracki ūod Radhy i Kriszny. I wjyrzce mi, godzinûma slo by tâ stôc a jy wsystke za raju ūoglûndać.

Jako ze wele polední w Indjach zaňobyc swjûntyńie sô zapjyrane, zacli my poleku wrûzyć ūo ūobjedze. I nedugo neskorzí Bimal zakludžûl nôs do cysto wegetar-jajnskej restaûracyje. Po ūobjedze pojšli my do pałacu ūod Sawai Džai Singha, blaňk w cyntrum Rûzowego Mjasta. Wlyjz idze sâ yno do něftorich izbûw, jako ze w jaipurský pałacu mjyskô džišejsy maharadža ze swojû familijû.

Mjeli my jescy po poledniu przilezytojś ūobejzdrzeć Hawa Mahal (Pałac Wjatrûw), postawjûny tyz w cyntrum Jaipur, w 1799 roku. Pjyrwej mjyskały tukej kobjyty ūod maharadžûw. Trochâ skoda, ze widželi my go yno ūod dworu, a nê ūod pojstrzodka.

Maharadža Sawai Džai Singh II interesjyrowoł še tyz kâs astrûnûmi-jû, skuli cego wybudowoł w Indjach pjýńć ūobserwatorjûw. Noūsrogse s

ńich, Jantar Mantar, do džiśa stoji wele Jaipurskygo pałacu. Jô by'ch rôd tā posoł a še poüoglündoł z bliska te wsystke instrumynta z ūojźmi-nôstego storocô. Moji kamraći jednakûz mjeli iňksy plan i né sćeli iš do ūobserwatorjûm. Yno'ch džebko pokukoł bez mur a'ch še kupjûł kšúzkâ ūopisujúncû wsystko nouwaznejse, co tā je do ūobejzdrzyńô.

Jaipurske ūobserwatorjûm Jantar Mantar ze XVIII st.

Skjyrowali my še w strûnâ mjastecka Amber, Jake dzejšyńć kilomej-trûw ūod Jaipur. Ūod XI st. Radźputowje mjeli tā swojâ stolicâ. Dopyro w 1727 roku Maharadža Sawai Džai Singh II przeńus ná do nowo wybudowanego mjasta Jaipur.

Fort w Amber postawjûny je na ſewysoký kopjecku, a rostromajtne jego tajle pochodzû z rostromajtnych casûw. Ūodcuwô še sâ juz bliskojsć pustyne Thar. Lûft zdôwó še suchsy ańizeli wé Vrindavan, a i rojslinnojsć ná je tak feſte bogatô jak w ſwjýntý mjejście.

W Amber sło še za sto rupjûw karnûńć na rzgbjeće ūod elefanta i štyrze z nôs tak wjechali do fortu. Coby ſýjš do gûry, cowjek mušoł noúprzûd stanûńć na dasku ūod takej przesło dwamejtrowej sopy. Boký podlazowoł dû ní elefant. Dwuch ludzi šadało na zycach z jednej strûny, po cý elefant še ūofyrtowoł i jescy dwuch iňkszych šadało z drugej strûny. Pjechty wjerzâ by my prândzý zaſli na tyn kopjecek, ale ný mjeli by my przi tý tely ſpasu. Kej my juž zakoćwâńcyli še na wjyrch, elefant klýniknûn i

połozūl bachôrz na žymi, a my zeskocyli z zycūw na dûl. Marjus ūokôzoł še noúbarzí rôd z nôs wsyjskich, bo ūostawjûl elefańcôrzowi sto rupjûw na lepse.

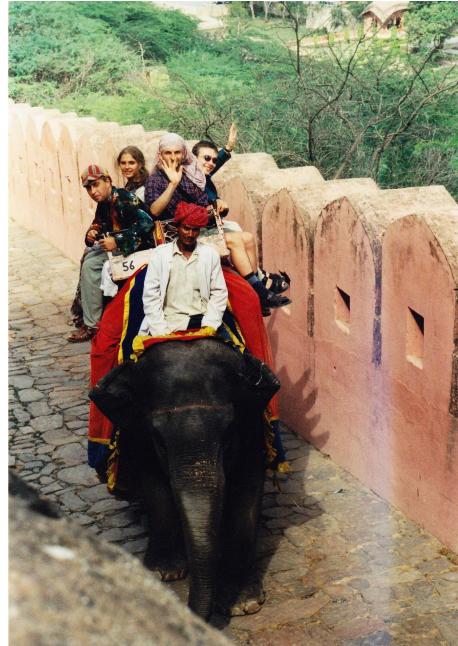
Wé forcé nawjydýli my rezydencyjû ūod maharadzûw i dwje małe swjûntyne. Kej spacyrowali my po fortowich murach, trefjyli my na jedný placu šedzeć maluskû afkâ. Rôbet zacûn ná chajać po gowje. A sâ wrôz ukôzała še jej matka. Narobjûla larma, a poty chyćûla Rôbeta za galôty i zacula mu targać nogawice. Przisło do chaje. Rôbet še sarpoł ze starû afû, my wystrasûni zaglûndali na tyn tyjater, a Jakub stoł w eku ze fotoaparatû i wsystko knypsoł. W kûjñcu afa uékla, jak dostała w rzicko șlag s chaça. Z daleka yno pôrâ razy pogrojzûla Rôbetowi swojimi zâmbskûma, tak choby ścała zawrzôsknûć: „Jescy še kajš trefjymy!“.

Prziznać musâ, ze małpice w Indjach poradzû być tak agresiwne jak tyz i grajfne. Wjela to razy zech widzoł, jak wé Vrindavan kradły handlyrzû ūowoce abo zabjyrały turistû rostomajtne drobne rzecy! Padajû tukej, ze afa poradzûla by še dać zatuc za klâmbko bananûw.

Pamjýntû, jak nûs zech rôz w nelûnowy bojtu tûmaty kupjûne na tôrgu. Wrôz mje cojš sarplo, zaskrzecało, a jô zech yno uwidzoł, ze w bojtu mû džurâ i brachuje mi dwuch ūowocûw. Za kwilâ dopjyro dojzdrzoł zech afâ na strûmje džakać te moje tûmaty.

Z Amber pojechali my nazôd do Jaipur, ale w drûdze ūostali my stôc przi swjûntyň Radha Madhava. Sû tâ bûstwa, fture w XVI st. wjelbjûl Dzajadewa Goswami, prziwjezûne w 1560 roku z Vrindavan. Krisznowe mjûno *Madhawa* znacy ‘tyn, co przinojši wjosnâ’.

Wele šûdmej na wjecûr, po małej wjecerzy, kej zdûzûlo še juz leko zeć-mic, štartli my taksû nazôd ku Vrindavan. Bimal jechoł gynaŭ tak samo jak rano; ale, po calý dñu w Jaipur, zôdyn z nôs juz né dôwoł na to pozûr. Cästo muśeli my w drûdze stôwać abo jechać po pôrâ kilomejtrûw blaňk

Jedzymy na elefańcû rzgbjeće.

poleku. Skuli tich uńeskorzyńów do Vrindavan zajechali my dopjyro wele drugej w nocy. Jak zech zmāncúny lygoł na łúzku, to'ch yno pomyjśloł, ze za godźinā ňeftorzi ūocucú še juz na mangala arati... Kwilā ňeskorzí przisoł'ch na śpik.

Fort w Amber wele Jaipur.

5. Radhakund

Po cołkodzynný aüsflugu do Jaipur, 18.08 wsyjscy my bardzo dugo spali. Ņeftorzi z nôs dopjyro wele dwanôstej wykoŵańcyli še s prykûw. Krûm spûlnego ūobjadu a popoledñowego špacyru ku Yamuńe, wjela my wé tyn dýyń ņe robjyli.

19.08 rano pojšli my wsyjscy na stary vrintavajński kjerchûwek ū-bejzdrzeć samadhi (inacý: grobowce) ūod rostomajtnych duchowich naučiélûw i ſwjýntich. W Indjach tradicjûnalne cowjece čało po śmierci noūcajsći še pôli, a popjûl ſíego wćepuje do rzyki. Yno ņeftorich noúbarzí zasuzûných zachowuje še w cołkojsći na kjerchûwkach (cy przi ſwjýntyńach) i stawjô jý dyňkmale abo grobowce.

Po polední moje kolegi zacynali še juz poleku rychtować do rajze na drugi dýyń, a jô zech trochâ cytol a trochâ ūodpocywoł wy mojej izbje.

20.08 wcas rano Rôbet, Elzka, Kajśa, Marjus, Ana i Jakub popakowali wsystke swoje gepeki, pościskali še sy mnû i pojechali trzûma aútoriksûma ku Mathurze, coby tâ sýjš w cug do Puri. A jô, jako ze bilet do Kerale mjoł zech kupjûny dopjyro na 26.08, pedzoł'ch še, ze jescy štyry dni pomjyskû wé Vrindavan.

Zarôzki jak yno zech pośnôdoł, zakotkowoł'ch dwjyrzi ūod mojej izby w Shri Bajrang Vatika a posoł'ch na Bhaktivadanta Marg chyćić aútobus do Radhakund, mjastecka ūozlygowanego jake 15 kilometrów na zachûd ūod Vrindavan. Kâs aútobusów s pjelgrzimûma wyjyzdało ūo tý cajsé w rostomajtne strûny. Kozdy kijrowca mjoł tukej pûmôgaca, ftory stoł przi przodních dwjyrzach a co ūdziebko wywrzôskowoł mjûno ūod placu, ku ftormu jechali. Ŭobowiûzký takygo cowjeka bûlo tyz przedôwańy biletów (abo zbjyrańy pijýndzy za rajzâ). Yno wé ņeftorich wjýnkých aútobusach kijrowca mjoł ekstra chopá do tej roboty.

Na cekańu pomudzûł'ch ņe wjýncý jak pjýńc minut. Kej yno s całej tej mjastowej kakofûniye wychyćuł'ch wołańy: „Radhakund! Radhakund! Radhakund!”, wylôz zech na drûgâ i podźwignûn'ch rânkâ. A aútobus ajnfch ūostoł stôć na pojstrzodku, coby mje wejź. Dalí kijrowca jescy cästo stôwoł, a nowi pasazyrowje durch włajyli rajn. Kej dryny brachło placu, nastýmpni zacynali šadać na dachu.

Musâ tukej prziznać, ze rajza do Radhakund do wjelkich przijymnojścûw ņe nôlezała. Drûga bûla tak feste sharatanô, ze aútobus na ní hurdoł ūokropicné. Choćôz zech sêdzoł, bûł zech scejśliwy, jak za trzi śwjerci godžiny (abo džebko wjýncý) zajechali my do mjastecka (ňeftorzi padajû, ze Radhakund to je wjejś).

Coby do porzjündku spochôpić znacyń Radhakund, cównymy še tera ūo jake 5230 lôt do zadku, kej Kriszna bûl jescy modý synký², a jego ujek Kamsa (to je ūod matki brat) krûlý.

Pôrânôsće lôt prândzý Kamsa mjoł przepedzano, ze kejś bândze ūod swojego šostrzyjíca zabity. I beztûz robjûł wsystko, coby yno go ušmjer-čić.

Jedyn rôz, mjejsýnca kartika (paždýrnik/listopad), Kamsa dowiedzoł še, ze Kriszna poleoł s chopcúma-pastyrzúma pajš krowy na lûnki wele kopjecka Govardhan (tâ, dže džišej je mjastecko Radhakund). Posłoł zarôzki na tyn plac swojego nožgolymsego dymûna, Aristasurâ, coby tyn Krisznâ zatuk. Aristasura przijûn formâ srogygo byka i tak przisoł ku Kriszne. Ūún zajś, jak yno uwidzoł co je lôs, złapjûł dymûna za rogi a pôrâ razy ćepnûn ný ūo žymjâ s takû festelnû súlû, co Aristasura hnet stračûł zyćy.

Mjyskajńcy całego regijûnu Braja (cytej: Bradža) byli bardzo radzi Kriszne skuli śmjerći Aristasury, dyć niejednâ przikrojśc wcejšíni mušeli ūod niego wystôć. Radharani jednakûz, do kupy ze swojymi kamratkúma, bûła złô na Krisznâ, ze tyn zabjûł krowâ. Pedzała mu, ize ucyňûł bardzo ćyzki grzych i, coby se s niego ūocyzjścić, muši ūoküpmać še wé wsystkich śwjýntich zdrzûdlach, rzykach i krzipopach trzuch śwatûw. A Kriszna (ftory je samý Pûnbûcký) zamjâ pjelgrzimować do tich wsystkich śwjýntich placûw, ajnfach piznûn krûmfleký ūod swojego chaća w žymjâ (cý zrobjûł srogû na pôrâ mejtrûw džurâ) a prziwołoł do sâ wsystke śwjýnte wody trzuch śwatûw i kôzoł jî nafolować tâ džurâ, co ña prawje wykopoł swój abzacý. Tak powstoł stôwek Šyama Kund, do fturego ku wjelkej radojści Radharani Kriszna zarôzki skocûł i caluški še zatûnkoł.

Kwilâ neskorzí Kriszna zacûn droźnić še z Radharani a ūosprawjać jí ūo wjelkich kwałach Šyama Kund. Ta zajś, w festelnej duchowej śceklojści, złumała jedyn swûj arbant i zacula ný kopać w žymi tâ, dže wcejšíni Aristasura stawjoł kopyta. Zarôzki tyz jeji kamratki zrobjûły to samo, coby jí pûmoc. Takûz to za niedugo wycepany bûl drugi dûł w žymi, tyz srogi na pôrâ mejtrûw.

Feste udžiwjûny tý Kriszna zaúferowoł Radharani uzycyń swojej wody, ta jednakûz mu abslagowała i do kupy z džoúchûma nafolowała wykopany dûł wodû z Manasi Gangi — stôwka wele kopjecka Govardhan. Wsystke śwjýnte place, jak yno słysały ūodmôwâ Radhy, zaczły zarôzki dûní rzykać a projsić jû ūo to, coby jejich śwjýnte wody tyz mûgły wpłynuńc do drugiego stôwka. Kej Radharani w kûjñcu dała zwûł, scejśliwe śwjýnte

---

²Rachuje še džišej, ize Kriszna przisoł na tyn śwat wele 3228 roku przed Krystusy.

wody ūozerwały brzyg ūod Šyama Kund a krzipopký przeloły še tā, dže ščały. Tak powstoł stôwek ūod Radharani, to je Radha Kund. Kriszna zarózki i w ný še ūokýmpoł. A ūogojšuł przi tý, ze kozdy, fto w przisłojsći bez ūobraze zatúňkô še w śwjýntich wodach Radha Kund, dostúmpí łaski przuńo ūúnymu samymu tak feste, jak feste przaje mu Šrimati Radharani.

Bodejś Krisznuw prawnuk, Wadźranabha, zeby upamjýntnić zabićy dymúna Aristasury, doł Šyama Kund ūobudować tak, coby slo še w ný leko kўmpać. Ņeskorzí ludže na dugi cas ūo dwuch śwjýntich stôwkach blańk zapúmjeli. Nôd jy na nowo dopjyro w 1514 (abo 1515) roku wjelki duchowy naučiēl, Ćajtanja Mahaprabhu.

Wele 1554 roku Raghunatha Dasa Goswami i Džiwa Goswami (ucné ūod Ćajtanje Mahaprabhu) dali Šyama Kund i Radha Kund wyślumować, poglãmbić a pobudować doúokoła sroge słody (ghaty), coby jak noūwjýncý pjelgrzimów mûglo še tukej kўmpać narôz. Beztûz džišeje stôwki Šyama Kund i Radha Kund sú ūo co wjýnkse a głambse ūod tich pjyrwotnych.

Skuli tego, ze Kriszna kejś prziwołoł do Radhakund wsystke śwjýnte wody trzuch śwatów a krûm tego súm še w nich ūokýmpoł, neftore tradicyje uznôwajú te mjestecko za noūwazneźnejsy ze wsystkich śwjýntich placów śwjata. Kozdy rok śwjýńci še w tukej Bahulasztami. Mjejšünca kartika, na ūusmy dýyń po połny mjejšünku, przibywajú do Radhakund tyjšünce pjelgrzimów, coby ūo púnocy zatúňkać še w dwuch śwjýntich stôwkach.

Powjä sã jescy, ze džišej, rôz na jake 20 lôt, z Radha Kund a ze Šyama Kund wypuscô še wodâ. Widać wtyncôs całe ghaty (te s XVI storocô) do kupy ze ūoriginalnymi stôweckúma. Na dôwny Radha Kund ludže padajú tera Kankan Kund, a starymu stôwkowi Šyama Kund dôwajú mjûno Wadźranabha Kund.

Zarózki jak yno zech przijechoł do mjastecka Radhakund, posoł zech še šýjś na slûdkî przi Šyama Kund, na taký placu, ze drugi stôwek mjoł zech za plecúma. Po kwili wrûzyňo zech še seblyk, ūowinûn w gam-szâ a wlôz zech pod kolana do Šyama Kund. Jak przikôzuje tradicyjô, zrobjûl'ch aćaman, po cý trzi razy cały zech še zatúňkoł w śwjýntich wodach. Ņeskorzí przelôz zech na druge słody a to samo zrobjûl'ch w Radha Kund. Wylôz zech raüs a sôd zech še na ghatach przi Radha Kund, coby rôd zaglûndać, jak rostolicne hinduske familije za rajû wchodzû do wody.

Mjastecko Radhakund je bardzo spokojný placý i dugo cowjek mûgby še šedźeć na ghatach a spûminać dôwne gracki ūod Radhy i Kriszny. Cały tâ duchowû atmosferâ jednakûz poradzû zbulić swojý ūenaddajístwû re-

zidujūnycy tukej bramińi. Ňe widzoł'ch ańi rôz, coby śterowali hinduskich pjelgrzimów, ale jak yno uwidzū bjołego, to zarózki przilatujū ūod niego wyscuwać ūofjary. Jednego takygo, jak ku mje przisoł, zech sé spyoł, camu ūún nie chodži do Hindusów po pijūndze, yno gynaū dū mje. Nic mi nie ūodpedžoł a jescy mjoł pysk ućūngnýnty skuli tego, ze zech mu níc nie doł.

Zatŷńkać sé w śwjýntich wodach Radhakund...

Tradicyjū chyba kozdego śwjýntego placu w Indjach je parikrama, inacý ūobchodzyń doúokoła, zówdy rychtûnku zygarowich wajzrûw. Bestûz nýma džiwne, ze i Radhakund mô swojā parikramowû drûgā. Jak zech yno napocún ný iš, podesoł dû mje jedyn chop i rzeknûn mi, ze ūún robi za ūokludzaca po Radhakund; i ze jak scã, to moze mi pokôzać wsystko, co tukej je. Naucûny wcejszejsymi dojswjacyńuma zech abślagowoł, ale kej tyn dalí przi mje stoł, zech sé go spyoł, wjela za to sce. Ūodpedžoł mi, ze sto rupjûw. Jô zech, proûdâ pedźeć, ūokludzaca nie potrzebowoł, dyć mjoł zech feste akuratny plan Radhakund a krûm tego kšûzkâ, wé ftorej bardzo kâs ūo mjastecku stoło. I doł zech to wsystko chopowi blaik na pocûntku do rozumjyńô. Ūún jednakûz éýngŷ soł wele mje. Zrobjyli my pôrâ krokûw, a chop sé tak dû mje ūozwoł:

— Sâ po prawej strûnie stoji śwjûntyňa Šriman Mahaprabhu, a po lewej Šri Radha Gowinda.

— Mû to napisane wé mojej kšûzce — ūodpedžoł'ch.

Kûsecek dalí zajś zacún:

— To je śwj̄ntyńya Radha-Gopinatha.

— Ale ta starô — zech mu ūodrzeknûn.

— Ja, ja, ūuna je bardzo a bardzo starô!

— A ze ftorego roku? — zech sé spytoł (bo né stoło níc na tyn tymat w mojej kšyzce).

— Jô né wjā gynaū, ale wjyrzće mi: ūuna je bardzo a bardzo starô!

— Wjyće co: fajńe sé s wami ūosprawjô, ale ścoł by'ch, coby'jśce pamj̄ntali, ze jô wû za te gôdańy né dû ańi jednej rupje. Rozumjyće?

Radhakund. Przi małej śwj̄ntyńce.

Chop níc né ūodpedźoł, yno całķ parikramowų drûgų za mnû ūstapoł a mi rziążdžûł, jak sé zwjy ftorô śwj̄ntyńya. Kej jô zech dźejs ūostowoł stoc' abo'ch wlažzûł na kwiłā rajn, ūün robjûł to samo. Śwj̄ntyńuw, trza pedźeć, doúokoła Radha Kund i Śyama Kund je kupa. Je sâ tyz plac, dže Krisznadasa Kawiradža Goswami napisoł Śri Ćajtanja Ćaritamritā — bjografiј ūod Ćajtanje Mahaprabhu.

Jô zech soł bardzo poleku, beztûz na ūobýjścy ūobuch dwuch stôwkûw potrzebowoł'ch hnet godzinâ. I — gynaū tak jak zech sé spodzywoł — przi kûjnicu ūod parikramowej drûgi „ūokludzac” wyćuńg ku mje rânkâ i pedźoł mi, ze sce sto rupjûw „za to, co mje durch kludźûł a za to wsystko, co mi ūopedźoł”. Jô zech wtyncôs spûmjoł mu to, co'ch radźûł blaňk klar

na pocūntku a zech posoł nazôd še za jš šyjš na ghaty pojstrzûd ſwjyntich stôwkûw Šyama Kund i Radha Kund.

Cytoł zech, ize w mjastecku mjyskô pôrã ūokludzacûw, ftorzi ſûlã poradzû gojścû ūopedeć. Ale jô — jak widać — na takygo zech nê trefjûl.

— Nê zetrzwało dugo, jak zech ujzdrzoł iš ku mje bramina. „Jeeerzina! — zech še pomyjšloł — jescy jedyn!”.

— Panôcku... — zacûn.

Añi trochâ ný mjoł zech châńci suchać, co mi mô do pedzyńô, to zech mu przerwoł słowûma:

— Ñi! Ñi!

— Ale panôcku! Wy jescy nê wjyće, po co'ch dû wôs przisoł!

— Za tela dobrze wjä! Aze za tela dobrze wjä! Po pijyndze!

— Ale panôcku! Jô coś bardzo gryfnego przed wôs mû!

— Na isto? A cûz to wy mozeće dlô mje mjeć?

Bramin wlôz pod kolana do wody i pedżoł mi:

— Stûńce tosâ wele mje. Jô bych wû sôł pokôzać take fajne rzykańy do Šrimati Radharani.

Jô zech zôwdy bûł ūotwarty na nowe dojswjacyńa, a ze wichlajstwy mi to nê wûnało, seblyk zech dhoti, poúowijoł'ch še gamszû i poleku'ch ślôz po słodach do Radha Kund. Za kwilâ ūoba dwa stôli my do pâmpka zatûńkańi w wodze. Bramin sôł, coby'ch przecôwnûn še dzebecko nizý, to'ch zrobjûl jescy jedyn krocek na dûl. Poprojšuł mje, zeby'ch pû ný powtôrzoł sanskricki tekst. Po jedný rzyndku recitowoł mantrâ do Radharani, a jô zech gôdoł wsystko gynaŭ tak, jak zech ūod nêgo slysoł. Przi ūostatný rzyndku bramin wez do rânkûw dzebko wody z Radha Kund i wyloł mi na gowâ. Mûgby ftojš še pomyjšleć, ze ajnfach ūokrzcûl mje w ſwjynty stôwku. I wsystko wyglûndało by bardzo fajñe, kyby na kûńec nê sôł za to ūodymje pijyndzy. Dwjesta rupjûw.

— A widźiće! — pedżoł'ch. — Mjoł zech prawje, jak zech wû radzûl, ize sceće ūodymje pijyndzy. Camu wy Hindusûw za dwjesta rupjûw nê ucyće, jak še rzykô do Radharani? Wejzdrzîće no še, wjela jich sâ je — pokôzoł'ch doúokoła.

— Ŕuńi juz to umjû. Dejće mi, panôcku, choć yno sto rupjûw.

— Jô wû zôdných pijyndzy nê dû, ale mozymy zrobic totako: Pûdzma teraski ūoba dwa do Šyama Kund, wlazymy do wody, a jô wôs nauca takygo fajnistego rzykańô, do samego Pûnbûcka. A na kûńec jescy polejâ wû gowâ wodû. Wsystko za dwjesta rupjûw yno. Dobrze?

Bramin ūobrûcûl še dû mje zadkû a zarôzki posoł fûrt. Gynaŭ takej

reakcyje zech še pů ný spodzywoł. No bo, powjydzé mi, ftory kastowy bramin by še sčoł ūod bjołego turisty cegojš naucyć? A jescy dać še gowā wodū polōć? Bůla by to dlô něgo ūobraza jak pjerún! Tak to bez całū nastýmpnų godžinā zôdyn mje ně šterowoł i mûg zech še spokojně w sercu radować duchowý laūný swjýntego Radhakund.

Kej zech juz soł nazôd ku drûdze do Vrindavan, jescy rôz trefjûł'ch braminów z mjastecka. Jedyn s ních mi rzeknûn, ze mûgby'ch ūostawić przed ních choć yno sto abo dwjesta rupjûw dûnacyje. Tuplikowoł mi, ze ūûni nîgdži ně robjû, a yno ūopatrujû te swjýnte mjejsce. Dodoł, ze kej pjelgrzimi by jich ný mjeli wy kuśce, to ūûni chodzyli by godní.

— Wjyće co, chopi — pedzoł'ch — jak by'jšće ně byli pragliwi, to jô by'ch wû sûm te sto abo dwjesta rupjûw doł. Dyć dlô mje to ně sû zôdne wjelke pijûndze. Sâ môće dwadzejśca a idźce s Pûnbûcký. Dzai Radha-Kriszna!

Wylôz zech na drûgâ, dže'ch wartko snôd aûtobus do Vrindavan. Przi płacyńu kjyrowca mi pedzoł, ze za kwilâ pojedzýmy. S tej „kwile” zrobjûlo še przesło pû godžiny, a ūodjechali my dopjyro wtyncôs, jak aûtobus hnet cały še nafolowoł. Wele pû pjûntej po poledníu bûł zech nazôd wé Vrindavan.

6. Govardhan

Vrindavajńscy pastyrze rychtowali rôz tradicjûnalnû ūofjarâ dlô Indry — krûla pûbogûw a ku tymu boga ūod desca, rzgmjotu i chmurûw. Mały Kriszna — choćôz wsystko wjedzûncy — spyoł sé wtyncôs swojego prizbranego ūojca, po jakymu ūûni to cyńq. Šcoł usłyseć, jaki akuratnîe mjoł byc cyl ūod tej ūofjary. Maharadža Nanda wytuplikowoł synkowi, ze yno džyńki łasce Indry desc ślatuje na zymjâ ūo prawy cajše i ze trza mu za te jego wjelke dobrodzejstwo podzynkować.

Kriszna — swjadûmy tego, ze Indra ūostatnîo za feste sé ajśuł — šcoł go jak noūbarzí znerwować. Úogojšuł wsyjský pastyrzû, ze ci ajnfach powinni ūosmolić tâ ūofjarâ. Swoje słowa spûmûg tuplowanû argumyntacyjjû. Rzeknûn pjyrso, ze wjelbjyń pûbogûw blańk ný mô cweku, jako ze wsystko, co ūod nich idze dostać, zôwdy kejś musi sé skûjnyć; a cästo trzwô yno bardzo krûtki cas. Pedzoł tyz, ze jejźli aji jaki pûbûg cowjekowi cojs dôwô, nîgdy ný moze ucyńić tego bez Pûnbûckowego przizwolonyń. Dalí Kriszna wytuplikowoł pastyrzû, ze całe scejscy a nescejscy, ftore trefjô jich w zywobycu, je kûnsekwyencyjû jejich dobrich i zlîch ucynkûw s przesłojości.

Maharadža Nanda jak tyz i starší pastyrze uznali, ze Kriszna ný mô prawje. Pedzeli mu, ze krûm naszych ucynkûw licy sé jescy sańkcyjô bûstwa. I, coby zbjyrać kâs urody s polûw, nî stykne samo yno ūorôbjany zymje. Trza jescy skłodać ūofjary Indrze — dyć to ūûn reskjuje całý desçy. Kriszna jednakûz ūibalûl tyn argumynt stwiyrdzyń, ze pûbogowje ūobdôrzajû rezultatûma yno tich ludzi, ftorzi akuratnîe wypołnajû swoje ūobowjûzki. Nî maju ūûni zôdnej mocy dôwańo scejscô kozdymu, kûmu by yno śceli. I beztûz — rzûndzûl Kriszna — ný mûmy po co wjelbić Indry. Doradzûl pastyrzû, coby ci całû ūofjarâ przeznacyli dlô pobliskiego kopjecka Govardhan (ze ftorý bardzo byli swjûzańi) a przed braminûw, co mjyskali w ūokolicy.

Maharadža Nanda šcoł noúprzûd ūostać przi swojy, a dlô Govardhana i braminûw narychtować ekstra ūofjarâ. Doł sé jednakûz ūod syna przeprzyć. I tak pastyrze zaprojśili ucûnych braminûw a nasykowali fol rostomajtnego jôdla i maskjetûw. Bramiń ūodprawjyli wjelkû cerymûnijû i ūofjarowali prasadam. Wsyjscy, fajniśce zestrojûni, z radosný ſpjywû, do kupy s krowûma ūobejśli kopjecek Govardhan doúokoła. Kriszna doł tyz wsyjský do rozumyńo, ze tak richtich, to ūûn sûm je Govardhanâj.

Indra, kej yno uwidzoł te całe swjûntowańy, ścek sé ūokropicne na Vrindavajńcykûw. Prziwołoł Samwartakâ — noúgrojznejsû ze wsystkich mrokwjûw swjata (neforzi ludze do džiśa dostôwajû strachu na sûm klang

jeji mjûna) — i ūoskôzoł jí blańk zniſcyć cały teryn Vrindavan.

Samwartaka, do kupy ze swojimi kamratkûma, skjyrowała sé tâ, dze Indra jí pedžoł. Wrôz nad Vrindavan zrobjûł sé côrny mrok, a kwilâ ſeskorzí napocûn ſlyw. Z wjyrchu płynûny rzyki wody, a ś nymi ſlatowały na žymjâ kûski lodu. Durch ſe blyskało, co źdżebko praskały pjerûny, a krûm tego wjater wjoł ūokropicny. Woda zaloła juž wsystke chałpy, a kûjníca desca widać nîe bûlo. Wtyncôs Vrindavajícy zacli rzykać a projíši Krisznâ, coby tyn ūochrûnûł jich przed Indrowý raňkorý.

Kriszna jednû râñkû chyćûl kopjecek Govardhan i zrobjûł s nîego rej-gynsyrm taki srogi, ze przikrûl całe Vrindavan a ūokolicâ. Wsyjscy mjskajícy wsi zarôzki ſkludžyli ſe pod spodkû do kupy ze swojû dobytkû. Kriszna zajś ſtoł cały tydzyń a na małû palcu ūod lewej râñki dzerzoł kopjecek. Indra sygroł. Nê poradzûł ucyńi mjska jîncû Vrindavan nîc zlego, kej či byli chrûnûni ūod samego Kriszny. To prziwołoł nazôd do sâ wsystke mrokwe a kôzoł jîj przestać wylywać desc. Nêbo nad Vrindavan zrobjûlo ſe cyſte, juzajś ūošwyćulo Słujíce, a Kriszna położûł kopjecek Govardhan nazôd na swûj plac.

Skuli tej historyje Krisznâ mjanuje ſe *Giridhari*, co znacy ‘tyn, ftory podźwignûn kopjecek’. Kâs ludži do džiša uznôwô Govardhana za samego Krisznâ i wjelbi go na rowni s Pûnbûcký. Neforzi zabjyrajû ſtûnd kam-jyńe, ftore ſtawjajû na dûmowich ūoltôrzikach i majû jy potû w zôcy tak srogej, choby prawe bûſtwa. Dôwnû tradicyjû je tyz tukej ūobchodzyń kopjecka doúokoła. Zôwdy w rychtûnku zygarowich wajzrûw.

Jako ze jô durch mjskoł zech wé Vrindavan, ſcoł zech tyz kejś snojś džebko casu na ūodwjydzyń ſwjýntej gûrki, ze ftorû wjûzała ſe takô istnô geſichta. Wcas rano 21.08 posoł zech na Bhaktivedanta Marg połowić aŭtobusa do Govardhan — mjastecka ūozlygowanego jake 20–25 kilomejtrûw na polednowy zachûd ūod Vrindavan, wele kopjecka ūo tû samû mjuńie. Pomudzûł zech tâ hnet godzinâ, ale nîc nîe udało mi ſe chyćić. To zacûn zech iſ poleku w strûnâ cyntrum, aze wrôz dolečało do mojich usûw wołań: „Govardhan! Govardhan! Govardhan!”. Ze srogej čiſby roztomajtnych wožidłów wyjechoł TUK-TUK — ūosklamorzûne do imyntu i gojśne choby pancer indyjske aŭto na trzuch kûlkach, ftore dryny mjało place lô mozno dzejšyńuch pasazyrûw. Widzoł zech juž sâ take nîe rôz, ale nîgdy zech ſe nîe myjšloł, ze kejś przidze mi do tego pjerûjnswa ſyjš rajn...

Wylôz zech na asfalt, podźwignûn'ch râñkâ, a tuk-tuk ūostoł stôć, coby mje wejź. Synkowi, ftory wachowoł prii wlyjźcu i skrzecol: „Govardhan! Govardhan!”, zaplaćûl'ch dwadzejsça rupjûw za rajzâ, po cî wcis-

zech še w ūostatní zyc blaňk ze zadku aŭtôka. Tuk-tuk wypujščuł na bok i pod spodek srogū ſmerdzūncū chmurā cōrnego smāndu, po cý poleku zacún jechać: tuk, tuk, tuk, tuk, tuk...

W całej mojej naiwnojsći cowjeka, ftory dopjyro bûł pjyrsy rôz w Indjach, wjerzûł zech, ze jak aŭto bûło połne, to teraski pojedzýmy juž prosto do Govardhan. Ale dñe tâ! Kjyrowca co kwilâ stôwoł a zabjyroł corôz to wjýncý i wjýncý pasazyrûw. Za kozdý razý wsystko doúokoła na côrno ūosmândzûł, po cý słychać bûło yno regularne: tuk, tuk, tuk, tuk, tuk... Na moje ūoko, ani rôz nje jechali my warcý jak 15 kilomejtrûw na godzinâ. Beztûz rajza tuk-tuký z Vrindavan do Govardhan trzwała przesło pútorý godziny. Dwadzejsća ludzi gñûłło še w kabińe, a ku tymu dzejjsýńcu śedało na dachu. Jak zech w Govardhan wylôz na drûgâ, to s pocüntku zech yno mjoł w gowie: tuk, tuk, tuk, tuk, tuk... No cûz, lepsego mjûna jak ‘tuk-tuk’ dlô aŭta, ftorý’ch przijechoł, wymyjšlić nje sło!

Mjasto Govardhan ūozlygowane je po ūobuch strûnach kopjecka Govardhan. Sûm kopjecek je bardzo podugowaty a wûski i mô ūorjyntacyjû SW-NE. Na pûnocno-wschodný kraju lezy mjastecko Radhakund z jego dwûma swjýntymi stôwkûma. Drûga doúokoła kopjecka Govardhan dugô je na jake 25 kilomejtrûw. Pobudowanych je przi ní połno rostomajtnych swjýntyńkûw, aśramów i swjýntich stôwecków.

Zarôzki jak yno zech przijechoł do Govardhan, posoł’ch še zatûnkać do Manasi Gangi. Je to srogi stôw, ftory bodejś Kriszna stworzûł w meditacyji, kej rôz s cołkû familijû sçoł še is ūokûmpać w Gangeše. Na jego ūoskôzańy woda ze swjýntej rzyki przibûła aze tukej i ūostała wê formje stôwka. Do džiśa woda z Manasi Gangi uznôwanô je za tak samo swjýntu jak woda ze Gangesu. Padajû tyz, ze jak ftojś ūokûmpoł še w Manasi Gandze, to tak, choby zatûnkoł še w samý Gangeše.

Prześtudowoł’ch jescy rôz landkartâ, po cý zacún zech ūobchodzyń kopjecka. W rychtûnku zygarowich wajzrûw. Tak zech še s pocüntku wrûzûł, ze džyń prândzý mûg zech wylyjz z Radhakund, dyć ścezka doúokoła dwuch swjýntich stôwkûw w tý mjastecku je tajlû parikramowej drûgi doúokoła Govardhana. Mjoł by zech džyńka tymu jedyn džyń ušporowany. No, ale z drugiej strûny cytol’ch, ze tradicjûnalnie ūobchodzyń kopjecka Govardhan zôwdy zaczynało še a kûjncûlo przi Manasi Gandze, to tyz mozno i lepí, ze zech sâ ekstra przijechoł.

Mje zôwdy interesjyrowało, jak Kriszna poradzûł przikryć Govardhaný całe Vrindavan. Przecâ tyn kopjecek nje je za tela syroki — stykne yno nań kukanûńć! Dopjyro jedyn mñich sâ wytuplikowoł mi, ze blaňk,

blaňk pjyrwej Govardhan bûł srogû gûrû; jednakûz, skuli klûntwy ūod Pulastje Muni'ego, zacûn poleku zyňkać i bodejś ūod tego casu džyníe še zmajníksô ūo rubojśc gorscycowegó žôrka. Krûm tego, kej Kriszna podźwignûn kopjecek, tyn coby mu jak noúlepsý suzyć, ūosyrzûl še na boki i przikrûl Vrindavan do kupy ze całû ūokolicû. Trôpjûlo mje jescy jedno: jezíli Kriszna je Govardhaný, to jak ūûn mûg ſebje samymu suzyć a dać ćepnûńc na sâ klûntwâ? Mozno bûla to takô transcyndyntalnô gracka? Ūo to jednakûz zech še juž ņe spyoł, a całô resta (krûm tej rubojſci gorscycowegó žôrka) zdôwała mi še blaňk klar.

Kopjecek Govardhan (fragmynt).

Tak mozno ſwjerć godziny ūod pocüntku parikramy przisła kole mje pôra Hindusûw — myjślâ, ze ūoba dwa byli mjýndzy 60 a 70 lôt starzi. Džebko sy mnû poúosprawjali, po cî kobjyta zawrzôskla choby jakô modô dzoúcha:

— Dzai Radhe!!!

A jeji chop powtôrzûł:

— Dzai Radhe!!!

Za kwilâ juzań z wjelkû radojścû zawałała to samo, a chop jí ūodpedzoł jak noúprzûd. I tak pôrâ razy. Jô zech soł cały cas ćicho, a te wołańa s pocüntku zdôwały mi še take infantilne, ze'ch yno ſcoł, coby jak noúprândzý skûjícyli. I tedy kobjyta ūozwała še dû mje:

— A ty przajes Radharani? Zawołej tyz s nami: „Dzai Radhe”!

I juzajś zawrzôskła:

— Dzaiii Radheeee!!!

A jô zech bardzo spokojne ūodpedzoł:

— Dzai Radhe.

— Uo synek! — rzekla mi kobjyta. — Ty še na pogrzyb wybjyrôs abo co? Ny môs w sercu zôdnej radojści?

„Radojśc to jô mû, yno ny musa zarôzki idijôta s šebje kiš tego robić”

— zech pomyjšloł.

— Sprubuj jescy rôz, gojśno: Dzaiii Radheeee!!! — cüngla dalí.

— Dzai Radhe! — zwołoł zech.

— No! Tera dzebecko lepí. Jescy rôz: Dzaiii Radheeee!!!

— Dzai Radhe!

— Mocní! Pokôz, jak feste przajes Radharani!

Zawrzôskli my wsyjscy trze do kupy:

— Dzai Radhe! Dzai Radhe! Dzaiii Radheeee!!!

— No widzis, jak sces to poradzis! Dzaiii Radheeee!!! Jiiiuuuuuu!!!

Dzîniki tý ludzú trochâ barzí zech še tukej üotworzûł, a falsywe ego ūostawjûł'ch na boku. Przesło godzinâ sli my poty ze sobu a na cały gos s sercûw wołali:

— Dzaiii Radheeee!!!

— Dzai Radha-Kriszna!

— Dzai Giridhari!

— Dzai Giri Govardhan!

— Hari! Hari!

Dlô mje bûlo to istne duchowe dojswjacyny! Aze górdzel i gâmba bolały mje ūod cünglego wrzescenyô. Kej minûni my polednowo-zachodni kûńec kopjecka, zacûn zech še cuć corôz to barzí zmâncûny, ale s pocjntku blaňk ne dôwoł zech tego po šebje poznać. Jak pokôzały še pjyrse stawyja mjastecka Govardhan, pedzoł'ch še, ze duzý na tý hycu ne strzimjâ (styrdzejsc graduw bûlo na zicher) i z minuty na minutâ soł zech corôz to polekzý. Moji znajumi ūostawjyli mje ze zadku, bo — jak radzyli — sceli we tyn dzyń ūobýjs cały kopjecek doûokoła. W mjejscie zrobjûlo mi še słabo. Skrûńcûł'ch na drûgâ, co przełajzí na kwer Govardhana i wlôz zech do restaûracyje na ūobjód. Takûz to w pole drûgi skûjnicûlo še moje ūobchodzyny swjñntego kopjecka. Ducha, po proûdze, mjoł zech tângogo, yno ćało słabe...

Po ūobjedze posoł zech na drûgâ łowić tuk-tuka do Vrindavan. Chodzûł'ch ūod jednego kijrowce do drugygo, rôz het, rôz ći, zôdyn jednakûz

ńe jechoł ku śwjýntymu mjastu. Ňe lepsý bůlo ze aŭtobusúma. No i cùz jô zech mjoł, borók, zrobić? Ja, mûgby'ch ajnfach šyjś do aŭtoriksze i gotowo, yno ze takô rajza przisła by mje wele 250–300 rupjûw, a tela pińýndzy zech ńe ścoł tyrmánić.

Pedzoł'ch še, ze połazã jescy trochã po mjejście, a jak ńe banã poradžuł ńic snojś, to pojadã juz tû aŭtorikszy. Wrôz zech uwidzoł w jednej bocnej ulicce stôc terynowego aütôka, a w ný pôrâ modžyjncûw. Mûgli być tak mozno po dwadžejšca lôt starzi (abo ńewjela wjýncý). Podesoł'ch ku ný blizý bez wjýnksej nadžeje.

— Witejće! — pedzoł'ch. — Jedžeće, chopcy, do Vrindavan?

— Do Brundavan? Ná toć! Sces jechać s nami? To šadej ze przodku, bo za kwilâ startujmy!

Scejšliwy zech wlôz rajn do aüta, a chopcy dali še sy mnû do gôdkî. Pedželi mi, ze cekajû na jescy jednego, a kej yno ūn przidze, bândzymy mûgli ūodjechać.

S pocjntku blaik ńe doł zech pozûr na to, ze kijrowca ńe pedzoł mi „Vrindavan” yno „Brundavan”. Ale kej, zamjâ jechać prosto ku śwjýntymu mjastu, skrûńcyli my ścezkû w majsowe pola, napocûn zech mjeć corôz to wjýnkse wjûnty. Chopcy widzeli ze'ch dostoł strachu i śmjoli še sy mje festelnie. Proûdâ pedžeć, ný mjoł zech aňi châńci s nymi gôdać, a z minuty na minutâ boł zech še ūo sâ corôz to barzí. Na cônwýnýcý še bûlo juz za ńeskoro. „Teraski mogû w majše ūostać stôc, ūokrajš mje, abo i zatuc. I zôdyn še ūo nícy ńe dowjy. Jak ńe przidâ ūo zyčy, to ūo pińýndze na zicher” — zech še myjšloł. „Uûnych je sejśuch, a jô sûm. Jakby'ch še ścoł brûnić, to i tak ný mû zôdnej czance. Noûlepsý bândze dlô mje ućec a še stracić pojstrzûd tej kukurice” — napocûn zech planować. „Ale še ūûni banû tacy gupcy, coby wypujšći mje raüs ze aütôka? Chycû mje za rânce, piźne mje ftory bez ūeb i gotowo. Jak še ūocucâ sâ bez pińýndzy a bez dokumyntûw, to yno mogâ pjechty z beký iš nazôd do Delhi. Na pjerûna jô zech wsystko broł mit? Jejžli mi cojš zrobjû, to bândze kûńec mojich wjelkich planûw wandrûwki na polední Indjûw... Camu jô zech ńe šôd do aütorisze?” — wrûzûl'ch wylyñkñýnty, a rânce robjûły mi še corôz to mokrzejse.

Kijrowca gzú dalí ścezkûma i polnymi drûzkûma bez majs, a chopcy durch ze sobû cheblali w hindi. Jedyn cojš pedzoł, a za kwilâ tâńci še śmjoli, potý nastýmpny i zajš śmjych. A jô zech rozumjoł yno ńeftore słowa. Blaik zech ńe wjedzoł, śeli ūosprawajû wice abo skuli mje robjû te bołzny. Za trochã jedyn synek ūozwoł še dû mje po aňgelsku:

— Rôman, camu ty ńe sces s nami ūosprawjać? Môs nôs ńerôd? Bojis

še nôs, abo?

— Jô dû wôs níc ný mû. Yno powjydzće mi: wy na isto jedžeće do Vrindavan? Jô zech tukej inaksû drûgû prjjechoł, níe bez te pola...

Wsyjscy zacli še smjôć.

— Šcoł zejś s nami jechać do Vrindavan, a zajedźes do Brundavan!

— Ale radzyli'sće mi, ze jedžeće ku Vrindavan...

— A dze tâ! My jedzýmy do Brundavan!

— Nêch zyje Brundavan! Brundavan! Brundavan! — zawrzôskli wsyjscy yno níe jô.

Co zdzébko chopcy še smjôli, a jô zech níe poradzûł spochôpić kiš cego. Mje jednakûz do smjychu níe bûlo. Rzykoł zech yno w duchu, coby za jasna scejsliwje dostać še do swjîntego mjasta. Pedzoł'ch še tyz, ze mozno te Brundavan níe b'e tak bardzo daleko i pûjdze tâ snojś jakygó aûtorikshôrza, ftory wez by mje do dûm za dwjestu abo trzista rupjûw. Juz mi tak feste níe slo ūo pińjndze.

Sjechali my s polûw, minûni chyba jescy jednâ wjejś, aze pokôzały še ze przodku pjyrse wjînkse stawjyńia i śpicę ūod swjûntyńuw. Nê wjedzoł'ch s pocjunktka, dze my sô. Ale kej yno dzebko barzí my še prziблиzyli, poznoł'ch, ze wjyzdzûmy do Vrindavan. Vrindavan! Vrindavan! Kjyrowca še dû mje ūozwoł:

— Witûmy ée w Brundavan! Powjydz nû, dze sces wylyj ?

— Wele swjûntyńie Kriszny i Balaramy, przi Bhaktivedanta Marg. Yno jednego jô, chopcy, níe poradzâ spochôpić. To je Vrindavan, a níe Brundavan!

— To je Brundavan! Brundavan! — ūodpedzeli mi.

Nê scoł zech še wadzić, yno bûł zech rôd, ze mi níc níe zrobjyli. Za kwilâ ūostali my stôć, jô zech wylôz raüs, podzînkowoł'ch za spûlnû rajzâ a po skûmu zech še spytol:

— Wjela mû wû dać za to, co'jśce mje prziwjûzli?

— Aaa, dej pokûj! Nîc nû ný muśis płaćić. Fajne še s tobû jechało!

— No to d ai Radhe!

— D ai Radhe!

Chopcy pojechali w swojâ strûnâ, a jô zech zarôzki posoł še uwalić do mojej izby w Shri Bajrang Vatika. To bûł dlô mje bardzo  yzki d y .

Neskorzí zech przeczytoł, ize w lokalný dijalek  na 'Vrindavan' n eftorzi padaj  tyz 'Brundavan'. Kyby'ch jô to bûł pr ndz  wjedzoł!

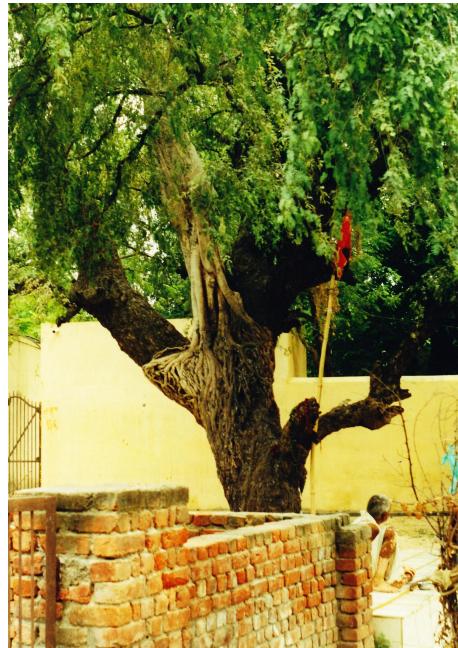
7. Vrindavan II

Wele Shri Bajrang Vatika przechodzí jedynôśćekilomejtrowô parikramo-wô drûga, co kludzi doüokoła hnet całego Vrindavan. Dzynie mjoł zech przilezytojś trefjać na ní grupki pjelgrzimów ūobchodzûncych po bosoku śwjynté mjasto. „Camu jô tyz rôz ný mûg by'ch stać še jedný s ních? Camu ný mjoł by'ch na pôrâ godzin snojš še w jejich spûlnoće i nê pocuć tego samego, co ūûni?” — pytol'ech sâ. A ze za wjela casu mi juz tukej nê ūostało, uzdoł'ch še, ze 22.08 rano ūobyjndâ Vrindavan. W rychtûnku zygarowich wajzrûw.

Napocûn zech nêdugo po mangala arati, kej yno dzebecko še ūozwidnûlo. Ný mjoł'ch ūopowôgi symnûńc zandalów, bo zech še boł, ze nêüpaterne nastûmpjâ na jaki ūostry kamjyń abo kûsek ūostrzaskanej flaski. S pocûntku drûga kludzûla w rychtûnku pûnocný. Za jake śwerć godziny przisoł zech do strûma Kriszny i Balaramy, uznowanego wé Vrindavan za śwjynty. Tak richtich mûmy tukej dwa strûmy: jedyn côrny, co wyrôstô dyrek ze zymje, a drugi śwatły, bjerûncy swûj pocûntek s pñîoka pjyrsego. Ludze wé Vrindavan radzû, ze spodní strûm reprezyntuje Krisznâ, a wjyrchní Balaramâ. Padajû tyz, ze kozdy, fto sâ przidze, powiyn doüokoła strûma Kriszny i Balaramy zrobić ūokrûncko (abo lepsý: trzi ūokrûncka). Hnet wsyjscy klûniajû še tukej, a nêftorzi robjû dandawaty. Sû i tacy, co na ūobuch strûmach wjysajû ślajfki, fanki, galandy s kwjôtkûw, a krûm tego sklôdajû sâ ūofjary.

Pôrâ minut neskorzí przisoł zech na krzizûwkâ, dze skrûńcûl'ch w prawo, po cý minûn zech pjykny ūogrûd jak tyz lûnkâ i koplâ s krowûma, przinôlezûnce do śwjyntyne Kriszny i Balaramy. Na drûdze bûlo sâ fol ĺapraki, ūod ftorej blaňk zmarajsûl zech zandale, a krûm tego trochâ'ch uštûmpol dhoti ze spodku.

Tak wele sûstej dosoł'ch do brzega ūod Yamuny. W rzyce kûmpały

Krisznâ i Balaramâ strûm.

še setki ludži. Cegojś takygo nígdy wcejsní zech wé Vrindavan ne widzoł, jako ze do teraska s kamratúma zowdy chodžyli my še týnkać w swjýntej rzyce po poledniu (a wtyncós ćisby sa ne buło). Seblyk zech še a'ch tyz wlôz rajn do wody. Jak zech skujńcûl robić ačaman, jedyn Vrindavajńcyk, ftory s syroko ūotwartymi ūocúma durch džiwoł še na mje, ūozwoł še dû mje totako:

Rzyka Yamuna wcas rano.

— To wy, panôcku, znôće hinduskû dharmâ?

— Ná toć znû! — zech mu ūodpedžoł.

Tak feste bûł udžiwjûny mojymi słowuma i štalowańy še, ze aze pôrá razy pokrûńcûl gowû na boki. A jô zech še ūotar gamszû, ūoblyk i po-soł'ch dalí.

Parikramowô drûga kludžûla wele brzega ūod Yamuny i do kupy z rzykû robjûla srogi a poleki ūokrânt w prawo. Jak to wé Vrindavan, trefjûl zech tukej sûłâ wjýnszych a majníkszych swjûntyńuw i aśramów. Neftore juz zech znoł, do iríkszych tera dopjyro na kwilkâ zech wlässûl.

Na ūodcinku, dže Yamuna płyne w poledniowý rychtûnku, drûga poleku ūodesla ūod rzyki, po cý skrûńcûla w prawo i kludžûla bez poledniowû tajlâ mjasta, podug mje dojś mało interesantnû. Kûsek po przýjściu bez glajze skrûńcûl zech jescy rôz w prawo, minûn zech Lalićin Aśram i wele pû jedynostej snôd zech še nazôd w Shri Bajrang Vatika. Gôdali mi sa,

ze doúokoła Vrindavan normalnie idze še dwje a pú do trzuch godzin. Jô zech jednakúz soł bardzo poleku, a krûm tego kâs razy ūostôwoł'ch stôc, beztûz pomudzûl'ch całe pjýńc godzin.

Wjela mi še juz wé tyn dzyń robić nê sâalo. Prawje'ch še yno ūokumpoł, zjôd zech ūobjôd, ſtreknûn zech še na godzinâ, a po poledníu przešpacyrowoł'ch še jescy rôz ku Yamuńe. Kûsek ūod rzyki przoſoł'ch do gôdki z jednû kobjytû, co bûla wé Vrindavan na pjelgrzimce.

— Dugo'jśce juz tukej sû? — spytała še mje.

— Kâs casu, pojutrze b'e dwa tydnie.

— Ūo! — ūośmjoła še. — Jô sâ juz ſedzâ hnet štyry mjejšûnce, a jescy nýma mi za tela! Noúbarzí trôpi mje to, ze za trzi tydnie banâ mušala jechać nazôd do dûm.

— A byli zejśce kajś jescy w Indjach?

— Proûdâ pedźeć, to nî. Prawje yno na flugplacu w Delhi, a poty juz durch wé Vrindavan i noúblizzej ūokolicy.

— Wû še tak nê studzí? — ūdziwjuł'ch še. — Jô zech bez te dwanôsće dñi zdûzûł juz pojechać do Jaipur, do Radhakund, przi Govardhańe zech bûł. Nedugo wybjurû še do Kerale, a neskorzí do štatu Tamil Nadu. To bûło zôwdy moje wjelke marzyń...

— Vrindavan nîgdy ný moze še ūostudzíć, kej cowjek mô ūotwarte serco. Trza mjejšûnci abo i lôt, coby doglâmbne poznać Vrinadavan, spochôpić laünâ ūod tego placu... Wjyće, dze mu tera sû?

— Jak to, dze my sû? Nâ przi Yamuńe!

— A wjyće, co še sâ stało przesło pjýńc tyjšûnci lôt nazôd?

— Proûdâ pedźeć, to nî.

— Tukey — pokôzała — ros tyn strûm kadamba³, ze ftorego Kriszna skocûł do jejdzora na Yamuńe, jak dymûn Kalija zagiûzûł wodâ w rzyce. Cytali zejśce tâ geśichtâ?

— Nâ toć zech cytoł, yno'ch nîgdy nê wrûzûł, dze to akuratnê mûglo być. Kalija poty tak nachytoł ūod Kriszny, ze mušoł še z Yamuny wykludzíć. A chebłoł mi rôz ftojś, ze ūûn do džiša zyje w morzu, dzejś wele brzegów ūod Malejzyje.

— Tego ūostatnego zech nê słysała. Interesantne... Džišej rano juz mozno dwadzesty rôz cytała zech ūo pokûnańu Kalije, a neskorzí zech tukey przisła i całe pûdný'ch sâ nad rzykû meditowała. Jak to akuratnê bûło; jak wsyjscy wé Vrindavan beceli, kej Kalija chycûł małego Kriszna i zdôwało še juz, ze zarôzki go zezere; jak matka Jaśoda ūûmdała; jak

---

³lać. *Neolamarckia cadamba*

úod dymúna šlubne rzykały do Kriszny... Prubowała'ch še forštelować, jak kozdy s ních wygljundoł, co wé ftorý mûmyńce ūodcuwoł...

Kwilā ūostali my ſedźeć cicho na kamjyńach, po cý Prija čüngla dalí:

— Jô tera džynie cytú ūo džečińskich grackach úod Kriszny i kâs ūu ních wrúzã. Jak poradzã snojš, to chodzã na place, dze ūune ſe wydarzûly i tâ ūostowû na pôrâ godzin. Scâ całû sobû pocue ſe tak, choby'ch ſama bûla bliškû Krisznowû kamratkû, choby'ch jô tyz s nîj po Vrindavan lôtała abo choby ūoba dwa my do kupu cojš nakuſyli. Krisznowe duchowe gracki nîgdy ſe nîe studzû. Jô za kozdý razý widzã w ních cojš nowego i zôwdy dôwajû mi ūune tela duchowej radojści a ūûly.

Te pôrâ minut przi Yamuňe pokôzało mi Vrindavan w blaňk nowej perspektiwje. Ftojš cudzy ſubtelne doł mi do rozumyńo, jak feste powjyrchowne bûlo moje poznôwańy ſwjýntego mjasta. Cytoł'ch kejš, ze nieforzi duchowi naućičeľe prziwoļujû w takich ſituacjach prziklôd krauze z mjodý. Jô zech tâ krauzâ yno ūoblizowoł úod zewnûntrz, a na úodkrûncyńy dekla, wrazyńy râñki do pojstrzodka a ſkosktowańy juž nîe stykło mi casu...

— Kej suchû tego, co mi ūosprawjôce — ūozwoł'ch ſe po dugſej paŭze — to ſûm ſcoł by'ch sâ duzý ūostać zamjâ ſmykać ſe úod mjasta do mjasta po poledníowich Indjach.

— Pamjýntû — rzekla mi Prija — ze'ch przeczytała rôz w „Alchymię” Paula Coelha, ze kÿ yno by'jše nîe byli, co yno by'jše nîe robjyli, dze yno by'jše ſe nîe ſnôdli, jejzli na isto ze colkej ūûly cegojš ſceče, znacy to, ze te wase pragnýny urodzûlo ſe w Dusy úod Wſechswjata, a jego wypołnyńy je wasû misyjû na Žymi. Zdô mi ſe, ze jakojš tak to napisoł. I jô gľamboko wjerzâ, ze ta myjšl je prôudû. Moju misyjû na tera je tukej meditować, a wasû rajzować po poledníowich Indjach. Na zicher ftojš abo cojš tâ na wôs cekô...

Jak zech ūopedzoł Priji mûj ſník s pjyrſej poły lipca, to ta juž blaňk nî mjała wûntuw:

— Ty nîy môs co wrûzyć! — pedzała tera mi za jedno. — Ty muśis tâ pojechać, choby nîe wjâ co mjało być lôs! Bajes widzoł, jak za dwa-trzi tydne ſpûmjis ſe na moje słowa! Powjys, ize'ch mjała prawje!

S takymi to myjslûma ūostoł zech do wjecora.

Wé tyn dzyń, úod ſamego rana, po źdżebku nagrôwoł zech tyz na kaseče „klańgi Vrindavan” (tak zech to zmjanowoł). Šcoł zech džebko ſe jich wejz ze sobû, coby potý w dûma, przi jańkûrnejſych kwilach, ſe ſaltnûńc a ſe myntalne przeńyjś do ſcejſliwych mûmyntuw w ſwjýnty mjejſće.

Noúprzûd, ūo swôrtej rano, nagroł zech scyrkaña u mojich gospodôrzûw wé dwûrku. Kwilâ neskorzí bûlo juz slychać pjyrse rzykaña nadôwane bez gojsniki ze pobliskej swjûntyne. Poty po trochâ: drûgâ do swjûntyne, pocuntek mangala arati i ūobchodziny mjasta. Na wjecûr, kej se juz zećmjûlo, posol zech jescy do jednej swjûntyne w cyntrum na wjecorne spjwywy, a na samy kujñcu prześpacyrowoł'ch se bez Loi Bazaar i pôrâ drûzkûw, tak dugo, aze'ch calû 90-minutowy kasetâ mjoł fol. Ne zapûmjoł'ch w mjejsce ūo słodkich kulkach z mlyký, ftore'ch tak bardzo tukej mjoł rôd.

Na 23.08 przipadło w Indjach Kriszna Džanmasztami, inacý swjînto narodziny Kriszny. Jako ze Kriszna przisoł na tyn swyat w Mathurze, dźebko syrzí ūopisujâ te wydarzyny dwje kapitole dalí.

Hinduske swjînta w rostomajtnych regijûnach i tradycjach wyrachowuje se podug rostomajtnych mjejsñckowych kalyn-dôrzûw. Vrindavajñskô swjûntyña Kriszny i Balaramy nôlezy do pochodzijncej ze Zachodniego Bengalu tradicyje Gaudiya Wajsznawa, skuli cego uzywô se w ñí kalyn-dôrza Gaurabda Gaudija, wé ftorý lata licûne sù ūod narodziny Ćajtanje Mahaprabhu⁴. Rok normalne tajluje se na 12 mjejsñcy, s ftorich kozdy trzwô ūod połne do połnie. Mjuna ūod mjejsñcy sù mjûnûma ūod inkarnacyjûw Pana Wisznu. Pjyrsy mjejsñnc zwjy se ajnfach Wisznu, a pû ñy za rajy nastîmpujû: Madhusudana, Triwikrama, Wamana, Śridhara, Hriszikeśa, Padmanabha, Damodara, Keśawa, Narajana, Madhawa i Gowinda. Co dwa abo co trzi lata dodowô se do roku trzinosty mjejsñnc, Purusztama, ftry zacyno se w pole iñksego mjejsñnca i trzwô ūod nowego Mjejsñcka do nowego Mjejsñcka. Kozdy mjejsñnc podzelûny je na

Swjûntyña Kriszny i Balaramy (fragmynt).

⁴Podug uzywanego w tânty cajse wé Ojrôpje juljajñskygo kalyndôrza, Ćajtanja Mahaprabhu urodzûl se 18.02.1486 r.

dwje paksze: ēmawū (kriszna paksza, ūod połne do nowego Mjejsūncka) i światlū (gaura paksza, ūod nowego Mjejsūncka aze do połne). Paksza tajluje še na 15 tithi. Tithi je to cas, kej ūod Mjejsūncka faza mjuńi še ūo 12 gradūw. Kozde tithi przerachowuje še na słunecny dzyń podug tego, jak jego pocūntek i kūńec majū še do mūmyntuw wschodu i zachodu Słujnca. Moze še skuli tego przitrefić, ze do jednego dnia przpisane banū dwa tithi. Ñerôz w rostomajtnych placach na Žymi te same tithi przipadô na rostomajtne dni. Beztûz, jako ze religijne śwjýnta przpisane sū zowdy do tich samich tithi, bywajū lata, kej w jednū mjejsće (bez tyn prziklôd) narodziny Kriszny śwjýńci še jednego dnia, a w inksy nastýmpnego. I tak, dwadźestego trzećego śyrpna 2000 roku mjeli my wé Vrindavan ūusme tithi (to je: asztami) ēmawej paksze mjejsūnca Hriszkeśa (abo Bhadra w standartnū hinduskū kalyndôrzu) roku Gaurabda 514. Dopowjā sā jescy, ze wjelke znacyńi w kalyndôrzu mô ekadaši, to je jedynoste tithi. Padajū, ze je to noūlepsy dzyń na robjyń postu a rzykańi. Tradicjunalnie w ekadaši nē jy še ūrônó ańi sôtowich rojślinuw (jak groch, soja cy fândzôle).

Prawi wjelbičele Kriszny w Džanmasztami cały dzyń pojšyli. Ći noūpobońejsi aji nícego nē pijli. Jō, proūdā pedźeć, by'ch tak nē wydżerzoł. U nôs w Ślûsku mozno ja, ale przi hnet śtyrdźejsigradowy indyjskū hycu nē poradzūl zech še tego forštelować. Ñe snódoł zech w Džanmasztami, ale'ch pjūl kăs wody, a wele poledñô nadžakoł zech še apfelzinuw.

Sûlā bûlo sā wé wsystkich śwjýntyńach a po dûmach intûnowańô mantruw ze śwjýntymi mjünuma ūod Kriszny, w cŷ tyz zech z rana wez udzoł. Bez poledñy pisoł'ch anzichckarty do mojich przôceli i kolegów wé Ojrôpje. Naśkryfioł'ch tyz jedno pismo.

Na wjecûr w śwjýntyńi Kriszny i Balaramy napocły še cerymûníje. S ních wsystkich mje noūbarzí podoboł še abhiszek (inacý: kûmpańy bûstwa). Kapłańi symli Krisznâ z ūoltôrza, po cŷ, skludzûni za forhańgû, blańk go seblykli i w pojstrzodku ūowinûni yno kûskû haderki. Na boku w bûnclikach narychtowane stoły „scýsne substancyje” take jak: mjûd, jogurt, ghi (ūocyscûne masło), mlyko, apfelzinowy zaft, rûzanô woda i mozno jescy cojs, cego zech nē spamjýntoł. Mniši przecowli te bechry na pojstrzodek, po cŷ przi śpjywje maha-mantry (to znacy: Wjelkej Mantry) kozdy, fto bûł w śwjýntyńi, mûg stanûńć do dugej raje a wylôć na Krisznâ jedyn zbûnek ftorej substancyje. Wsystko to poty spływało do srogygo grotka, wé ftorý tworzûlo mišting mjanowany caranamritû.

Kej Kriszna bûł juz ūokûmpany, kapłańi go poūocyrali, ūoblykli w nowe saty, po cŷ juzajś nazôd postawjyli na ūoltôrzu. Ñedugo neskorzí

napocło še ūofjarowańy 108 zortów jôdla, pû ný ekstra nocne arati i ekstatycny kirtan. Krûtko przed pûnocû pudžari pozaćűngali ūoltôrze, a ludze pośadali w rajach i napocún še fajer. Na pocûntek kozdy dostoł na prawu râñkâ abo do zbûnka do wypiô dźebko čaranamrity, to je nektaru namjysanego przi kûmpańu Kriszny.

Dôwnô tradicyjô radži, ze przi fajerowańu w Kriszna Džanmasztami powinno še jejś tak jak w ekadaši, co znacy, ze w jôdle ný moze być zôdnego žôrnô ańi grochowinûw. I tak tyz bûlo sâ wé Vrindavan.

Nazôd na kwatyr przisoł zech wele pû drugej w nocy.

24.08 bûl mojý ūostatný dñý wé Vrindavan. Šcoł zech skuli tego jescy rôz dojswjacyc scejsliwości pjyrsego tydnia w swjýnty mjejśce. Stanûn zech rano ūo swôrtej (po nocný fajerze níe bûlo to take leke), wartko'ch še ūokkûmpol a posoł'ch w dhoti do swjûntyne na mangala arati. Ūostatni rôz wysuchoł'ch pjejsni *Samsara-dawanala-lidha-loka*. Jescy'ch stûnd níe wyjechoł, a juz bûlo mje teschno nazôd.

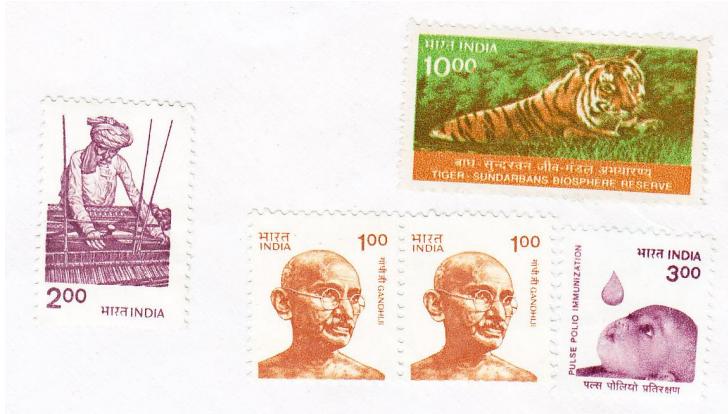
Po arati dźebko pomeditował'ch, po cý posoł'ch jescy rôz zatûnkać še w Yamuńe. Na brzegu ūod rzyki śedzoł zech prsesło godzinâ. Z jednej strûny kukoł'ch na ludzi, ftorzi z wjelkû wjarû przechodzyli še tukej kûmpać, a z drugej wrûzûl'ch ūo tý, co moze mje trefić bez nastýmpne trzi a pû tydnia. Wele ūûsmej posoł'ch do Shri Bajrang Vatika przeblyc še, popakować gepeki, trochę ūoddychnûńc a zaplaćci za kwatyr.

Bûl zech tyz na pocće s pismý a ze anzichckartûma napisanymi dzyń prândzý. Słysoł'ch, ze tukej poccôrze kâs kradnû, beztûz kôzoł zech urzýndníkowi poštymplować przi mje wsystke brifmarki przilepjûne do anzichckartuw a do kuwerta. Werćulo še te dwje minuty duzý postôc — jak zech še potý dowjedzoł, na 12 posłanych anzichckartuw yno jedna níe dosła do adresata. (Jedyn chop mi kejś ūosprawjoł, ze jak wcep rôz w Indjach dzejšyńc anzichckartuw do brifkastle, to yno dwje s ních przisły do Ojrôpy.)

Wé tyn dzyń swjûntyńa Kriszny i Balaramy fajerowała geburstak ūod swojego nouwaznijego guru. Proûdâ podzeć, bûl ūun juz kupâ lôt umarty; jednakûz ūod níego ucnie a ucnie ūod ucniúw kozdy rok zbjyrali še, coby wjelbić a spûminać duchowego naućiela. Jô zech s pocûntku níe šcoł še tâ ćis (bo na pjerûna?), Ramdas jednakûz mje zaprôsol, to'ch mu pedzoł, ize przidâ; yno níe ūostanâ do kûjńca fajeru, bo po poledniu scâ juz być w Mathurze.

Do poledníô wsyjscy w swjûntyńi pojšyli. Jô zech tâ przisoł drugyrôz wele jedynôstej ūobleccûny juz do rajze w krûtkie galôty. Przi wlyjźcu jednakûz wachtyrz kôzoł mi ūostać stôc a rzeknûn, ze w takich zachach

mje wpujić ný moze. Blaňk níc ní púmugo moje tuplikowańy, ze yno na kwilã, ze zarózki pojadã fûrt atd. Pedzoł mi: „níl!” i gotowo. Mušoł zech zajś lećeć do Shri Bajrang Vatika, ūotwyrać kofer a przebúcyć še nazôd w dhoti.

Indyjske brifmarki.

Cerymûníje w śwjûntyńi trzwały juz dojś kwilã, jak zech wlôz rajn — prawje napocynoł še abhiszek. Wsyjscy, co še sâ zgrûmadzyli, polywali figûrâ guru rostomajtnymi maskytûma, gynaŭ tak jak dýyń prândzý bûstwo Kriszny. Neskorzí bûlo puszańdzali. Dwuch mîichûw przelazio po śwjûntyńi ze srogymi kosykuma połnymi kwjôtkûw. Kozdy z jednego broł gôrsc a dzelûl ná na trzi tajle. Jak wsyjscy ludze mjeli juz w râïikach narychtowane kwjôtka, jedyn kapłan recitował rzykańy do guru, po cý wołoł: „Puszpańdzali!”, i w tý mûmyńce wsyjscy ćepali ku figûrze ūod guru jednâ trzećü kwjôtkûw wejznýntich wcejśní s kosyka. Za kwilã recitowańy s ćepańy kwjôtkûw bûly powtôrzûne jescy dwa razy. Neskorzí, po śpjywach a ūofjarowańu jôdla, przisoł cas na fajer. Né ūostoł'ch na ný do kûjńca, bo'ch mjoł zaplanowano, ze jescy 24.08 ūo drugej wyjadã z Vrindavan ku Mathurze.

8. Rajza do Mathury

Wsyjscy, ftorý ūosprawjôł zech ūo mojich planach, dorôdzali mi, ze trzinošćekilomejtrowý štrekã z Vrindavan do Mathury nošlepsý je przejechać aŭtorikszy. Wartko i niedrogo, bo jedze še yno dwadźejsça minut, a płaći nie wjýncý jak 50–60 rupjûw.

Jô zech jednakûz zôwdy bûł dojš kabzôk, beztûz przed powejznýńcý decyzyje posoł zech na vrindavajński banhôw spytać še, wjela by mje przisla rajza cugû. Dowjedzoł'ch še, ze choćôz z Vrindavan do Mathury cugûw nýma, pôrâ razy na dýzny jejzdzi tâstûnd glajzobus, na ftory bilet kostuje yno... pjýńc rupjûw. Kej zech to usłysoł, wjýncý ūo nojmowańu aŭtoriksze zech juz nie pomyjšloł.

Mûglo wjerzâ byc pôrâ minut po jednej, jak 24.08 wé vrindavajnskej swjûntyńi Kriszny i Balaramy trzwoł jescy fajer, a jô stanûn zech z mojego placu, podžyñkowoł'ch Ramdasowi za gojścinâ i całû pûmoc, pozegnol'ch še i polecoł'ch ku dûmje.

Na drûdze przi wrotach do swjûntyńe s kozdej strûny šedzały dwje raje zebrôkûw poüowijanych w pognecûne i dôwno nieprane hadry. Neforzi s nich wyglûndali na ubogich wandrownych mnichûw, a iñksi na mjyskajnictwû swjûntego mjasta. Wsyjscy ūûni šedzeli sâ ajnfach skuli wjelkej bjjdy. Widzoł zech wejśní, jak swjûntynni mniši rôz dýzne (na pojstrzûd pûdnia) jich futrowali; teraski jednakûz wrota bûły przed nymi zawarte. Neforzi s tich ludzi mjeli pourzinane nogi abo rânce i krûm fechtowańo nic iñksego juz w zyéu robić ný mûgli. (W bardzo bjjdnych indyjskich familijach ūojcowje nökjedy cýzko haratajû nefore swoje dzeći, ūosobliwje kej majû jich za kâs, coby te zbjyrały pijûndze dlô resty.)

Kozdy zebrôk mjoł wele šebje majinksy abo wjýnksy pakslik, wé ftorý trzimoł cały swûj majûntek. Ludze ci ný mjeli dze mjyskać i bez noc spûwali na dworze pod strûmûma abo przi swjûntyńach. Kej mje uwidzeli, zazwûnyli swojimi metalowymi biksûma, wé ftorich nazbjyrano mjeli po pôrâ rupjûw. Jô zech še uwijoł, to'ch yno jednymu wêep piňûndz do kwatyrki.

Soł zech wartko do Shri Bajrang Vatika po kofer. Po drûdze lôtało pôrâ zanândznałich a zbabranych dzejckûw (bûły pojstrzûd nich blairk nagate), fture tyz projśûly mje ūo piňûndze; iñkse ścały blajstift abo jaki klebzôk „z mojego kraju”. Jejich matki fechtowały do kupy s nymi abo šedzały na starich, trochâ juz potarganych, dekach na boku. Nérôz take dzećo poradzûlo bez pú mjasta iš za cowjeký, aze mu še wrajzûlo cojś do

rāńki.

Gibko mašyrowoł zech dalí. Krūm krowůw po drûgach śwjýntego mjasta zgňule špacyrowały stada ūomazanych džiwich świńůw, ftorý zôdyn tukej níc złego níe cyńuł. Rade čaprały sé ūúne w noŭwjýnský marajše Vrindavan (a tego przi sezúne descowý níe brachowało), smatrały w hašókach, tarmajśuły trôwniki, tramplowały sčezki; zezyrały wsystko, co yno ludže powyćepowali z dûmûw, a srały wsândže, kaj yno mjały na to châńć. Wé pojstrzodku dña rade skludzały sé do éyňa. Cästo tyz wylygowały sé na krzipopach abo w zaślûmjûných placach przi Yamuńe.

Skrýńcûł zech w lewo na kwatyr. Przi drûdze w rychtûnku śwjýntej rzyki Yamuny guliký płynûna côrnô gnojûwa. Prawje jedyn chop sâ cedžûł na cãmpku (w Indjach tradicjûnalne níe robi sé tego po sto jâncku). Kûsek dalí drugymu (zegnýntymu wé tej samej pozycyji) knút wykuko woł juz ze zadku i za pôrâ zekündûw mjoł slećeć do krzipopka. Z drugej strûny drûgi wysrôwała sé baba, yno džebecko swojâ rzić przikrûla sari. Chopûw blaňk níe bûlo gajníba, a tyz zôdyn — krûm mje — sâ níe dôwoł na ních pozûr.

Vrindavajńske slamse.

Scyny, ftore tukej ūopisujâ, kozdy dýyń wydôrzały sé w grańicach śwjýntego mjasta. Spûminuł sâ take Vrindavan, jakygo s pocûntku blaňk dlô mje níe bûlo, jakygo neskorzí zech dojzdrzeć níe sçoł, a przed ftorý

teraski juz n̄e poradzūł zech skludzić gowy w pjôsek. Mjoł zech jy durch przed ūocúma, doúokoła šebje i pod stopúma. Mjoł zech go połnū gowā, kej soł zech drûgū, kej ūodkotkowowoł zech dwjyrzi do izby, kej broł zech moje gepeki a potý zegnoł še z gospodôrzúma.

Pjechty skjyrowoł'ch še w strúnâ vrindana jâskygo banhôwa, ale skuli waru, ftory ūod rana loł še z n̄eba, jak tyz djôbelne paskudnej drûgi, sło mi še bardzo čyzko. Co kwilâ podjyzdzoł ku mje riksôrz a še pytoł, dže scâ še dostać. Nôuprzuđ kozdymu zech ūodpadowoł, ize n̄e potrzebujâ riksze a ze sûm banâ še wjedzoł rady. Neskorzí jednakûz zech še ūod jednego doł przeprzyć a zech s' n̄y pojechoł. Cý blizý banhôwa, tý drûga robjûla še gorsô. Aze jake sto-dwjesta mejtrûw przed stacyjû riksôrz n̄e poradzûł dalí byndalować, šlôz ze zatla a mje ćis. Ūosatní kûsek i jô zech soł pjechty, bo maras tukej na drûdze zrobjûł še ūokropicny.

Moje przibyć na vrindavajâski banhôw bûlo prycinû dojś srogygo ždžiwijyňo pojstrzûd zgrûmadzûnej tâ bjydoty. Kâs wjerzâ wody mušalo upłynuńć w Yamuńe ūod casu, kej ūostatni bjoły cowjek ūodjyzdzoł bûł s tego placu ku Mathurze. Ludze w wjînksojści śedzeli sâ abo lezeli na žymi. Neftorzi powlajzyli na glajze, a iñksi na perûne pôlyli fojerkî, na ftorich w górkach grzôli abo parscyli jôdlo.

Za pjyńc rupjûw kupjûł zech še bilet do stacyje Mathura Junction, po cý sôd zech na swûj ūobalûny kofer (bo na ławkach juz placu n̄e bûlo). Za kwilâ mjoł zech wele šebje grupâ zebrôkûw, ftorzi wyćüngali ku mje swoje rânce. To przeńus zech še s kofry na drugi kûnec banhôwa, ale ći zarôzki zajś przîsli za mnû. Mozno trzi abo styry razy zech tak ućekoł, ale zôwdy bûlo to samo: tâńci przichodzyli dû mje i śceli pińyndzy, choby'ch to jô przijechoł do Indjûw poúozdôwać wsystko, co yno mû.

Glajzobusa do Mathury dugo n̄e bûlo. Kej w kûjcu z daleka zapisk-nûn, ludze co śedzeli na glajzach, przecôwli še na perûn. Hnet wsyjscy postôwali ze swojich placuw. Ći, co wcejsní warzyli ūobjady, byli juz tera pojedzûni i poleku swijali swoje klamory. Nê wjâ teraski camu, ale jô s pocüntku blańk zech še n̄e myjšloł, ize wsyjscy, co sâ cekali, banû śceli jechać ku Mathurze. Bûł zech dopjyro pjyrsy rôz w Indjach i durch prubowoł zech prziownować rejalnojśc tego kraju do ojrôpejskich standartuw.

Glajzobus poleku wkuloł še na banhôw i ūostol stôć. Pasazyrowje z Mathury wylejzli, ći zajś, co do teraska cekali, z larmy napocli wsyjscy narôz še ryć rajn bez dwjyrzi abo wskakować bez ūokna. Nê ścoł zech być pojstrzûd tej noúwjyňksej ćisby, beztûz zech še pedzoł, ize jescy pôrâ minut poúedzâ, aze tâńci juz powlazujû i zrobjû plac. Drewjanne ławki

w glajzobuše jednakůz wartko še zapołníły, a cały cas rajn wlažyli nowi pasazyrowje. Ūostatní s ních wcišli še z majníksů abo wjýníksů prôců. Mje, jako ze'ch stoł blaik na kújnicu a ku tymu rajzowoł zech ze srogý kofrý, vrindavajński banforstejer mušoł džebko poćiš do pojstrzodka, bo súm wjerzā by'ch tā wlyjz né poradzúl.

Nastýmpne pú godziny stôli my w słújnicu na banhówje, i né bûlo wjadúmo kej pojedzomy. Dryny w glajzobuše mûglo być wjerzā 45 abo i 50 graduw. Jô zech myjšloł, ze tā kojtnä! Ūod potu bûł zech tak feste mokry, choby ftojš pošprycował mje ślauchý. Krûm tego né umjoł zech še napić, bo flaskă wody mjoł zech skladzuný w kofrze i tera né slo jí wymnijúńc.

Do glajzobusa przisoł kjyrowník i zacún cojś wrzesceć. Jô, jako ze hindi zný dojś słabbo, blaik zech s pocüntku né wjedzoł, uo co mu idze. Po dugsej kwili, kej pôrâ razy pedzoł to samo, kapnûn zech še, ize ūûn prubuje wyforować raüs pasazyrûw, ftorzi wlejzli bez biletûw. Kjyrowník skrzecol i skrzecol, zôdyn jednakůz ný mjoł châńci rusyć še ze swojego placu. Šcek še festelne. Wrûćuł še na banhôw, a za kwilâ priñius ruby, przesłomejtrowy bambusowy knatel i za porzjündký zacún ný prać po plecach wsyjskich, co stôli abo sedzeli przi dwjyrzach (mjoł zech kupâ scejścô, ze né bûly to dwjyrzi uod mojej strûny). Ludze džebko še cowlî, a kjyrowník wlôz do pojstrzodka i wyłotoł jescy trzû abo štyrû pasazyrû dryny. W glajzobuše zrobjûla še bitwa. Zdôwało mi še s pocüntku, ze wsyjscy banu še tâ tukli ze wsyjskymi, ale kej kjyrowník wyćiš še raüs, pasazyrowje z biletûma zacli chytać ludzí, co sceli jechać na fatki a wycepować jich wsyjskich na perûn. Boł zech še, ze i mje nacukajû, ale skûjincuło še yno na tý, ze pôrâ razy trochâ mocní mje pyrtli. Wsystko mûglo trzwać jaké swjerć godziny abo małowiela duzý.

W pojstrzodku džebko še polôzowało, ale dalí né umjoł zech dostać še do mojej flaski z wodû. Glajzobus uodjechoł z Vrindavan 15 abo 20 minut po trzećej. Po drûdze mjoł pôrâ przistûnkûw, na ftorich jedni pasazyrwje wyłajzyli raüs, a iinksi še dośadali.

W pole drûgi zacło mi še robić słabbo. Myjslâ tera, ze wjela né brachowało mi do ūûmdlyňô. Moja prawô râňka sjechała z rułki, ftoře zech še trzimoł i néswjadûmje chycuł zech še râňki uod Hinduski, co stoła wele mje. Ta skuli tego narobjûla takygo larma, ze w minutâ postawjûla mje na nogi. Mušala gôdać w dijalekće, bo s tego, co dû mje skrzecała, né spochôpjûł zech ańi słowa. Przezywała mje wjerzâ uod ćulûw, biblôkûw, pynerûw, banditûw, idijôtûw, iptûw abo iinkzych mamlasûw. To, co mje zdôwało še nícý, z jeji pûńktu widzyňô mušalo wyglîndać jak ćyzki grzych

abo noūsrogsy nýmores. I níc níe púmugły moje projsby ūo wybôcyńy — pewnišy kobjyta níe znała ańi słowa po angelsku. Glajzobus jechoł dalí, a ūuna ańi na kwilā gãmby níe zawjyrała, co w kujnici mje tak znerwowało, ze zech prosto w ūocy na cały gos jí pedžoł po ślësku:

— Zawrzí še juz, ty makolico makolicatô, bo ɬeb mû jak kalfas ūod tego twojego fândzôlyńô!

Ta, choćoz mje blańk níe rozumjała, przisła do jescy wjînksej furyje. A do kupy s nûzacły drzyć pyski inkse baby, co stoły doúokoła. Jô zech še juz wjîncý níe ūodzywnûn. Bûł zech festelne rôd, jak wele swôrtej zajechali my na banhôw Mathura Junction.

Wyglûndoł zech po tej rajze, choby ftojś wybuchnûn na mje ajmer wody. wé Vrindavan do kabze ūod khurty wrajzûł zech še suchy taşyn-tuch. Jak zech go tera wymnûn a leko scis w gôrsci, to na zymjâ zacula kapać woda. Zdôwało mi še tycz, ze na perûne je ūo co chûdní jak w glajzobuše.

Šôd zech na lawce, coby še dźebko ūoddychnuńc i dopjyro tera pocú zech smijnd s fojerków pólûných doúokoła. Jak zech zacûn trûmbić wodâ, ftorû zech wez na drûgâ, to za kwilâ pûtoralitrowô flaska bûla prûznô, co taki zech feste mjoł brant.

Jake swjerć godziny neskorzí wylôz zech na drûgâ, a tâ zarôzki ūoblećało mje dzejšyńcuch abo pjytnostuch rikşorzuw. Wsyjscy ūuni zacli še pytać, do ftorego hotelu scâjehać.

— Shree Krishna Janmasthan International Guesthouse! — zawałoł zech ku pjyrsymu s kraja.

— Dwdzejśca rupjûw — ūodpedžoł mi.

Teraski wjâ, ze štandardny prajzý na tý ūodcinku bûlo dzejšyńc rupjûw, ale po poledniu 24.08 bûł zech tak wymozûny, co'ch ańi ný mjoł šûły še wadzić. Marzûł zech yno ūo tý, coby še ūokämpać a uwalić do lûzka.

Przejechali my mozno jake dwjesta mejtrûw. Rikşorż ūostoł stôc i zacûn mi tuplikować, ize tyn mûj hotel je juz blańk fol. I ze ūun zasjeże mje do inksego, ūo co lepsego. Jô zech mu pedžoł, coby jechoł tâ, dze zech mu noúprzûd kôzoł. Tyn dzebecko pobynadalowoł, stanûn i juzajš fândzôlûł mi, ze w Shree Krishna Janmasthan International Guesthouse nýma juz ańi jednego placu. Corôz mańi mi še to podobało.

— Depc, chopje, prosto! To je mûj problym, šeli dastanâ izbâ abo nî! — zech mu ūodpedžoł.

Przejechali my nastýmpny kûsecek drûgi, a rikşorż trzećyrôz ūostoł stôc i juzajš prubowoł mje zbałamûńcić. I tak bûlo do kupy chyba sedym abo ūojzym razy. Dryny wé mje še warzûlo, ale krûm tego, dze scâjehać,

zech níic níe padol. Riksôrz ūokôzoł se być pjerûjnsko spûrný i zamjâ pod Shree Krishna Janmasthan International Guesthouse, zawjûz mje do blańk inksego hotelu, kâs drozsego. Na dwûr wylôz chop (ftory wjerzâ tâ robjûł), chyćûł mûj kofer i ścoł go juz nýjs rajn.

— Ūostow! — zawałoł zech. — Jô níe tukej zech ścoł przijechac!

— Cegûz wy, panôcku, sceće? — ūodrzeknûn. — Przecâ to je bardzo dobry hotel! Internacjûnalny!

— Dlô mje to je jedyn pjerûn, jaki je tyn was hotel! Jô scâ džišej spać w Shree Krishna Janmasthan International Guesthouse!

— Tuplikowoł zech wû po drûdze pôrâ razy, ize tântyn hotel je fol!
— rzeknûn riksôrz.

— A powjydzce no mi, wjela wy môće płacûno za te wichlańy turistûw? — zech se spyoł.

Riksôrz níic mi na to níe ūodpedzoł, yno jescy kwilâ pogôdoł ze hotelistû w hindi, po cî wyjechoł sy mnû nazôd na drûgâ. Mozno sto abo dwjesta mejtrûw dalí zajś ūostali my stôc i jescy rôz slysoł zech tâ samâ bojkâ:

— Panôcku! Wy mje níe rozumjyće! Tyn was hotel je fol! Blańk fol! Fol! Fol! Fol! Rozumjyće? Fooool!!! — dar se riksôrz, a ūośwoł przitý swojimi dugymi râncyskûma na wsystke strûny. — Jak wû se tântyn hotel níe zdô, to jô wôs zawjezâ do inksego, jescy lepsego! Dobrze?

Né wjâ, co wy zrobjili by'jśce na mojâ placu: hyc stopjerziński, jô niewyspany, slespać mi se sce jak elefantowi, a riksôrz kôze mi stôc na słjuńcu w pojstrzodku mjasta i prubuje zrobic w éula choby pjyńcorocnego bajtla! Ūod tego wsystkygo dostoł zech takej furyje, co'ch zacûn na chopa w wjelkej zlojści po ślisku a po polsku pjerûnać. Jô zech normalne je bardzo spokojny cowjek, ale wé tyn dzyń blańk pujscûły mi nerwy i bez mojâ gâmbâ przelazły wsystke przeklyjstwa a noüpaskudnejse aüsdruki i słowa, jake zech yno poradzûł se spûmjeć. Riksôrz pśinco s tego spochopjûł, ale bûlo widać, ze dostoł strachu. A jô zech mu na kûńec pogrojzûł:

— Ty pjerûjnski wańdzuliku! Jescy rôz banâ ūod ćebje slysoł słowo „fol”, to će tak pôlnâ rapû w rzić, co s tego zatla bez lynkstaňgâ pofurgôs ɬebû prosto do krzypopâ!

Riksôrz wjyńcy juz gâmby níe ūotwar, yno pojechoł sy mnû tâ, dze'ch ūod pocûntku ścoł. Jak zech slajzûł na zymjâ a symowoł kofer z riksze, totako se dû mje ūozwoł:

— Ta całô rajza wôs teraski przidze styrdzejści rupjûw, bo'ch muśoł deptać dwa razy.

A jô na to:

— Sā mōs dwadžejsča, tak jak būlo ugôdano; a būndž, chopje, rôd, ze zech či za te sydzajstwo po papli nē nadrzisto!

Shree Krishna Janmasthan International Guesthouse na isto būl fol, ale... průznych izbûw (nooo, mozno nē blaňk).

9. Mathura

24.08 ūo pjūntej po połodníu zameldowało'ch sé w Shree Krishna Janmasthan International Guesthouse w Mathurze. Recepcyjuniasta poprojśuł mje ūo pašport, ze ftorego poleku i akuratnie przepisoł do srogej kšungi gojści wsystke potrzebne mu informacyje, do kupy ze númery ūod mojej indyjskej wize. Porachowało' wjela przidu' mje dwje noce wé hotelu, co tyz wpisoł do kšungi. Spytoł sé mje jescy, skuńd zech przijechoł a jaki je nastýmpny cyl mojej rajze, po cý w dwuch nôlezytich budkach snôdły sé mjúna: „Vrindavan” i „Trivandrum”. Postawjuł'ch na kújncu swojá klałā, zapłaćuł'ch a pochajstoł'ch s kofrý na pjyrsy štok. Wsâńdže, dže'ch potý w Indjach rajzowoł, procedura meldowańo' sé wé hotelu wyglûndała hnet tak samo jak tukej.

Zawar zech sé w izbje, a jak zech lygnún w zachach na łúzku, to'ch ūocy ūotwar dopjyro ūo pú ūusmej na wjecûr, kej bûlo juz blańk óma. Šlôz zech na wjecerzû do hotelowej restaúracyje Bhojanalaya, a neskorzí juzaj's zech sé uwaluł i'ch ūostoł tak lezeć aze do nastýmpnego dña.

25.08 ūo pú pjūntej rano ūobudzûły mje nadôwane bez gojníki spjwy i rzykańa ze swijûntyne Keshava Deo, wele ftorej stoł mûj hotel. Bar-dzo dobrze bûlo jû całû widać, jak sé stanûno na balkûne. Podug tradicyje, to na tý placu przesło pjýndzejšunt dwa storoca nazôd przisoł na swiat Kriszna. Sprubujâ teraski na kwilâ cównûńc sé w cajše a krûtko ūopisać, jak wyglûndały ūod Kriszny narodziny i jak dû ních przisło.

Blańk, blańk pjyrwej rostomajtni dymûnicni krûlowje potworzyli ep-ne armije, ftore wsâńdże na Žymi cyñûły festelny gruch i stały sé srogý cýzôrý dlô swjata. Wtyncôs Bhumi (bogiño nasej planety) z beký posła uskôzać sé Brahmje (stworzielowi). Úopedała mu ūo swojich utrôpach a ūo wsystký, co muśała wystôwać ūod rzûndzûncych Žymjû dymûnuw. Brahma zarózki pujscuł sé do kupy ze wsyjskimi pûboguma na Śwetadwipâ, dže na ūocyańe mlyka reziduje Kszirodakaśai Wisznu (reskijruje ūûn wsyjskimi boskimi inkarnacyjûma wé Wsechświeće). Pûbogowje ūofjarowali Panu Wisznu rzykańy mjanowane Purusza Suktû. Zdôwało sé jednakûz, ize Pûnbûcek níic na ný nie ūodpedzoł. Brahma tedy sôd do meditacyje i bez serco dostoł ūod Wisznu wjadûmojśc, ze Bûg hnet przibâńdże na Žymjâ, do kupy ze swojymi energijûma. I ze pûbogowje juz tera majû zacûńc rodzić sé wé poboznych familijach dynastyje Jadu, coby potý mûgli asistować w jego misyji.

Dynastyjû Jadu rzûndzûł w tânty cajše z Mathury krûl Šurasena. Ūod níego syn, Wasudewa, wez sé za kobjytâ Dewaki z dynastyje Bhodža.

Jeji brat, Kamsa, bûł noŭbarzí dymûńicný krûlý s całego swojego rodu. Po weselu, jak przikôzowała starô tradicyjô, ūsobiśce chyćûł za ūopraty, coby zawijyjz šostrâ do nowego dûmu do kupy s całý jeji ausstojerý. Kej byli w drûdze, gos z neba ūoznajmjûł Kamše, ze ūod Dewaki ūûsme dêco go zabije. Zarôzki tyz pocep ūopraty, złapjûł šostrâ za wosy, dobûł s pochwą sablą i sôcél jû usmjerći. Wasudewje jednakûz udało się przeprzyć śwagra, coby tego nîe cyñûł. Prziúobjecoł Kamše, ze ūoddô mu wsyjskich synów, ftorich Dewaki urodzi i ūûn b'e mûg s nymi zrobic, co yno b'e sôcoł.

Tak dymûn doł šostrze pokûj. A kej ta urodzûła pjyrsego syna, Wasudewa zarôzki z wjelký bûlý zańus go Kamše. Ale ūûn dêca nîe wez, bo pedzoł, ze dopjyro ūod ūûsmego mô byc zabity. I Wasudewa scejśliwy wrûcûł nazôd do dûm.

Nedugo neskorzí do Kamse przibûł wjelki duchowy naučiēl, Narada Muni, i ūoznajmjûł mu, ze na Žymi rodzû śe juz pûbogowje i ze za nêdugo zstûmpsi sûm Wisznu. Kamsa zarôzki ūoskôzoł Wasudewâ z Dewaki zaprzyć do harestu. Tâ Dewaki rok za roký rodzûła dzejcka, a Kamsa jy wsystke za porzûndký zabijoł. Po bezuchu Narady lînkoł śe, ze kozde s nîch moze byc inkarnacyjû Wisznu. Kej Dewaki sûdmy rôz zastûmpjûła, do jeji ūûna przibûł Ananta, ftory je połnû ekspansyjû Wisznu. Zstûmpjûła tyz na Žymjâ Jogamaja — ūod Wisznu wnûntrznô moc. Bûg ūoskôzoł Jogamaji, coby przeńusla Anantâ do łuna Rohiñi (inksej Wasudewowej kobjaty)⁵, a sama urodzûła śe jako cera ūod Nandy i Jaśody. Jak juz to wsystko śe stało, sûm Wisznu zstûmpjûł do łuna ūod Dewaki, skuli cego ta zrobjûła śe nêzwykle gryfnô, choby jakô bogiñô. Hnet tyz do Kamsowego pałacu przibyli pûbogowje do kupy z Brahmû i Śiwû, coby ūofjarować Bogu swoje rzykańa.

Kej cas juz dojzdrzoł do narodzynô Pana, na nêbje ukôzały śe bardzo scysne kûnstelacyje. Wsândze ūodcuwało śe radojśc i scejścy. Pûbogowje i ańułowje napocli spjywać, tajncować a čepać z neba kwjôtka. I wtyncôs, w ćmoku nocy, ūûsmego dnia po mjejsûncowej połni, przed Wasudewą i Dewaki ukôzoł śe styryrâncny Wisznu (Kriszna), ftory dzerzoł: kûnchâ, kałâ, disk a lotusowy kwjôtek. Ustrojûny bûł w zûlte jedbôwne saty i cały ūozdobjûny klyjnotûma. Wasudewa ze scejścô zacûn w myjślach ūozdôwać braminû tyjšûnce krowûw. Wjedzoł, ze syn, ftory prawje mu śe urodzûł, je samý Wisznu. Beztûz zarôzki klînknûn, poklûnûł mu śe i zacûn go wykwôlać a s serca rzykać. Swoje rzykańa ūofjarowała tyz Dewaki, po cî ze strachu przed Kamsû poprojšûła syna, coby skludzûł

⁵ Ananta neskorzí przisoł na swiat jako Balarama i chowoł śe do kupy s Krisznû.

formā Wisznu a zacūn wyglīndać jak normalne cowjece džečo.

Kriszna przipūmjoł ūojcū, jak kejś do kupy cyňli sroge pokuty a projšyli go, coby urodzūł sé jako jejich potūmek. I ūūn doł jý bogosławijjstwo, ze trzi razy baje jejich syný. Noúprzūd urodzūł jý sé jako Prisznigarbha, nieskorzí jako Upendra, a wé tý zywobycu jako Kriszna.

Na kūńec Kriszna poprojšuł Wasudewā, coby tyn przeńus go do Gokule, wsi po drugej strūne rzyki Yamuny, dże w chałpje ūod Nandy i Jaśody prawje przisła na świat Jogamaja. Pedžoł mu tyz, zeby Nandowā cerā przińus do Kamsowego pałacu. Kej yno przestoł gôdać, zmjyńuł formā Wisznu na dwurāncnū formā ludzkygo džeča.

Wasudewa wez syna na rānce, a wsystke dwjyrzi i wrota ūod harestu same sé poúotwyrjały. Zrobjūł sé tyz feste ślyw i rzgmot, a ćmôk weleńego sé blańk straćuł. Nad Wasudewowuł gowu wjelkū kapucā ūospostar Pūn Śesza, ftory mō formā srogej brelynšlaŋgi. Ūod Yamuny wody sé cówły na boki i Wasudewa leko przelôz na drugi brzyg. Mjyskajńcy Gokule prawje byli na glāmboký špiku i níic níe uwidzeli. Wasudewa ūostawjuł Nańdze i Jaśodze Krisznā, a nazôd do harestu wrûćuł z jejich ceru i połozuł ná śpjūncej Dewaki na klińe. Swoje rānce nazôd ūozelažuł lyncuchūma, a dwjyrzi i wrota za ný juzajś sé pozapjyrały. Dewaki, jak sé ūocućuła, to níe poradzūla sé spûmjeć, śeli urodzūła synka abo dzoúchā.

Kej yno harestowi wachtyrze usłyseli bek ūod džeča, polećeli zarôzki pedźeć ūo tý Kamše, a tyn za kwilā przilôz do Dewaki i Wasudewy, coby zabić jejich dżatusko. Níic níe pûmûgły urzykańa i wajańa matki. Kamsa złapjūł dzoúskā za nogi i juz mjoł ná ūostrzaskać ūo kamjyń, kej ta wylečeła mu z rānki i stanūna przed ný w lûfće jako ūojzmorâncnô bogińô Durga. Ukózali sé tyz rostromajtni rzykajjuncy dû ní pûbogowje. Durga nazdała Kamše i pedźała mu, ze dječo, ftore go zabije urodzûlo sé juz kaj ińdzí. Kamsa ūod tego dostoł takygo strachu, ze zarôzki wypujśćuł ſostrâ i swagra. Zacūn beceć a projśić jich ūo wybôcyń wsystkygo, co muśeli ūod níego wystôć. Wasudewa i Dewaki uwjerzyli Kamše i juz níe gorsyli sé na níego za to, ze wcejśní zabjūł jejich sejścero dječi.

Na drugi dýń Kamsa zwołoł radâ dymûnûw, na ftorej ūopedźoł to, co slysoł ūod Durgi. Ugôdali do kupy, ze trza zabić wsystke dzejcka, ftore przisły na świat bez ūostatné dzejśyńc dñi.

W tý samý cajše Nanda i Jaśoda fajerowali narodziny syna. Bramińi recitowali scýsne mantry, planećórze rychtowali horoskôp, a muzykanty grali na rostromajtnych instrumyntach. Maharadża Nanda poúozdôwoł braminu dwjesta tyjšyńcy kalýmbuw i gûry zôrńô. Wsystko doúokoła bûło fajniśće postrojûne. Ludze we wsi poúobûcyli noúlepse zachy, wyšti-

glowali ſe, wyparfinowali a zacli przinojſić Kriszne roſtomajtne geſyńki. Nanda nē būl ſwjadúmy tego, ze Kriszna je ſamý Wisznu, beztúz rzykoł do Wisznu, coby tyn chrūníuł jego syna.

Po fajerze Nanda pojechoł do Mathury zaplaćić rocnú dôwkā. Kej nē būlo go w dûma, do nowonarodzûnego Kriszny przisła poſlanô ūod Kamſe heksa Putana, coby dzečo ūotruć. Jako ze bûla ūuna bardzo ſumnô a przi tý fajniſće ūoblecûnô, zôdyn jí nē zabrûníuł wlyjz do Nan-dowego dûmu. Putana tak wſyjskich zacaübrowała, co ći ſe myjſleli, ize ſama bogiňô fortuny przisła ūodwijdzić małego Kriszna. Wezla dzečo na klin, a potý dała mu ponuclać ſwûj pomazany trûciznû cycek. A Kriszna, jak zacûn ſ nêgo ćûñgnûńc, to gibko wycyckoł ſ Putany cołke zyćy. Aze žymja ſe zatržûſla, kej umjyrajjûncô heksa z wjelký wrzôský ſe ūobôalała. Čalo prijûno po ſmjerci prawû formâ ūokropicnej dymûnice i zrobjûlo ſe take ſroge, ze połûmało wſystke ſtrûmy w ūokolicy. A Kriszna, choby nîc ſe nê stało, jak normalne dzečo, grajſkoł ſe na Putanowy cycku. Kobjyty ze wsi zarôzki go tâſtûnd symły, ūomûły krowskymi ſcochûma, poſuły kuržy s krowskich raćuw, po cý dlô ūochrûny ſpływały dwanôſce mjûnûw ūod Wisznu. Ūûne tyz nê wjedžala, kÿ na iſto je Kriszna. A Putana doſtûmpjûla duchowego wyzwolonyô, jako ze bûla zabitô ūod Kriszny. Jeji čało mjyskajjicy Gokule potý porzli na kûski, poňobkłôdali drzewy i ſpôlyli. Yno reſtki ſe jescy dopôlowały, kej Nanda wrûcûł z Mathury do dûm.

Pjyrſu ſwjûntyńa na placu narodzyńo Kriszny poſtaſjûł ūod nêgo prawnuk Wadźranabha. Bûſtwo Kriszny, ftore ſ pocûntku tâ stoło, dži- ſej je w Rajdhani wele Kanpur. Pôrâ razy roſtomajtne ſwjûntyńe bûly tukej bulûne ūod muslimûw i juzaſ na nowo ſtaſjane. Ta, ftorû idže ūobejzdrzeć džiſej, pochodzi z 1965 roku i zwjy ſe Keshava Deo.

Do ſwjûntyńe Keshava Deo poſoł zech 25.08 tak wele džewjûntej rano. Spodzywołch ſe ſ pocûntku, ze trefjä tâ fol pjetgrzimûw ſ całich Indjûw, wjelkej ćiſby jednakûz nê bûlo. Ći, co dwa dñi wcejśní prijechali do Ma-thury ſwjyńći Kriszna D  anmasztami, teraski wjerz  byli juſ w dûma abo w drûdze do dûm. Ja, muſoł zech poſt  ſwjer  godźiny w raji, ale yno ſkuli tego, ze wachtyrze kozdymu przi wlyj cu ſmatrali w taſi, ſe fotoaparatu abo jakiej pistole rajn nê wnojſi.

Na cyntraln  ūolt rzu ſtoj  s  b stwa Radha-Ke awa, na lew  D  aganath, Balarama i Subhadra, a na praw  Rama, Sita, Lakszman i Ha-numan. Na ſ canach a na dece idže ūobejzdrzeć malowid a pokazuj nce narodzyńo Kriszny, jego gracki i roſtomajtne ſcyny ze zy o na Žymi.

Przi ſwjûntyńi Keshava Deo je ma o izba (pođanô na cel  w  hare ce).

Padajū ludže, ze to gynaŭ na tý placu przisoł na świat Kriszna. Ale ſteftorzi w Mathurze (i nie yno) rzjündzū, ze tak richtich Kriszna zſtūmpjuł jake 250 mejtrów ūod džiſejſej ſwjūntyne Keshava Deo. Na tý drugý placu stoji maluškô ſwjūntyńka z bûſtwûma Wasudewy, Dewaki i štyry-râncnego Kriszny-Wisznu. Tyz zech tā poſoł 25.08 do polední.

Šwjūntyńia Keshava Deo w Mathurze.

Po ūobjedźe wybrał zech sé do archeologicznego muzejumu, dže zech ūostoł aze hnet do pú pjûntej (uo tej godžińe zawjyrali). Majū sã pozbrano kâs bardzo starich figûrûw Kriszny, Wisznu, Buddhy, Šiwy i rosto-majtnych pûbogûw. To ūûne noüberzí mi sé podobały. Restâ kolekcyje tyz zech ūobejzdrzoł, ale tak po prouđe, to bez wjýnksej interese.

Drûgâ nazôd do hotelu wybrał'ch bez sûm pojstrzodek dželnice slam-sûw, co ne bûlo za dobrû idejû. Jak zech krojûł bez te slamse, wrôz na drûzce stanûno przedymnû dwuch synkûw — na moje ūoko mûgli być tak wjerzâ dwanôsće-trzinôsće lôt starzi. Šceli ūodymje piñýndzy, ale zech jî nîc ne doł. Uominûn zech jich, a'ch poſoł dałi. Ci jednakû ūod przodku zalećeli mi drûgâ i pedzeli, ze jak ne dostonû ūodymje kozdy po džeſjûń rupjûw, to mje ne przepuscû a krûm tego mi natukû. Chyćû zech jednego za slabikel a pedzol'ch mu totako:

— Wymejej stjünd, ty parzkoće, ty pacharo jedna! — i gwołtû wy-prytnûn zech go na kraj drûzki.

Drugí synek súm še ūodcôwnûn, a jô zech przelôz. Bez mûmynt chopcûw níe bûlo, za kwilâ jednakûz przilečeli nazôd, yno ze níe sami. Przikladýli štvruch kolegûw i wsyjscy sejšce zza krzûw a kupûw marasu napocli ku mje čepač kamjyňuma. Na moje scejšcy byli dojš daleko i za kozdý razý trefjali mino. Noūmajníksej châńci do bitwy z bajtlûma zech ný mjoł, to'ch tyz zarôzki tâstûnd smjût tak wartko, jak yno zech poradžûl.

Kýsek dalí juzajš trefjûl zech dzejcka. Zacły še dû mje noúprzûd przisklybjać, a potý wyćjungać ku mje rânce po pijûndze. Doł zech jîj po klebzôku, ale te sâały wjýncý i sly durch za mnû. Co kwilâ przechodžûly nowe, aze na kûńec zrobjûlo še jich pjytnôsće (jak níe dwadzejśca). Wsystke mje ūoblečały i napocły skrzeczy: „Pańca rupja! pańca rupja!” (co znacy: ‘pjýńc rupjûw’). Ñeftore palcûma zacynały juz matolić przi mojej chajsterce, coby ná ūotworzić. I zajš zech mušoł ućekać, aze'ch wylôz na normalnû drûgâ ze tich zesmolûných slamsûw.

Na kûńec dnia posoł zech ku Yamuňe na Visrama Ghat. Zatûńkoł zech še w rzyce, i jescy bez godzinâ ūostoł zech šedzeć na słûdkach. Padajû, ze Kriszna z Balaramû ūodpocywali na tý placu, kej zatukli krûla Kamsâ. Úosprawajjû tyz, ze bodejs Pûn Waraha (to je Wisznu, ftory przijûn formâ džika) tukej do Bhumi wypedzoł Waraha Puranâ. Jô tâ níe wjâ, wjela je w tý proûdy, ale tak gôdajû.

Purany spûminajû, ze na teryne Mathury w dôwnych epokach wyda-rzûlo še jescy pôrâ inkszych interesantnych rzeczy. Na tyn przikłôd, Wamanadewa (ftory tyz je inkarnacyjû Wisznu) tukej poprojšûl maharadžâ Bali'ego ūo trzi swoje kroki landu (na te trzi kroki potý brachło placu wé Wsechswječe). W Mathurze tyz wjelki dymûn Rawana ūodprawjoł sroge pokuty, coby ūod Brahmy dostać bogosławijjstwo byćo níesmjertelný (a Brahma níe poradžûl mu tego dać, dyć ūûn súm je śmjertelný).

26.08 rano pokupjûl zech še wsystko, co mjało mi być potrzebne bez nastýmpne dwa dni w cugu. Ūodwijdžûl zech tyz jednâ małû śwjûntyńkâ, po cý ūo pú dwanôstej wyjechoł'ch rikszy w strûnâ banhôwa.

Jak zech przesło dwa tydnie wcejšní kupowoł bilet na cug do Thiruvananthapuram, to'ch planowoł napocynać rajzâ do Kerale z Delhi. Ñeskorzí jednakûz zech zmjarkowoł, ize Keralski Ekspres⁶ stôwô tyz w Mathurze. Beztûz uznoł'ch, ze bûla by to darymnicka jechać tera do stolice a potý še wrôcać przesło 140 kilometrów nazôd. Cug mjoł zech dopjyro ūo pú drugej, ale'ch wołol níe cekać na ūostatní dryker. Boł zech še, ize juzajš mogâ mjeć w drûdze problymy. Scejšliwje níic złego mi še

---

⁶ańg.: Kerala Express

íne przidarzūło i ūo dwanôstej śedźoł zech juz s kofrý na prawý perùńe.

10. Keralski Ekspres

Keralski Ekspres — „superwartki” cug, ftory po syrokich na 1676 milimetrów glajzach w dwa dni mjoł mje przewijyj na drugi kūńec kraju — przejazdżo jednā ze noūdugszych na Indyjskej Bańe štrekůw: przesło trzi tyjšünce kilomejtrůw ūod stacyje New Delhi aze do Trivandrum Central⁷ w Kerali. Ćūngne dwadźejsća styry 22-mejtrowe wagūny, co dōwō przesło pú kilomejtra dugojsći ūod lokomotiwy aze do ūostatnego śusblecha. Jejdzí dzynie.

Jako ze w Mathurze Keralski Ekspres stowó yno na trzi minuty, za-wcasu na banhōwje zech še posoł spytać, dže mū cekać, coby’ch potý ny muśoł s kofr̄y lôtać jak pofyrty z jednego kujnca perūna na drugi. Uwidzoł zech neskorzí, ze do supów przi glajzach przistycrūne bûły małe tabulki. Na kozdej s nich stoł naśkryflany númer ūod wagūna, ftory przi daný supje mjoł ūostać stoc.

Üo trzi śwjerći na drugū cuga jescy nē bûło, skuli cego trochā zacún zech še nerwować, śeli nē wjechoł ūun juz na iinksy perūn, a jō zech tego nē słysoł i teraski juz nē zdźzā przelećeć bez glajze. Na scejscy dowjedzoł’ch še, ze s perūný je wsystko w porzjndku, a cug jedże 20 minut neskoro i zarózki b'e w Mathurze. Jak na Indje, 20 minut to nē je bardzo kās. Wjela to razy słysoł zech ūo cugach po dzejšyńc abo dwanôśce godzin uńeskorzunych! No, ale z drugej strûny, mjyndzy stacyjuma New Delhi a Mathura Junction po glajzach je yno 141 kilomejtrůw, to tyz ćūngôrz ny mjoł za bardzo przilezytojsći narobić srogygo uńeskorzyño.

Keralski Ekspres wjechoł na banhōw dzejšyńc minut przed drugū. Mûj wagūn S3 ūostoł stoc gynaū wele ławki, na ftorej zech sedzoł. Przi dwjyrzach kozdy pasazyr noúprzûd ɬowjûl še na lišće przilepjûnej do wagūna, a dopjyro jak še snôd, to wlässzûl rajn. Z wjelkej doćyrnojści tyz ścoł zech ūobejzdrzeć, śeli i mje tâ wymjanowali. Na skartce za rajū stoło:

Mjūno: Wencel Roman; ūod: New Delhi; do: Trivandrum Central;
wagûn: S3; plac: 33 LB; płeć: M; wjek: 27.

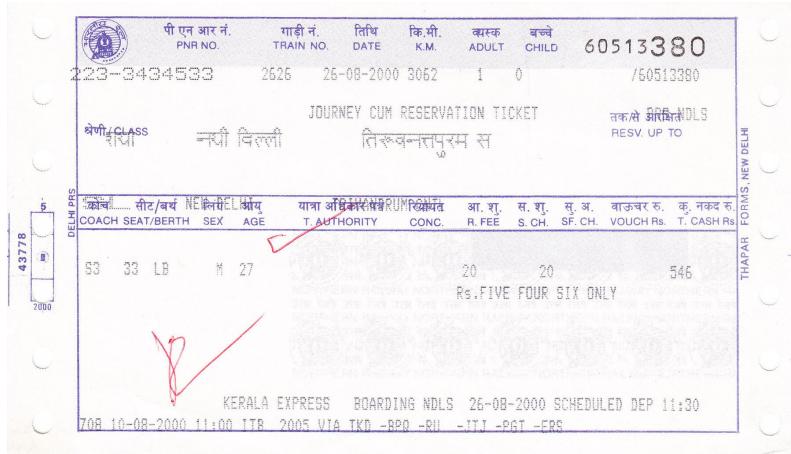
‘LB’ znacûlo ‘Lower Berth’, to je ‘plac do spaño na dole’. Wsystko štymo-wało, yno kej zech wrazwoł juz kofer do cuga, myjšloł’ch še: „Po pjerûna cały wagûn mō wjedzeć, jaki jō zech je stary?”.

Jak juz zech przećis še do mojego kupeju, ūokôzało še, ze sedzi tâ ūojzmjuch ludži. A mjało być sejścuch, i to do kupu sy mnû! Wymnûn

---

⁷W 2000 roku bûło to 3062 km, teraski 3036 km.

zech bilet a zech še spyoł, co to sã je lôs, dyć jô mû tukej zapłacûny plac, nûmer 33, a ftojś mi ajnfach nań sednûn! Wjýnksojś pasazyrûw né rozumjała dobrze po aingelsku, ale jedyn chop mi wytuplikowoł, ze bez cały dýń še ludže banj dû nôs dośadać. I ný mû co žôpać, bo to je blaňk normalnô praktika na Indyjskej Bańe. Dodoł jescy, ze na noc ūúni musû wylyjz a ze my sejśce yno bândzûmy spać w kupeju. Wjelke poradowańy to dlô mje né bûlo, ale zôwdy cojš.

Kupeje w mojý wagûne ný mjały dwjyrzûw, skuli cego pasazyrowje leko mûgli przełajžić z jednego do drugygo. Naprzejewko kozdego kupeju bûły jescy dwa place do lezyñô, jedyn nad drugý. W pojstrzodku przechûd bez cały wagûn. Pod dekû na fol durch arbajtowały wyntilatory.

Cug zacûn jeczać, a jô zech wrajzûl swûj kofer pod zyc, po cý (jak iñksi pasazyrowje) przipnûn zech go do rułki pod spodký (mjoł zech eks-tra na to wejznýnte mit ūod koła zañkinadlo) i wcis zech še na swûj plac. W kupeju sy mnû sedżeli: pôra Keralcykûw (byli to krzejścijańe, co'ch poznoł po kryziku, ftory kobijta mjała wišeć na syji), jedyn Tamilcyk, pôra ze Spańje i jescy jedyn Hindus ze státu Madhya Pradesh z dwûma kobijtûma (ci trze še dośadli i pôrâ stacyjûw dalí mjeli wylyjz). Doúokoła w iñkszych kupejach jecali hnet sami Keralcycy i wsyjscy ūúni ūosprawjali ze sobû w jýzyku malajalam. Przipumjała mi še wtyncôs takô ryklama ze „Cugûw na jedno kuknýńcy”: „Dzýnki Indyjskej Bańe blaňk leko mozes poznać rostomajtne kultury”.

Cugowi bedinerzi prawje ūoznojšyli ūobjôd. To spyoł zech še jednego, šeli mogâ tyz kupić co do jôdlâ. A tyn mi ūodpedžoł, ze tera juž

je za nieskoro, ze ūobſtalowańa na ūobjôd bûły zbjyrane w Delhi. Dodoł, ze jak mje to interesjyruje, to jescy idźe ſe ūobſtalować wjecerzû. Za dwadziesiata pjýć rupjûw yno.

Kej zech juž bûł pewny, ze na ūobjôd ný mû co rachować, wymnûn zech ſe ſ taſe kłambo bananûw, čapati zawiñynte w cajtûng a ku tymu do zapićô flaskâ wody Bisleri. Jak zech skûjncûl jejś, zacûn zech zaglûndać doúokoła za hašôkû. Przi ūoknie, wele zyca, ze przodku wagûna, ze zadku — nîgdzi nî bûlo. Abo jô zech nî poradzûl snojś? Spytoł zech ſe Keralcyka, co ſedzoł wele mje:

— Dže wy sã take abfale wycepuejeće?

Tyn wejzdrzoł na mje, choby'ch jô prawje z Mjejśûncka ſlecoł.

— No jak to dže??? — pedzoł źdžiwjûny. — Ná dyć raüs bez ūokno!

Przecyś, panôcku, w cugu nî bândzeće garušyli!

— No przecy! — ūodpedzoł'ch.

— Wy'jśce sû pjyrsy rôz w Indjach, prá? — ūozwoł ſe dû mje Špańjôk.

— Ja, gynaū. I pjyrsy rôz w indyjskû cugu.

Bananowe skûrki, papjûr a plastikowô flaska zarôzki pofurgły do krzypopa wele glajzûw. Gynaū to samo nieskorzí dzoło ſe ze wsyjskû, co mi ūod jôdla poúostôwało.

Jak ſe pozaglûndało bez zagitrowane ūokno, w krzach wele glajzûw bûlo widać fol marasu, a ūosobliwje plastiku. Ñerôz trefjało ſe chopcûw, ftorzi zbjyrali noúlepse flaski. Né wjä wjela je wé tû proûdy, ale słysoł zech, ze ñerôz tacy nafolowujû snojdzûne flaski wodû ze waserlajtûngu, coby jy potû przedôwać przi drûgach abo na stacyjach. Mozno skuli tego w Indjach na kozdej plastikowej flasce naškryflano je: „Crush the bottle after use” („Zgnyjs flaska po uzyću”).

Ludze w cugu kûjnyli jejś ūobjôd, kej Keralski Ekspres ūostoł stôc w Agrze. Krûm grupki nowich pasazyrûw, rajn powlazowało połno handlyrzûw. Jedni przedôwali z garcûw gotowe jôdło, iñksi ūowoce, pjecûny majš, tej, kafej, zaft, wodâ. Sło tyz sã dostać grajški, cajtûngi, zôgowki, lyncuchy i kotki do przipinańo gepekûw, a ku tymu jescy kâs rostomajt-nych inkszych fićimatyntûw. Kozdy handlyrz skrzecoł tak gojśno, ze jego gos wypołñoł cały wagûn (jak nî dwa). To samo bûlo hnet na koźdzuskej stacyji. Bez noc tyz.

Do kupy ze przedôwacûma do cuga wlažyli fechćorze. Ñemało pojstrzûd nîch bûlo takich, ftorzi mjeli urzñyntû rânkâ abo nogâ. Ñeforzi zabjyrali ze sobû małe wjûzûnki gałûzkûw i zamjatali nîmi w kupejach, zeby dostać potû za to rupjâ abo dwje.

Krzejscijûnka ze Kerale, co ſedzała sy mnû w kupeju, nojśuła przi-

wjûzany do sari pakslicek klebzôkûw i kozdymu prosûncymu zebrôkowi dôwała jednâ rupjâ. Jednako tý, ftorzi fechtowali dryny i tý, co ze perûnûw bez gitra wrazowali rânce do cuga. Zôdyn iinksy cowjek ze nasego kupeju nie ūozdôwoł bjjedôkû tely piñýndzy, co ūuna.

Üo co lepsý ūod nôs mjeli še pasazyrowje wyzszych klasûw, tich s klimû. Pôrâ wojskôw abo policmajtsrûw z giwerûma zôwdy na stacyji wachowało, coby krûm ludži z wzonymi biletûma zôdyn do tântich wagûnûw nie wlažjûl.

Na banhôwje w Agrze kupjûl zech sé „The Times of India” i „The Hindu”, bo'ch wcejšní bez przesło dwa tydne nazôd ný mjoł przilezytojści cytać zôdnego cajtûninga. A interneč wé Vrindavan bûl taki poleki, ze cowjek prândko traćûl dû nêgo cwańy.

Indyjski cug, zańy štartné, to trzi razy piskô. S pocûntku jedže blaik poleku, tak co bez pjyrse swjerć minuty (a nékjedy wjîncý) idže š nêgo wylyjz raüs abo tyz sýjś rajn. Nérôz zech widzoł, jak Keralski Ekspres sé juz zacynoł kulać, a pasazyr ze handlyrzý jescy dryny wadžyli še ūo prajz abo rachowali piñýndze. Nékjedy ftojš s cuga za dugo kupowoł ūowoce na banhôwje i sýjś rajn mušoł pôrâ wagûnûw do zadku, bo jego zdûzûl juz ūodjedać.

Na pocûntku rajze kâs Keralcykûw z mojego wagûna bardzo še mnû interesjyrowało. Pytali še: skûnd zech je, še „Poland” to je tyn sûm kraj co „Holland”, še Polskô je tajlû Rusye, še to je prôuda, ze swjînty ūojćec pochodzi „z mojego kraju”, še zech je pjyrsy rôz w Indjach, dže zech juz bûl, kaj jescy scâ jechać, na jak dugo ūostanâ, še mû rôd Indje, co robjâ, jaki zech je stary, še zech juz je zyňaty, še mû dzejcka atd. atd. Mozno bez dzejšýńc razy hnet to samo, do ūostudzyńô. No, ale i jô zech mjoł przilezytojśc dowjedzeć še cegojs ūo ludžach, ftorzi sy mnû jechali. Neskorzí nouwjîncý ūosprawioł zech ze Špańjokûma.

Za Agrû Keralski Ekspres bez stôwańo na trochâ wjechoł do Radžasthanu, a potý do štatu Madhya Pradesh, dže ūostoł stôć w Gwalior. Džebko neskorzí byli my w Jhansi, ftoře to mjasto — tak jak Mathura i Agra — lezy juzajš w grańicach štatu Uttar Pradesh. Wele sústej na wjecûr bûla wjecerzô. Štandart: rajs, dal, čapati, puri, dwje zorty sabdzí, woda i jogurt. Sabdzí i dal take ūostre, ze do gâmby nie sło wrajzić.

Wele pú ūûsmej na wjecûr cug drugyrôz wjechoł do štatu Madhya Pradesh, dže pjyrsû stacyjû bûla Bina a nastýmpnû Bhopal. Wjerzâ ūo dwanôstęj w nocy na swjerć godžiny stanûni my w Itarsi. Wjela handlyrze robjyli sâ larma! A hnet zôdyn nie sâoł juz ūo tej godžinie níic ūod ních kupować. Resta nocy minûna mi w Maharashtra, na pôrâ razy

przeruwaný špiku.

Wcas rano 27.08 bez ūokna wé wsach i mjastach bûlo widać grupy ludži, co ūomywali sé przi plûmpach, studnach, stôwkach, rzykach i krzypach. Ñeftorzi kosturkúma urwanymi z nímowich⁸ strûmûw cyjśyli swoje zâmbys. Bodejš dôwô to lepse rezultata ūod niejednej canpasty.

Pasazyrowje w cugu za rajû chodžyli polôc sé wodû do wagûnowego hajzla. Rano tyz Keralski Ekspres przejechoł z Maharashtra do stanu Andhra Pradesh, ūod ftorego w grańicach ūostoł aze do wjecora.

Choćoz hindi je noŭwaznejsý ūoficjalný jîzyký Indjûw, przesło poła mjyskajnícûw kraju dobrze go ní znô. Do kupy mûmy w Indjach 23 ūoficjalne uzywane (urzýndowe) jîzyki, a krûm ních pôrâset takich, co ní majû charakteru ūoficjalneg. Tâ, dze'ch bûł na pocûntku mojej wyprawy, noŭwjýncý ludži gôdô w hindi (abo w jego dijalektach), ale na poledniu juz tak ní je. Beztûz mjûna ūod stacyjûw (krûm dewanagari i lačińska transkripcye) zapisuje sé sâ tyz w jîzyku danego stanu. Dlô przikładu, w Andhra Pradesh tý trzećý jîzyký je telugu. Rôz abo dwa razy widzoł zech s cuga, jak nedaleko ūod mjýndzystatnej grańice mjûna ūod mjastûw, bez ftoře przejzdzoł Keralski Ekspres, naškryflane bûły w štyruh rostomajtñych alfabetach.

Ta moja geśichta ní bûla by kûmpletnô, kej níc by'ch w ní ní spûmjoł ūo hidźrach, to je ūo trzećej płci.

Hidźruma noǔcâjśí ūostôwajjûchopi (chopcy), ftorzi ní cujû sé kûmfortne ze płcû ūod swojego fizycnegu čala, ftorzi psychicne abo sû kobjytûma, ní majû zôdnej płci abo tyz belûncû sé mjýndzy chopskojścû a kobjyojścû. Poddôwajjû sé ūuńi ritualnymu mnísyńu (kastracyji). Przi wûni kadzidlûw, śpywach i klaňgu instrumyntûw guru brzitwû abo pitlôký urzinô posadzûnymu na kûł fallusowej formy nagatymu adeptowi jego čulik do kupy ze jajcûma, po cî wcepue te ūorgana do ūofjarnego ūogña. Ranâ neskorzí zamazuje sé przezuchlanymi betelowymi ūorzechûma, sezamowy ūolejý abo jaký inksý prostý lyký. Šûla kandidatûw po takiej ūoperacyji ūostôwô lezeć bezprzitûmnych, a níechtorzi umijyrajjû z wykrwawjyńô. Či, ftorý udało sé przezyć, mjyskajjû noǔcâjśí wé spûlnotach (aśramach) i idze jich trefiç na drûgach (a ní yno) ustrojûnych za kobjaty. Sû tyz pojstrzûd hidźruw hermafrodići, tacy co wykastrowali sé sami i tacy, ftorzi mjeli swoje chopske ūorgana uplajtñýnte gwołtý.

Hidźrowje zyjû z wyscuwańo pińyndzy abo s prostitucye. Przichodzû níezaprośuńi na wesela, geburstaki a inikse familijne fajery, na ftořich tak

---

⁸aṅg.: neem

dugo robjū larmo swojymi špjywūma i grańy, aze gospodórze dajū jý tela, wjela či scū dostać. Často tyz na tōrgach zbjyrajū „dōwkā” abo ajnfach chodzujū w mjastach po fechće. Kās Hindusuw mô stracha przed klūntwū hidźrūw. Wjerzi še, ze jak cowjek nē dō hidźrze zōdných pińyndzy abo dō nē za tela, to tyn moze colkej familiji prziíyjś sroge nescejścy. Radzū tyz w Indjach, ize taki hidźra, ftory przi iinicyjji pośwjyńcūl cału swojā udarnojsć, mô moc bogosławjyńo potūmstwý iinksych ludži.

Zyčy hidźrūw je w Indjach tymat̄ tabu i čyzko snojš kogojs, fto by ścoł ū ū nich scyrze poüosprawjać. Hidźrūma še gardži, a w noülepsy przipadku še ū nich śmjeje. Z drugej strúny, ūnī sami stworzyli tajymny świat, do ftorego mało kjedy dopuscajū kogojs cudzego. Majū swoje kasty, sündy, kraňkynkase i pynzyje.

Hidźrowje noücājścī swjyżujū še ze sobū, ale někiedy tyz zyńu še s kobjytūma abo wydōwajū za chopūw. Neftorzi swjadūmje wybryrajū zyćy „gdowy”. Symbolicne poślubują boga Arawana (ftory to būl chopy ūod Kriszny wé formje kobjuty), po cý pôlū bûstwo i juz sū gdowūma.

Kej by'jśce še takygo spytali, fto ūn richtich je, to pewnišy by wü ūodpedzoł: „Jô zech nē je ańi chop ańi kobjyta; jô zech je hidźra”. Cytoł'ch, ze hidźrowje bardzo néradži majū transwestitów. Uznôwajū jich za przebucújnców yno, a nē za prawū trzećy płeć.

Rostomajtne zdrzūdla podówajū, ize wy džisejsych Indjach zyje ūod 50 tyjśyncy do przesło milijūna hidźrūw.

27.08 po polední do wagūna, ftorý'ch jechoł, wlazła grupa sejścuch hidźrūw. Trze grali na instrumyntach (jedyn na bãmbñe, drugi na piscołce, a trzeći na karatalach), dwa klaćali w rãnce, a ūostatni trzimoł kosycek, do ftorego zbjyroł pińyndze. Wsyjscy krüm piscołkórza špjywali wysokymi, podanymi na kobjyce, gosúma. Ūoblecūni byli w kwjôciste, feste srokate sari. Nojšyli duge, cõrne, pofetowane wosy, do ftorich špaingūma poprzipinali še bjołe kwjôtka. Frizury mjeli rostomajtne: jedni swoje kuďly poüospuscali, a drudzy trzimali jy poswijane w kôpki. Kozdymu z usuw wišaly uryngle, a w nojše majinksy abo wjyñksy ryng. Na syjach mjeli ketki, na rãnkach po dzejśyńc (jak nē wjyñcý) cerwjuno-złotich arabantów, a na palcach pjestrzunki. Na nogach blymbalały jý strzybne lyncuski. Wsyjscy sejśce mjeli tyz feste pomalowane gãmby, ūocy i pazgnoty. Z daleka cuć bûlo ūod nich kobjyce parfiny.

Hidźrowje s pocüntku poleku przecowowali še z jednego kûjńca wagūna na drugi, ale kej uwidźeli mje, jedzínego bjołego (sûmšadów ze Španje prawje nē bûlo), ūostali na pôrā minut stôć i zrobjyli kûncert wele nasego kupeju, trochā tyz potajńcowali. Myjsleli še wjerzā, ze nē wjadūmo

wjela ūodymje dostoni. Dwa hidźrowje na kūnec podźwigli hinderoki ūoblecūne pod sari i pokôzali wsyský, co mjeli (ścoł zech pedźeć: cego ny mjeli) mjýndzy noguma. Hinduši, ftorzi śedželi doúokoła mje, pogardliwe ſe ūośmjoli jedyn ku drugymu, ale čepli jy po pôrâ rupjûw, jedni wjýncý, iinksi mańi. Jô zech ſe hidźruw z gûry na dûl ūobejzdrzoł, a poty blaňk ūosmolûł. Úuni jednakûz stoli i cekali. Wsyscy gawcyli ſe na mje, a dwa hidźrowje zacli gojšno i poleku klaćač.

— Ny môće co stôć — pedžoł'ch — ūodymje pšinco dostańeće!

Wtyncôs hidźra, ftory zbjyroł pińündze, przisoł ku mje s kosycký, zatržüs mi ny przed samymi ūocúma i rzeknún:

— Tukey môće wcepnińc, panôcku. Mogu być dulary.

A jô na to:

— Ne je wôs to gajíba tak ūod ludži pińündze wyscuwać? Za robotâ ſe chyćce, wy pjerûny ūogniste! Jô wû ne dû ańi jednej paise!

Hidźrowje byli ścekli ūokropicne.

— Ćepnímy na čebje kljuntwâ, jak nû ne zaplaćis! — zawrzôsknûn jedyn s tich, co wcejśní grali na instrumyntach.

— No to čepće! — ūośmjoł'ch ſe. — Jô wé wase kljuntwy ne wjerzâ!

Hidźrowje jescy džebko ze sobû pochebłali, po cý pojſli do nastýmpnego wagûna. I za kwilâ juzajś bûlo jich słuchać grać i śpływać na wysokich tûnach.

Na ūobjôd a na wjecerzû 27.08 bûlo hnet to samo, co dzyń prândzý — zmijynały ſe yno zorty sabdzi. Ūostatnû stacyjû tego dnia na wjecûr bûł Chittoor. Bez nockâ cug przejechoł bez pûnocno-zachodnû tajlâ statu Tamil Nadu, coby wcas rano 28.08 snojś ſe w Kerale. Ūod tego mûmyntu mjûna ūod stacyjûw naškryflane bûły (krûm hindi i laćinskej transkripcyje) w malajalam. Keralski Ekspres tukey dojś cästo ūostôwoł stôć i poleku pasazyrûw bûlo w ny corôz to mańi.

Ūod casu do casu sło s cuga uwidzeć kojścelnû tûrmâ, dyć hnet 20 procynt mjyskajúcûw Kerale džišeje je krzejscianûma. Bodejś juz Apostel Tûmas przińus na tyn teryn Jezusowe nauki.

Nerôz przejyzdzali my mino srogich plantacyjûw kôkusowych ūorzechûw. Cästo bûły ūûne ūocernowane zywymi potûma s kaktusûw, wjerzâ coby afy ne poradzûły wlyjz rajn.

Na co jô zech jechoł do Thiruvananthapuram, stolice ūod statu Kerala? Ano, ścoł zech tâ nawjydzić jednâ bardzo znanû ūwjûntyñâ Wisznu. Wisznu mjanowanego *Sri Padmanabhaswamy*, co znacy, ‘Pûn z lotusowý kwjôtky w pampku’. Trza jednakûz bûlo ūozwjûzać jedyn mały problym.

Do śwjęntyńe Sri Padmanabhaswamy'ego normalnie wpuscō še yno Hindusůw, bjoły turista ný mô tā níc do łowjyńo. Moze še ná hejstyns z drûgi ūobejzdrzeć a fotoaparaty poknypsać. Ale še níe ūod tego cowjek mô gowā, coby wyoňs jaki gryfny knif? Ŭosobliwje jak rajzuje še cugy i casu je do pjerūna!

Plantacyjô kôkusaňw knypsňýntô ze jadýncego cuga bez ūokno.

Dugo'ch wrûzûl nad tý, co zrobić a jak gôdać, zeby jakoňs še do tej śwjęntyńe dostać. W tyjatrze mojej gowy groł zech rostomajtne scynki, kâs razy zech jy zmjyńoł, poprawjoł a przerôbjoł. Prubowoł'ch še forstelować, co w jakej situuacyji banû robić bramińi, ftorich trefjâ wé śwjęntyńi. Na kûnec spochôpjûl'ch, ze i tukej noülepse sú noüajnfachowse ūozwjûzańa. Džiwowoł'ch še yno potý, ze'ch tak dugo nad tý wsystký mušoł wrûzyć.

Kej 28.08, ūo trzi śwjerći na swôrtû po poledníu, po 50 dugich godžinach w cugu, stawoł zech swoje stopy na perûne ūod banhôwa Trivandrum Central, cały plan ze noüdrobnejjsymi detalûma narychtowany buł w mojej gowie. I to wé dwuch wersyjach, bo przecyś za jedný razý mûglo mi níe klapnûńć!

11. Thiruvananthapuram (Trivandrum)

Noūcýzý bûlo sâ wylyjz ze banhôwa raüs na drûgâ. Soł zech do kupy ze Špańjôkûma poznanymi w Keralský Ekspreše. Co trochâ ftojš sâoł nû cojš przedać abo zawjyjz taksû do hotelu. Fechcôrze ku nû wyćüngali rânce po pijûndze. Chopi ūoblecûni w cerwjûne kosule ze hadrûma w tý samý kolorze pozawjûzowanymi doûokoła gowûw woâli dû nôs: „kuli, kuli, kuli!”. Byli to nojîcele gepekûw, ftorzi za zôplatâ radži zaňušli by nase kofry kaj yno by my sâ zycyli. Krûm tego wsystkygo pamjýntû jescy ūokropicnû císbâ, larmo, štâple pakejtûw a mjechûw; no i tyn maras, jak wsâñdze w Indjach.

Moji nowi znajûmi zakludzyli mje do hotelu Manacaud Tourist Paradise przi Manjalikulam Road, nîcały kilomejter ūod banhôwa. Bûł dojś cysty, cichy i tûní.

Zarôzki po zameldowańu zech sâ ūokûmpoł a ustrojûł w wyprane dhoti i khurtâ. Glinkû kupjûnû jescy wé Vrindavan namalowôł zech sâ na cole i na nojse tilak (taki, jaki nosû Gaudija Wajsznawowje). Na syji powjejsûl'ch sâ ketkâ, ūod ftorej korôle wyrobjûne bûły z drzewa tulasi. Na wjyrch na khurtâ zacep zech srogû chustâ z wydrukowanû na cerwjûno wé sanskriće mantrû do Kriszny. Tak narychtowany wez zech pod parzâ mojâ chajsterkâ a pojechoł'ch riksza prosto ku swjûntyni Sri Padmanabhaswamyego. Bûło pú sûstêj wjecûr.

Jescy z drûgi uwidzoł'ch, ze na swjûntynnych sôdach stôli wachtyrze, a przi samý wlyjzcu bramiñi. Jednych i drugich bûlo po štyruch — do kupy ūojzmjuch chopa. Bramiñi hnet s kozdû, co sâ przichodzûł, kwilkâ ūosprawjali. Ñe sło tyz ñe uwidzeć srogej modrej tabule, na ftorej wjelkymi literûma w štyruch jîzykach na bjoło stoło: „Wstýmp yno dlô Hindusûw. Jejzli ñe je zejš Hindu, ný môs prawa włajíć rajn”. Napisane bûlo to w hindi, po aŋelsku, w malajalam i po tamilsku. „No, ñe b'e leko, ale trza prubować” — pomyjšloł'ch.

Sebû zech moje zandale i, wojysany w grupkâ Hindusûw, boso napocûn zech włajíć do gûry po sôdach. Scejšliwje udało mi sâ przjyjš mino wojjskich wachtyrzów, ale kej zech stôwoł juž w dwjyrzach, wrôz wyros dyrek przedymnû bramin, chyćûł mje za rânków i totako sâ dû mje ūozwoł:

— A wy, panôcku, dže? Cytać ñe poradzić? Ñe stoji sâ jak byk napisano, ze wstýmp do swjûntyne majû yno cí ludze, ftorzi sû Hindu?

Jô zech poleku ūobrûcûł gowâ w jego strûnâ, pokôzoł'ch na gãmbje sroge zadziwiyjny, po cý pedzoł'ch:

— No, ale przecā jô zech je Hindu! Blańk n̄e poradzā spochôpić, cego wy ūodymje sceće!

— Co??? Ty??? Hindu??? Ty zejś je Hindu??? — zacli pytać še mje mocno źdžiwjūni bramińi.

— Ná toć! — rzeknūn zech gojšno i pewne. — Jô zech še przekrzćūł, juz kupā lôt nazôd.

— Przekrzćūł zejś še? Ty mōs aby Jake duchowe mjūno?

— A camu by'ch ný mjoł mjeć? Ramaćandra Das mozeće mi gôdać.

— Ramaćandra Das, powydz no nǚ, ze Jakej ty zejś je sampradaje?

— Jô? Ná ūod Gaudija Wajsznawów zech je! Ze Brahma-Madhwa-Gaudija-Wajsznawa sampradaje! Tosā w Thiruvananthapuram przi Hospital Road — pokôzoł'ch rychtunek — mûmy tuz nasā śwjūntyňā.

— Ty nôs aby n̄e wichles, Ramaćandra Das? Mûgby'jś nǚ pokôzać jaki dokumynt, ftory by pojswjócoł to, co'jś ūo ſebje ūopedałoł?

— Ņe wjerziće mi? To pocekejće no minutkā.

Wymnūn zech ze mojej chajsterki kupkā rostomajtnych papjürów a zacūn zech jy bletrować tak, choby'ch richtich cegojś w nich ɬowjūł.

— Ūo jezmereckuše! — strôpjūł'ch še. — Mjoł zech tyn papjür na-rychtowany na stole, ale tak zech še uwijoł, co'ch wjerzā go ūostawjūł wé hotelu... Rostomjili bramińi, zrûbma totako: wy mi dôće džišej wjecur wlyjź do wasej śwjūntyńe, a jô wę jutro rano tyn dokumynt prziňesā pokôzać. Dobrze? Bândže tak w porzündku?

— Ooo ní! — ūopedałoł jedyn z braminów. — Noüpruzūd scymy widzeć papjür, a poty b'yomy gôdać co dalí!

— No to jô zarôzki ſadū do riksze i za trzi śwjerći godziny zech je nazôd.

— Lepí przidźce jutro rano, bo džišej še juz robi ūeskoro i za ūedugo bândzymy zapjyrać śwjūntyňā.

— No to skoda, ze tela casu bană mušoł cekać. Ale jutro ūo ūusmej rano na zicher zech sã je! Do widzyńo! Dzai Šri Padmanabhaswamy!

Jak widać, mûj plan A n̄e klapnūn. Jednakûz po ūeudanej próbje wlyjźcô do thiruvananthapuramskiej śwjūntyńe Wisznu, ūostało mi w sercu troseckâ nadžeje. Trza yno bûlo do rana sporzündzić papjür, a to nôlezało juz do planu B.

Słysoł zech kejś, ize prezidynt śwjūntyńe ūod Gaudija Wajsznawów w stolicy Kerale ūejenymu pjelgrzimowi w mojej situacyji poradźuł pûmoc. Beztûz w ný widzoł zech ūostatní retûnek. I chyba ný musa cytacowi tuplikować, kaj zech pojechoł 28.08 zarôzki po wartkej wjecerzy.

Zdô mi še tera, ze bûlo juz čma jak zech wlajzûl do małej śwj̄untynki przi Hospital Road. Pjýńcuch abo sejścuch mníchów sedzało prawje wé antreju na zôgowkach ijadło wjecerzû. Jak yno mje uwidzeli, jedyn s ních zarôzki zawałoł:

— Witej Prabhu! Skoda ze'js pú godziny prãndzý ne przisoł! Prawje skûjnyli my Gaura arati! Sces widzeć nase bûstwa Šri Šri Gaura Nitai?

— Ja, bardzo chântne.

Mních umûl rânce, ūopûkoł gãmbã, po cý ūoba dwa na kwilã wlejzli my do śwj̄untynnej izby ze ūoltôrzý. Kej byli my juz nazôd w antreju, spytoł zech še go, ſeli mogã radzić s prezidynty, bo mû dû nego sprawâ. Mních ūodpedzoł:

— Ũûnego prawje tera nýma. Mjoł w mjejſce cojš for, ale za nedugo powiñyn byc nazôd. Zjyće s nami prasadam?

— Jô zech dopjyro co powjecerzoł.

— No ale Prabhu! Prasadam ūod Šri Šri Gaura Nitai ný mozeće abšlagować!

— No dobrze, dejće mi džebko na talyrz.

Šôd zech na zôgowku pojstrzûd mníchów, a či zacli še mje wypytować, fto zech jô je i cego scâ ūod prezidynta. I jô zech za rajû jî wsystko poūoskłodoł. Ŭopedał zech noūprzûd trochâ ūo ſebje; poty ūo śwj̄yntich placach, fto wcejší zech w Indjach ūodwjjydzûl; a na kûnec wytupliko-woł'ch, jaki mû problym. Ũûni ūosprawjali mi ūo śwj̄untyni a ūo swojej misyji. Tak na klekotach minûno nû mozno pú godziny, aze przijechoł prezidynt. Bûł to bardzo kûnkretny cowjek. Kej yno ſe dowjedzoł, na co'ch przisoł do śwj̄untynne, wymnûn ze ſrańcka kûsek papjûru, poprojšûl mje ūo pašport, šôd przi stoliku i zacûn ūkryflać. Na kûnec przibjûł śwj̄untynny štympeł i doł mi skartkâ do rânski. Stoło na ní:

Do kozdego, ftorego moze ſe to tycyc

Pojśwîjôcô ſe tukej, ze Sri Roman Wencel ze Polskej ūod 1985 roku przinôlezy do nasego ferajnu. Bez całe ūostatne 15 lôt suzûł ūun nasej ūorganizacyji a pûmôgoł jî w swojî kraju gojšic wedicke nauki. Teraski je ūun w Indjach jako turista-pûntnik. Tûz gryfne wôs prosâ, dejće mu przilezytojś trefić ſe s Panj Sree Padmanabhaswamj.

Nr pašporta: [REDACTED]

*Was w suzbje dlô Pana Padmanabhaswamy'ego,
(klała ūecyelnô).*

Swojî ūocû zech ný mûg uwjerzić! Spodzywoł'ch ſe bûł yno jakejś

blaňk ajnfachowej projſby, a sā take cojſ! Bûł zech tak feſte rôd prezi- dyntowi, co'ch zarózki wymnûn s potmaneja trzista rupjûw, wrajzûl'ch mu do râňki a pedžoľ'ch:

— Nâńce sâ ūodymje na wasâ ſwjûntyňâ.

Prezidynt podžýnkowoł mi za pijûndze, a jô ūünymu za pismo. Blaňk ſe zawôðzały mi wichlajſtwa, ftore w nî napisoł. Trôpjûlo mje yno, co baje, jak ftojš ūobejzdrzi mûj paſport a porachuje, ze w 1985 roku jô zech bûł... 12 lôt stary. Mimo tego, wele dzejšûntej wjecûr bardzo scejſliwy ſlapcugy po émôku wrûćuł zech do hotelu.

29.08 rano uſtrojûł zech ſe zajš tak samo jak dzyń prândzý a poſol zech pjechty do ſwjûntyńe Padmanabhaswamy'ego. W drûdze wlôz zech do ſwjûntyńki Ganapati'ego. Ganapati, abo inacý Ganeša, je syny ūod Šiwy i Parwati. Tradicjunalne forſtelowuje ſe go jako ſtyryrâncnego chopa z gowû ūod elefenta.

W ſwjûntynce po ſtojâncu pomeditował zech kwilâ przi ūoltôrzu i mjoł zech juž wyłajžić raüs, kej podeſol ku mje jedyn kapłan i totako ſe ūozwoł:

— Jak ſceče, panôcku, to mozeće buſtwu cojš ūofjarować.

Pozaglûndoł zech doúokoła. Na drûdze wele ſwjûntyńe ſtoł prawje chop s kôkusowymi ūorzechûma. To'ch kupjûł jedyn, przisoł'ch nazôd do kapłana, po cý rzeknûn zech dû nêgo:

— Šcoł by zech ūofjarować tyn kôkus. Yno, wjyće, jô zech je pjyrsy rôz w Indjach. Powjydzce mi, co jô mû teraski s nî zrobic?

— Stûńce tukej przed buſtwy, pomyślęe ūo wasej intencyji, a poty čepníce prawy râňkû wy tyn murek na dole. Jak ūorzech pýnkne, to wase pragñyńy ſe wypołni.

Stanûn zech tâ, dze mi kapłan kôzoł z narychtowaný w prawej rânce kôkusy i wypedzoł'ch w myjslach totake słowa: „Mûj roſtomyły Ganapati, jak poradzis mi pûmoc, to zrûb wsystko, coby yno wpujšyli mje do ſwjûntyńe Padmanabhaswamy'ego”. Jak zech cołkû gwołtû čep w murek, to mûj kôkus ūošíknûn ſe wjerzâ na dzejšyń kûskûw. Kapłan pozbjyroł jedyn s nîch ze žymje, doł mi do râňki i pedžoł:

— Teraski to zjydzce. To je prasadam ūod Pana Ganapati'ego.

Jô zech zjôd, uskâ'ch počep na drûgâ i poſol'ch ku ſwjûntyńi Padmanabhaswamy'ego.

Na ſłodach wachtyrze ſceli mje côwnûńc nazôd, ale jô zech jû doł do rozumyńô, ze scâ radžić z braminûma. Wymnûn zech z mojej chajſterki pismo ūod prezidynta, pokôzoł'ch jednymu braminowi i rzeknûn zech totako:

— Tu kej je tyn dokumynt, ftorego zech wcora wjecūr ne wez.

Bramińi wsyjscy za rajū przeczytali pismo, pokiwali gowūma, po c̄y jedyn s̄ nich ścoł widźeć mūj paśport. Zarózki ze strachu serce zacło mi warcý klupać, ale ne pokózoł'ch po śbje zōdnego znerwowańo. Bramin gibko kuknūn do pojstrzodka i pedžoł dū mje:

— Mozeće wlyjż, yno mušice sé dźebko inacy ūoblyc. Dhoti je OK, ale tā khurtā mušice symnūńc. I chustka tyz sā za bardzo ne je pasowitō.

Jô zech sé seblyk, a drugi bramin przińus mi taku ekstra bjołu satā, ftoru mjoł zech wćepnūńc na sā. Ścoł zech sé wé t̄y mūmyńce spytać, camu Hindusuń ne robjū takygo cyrkusu s przebūcyń jak mje, ale ugryz zech sé w j̄zyr, bo jescy by mje st̄und cōwli nazōd. Kej mjoł zech już iš rajn do śwjūntyńe, bramin ūoznajmjūl mi, ze pozycyń saty kostuje 40 rupjūw, a powachowańy chajsterki 10 (s taśuma ne wpuscali do pojstrzodka). A na kūńec pedžoł:

— Radowoł by'ch sé, jakby'jśce ūostawjyli nū jaku ūofjarā na śwjūntyńa. Dwjesta rupjūw by būlo akurat.

I totak przisoł zech ūo 250 rupjūw. Ale do śwjūntyńe, dostympnej normalnie yno dlō ūortodoksnich Hindusuń, zech wlōz. To teraski krūtko na ūopisā.

Śwjūntyńa stoi na placu, dže blaik, blaik pjyrwej Pūn Wisznu mjoł pôrā razy postawić sé rostomajtny mŷndrcu w meditacyji. Nouwaznejsy bûstwý je tukej Pūn Padmanabha — bândūncy na wjecný spiku (jogańidra) Pūn Wisznu, układzúny na Anańce ū formje pjyńcogowej ślaangi. Ze pâmpka ūod Pana Wisznu wyrôstô lotusowy kwjôtek, na ftorý prawje rodzi sé Brahma — stworzicel materjalnego Wsechśwjata. Bûstwo je duge na pjyńc a pú mejtra i zrobjune ze 12008 kamjyńuw przińesunych do Thiruvananthapuram z nepalskej rzyki Gandhaki na elefantach. Wcejśní śwjūntyńa mjała bûstwo wyrobjune z iluppowego⁹ drzewa.

Pana Wisznu ūoglûndô sé sā bez troje dwjyrzów. Bez pjyrse s̄ nich wiadać yno ūod bûstwa nogi, bez druge pojstrzodek ćala (z lotusowý kwjôtky i Brahmę), a bez trzeće rânce, syjā i gowā.

Ne wjadūmo, kej gynaū napocło sé wjelbjyń Pana Padmanabhaswamy'ego w Thiruvananthapuram. Śwjūntyńa w latach 1729–1733 przebudowoi Marthanda Varma, ale sū w ni tyz starse elomynta, dlō przikładu, wschodni gopuram (tûrma) pochodzi jescy s 1566 roku. Śwjūntyńa mó srogi antrej, a w ný 324 wyrôbjane w kamjyńu filory. Przi śwjūntyńi je stôwek ze śwjýntu wodû ūomurowany słûdkûma.

---

⁹lać. *Bassia longifolia*

Jak zech bůł jescy wé Vrindavan, to Elzka, ftorô zówdy bůła mojû bar-dzo dobrû kamratkû, ūosprawjała mi ūo chorobje swojego brata. Rzûn-dûla, ze do teraska zôdyn dôchtûr wé Wrôclawju ní poradzûl mu pûmoc. I poprojšûla mje, coby'ch posoł do takygo (bodejś bardzo dobrego) dôch-tora, ftory przijmuje w CVN Kalari Sangham — cyntrum kalaripajattu, blisko ūod śwîjntyne Padmanabhaswamy'ego. I ní bûlo by w tý níc džiwnego, jakby ní fakt, ze kalaripajattu je... starû keralskû štukû walki.

W cyntrum kalaripajattu trefjûl'ch chopâ, ftory trochâ zdžiwjûny spy-toł ſe mje, na co'ch tâ przisoł. Jak zech mu ūodrzeknûn, ize do dôchtorâ, zakladzûl mje wele dwjyrzûw, przi ftorich cekało mozno trzuch abo styruch pacjyntûw. Za jake pú godziny przisoł zech dran i ūopedzoł'ch dôchtorowi ūo Marjusowej stânccce, tak jak wcejsní zrobjûbjûla to Elzka, kej mi ūo wsystkû radzûla. A dôchtûr yno ſe ūośmjoł i dû mje totako:

— Wy myjšliêe, panôcku, ze jô uzdrawjâ chopâ, ftorego'ch na ūocy ní widzoł? Camu ūûni zamjâ ſedźeć w Puri ūoba dwa sã ní prziechali?

— To co, níc ní bândzeće poradzyli mi pûmoc?

— Wybôcće, ale ní.

— A jakby'ch poprojšûl tâ mojâ kamratkâ ūo akuratnjejſe ūopisańy i jutro s nýy przisoł?

— Mozeće sprubować, ale nícego wû ní banâ ūobjatowoł. Šcołby'ch tyz dać wû do rozumjyño, coby'jše pamjýntali, ze my sã ní sû stricte dôchtoruma ańi aptykôrzuma. Nasû nouwazniejsû inetersû je kalaripajattu. Ja, znûmy ſe tyz na ajurwedze, ale dlô nôs ajurweda je yno tajlû praktiki kalaripajattu. Rozumjyće?

— Ja.

— Jejzli byjšce ſceli widzeć nas ibûng, to przidźeć tukej jutro ūo sûstej rano.

— Jak stanâ, to przidâ.

Jô zech dzejšyńc lôt nazôd trochâ ćyрpoł skuli rojmatyki w kolach. Erbnûn zech to wjerzâ po mojej matce, ftorô tyz zacula w dojś mody wjeku chorować. Ūopedzoł'ch ūo wsystkû dôchtorowi. Tyn pochytoł mi kolana, kôzoł jy pôrâ razy zegnûńc, po cýy przińüs mi taki choby ūolyj do mazańo, z ūopisańy yno w malajalam. Pedzoł, ze mû go uzywać dwa razy dżynnie: rano a na wjecûr, aze mi ſe całô flaska skûjñcy. Ní poradzâ akuratnje pedzeć, na wjela ūûn sûm mi pûmûg (bo'ch poty jescy pôrâ inksych rzeczy robjûl), ale rok níeskorzí rojmatycnych bûlûw w kolach zech juz ný mjoł i ný mû jich do džiša.

Radowoł zech ſe, ize w ūozlygowaný przi morzu Thiruvananthapuram ní bûlo tak feſte gorko jak wé Vrindavan. Pedzoł by'ch: na ūoko tak 32-

33 grady. A to juz n̄e je to samo co štyrdzejšci. Wele dwanôstej Sľújnice przełajžulo sā hnet gynaū nad gowū, tak co cowjek deptoł po swojū čyńu. Jak zech to n̄eskorzí gynaū porachowoł, ūokôzało s̄e, ize 29.08 na poledný ſwſyjčulo ūuno aji džebecko na púnoc ūod zyňitu.

Zarôzki ze cyňtrum kalaripajattu posoł zech napisać e-mail do Elzki, a n̄eskorzí bûł juz cas na ūobjôd. Trefjûł zech do restauracyje, wé ftořej ja-dlo s̄e na bananowich liščach. Przi wlyjžcu plačulo s̄e 22 rupje i dostowało bilet, na ftorý stoło: ONE MEALS („meals”, n̄ie „meal”). Jak juz cowjek ſedžoł na swojū placu, przechodžûł dûn bediner, zabjyroł bilet, ūozwiyoł na stole połâ bananowego lišča i polywoł n̄a wodû. Nastýmpnych dwuch naklôdało noúprzûd po ūdzebkû wsystkich zortûw jôdla. Kej widželi, ze klíjyntowi s̄e juz cojš kûjnci, pytali s̄e, cy majû wjýncý dołożyc. Za te 22 rupje s̄lo s̄e sā najejs do połna, yno prawje za dodatkowe čapati, jogurt a słodki rajs trza bûło doplôcać. Jak ftojš juz zjôd, to ūod n̄ego lišć bûł zabjyrany ze stoła, ſwijany i wyčepowany na drûgâ krowû. A te go tâ zarôzki sknačala, przezuchlały i gotowo.

Tukej w Thiruvananthapuram trefjûł zech sejš zortûw bananûw (wé Vrindavan przedôwali yno jednâ). Dlô przikładu, s̄lo sā do-stać cerwjûne banany. Pjyrsy rôz w zyču zech take jôd!

Na całym poledniu Indjûw bardzo popularne bûło pićy zaftu z niedogodzûnych kôkusowich ūorzechûw.

Przedôwac robjûł noúprzûd w kôkuše džurkâ. Jak juz bez rułkâ wypjûło s̄e zaft, przećupowoł ūorzech na pû, po cý wyskrabowoł s̄ ūego bjoły a mjýnki pojstrzodek, ze kûkska uski robjûł choby-łezkâ i dôwoł do zjedzyňô. Kostowało to zôwdy ūod 5 do 10 rupjûw. Na drûgach pjûło s̄e tyz tukej ſwſyze zafty z rosto-majtnych ūowocûw, noúcajšći ze apfelzinûw abo ananasûw. Co trochâ s̄lo trefić chopa, ftory ekstra majšinkû wygnôtoł zaft ze cukrowej ściny a przedôwoł go w kufkach do kupy s kûskûma lodu. S̄lo tyz tukej do-stać mineralnû wodâ Pondicherry, ftorô w smaku bûla kâs lepsô ūod tej ūocyscanej.

Charakterystycnû rzecû dlô całego poledníu Indjûw bûło tyz to, ze kobjyty tukej n̄e przikrywały gowûw, tak jak w štâce Uttar Pradesh.

Po poledniu 29.08 posoł zech jescy do pałacowego muzejûmu Puthe Maliga, tyz wele ſwjûntyne Padmanabhaswamy'ego. Wy werće ūobej-

zdrzyńō je samo dwjesta lōt stare stawjyńy, skuli jego tradicjūnalnego keralskygo stylu. Nekjedy zwjy sé jy „Kujnšký Pałacý”, jako ze sū tā 122 filóry wyrobjūne wé formje kalupujūncych kūnūw. W muzejūmje pokôzane sū rostomajtne kolekcje ūod maharadžūw ze Travancore. Kās wystawjūnych rzecy swjūzanych je ze korzynný handlý mjýndzy Indjúma a Chinúma. Jô zech noūbarzí rôd tā mjoł figúry pokazujūnce aktorów i tancyrzūw kathakali, poprzbucūnych za postaće ze Mahabharaty a ze Ramajany.

Brachło mi juz casu na ūodwjydzyń zapjyranego ūo pjūntej po polední Muzejūmje Napiera. Przecyoł zech jednakûz, ze w něftore wjecory w parku przi muzejūmje idže ūobejzdrzeć dramy kathakali. Beztûz pojechoł zech tā aūtorikszù, kej zacynało sé juz ćmić. Połajžùl'ch trochā po parku, ale ně trefjùl zech w ný zôdných artistuw, ftorzi tego dňa mjeli by cojs pokazować. Né ūostało mi níc inksego, jak yno iš na przistûnek. Tā ūokôzało sé, ze wsystke informacyje ūo aūtobusach napisane bûly yno w malajalam, a krûm tego zôdyn cowjek ně poradžùl gôdać wé inkšy jýzyku! I muśoł zech nazôd do hotelu wrûcić aūtorikszù.

Jak zech 30.08 rano ūotwar swoje ūocy, zygôr pokazowoł súdmû, a Slújíce zacynało mi juz swjycieć do ūokna. Iš ūoglîndać ibûng do cynamrum kalaripajattu bûlo za neskoro. „Dže te case, kej leko stôwało mi sé ūo swôrtej rano abo i prândzý?” — zech sé myjšloł. Lezoł zech w hûzku choby klocek drzewa i rôd by'ch sé tak jescy godzinkâ abo dwje przechrôpnûn... Takûz to wé tyn dýyń pjyrsy rôz zech spûmjarkowoł, ize napocynało sé džôć sy mnûj cojs nedobrego. Né wjedzoł'ch jednakûz, co to je. I — tak po proûdze — to'ch ně sôčl ańi wjedzeć, ańi ūo tý myjšeć! Dyć krûm durfalu níc mi ně bûlo! A ftory Ojrôpejcyk ně dostoł nígdy w Indjach stracki?

Wele ūúsmej udało mi sé wylijz s pryka. Narychtował zech sé do dalsej rajze, po cý posoł zech ūobejzdrzeć, šeli Elzka ūodpisała na mûj e-mail. Ūodpisała. Zarôzki tyz zech go wydrukowoł a pojechoł'ch aūtorikszù do CVN Kalari Sangham.

Krûm ūopisańō Marjusowej stâncki, Elzka źkryflała mi, ze wsyjscy sejście durch sù w Puri, ze trochā porajzowali po ūokolicy, ze za pôrā dñi pojadû cugý do Rishikesh, ze Jakub sce wrûcić do dûm tydzyń przed nými i ze zôdyn s ních ně sce wybrać sé na poledny Indjûw...

Dôchtûr w CVN Kalari Sangham prześstudował e-mail ūod Elzki, po wrûzùl džebko nad ný i pedzoł, ze mûgby narychtować mi taki jedyn bardzo dobry ajurwedicki lyk, yno ze bândze to trzwało pôrā dñi.

— Ũostańeće sâ w Thiruvananthapuram jescy tydzyń? — spytoł sé

mje.

Jô zech wcejśní mjoł plan, coby dwa tydne pojejdzić po štaće Tamil Nadu i mozno trochā po Kerali, ale teraski wjedzoł'ch juz, ze na Keralā nie styknie mi casu, a wrôcańy sē pôrâset kilomejtrûw nazôd ný mô synsu. Ŕodpedzoł'ch dôchtorowi:

— Ni, jô scâ džišej jechać fûrt. Ñe bândzeče mjeli dlô mje nîcego gotowego?

— Jak bardzo sceče, to wû mogâ przedać inksy lyk, ale nie taki dobry jak tântyn.

— Bardzo banâ wû zań rôd.

Dôchtûr prziňus dwje flasecki (üpowane yno w malajalam), naszkryfioł mi na skartce, co trza robić i pedzoł na kûnec, ze ný mûmy spodzywać sê cudûw; ze nie üobjatuje, co tyn lyk na zicher zawyrkuje.

S cyntrum kalaripajattu posoł zech do Indian Bank zmjyńić 150 dularûw, bo nie šcoł'ch, coby brachło mi rupjûw w jakýj mały mjastecku po drûdze. Na scejścy ný mušoł zech stôć w rajî, yno zarôzki przisoł zech dran. I myjšloł'ch sê, ze za dwje abo trzi minuty bândze po tranzakcyji, tak jak na flugplacu w Delhi abo u zmjyńaca wé Vrindavan. No, ale w Indjach ludze majû casu jak marasu i nie wsystko robi sê tukej tak ajnfach jak my sê u nôs w Ślûsku mozemy to forstelować.

Kobjyta w baňku noúprzûd trzi razy bardzo poleku przerachowała moje dulary. Poty ze wsystkich strûn üogljundała kozdy šajn, sê nie je ūûn falsywy. Trochâ roboty przi tý mjała, bo doł zech jí do kupu 10 papjûrkûw, po 20, po 10 a po 5 dularûw. Poty napocla wypołnać rosto-majtne formulôrze. Do jednego wpisała moje dane s pašporta, do drugiego nûmery wsystkich dularowich šajnûw, ftore üodymje wezla. Trzeći formułôrz chyba gyneralnie tycûl sê całej transakcyje. Na kozdý papjûrku kôzała mi sê podpisać, po cý dała mi 6750 rupjûw, ftore pôrâ razy wcejśní przerachowała. Jô'ch sê jí (na swoje nescejścy) spytoł, seli mogâ dostać „encashment certificate”. Kobjyta Ŕodpedzała ze ja, ale muśi snojš ekstra formułôrz. Kopała noúprzûd w šrańcu przi ścańe, a jak nîc nie snôdla, posła dzejś na zadek i dopjyro za pjýńc minut wrûćula nazôd. Kej wsystko, co bûlo trza, wpisała do formułôrza, poštapała do bjûra po klałâ ūod kjyrownika baňku. Cołkô tranzakcyjô do kupu trzwała pû godziny! A jakby tak przedymnû stolo pjýńcuch ludzi, to wjerzâ sêdzoł by'ch tâ aze do poledniô. Majû prawje  i, co gôdajû, ze Indje sû nie yno noûsrogsû dymokracijû, ale tyz i noûsrogsû bjûrokracyjû!

Jak idzeče do indyjskiego baňku zmjyńać pijûndze, to noûlepí sê wejźce ze sobû jakû dobrû ksûzkâ, coby sê wû przi tý za bardzo nie studzûlo!

Po jedynôstej rano šedzoł zech juz w aŭtobuše ūod fyrmy KSRTC (Kerala State Road Transport Corporation) do Nagercoil w stáče Tamil Nadu. Jechało še tā dwje godziny. W Nagercoil przelóż zech do iirksego aŭtobusa, ūod fyrmy TNSTC (Tamil Nadu State Transport Corporation). Rychtûnek: Kûnec Šwjata!

12. Kanniyakumari

Do Kanniyakumari przibûł'ch 30.08 przed drugû po poledni. Mjasteko te nieforzi zwjû Kûjñcy Šwjata, jako ze to tukej kûjñcy še Indyjski Subkûntinynt i ne idze juz dalí stûnd landy zajechać na poledny. Kanniyakumari s trzuch strûn üoblywô woda: üod poledniô mûmy Indyjski Üocyan, üod wschodu Bengalskû Zôtokâ, a üod zachodu Arabske Morze. Üod paždýrnika do kwijtña przi połny Mjejśûncku s Kanniyakumari idze üoglundać spektakularne zachody Słujńca. Kej nasa dżynnô gwjôzda zacynô skladzać še w morzu, z drugej strûny nad wodû pokazuje še juz połny Mjejśûncek. Zjawiska tego ne ujzdrzy še nîgdzi iñdzi w Indjach, yno w Kanniyakumari.

Üod mjasta mjûno wezło še üod mjûna bogińe Dewi Kanniyakumari, na ftorû radzû tyz Kanja Dewi, Dewi Kumari abo Paraśakti. Przi samy Cyplu Comorin stoji pośwjîncûnô jí swjûntyńa Kumari Amman. Padô še, ze Kanja Dewi je noüpjknejsû ze wsystkich bogińuw. Bez zimâ, kej w pûnocnych Indjach robi še chûdno, do Kanniyakumari ścûngô bardzo kâs pûntníkûw a turistûw. Popularny casy je sâ tyz Ćaitra Purnima, inacy pocûntek hinduskygo roku, ftory napocynô še na wjosnâ połny Mjejśûncky.

Jak yno zech wylôz w cyntrum mjasta ze aûtobusa na drûgâ, podesoł ku mje chop, ftory zarôzki sôçl wejz do rânski mûj kofer a kludzić mje do hotelu. Na boku stoło jescy trzuch abo štyruch takich jak üûn. No cûz, bûla poła tydnia w kûjñcu syrpña. Hotelisty muśeli mjeć sûlâ prûznych izbûw i kozdy chycûny klijynt bûl dlô nîch na wôgâ złota. Spytoł zech še chopâ:

— To wjela sceće za nockâ?

— Trzista rupjûw.

— Jak dôce mi fajnû izbâ z widokî na üocyan, to za 250 mogâ u wôs mjyskać. Dobrze?

— Musâ še spytać kijrownika.

Pojśli my üoba dwa do hotelu Saagar przi South Car Street. Kijrownik pokôzoł mi dwje izby: jednâ na drugy stoku, a drugû na trzećy. Kozdô mjała balkûn i sroge üokno skjyrowane na poledny. Wybroł zech tâ, co bûla wyzý i rzeknûn zech, ze üostanâ. Za 250 rupjûw.

Legyndâ üo Dewi Kanniyakumari cytoł zech jescy w cugu z Mathury do Thiruvananthapuram, chyba na pocûntku rajze. Bardzo mi še ta geśichta podobała, jednakûz bez nastîmpne dwa abo trzi dni ańi rôz mi še ūû nî ne spûmjało. Zacûn zech juzajś wrûzyć üo Dewi dopjyro w

aŭtobuše ze Nagercoil. I do džiša zdôwô mi še to cýjś bardzo mistycný, ale... jô zech tā geśichtā hnet całū zapûmjoł! Pamjýntoł'ch yno, ze Dewi mjała še wydać, ale jakojś do tego níe przisło i ze do teraska cekô ūuna wé śwjûntyńi na prawego kandidata. Padajū, ze jak taki kejś še sã pokôze, to ūuna ślejże ze ūoltôrza a še za níego wydô.

Pewnišy powjyće tera, ze juz blaňk mû aúa s tymi Indjúma, ale jô zech w aŭtobuše do Kanniyakumari pomyjšloł, ize... mozno to jô zech je tý chopý. No bo camu juz pôrâ lôt nazôd tak feste cýnglo mje tukej, na samo poledny Subkûntinyntu? Camu tera ūostawjûł zech mojich kamratûw a sûm przejechoł'ch bez trzi tyjšuncie kilomejtrûw, coby ja yno še sã snojš? Co mûg znacyć mûj lipcowy śník? Né radzûla mi wé Vrindavan Prija, ze na zicher ftojś abo cojś bândzé tukej na mje cekać? Te to myjšli kolybały še po mojej gowje kej wjyzdzoł zech do mjasta, jak zech soł do hotelu, a neskorzí kûmpoł'ch še, przebucûł w dhoti i jôd ūobjód.

Na Cyplu Comorin.

nad morzý, po cý ūo śwjerć na sûstû skjyrowoł'ch še juz ku śwjûntyńi.

Przi dwjyrzach uwidzoł'ch wiść tabulâ, na ftořej stołô, ze yno Hinduši majû wstýmp do pojstrzodka. Ale mje zôdyn sã níc níe pedzoł. Bûł zech po hindusku ūoblecûny i ajnfach zech wlôz rajn do samego sanctum sanctorum. Ūod bogińe gryfnojś zacaübrowała mje blaňk. Jak zech stanûn wele ūoltôrza a zacûn zech še džiwać na bústwo, to ańi zech še níe ūobejzdrzoł, jak minûno pû godziny. Ludze wlažyli sã na kwilâ rajn, drudzy wylažyli, jední ūostawjali ūofjary, inksí ní. A jô zech yno stoł,

Wele trzećej posoł zech ku śwjûntyńi Kumari Amman. Ūokôzało še jednakûz, ze do pû sûstej wjecûr je ūuna zawartô. To'ch wrûcûł še nazôd do hotelu po gamszâ a poštaþoł'ch ku morzu, na sûm cypel za śwjûntyńu — tâ, dže Indyjski Źocyan trefjô še ze Arabský Morzý a ze Bengalský Zótokû. Pôrâ razy zatûnkoł zech še wé wodze, po cý jake pû godziny zaglûndoł'ch na ludži, ftorzi — jak jô — przišli še sã ūokûmpać. Pływać zech še trochâ boł skuli wysokich welûw a kamjyńuw, ftoře co trochâ wystôwały z wody. Neskorzí jescy džebko'ch pośpacyrowoł

stoł i stoł. I ný mûg zech zdruku ūoderwać ūod Dewi. Myjšloł zech sé: „Jakô ty'jś je pjyknô, Dewi, Dewi, Dewi...” W jedný mûmyńce zdôwało mi sé, ze bogiňô dzebecko przecôwla stopâ do przodku; potý, ze zako- lyboł sé jeji ūozdobjûny dijamantûma ryng, co mjała go w nojše; abo, ze troseckâ fyrtlâ gowû... Ale ní, to mi sé wsystko yno stawało... Jak zech wylôz ze swjûntyne Kumari Amman, to'ch w gowje yno mjoł ūod bogiňe mjûno: „Dewi, Dewi, Dewi...”, tak co'ch s pocûntku ūo nícy iñksy ne poradžûł wrûzy i blaňk zapûmjoł zech ūo wjecerzy.

Ne poradžûł zech sé uspać. Połä bezmjejsûnckowej nocy prześedzoł'ch na balkûne a zaglûndoł'ch na gwjôzdy; ūosobliwie na te, ftorich ze Ślûska nîgdy sé nîe uwidzi. Mjoł zech ze sobû mały atlas nîeba, dżynka fto- rymu wjedzoł zech, co gynaŭ ūobserwujâ. Po dwanôstej nîbo zacło sé zaćûngać chmurûma, to'ch wrûcûł sé ukłajś do izby. Teraski dopjyro spûmjarkowoł'ch, ze po ścanach łažûły mi dwje jôscurki (gekûny). Ale jô zech skuli tego aji sé radowoł, dyć wychytowały ūûne wsystke kopru- chy, co wfurgły rajn.

31.08 ūo pú sústej rano ūo- budžûla mje idûncô ku swjûntyńi Kumari Amman procesyjô mni- chûw ūobleczûnych wé safrûnowe saty. Bûlo tyz słyszać rzykańa nadôwane bez gojšnik ze pobli- skej swjûntyńki Vinayakar Kovil (pod mjûný *Winajakar* w Kanniy- akumari wjelbi sé Ganapati'ego). Ne zetrzwało dugo, jak zech sé ūokûmpoł a poleçoł kalup za procesyjû. I juza jś stanûn zech przed ūoltôrzŷ, coby kûntymplo- wać nîzymskû gryfnojśc bûstwa. Za jake swjerć godziny pocû zech taki choby prûmijyń skjyrowany ze serca ūod Dewi w mojâ strûnâ. Wypołnûla mje swjetlistô energijô i dostoł zech ūod bogiňe przekôz: „Je zech rada, ize'jś sâ dû mje przi- soł, ale jô tukej cekû na kogojś iñksego, nî na ćebje”. Nî mogâ pedźeć, coby'ch te słowa uslysoł; ańi tyz, coby moja gowa bûla jejich zdrzûdlî. Noúprzûd ūûne dû mje przisły, a dopjyro nîskorzí zech jy pomyjšloł. Z

Dewi Kanniyakumari.

jednej strûny zrobjûło mi še trochâ jaňkûrno, ale z drugej bûł zech jakojš tak w pojstrzodku uradowany a nafolowany pozitivnû duchowû energijû. Ñe poradzâ akuratnie tego wsystkygo ūopisać, coby ñe ūosydzić. Či z wôs, ftorzi mjeli kejš jaké mistycne dojśwacyńia, powinni mało wjela spochopić, ūo co mi idze. Dopowjâ yno jescy, ze ze zôdný inksý bûstwû wé zôdnej indyjskej swjûntyńi ñigdy ñy mjoł zech takygo bliskego kûntaktu jak z Dewi Kanniyakumari...

Poklûnûł zech še bogini i poleku posoł'ch nazôd do hotelu. A w drûdze przipûmjała mi še całô geßichta, ftorû pôrâ dñi prândzý zech przecyoł.

Trefjûło še rôz tak, ze swyatý napocły rzûndzíć dymûny, co zníscûło całû religijû a pokladzûło ludži ku wjelkej ignorancyji i ñesprawjedliwojści. Matka Žymja wtyncôs poprojśuła ūo pûmoc Pana Wisznu, tyn jednakûz doradzûl jí, coby pûbogowje ūodprawjyli ūofjarâ dlô boginie Parašakti, ftorô je inkarnacyjû Parwati, Siwowej kobjaty. Bardzo uradowanô ūofjarû Parašakti postawjûła še pûbogû i ūobjecała, ze ūosobiśce zatuce noúwjyñksego dymûna, Banasurâ, a krûm tego zníscy wsystke rzûndzûne ūod ñego dymûnicne moce.

Parašakti przibûła do Kanniyakumari jako modô, ñewydanô dzoúcha i napocła tâ pokutować. Úobmjyłowoł jûj jednakûz Pûn Siwa (wjelbjûny w pobliskej swjûntyńi w Suchindram). Wsystko bûło juz narychtowane do ślubu, kej jedyn wjelki mûndrzec (Narada) pedzoł še, ze ñy moze dopujścic do cerymûníje. Wjedzoł ūün, ze Banasura bûł pobogosławjûny ñod Brahmy tak, co ušmjerći go mûgla yno panna. To trefjûł še s Parašakti a ze Siwû i ūoznajmjûł jyj, ze noúbarzí scûsný mûmynty na ślub bańdze pûnocka, to je sûm pojstrzodek nocy.

Poradowany Siwa wybroł še po ćmôku s Suchindram ku Kanniyakumari. Kej bûł prawje w Vazhukamparai, kûsek na polednowy wschûd ñod Suchindram, Narada przijûn formâ kokota i napocûn w nocy pjôć. Siwa še pomyjšloł, ize juz je dôwno po pûnocce, ze scûsný mûmynt minûn i ze zarôzki še zacne jajśnić. Bardzo ñerôd wrûcûł še nazôd do Suchindram, a boginio Parašakti ūostała w Kanniyakumari.

Wsystke jôdło narychtowane na wesly zmjyńulo še w kamjyńe, scyrk i wjelofarbisty pjôsek. Do dñisa w Kanniyakumari idze snojš kamjyńki ū formje podanej na rajsowe žôrka. Padô še sâ tyz, ize pjôsek przi ūocyańe mô w Kanniyakumari sêdem rostomajtnych farbûw.

Úod dymûnuw krûl, Banasura, kej yno dowjedzoł še ūo ūogrûmný pjykne Dewi Kanniyakumari, sôol še zarôzki s ñû ūozyńiç. Boginio go jednakûz ūodcepła. To pedzoł še, ze wejźne ña gwołtý. I tak przislo do bitwy, wé ftoresj Banasura zginûn. Pûbogowje bardzo byli radzi Parašakti,

a ūâna sama ūostała pannę i baje ną do casu, aze Pün Śiwa kejś ūosobišće pridíže do Kanniyakumari. Tak gôdaję.

Na polední 31.08 Słujńce w Kanniyakumari juzajś grzoło gynaū nad gowę, tak co niggdzi cowjekowi ne ſčalo ſe ɬajžić. Dopjyro po drugej popłynūn zech małý ſifký na wyspā ūozlygowanu jakе 400 mejtrów ku poledniowym wschodowi ūod mjastecka. Na ſifje jechało do kupy jakе 150–200 ludzi, choćoz maksimalne mûglo być jich yno 100 (tak stoło na tabuli, co tā wiała). Proūdā pedźeć, to przi Kanniyakumari mûmy dwie skaliste wyspy, blaňk blisko wele ſebje. Bodejś na jednej s ních Dewi ūodprawiała swoje pokuty. Neftorzi rzündzję tyz, ze to tukej stoła pjyrsō ſwjuntynia bogiń. Do džiśa idże sā ūobejzdrzeć skałę ze ūodćiśnýntu na ní stopu ūod Dewi Kanniyakumari.

Spûmjane wyspy sù ſwjuzane tyz ze Wiwekanandu Kendru Swami' — indyjský filozof, ftory w 1892 roku na jednej s ních meditowoł. Dziszej na tej wyspie mûmy mažolejum Wiwekanandy a izbā do meditacyje (dhyana mandapam). Na drugej zajś stoji styrdżejścimejtrowy dyñkmal upamjýntajjuncy tamilskiego dichtera Thiruwalluwaru. Je ūün aútoru ūod *Tirukkuralu*, to je zbjoru 1330 dwarfjndkowich aforizmuw, uznowanego za jedná ze nouwaznejzych literackich robotów wé tamilský jazyku.

Na wyspie z mažolejum buł zech mozno dwie godziny. Przelyjźc na drugu wyspā buło zaňkñynte, jako ze dyñkmal ūod Thiruwalluwaru w 2000 roku ne buł jescy fertich.

Po poledniu, jak zech płynuń nazôd do Kanniyakumari, na ūocyańe zrobjûły ſe take wysoke wele, co z jednej strûny ſifa pasazyrowje byli ūod ních cali ūobsprycowani wodą.

Dzyń 1.09 napocuń zech ūod nawjedzyńo Dewi Kanniyakumari, no bo fto ne ſčoł by s samego rana uwidźeć takej fajnistej bogiń? Ze ſwjuntynie Kumari Amman wrûćuł zech do hotelu, coby jescy džebko polezeć w

Dyñkmal ūod Thiruwalluwaru.

lúzku.

Ñeskorzí posoł'ch na busbahnhôw kupić sé bilet do Rameswaram. Tä przedôwac biletów sé mje spytoł:

— Sceće jechać aŭtobusý klase *deluxe* abo štandardný?

— Štandardný. Na pjerúna mi *deluxe*? I níech b'e jak noūneskorzí na wjecûr — ūodpedzoł'ch.

Po kupjyńu biletu prześpacyrowoł'ch sé do Maūzolejûm Mahatmy Gandhi'ego, nedaleko ūod swjûntyne Kumari Amman. Je tâ ūopisane całe zywobycy ūod tego wjelkygo cowjeka, zgrûmadzûne sù tyz fotografije i trochâ rostomajtnych pamjûntkûw.

12 lutego 1948 roku, 13 dni po śmierci Gandhi'ego, tukej bez jakiś cas wystawjûne bûły popjoly ze spôlyñô jego ćała przed ūosućý jich w ūocyańe. Kozdy rok na polední 2.10 (to je w ūod Gandhi'ego geburstak) słunecne swiatło gynaŭ pokazuje plac, dze urna s tymi popjołûma bûła trzimanô.

Ūodwijdźûl zech tyz mały muzejûm Wiwekanandy Kendry Swami'ego przi Main Road. Zwjy sé ūûn Vivekananda Puram abo Muzejûm Wanderingego Mnícha. Ūopisane sù sâ rajze Wiwekanandy po Indjach a po swječe. Idze tyz ūobejzdrzeć fotografije Indyjskich mjastûw s kûjíca XIX st.

Po ūobjedze níe ščalo mi sé juz níic robić ańi níigdži ɬajžić, to'ch posoł ku wodze, coby ajnfach polezeć na pjôsku a trochâ sé ūoddychnuć. Na cyplu za swjûntyńu kûmpało sé kâs ludži, a jescy wjîncý stoło pri brzegu i gawcûlo sé na ūocyan. Jô zech šcoł być blaňk sûm, beztûz prześpacyrowoł'ch sé kûsecek na zachûd. I juz mjoł zech sé uwalić na râncníku, yno zech uwidzôl wsândze doúokoła połno krowskich klótûw a kojžich bobkûw. Jako ze wûń gûwna níe bûla tý, co zech šcoł na ūostatek spamjîntać z mjasta na Kûjícu Šwjata, posoł zech jescy wjerzâ kilomejter dalí, aze'ch trefjûl na cysty strand, po ftorý níe ɬajžûły zôdne koze ańi krowy. S pjôsku wykukowały rostolicne kamjyńe. Krûm trzuch rybjôrzûw, ftorzi prawje wyćûngali z wody swoje nece, zôdnego sâ níe bûło.

Zatûnkoł zech sé wé wodze, pôrâ razy wskocûł'ch w przesłomejtro-wû welâ, co sła ku landowi (jak mje takô ūobalûla, to'ch mjoł potý w badkach fûnt pjôskû), po cý ukłod zech sé pojstrzûd kamjyńuw plecûma do gûry.

Né zetrzwało dugo, jak przišli dû mje rybjôrze z mjyskûma połnymi skorupkûw wyćûgnyntich z morza a zacli jy przedymný ūoskłôdać z nadzjejû, ze mi cojs przedajû. Jô zech jednakûz ný mjoł châńci zôdnego klamorstwa ūod níich kupować. Šceli mje jescy zakludzić na plac, dze

zgrūmadžyli całū kupā tich swojich skorupūw, ale jô zech yno jŷ gôdoł: „Ni, ni i ni”, aze dali mi pokûj i pojšli ūdymje fûrt.

Bez pôrâ minut zôdnego przi mje nê bûlo, ale juz za kwilâ uwidzoł’ch iš w mojâ strûnâ grupkâ pjýńcuch abo sejścuch karlusûw (jak še potý ūokôzało, byli to študańci). Pošadali wsyjscy doúokoła mje na pjôsku i, po seryji štandartnych pytańuw, jedyn s nîch zacûn totako:

— Powjydz no nû, co ty myjślis ūo kûnflikće mjýndzy Indjûma a Paki staný? Fto podug ćebje mô prawje? Do kogo powiñyn nôlezeć Kajsmjyr?

Ŭo situuacyji w Kajsmjyrze mjoł zech przilezytojsć wcejsní cytać nêrôz, wé tyn dýzn jednakûz nê cû zech še dobrze. Šcoł zech ūostać blaňk sûm a do zôdnego nîc nê gôdać. Zdôwało mi še, ze zawôdzô mi sã kozdy, fto yno sce sy mnû poúosprawjać. Śodpedzoł’ch:

— A dejce wy mi pokûj s politykû! Jô ari do porzûndku nê wjâ, ūo co wé tý wasý kûnflikće idze. Zańedugo w kraju, wé ftorý mjyskû bândzomy wybjyrali prezidynta i še radujâ, ze ný musã suchać tej całej wejlûnkowej kampaniye.

— Jak ty mozes nê wjedzeć tego, ūo cý hnet dýznyne pisû nase cajtûngi?

— Jô zech sã przijechoł na urlôp še dźebko ūoddychnûńc i cajtûngûw nê cytû.

Takûz to zrobjûł zech še trochâ za gupjego, a študańci jescy kwilâ pośedzeli, po cý pozegnali še sy mnû a gibko še straýli. Bez nastýmpne trzi godziny ūostoł zech sûm lezeć na slûjnicu pojstrzûd kamjyńuw. Pôrâ razy yno posoł zech še zatûnkać w morzu.

Mûglo być juz po pjûntej abo pû sûstej, jak zech še pedzoł, ze trza pûjš nazôd do hotelu, aby narychtować še do nocnej rajze. Pozbjyroł’ch swoje klamory i zacûn zech poleku iš. Na murku przi drûzce ſedžało trzuch chopûw s knatlûma. Kej yno mje uwidzeli, jedyn s nîch na mje zawołoł:

— Pûdže no sã, panôcku, cojs wû pokôzymy!

Uwidzoł’ch wele nîch lezeć modû ſlaňgâ. Jedyn s chopûw wez ná na kostur, podzwignûn mejter do gûry, po cý rzeknûn:

— Widžiće, tukej wé tich kamjyńach zatukli my brelynslaňgâ!

Mje še aze gorko zrobjûlo, jak zech to uslysoł. Całe pûdny przelezoł’ch blaňk sûm na pjôsku pojstrzûd kamjyńuw, a teraski še dowjadujâ, ze sã zyjû kobry... Wjerzâ kiš tego nê bûlo wjýncý chântnych do alańô še na tý placu. Neskorzí, dlô uspokojyńô, zacûn zech myjśleć: „Aaa, ſlaňgi pewnišy nê przichodzû tak blisko wody, jak jô zech bûl...”

Jescy przi strańdze trefjûł zech grupâ dzoúchûw, fto zaprôsały turistûw do kojśołâ.

— Witejće! Môće, panôcku, radži Kanniyakumari? — zacły.

— Ja, bardzo fajné sã je!

— A wy wjyće, jak feste Pûn Jezus wû przaje? Ŕün za wôs ta'kâs wystoł i na kûńec umar przibity do krziza.

— Wjâ, wjâ.

— A śceli by'jśce cegojš wjýncý ū ňy posuchać?

— Wjyće co, dzoúchy, jô tyz wû przajâ, ale jô teraski za bardzo ný mû casu na disputjyrowań ūo Jezuše.

— My wôs sâały zaprojšić do nasego kojšoła! Kukníće no: tâ widać ūođo nêgo bjołe tûrmy. Dzísej ūo sôdmej na wjecûr je msô s kôzańy, po aňgelsku.

— Dzýnkujâ wû bardzo. Jô zech tâ wjelki kojšelny nê je, a krûm tego jadâ juz dzísej fûrt.

— A kaj to sê wybjyrôće?

— Do Rameswaram. Ŕo ūsmej mû aútobus.

— Ŕo, tâ to ný mûmy kojšoła.

— Mozno jak sâ kejś jescy rôz przijadâ, to dû wôs przidâ i sê trefjymy w kojšele. Do widzyńô!

— Do widzyńô! Ŕostûnće s Pûnbûcký!

Po drûdze na kûńec wlôz zech na kwilâ do swjûntyńe Kumari Amman, coby jescy rôz ujzdrzeć boginę, pocuć jeji zdrok na šebje, tyz pedźeć jî „do ujzdrzyńô” a poprojšić ūo ūopjekâ bez noc.

Wé hotelu, jako ze tak neskoro'ch wyjjzdzoł, kôzali mi zaplaći za całe trzi noce. To co'ch wcejsní s kjyrowniký utaüšowoł, teraski mušoł zech mu tuplowańe ūoddać. Tak to je, jak sê wsystkygo akuratne nê ūobgôdô na pocüntku.

Ŏo pú ūsmej na wjecûr stoł zech juz s kofrý przi aútobuše do Rameswaram. Jak yno zech go uwidzoł, wartko zacûn zech załować, ize'ch nê pojechoł „klasû deluxe”. W aútobuše brachowało poły sybûw. Krûm tego zdôwało mi sê, ze woјzidlo ledwje kupu sê trzimje. U nôs w Ślûsku taki klamor juz dôwno by bûł poplajtany na kûski a zawjezûny do huty. No, ale Indje to nê je Ojrôpa... Pomyjšloł'ch kwilâ ūo zmjańe aütobusa, ale bûło po ptôkach. Neskorzí nîc juz stûnd nê jechało ku Rameswaram.

Zarôzki jak yno my startli, kjyrowca na fol pujscûl pasazyrû indyjski folk i ūostawjûl go tak grać aze do kûjńca rajze. Rôz na pú (abo trzi swjerći) godziny mjeli my yno kwilâ paüze, kej mušoł ūobrûći abo wraj-žić do magnetofuna nowy kasetâ. Mozno trzi razy kjyrowca ūostôwoł stôć, coby sê napić kafeju. W drûdze noûgorse bûly cäste hurdñýica po kozdý przejechańu bez dżebko srogosû dżurâ.

Bez noc 1/2.09 padało i'ch trochā zmok, bo šedźoł zech prawje przi ūokńe bez syby. Kej zacynało će juz jaśnić, aŭtobus przejechoł bez dugi na jake dwa kilomejtry most ze Subkūntinyntu na wyspā Pamban. 2.09, ūo trzi śwjerći na sūstę rano, būł zech w mjastecku Rameswaram. A z mojich plecūw poleku napocynała ūodžyrać će skūra, skuli za dugygo lezyńo na hycu dzyń prāndzý.

13. Rameswaram i Dhanushkodi

Rameswaram je jedný s pojstrzúd štyruch hinduskich śwjýntich dhamůw, abo inacý tak mjanowanych „Púnbückowich krülestwów” (iné trzi to sú: Badrinath, Dwarka i Puri). W mjejśce, ftore ňeforzi zwjú „Varanasi polední”, stoji jedna ze nořwaznejsych śwjýntyňuw Pana Šíwy, znanego tukej pod mjúný Sri Ramanathaswamy. Do Rameswaram cýigný ne yno Šiwaići, ale tyz wjelbičele Wisznu, jako ze wyspa Pamban (dže ūozlygowane je mjasto) swjúzanô je s krûlý Ramù, uznôwaný wé wajsznawickej tradicyji za inkarnacyjú Pana Wisznu.

Dochodžúla sústô godzina rano, jak 2.09 snôd zech w Rameswaram hotel ňedaleko ūod śwjýntyne Pana Sri Ramanathaswamy'ego. Recepcyjúniasta społ jescy na ſislúngu i aňi džebko ſe ňie porusûl na moje dojš gojšne prziwitańy słowuma: „Dobry dýyń!”. Mušoł zech pôrâ razy go pyrtnûńc, coby ſe ūocućuł a stanûn. Przi meldowańu, mjýndzy jedný a drugý žywñýńc, poinformjyrowoł mje, ze w jego hotelu płaci ſe za kozde napocýnte 24 godziny; i, ze jak dôwû mu pijûndze za dwje noce, to w pjyndzałek 4.09 przed sústû rano banâ mušoł ſe wykludžić z izby. Mje to prawje pasowało, dyć planowoł zech wé tyn dýyń wcas rano jechać dalí.

Durch mjoł zech w pamjýńci mojâ przigodâ ze brelynslaingû w Kaniyakumari jak tyz i vrindavajńske krze, wé ftorich podug Ramdasa gady te mjały mjeć gñôzdo. Krûm tego spûmjało mi ſe, jak kejś jedyn turista ūosprawjoł mi, ze rôz w Indjach kobra wlazla mu bez ūotwarté ūokno rajn do hotelowego badecymru... Kiś tego wsystkygo dostoł zech trochâ strachu i blaňk na pocýntku dokumyntne przełowjûl zech caľu izbâ. Pozaglûndoł'ch pod lûzko, pod ſranik i do hašôka. Bardzo ūopaterne wlôz zech do badecymru a ūobejzdrzoł wsystke kûnty. Kej bûł zech juž blaňk pewny, ze zôdnej řlaangi dryny ný my, wymnûn zech s kofra dhoti, khurtâ, gamszâ a mojâ chustâ z mantrûma. Gibko'ch ſe ūokjampoł, przeblyk i za jake pú godziny narychtowany bûł zech do wýjścô.

Przecytoł zech bûł wcejšíni, ze przi śwjýntyńi Šíwy w Rameswaram wykopane sú 22 studnie (tirthamy). Wsystke ūûne majû swoje mjúna i nûmery, a woda s kozdej dôwô jakejś bogosławijjństwo. Pûntnik, niz staňe przed bûstwû, powiñyn za rajû przi wsystkich studníach ſe ūomyć. Ŕosobliwe bjolich turistów wachuje ſe tukej, coby ňie zapûmjeli wypołnić tego ūocyscajûncego rituału. A padoł mi rôz ftojś, ze jak bûł w Rameswaram, to śwjýntyní kaplańi polôli go wodû! Jô zech, proûdâ pedzeć, blaňk w tânty cajše na spûmjanû gešichtâ ňie doł pozûr; ale tera, kej zajś zech ſe ná przewrûzûł, na wseli cufal zawiñuń zech swûj potmanej a do-

kumynta w nelūnowy bojtel, i tak narychtowany posoł zech ku śwjūntyńi. Dyć rzūndzű, ze „wachowanego sům Pūnbúcek wachuje”.

Kej yno, po symňýńcu zandalůw a przýjścu pod wschodný gopuramŷ (tûrmû), snôd zech še z drugej strûny śwjūntynnych murůw, zawołoł mje do šã jedyn bramin i pokôzoł mi pjyrsû studnã, przi samŷ wlyjźcu. Zwjała še ūna Maha Lakszmi. Pýntnicy ūomywali tâ swoje rânce i stopy a polywali gowy. Ñeftorzi po pôrã krapkûw brali do gãmby. A byli tyz tacy, co nalywali še wodã do flaseckûw, coby še ná potý wejž do dûm. Jak zech to wsystko ujzdrzoł, to'ch še pomyjšloł, ze za kwilã, kej yno przidã dran, ucyńã ácaman (znany kozdymu poboznymu Hindusowi rituał ūocyscyńô), po cŷ pûjdzymy dalí. Bramin jednakûz kôzoł mi kwilkã zacekać na boku. Spujscûl do studne uwjûzany na powrûzku ajmer i za trochã połny wody wyćûng kurblû na wjyrch. Poprojsûl mje, coby'ch slozûl rânce a leko še poklûnûl. Jak zech to zrobjûl, wygichnûn mi wsystko z ajmra prosto na gowã a na pleca! Całe dzejšyń litrûw! Jescy woda níe zdûzûla sy mje ścec na zymjã, a bramin juz pokazowoł mi drûgã ku drugej studni, Savitri, przi pûnocno-wschodnjej ece ūod śwjūntynnych murów. Tâ juzajš nafolowoł ajmer wodû. Jô zech še, jak noúprzûd, džebko naklûnûl, a ūn na mje: gich! Dzejšyń litrûw prosto na mojã gowã! Studne Gayatri i Sarasvati mjeli my blaňk po blisku, zarôzki przi Savitri i níe trza bûlo nígdži ku ný lajžić. Pjûntô studnia, Sethu Madhava, tak na isto bûla stôwký i coby dû ní dûjš, mušeli my przýjš na wnûntrznû strûnâ doúokoła śwjūntynnego koridora, a iš aze do poledníwo-zachodnjej eki. Bramin mjoł sã mańi roboty, bo yno šlôz po slûdkach, napolníuł ajmer, no i chyba ný musã juz pisać, co zrobjûl z wodû.

Totakûz w trzi śwjerći godžiny pjyknymi dugymi koridorûma z wyrôbjanymi w graniče filórûma ūobejšli my wsystke dwadzejša dwje studnie,

Śwjūntyńia Ramanathaswamy'ego.

a bramin wyloł mi na gowā dwadźejsća dwa ajmry wody! Unôrgany zech bûł blańk, do ūostatnej suchej nítki! Przi dwadźestej drugej studni, za ūostatný murý, bramin pedzoł mi, ze teraski je zech juz kumpletne ūocyscûny i mogâ wlyjz do wnûntrznej kaplice. Doł mi tyz do rozumyj-ńô, ze ścoł by dostać ūodymje jakû ūofjarâ. To spytoł zech sê go, wjela by sê zycûł, na co tyn mi ūodrzeknûn, ize 150 rupjûw. Wymnûn zech spod parze mûj bojtlik a s' nêgo potmanej i doł zech braminowi tela, ūo wjela mje projśuł.

Wlejzli my rajn. Bramin pokôzoł mi ūoltôrz s Paný Šiwû.

— Sâ môce Pana Sri Ramanathaswamy'ego — pedzoł — a tosâ je kaplica ze Wiswalingû.

Zakludzûł mje do jescy jednej izbetki, dże na ūoltôrzu stoła Parwati (Šiwowa kobjyta), po cŷ ūozwoł sê dû mje:

— To je bogiñô Parwatiwardhini.

Za kwilâ pokôzoł na šporkastlâ:

— Tukey stoji hundi. Jak sceće, to mozeće jescy wcepnięć pijûndze. A s tej strûny wyłajzi sê raüs ze swjûntyńe.

Ná jerole! Sê jô zech sâ przisoł, coby za zôplatâ dać sê yno zgichać wodû? Jescy tego by mi brachowało! Podzýñkowoł zech kapłanowi za ūokladziny po swjûntyńi i pedzoł'ch mu, coby mje juz ūostawjûł samego, bo scâ sê wsystko poleku poüoglûndać. Ŭûn jednakûz mi rzeknûn, ze tak richtich to yno Hinduśi mogû wlažić do sanctum i ze ūûn nê powińyn bûł mje wkludzać tak daleko rajn. Powjâ, ze pocû zech sê trochâ ūobrazûny i ūozwoł zech sê totako:

— Ná dyć jô zech je Hindusy! Nê widzićte tego?

Bramin ze srogý źdžiwyjny na gãmbje kwilâ na mje pozaglûndoł, po cŷ bez słowa posoł ūodymje fûrt. A jô zech mjoł cas, coby pokûntymplo-wać bûstwa a sê połajzic po wsystkich kûntach.

Kej swjûntyńa Sri Ramanathaswamy'ego bûła postawjûnô, gynaŭ nê wjadûmo. Sû sâ rostomajtne elymynta ze XII st., jak tyz i neskorse. Jak zech spûmjoł juz na pocûntku, cyntralny bûstwû w swjûntyńi je Šiwa, znany tukey jako Pûn Ramanathaswamy. Mjûno wezło sê ūod tego, ze bodejś ūopisowany w Ramajańe krûl Rama rzykoł na tû placu do Pana Šiwy, coby tyn ūocyjścûł go ze wsystkogo, cŷ yno mûg zgrzysyć, jak sê proł ze dymûnicný Rawanû. Bodejś to Rama zainstalowoł sâ Šiwal-lingâ, symbol Pana Šiwy (podug nêftorich interpretacyjûw, Šiwa-linga je skupacyńy Šiwowego ćulika s pitû ūod Parwati). Przed kaplicû Ramanathaswamy'ego mûmy tukey dugû na pjyńc mejtrûw a wysokû na trzi figûrâ Nandi'ego — byka, na ftorû rajzuje Pûn Šiwa. Z lewej strûny w

ekstra kaplicy wjelbi še Parwati, Šiowā kobjytā. Na prawo mūmy jescy jednā Šiwa-lingā. Zainstalowoł jų Hanuman, ūod Ramy wjerny suga ūo čele afy. Zarōzki przi ní je kaplica ūod bogińe Wiszalakhi, Hanumanowej kobjyty. Ze zadku wn̄ntrznej kaplice Ramanathaswamy'ego pod mjūn̄y Setu Madhava wjelbi še tyz tukej Pana Wisznu.

Ze śwj̄ntyne Ramanathaswamy'ego posoł zech zamocyc' še w morzu na plac, ftory zwj̄u Agni Tirtham. Tradicjūnalne p̄ntnicy kūmpjū še tā dlō ūocyscyñô z grzychów przed nawjedzyńy Pana Šiwy. No cūz, u mje wysło to na ūopach. Znad morza poštaoł'ch prosto do hotelu. Recepcyjūnistka śmoļ še sy mje i mušoł'ch mu wytuplikować, camu zech būl cały utūnkany a camu'ch mjoļ spjōscūne dhoti.

Po ūeprzespanej nocy w aŭtobuše s Kanniyakumari ný mjoļ zech juz chāńci nígdží wj̄yncy wé tyn dýzn lajzic'. Jak yno zech še uwalūl na lúzku, to'ch ūostoł tak lezeć aze wjerzā do pú trzećej po połodníu.

Przi ūobjedże śudowoi zech landkartā a wrūzul'ch, co robić dalí. W jednej ze mojich kšūzków przecyoł'ch, ize przi polednio-wschodný kujńcu ūod wyspy Pamban, jake dwadżejśca kilomejtrów ūod Rameswaram, je wjejś Dhanushkodi. Pewnišy blaňk ūe doł by'ch na to pozür, kyby ūe fakt, ze tyn plac būl swj̄uzany z wydarzyńuma ūopisanymi w Rama-jańe. Ūe spodzywoł'ch še, ze bardzo kās tā ūobejzdrzā, festelne pragnūn zech jednaküz choć yno na kwilā ſyjś še na kujńcu wyspy a pomeditować ūo starich geśichtach.

Pjyrsego trefjūnego na drūdze aŭtoriksórza spyoł zech še, šeli by mje ūe zawjūz do Dhanushkodi. Tyn s̄coł noūprzūd za to wejź ūodymje trzista rupjów, ale po dżejsyńuch minutach wadzyńo še ugôdali my, ze za dwjesta trzidżejści zawjejze mje do wsi, dwje godziny na mje zacekô, po c̄y przijedże sy mn̄u nazôd do cyntrum Rameswaram.

Wele swôrtej zajechali my na plac, dže kujńcūla še drûga. Doūokoła bûlo widać dôwno ūostawjûne rujiny, pjôsek, dżebko krzów a zbastlowane s kosturów i palmowych liśćw chałpki ūod rybjôrzów. Na moje ūoko byli my tak trochâ wj̄yncy jak dzejśyńce kilomejtrów ūod mjasta, na zicher ūe dwadżejśca. Z dwuch noūblizszych chałpów wylejzli ludźe, pozaglûndali na mje (tak, choby śceli še spytać, cy zech še tā straćuł), po c̄y skladzyli še nazôd w swojich dûmach.

Dhanushkodi bûlo pjyrwej kwitn̄ycy mjastecky, do ftorego przijyz-dzało kās pjelgrzimów a turistów. Aji sło dûn zajechać cuḡ i ūodplyn̄yć zyń ſif̄y ku Sri Lance! Całe mjasto z jego infrastrukturą w 1964 roku hnet zrownoł ze žymjū epny cyklun. A neskorzi zasú jy ūesûny ūod wjatrzu pjôsek. Do džiśa je sâ wj̄yncy rujinów jak zamjysklich chałpów.

Pojstrzûd tich pjyrsych uwidźeć idże restki murůw ūod dôwnego kojścûłka i jakejś hinduske śwjûntyńe.

Dhanushkodi. Chałpki ūod rybjôrzûw.

- To juz je Dhanushkodi? — źdžiwjûny spyoł'ch še mojgo šôfera.
- Ja, Dhanushkodi — ūodpedźoł.
- A camu níe jedźeće sy mnû dalí, do kûjńca wyspy?
- Dalí juz níe idže.
- Ale przecyś jô sâ widzâ śpûry wyjechane ūod aŭtûw!
- Aŭtorikszû tâ še níe scâ ćiś, bo še mogâ zarwać w pjôsku!

Ńic a níic níe pûmûgły moje dalse projšby. Šôfer še napar, ze dalí sy mnû níe pojedze i gotowo. Pocú zech še trochâ zrobjûny w ćula i pedzoł'ch še, ze jak chop níe sce mje wjyjż na kûnec wyspy, to jô še zrobjâ spacyr. I zarôzki wartký kroký napocûn zech iš przi samý morzu ku poledníowymu wschodowi. Za jake pjyńc minut usłysol'ch ze zadku wołańy:

- Panôcku! Dže wy to idźeće? Stûjće no!
- Üobejzdrzoł'ch še za sâ i uwidzol'ch, jak znerwowowany šôfer leći ku mje. To'ch ūostoł stôć, a ūûn za kwilâ bûł wele mje i zadysany zacûn gôdać:
  - Né idźeće tak daleko! Jô sâ níe banâ do nocy na wôs cekoł!
  - Jô yno scâ dûjs do kûjńca ūod tej wyspy.

— Wyjśće ūogupjeli?! To je ūojžym kilomejtrůw! Dwje godźiny še idźe w jednā strúnā!

— Dwje godźiny? Jô myjšloł, ze to bāndźe yno kûsecek dalí, zarôzki za tymi krzúma!

— A dźe tā! Stýnd je ūojžym kilomejtrůw!

Kwilā zech powrûzûł, po cý doł zech sôferowi do rozumyńô, coby še za kâs né trôpjûł, ze przed sústûj przidâ dû négo nazôd. Uspokojûny wrûcûł še do swojej aútoriksze, a jô pomašyrowoł zech jescy chyba pú kilomejtra dalí. Jako ze ūod wyspy kûjníca widać né bûło, uznoł zech, ize chop mušoł mjeć prawje.

Na blaňk prûzný štrańdže posédzoł zech jake trzi śwjerći godźiny, a nieskorzí trochâ wé wodźe. Prubowoł zech tyz moj̄ fotoaparat̄ knypsać kraby, ale né bûło to leke, dyć bardzo wartko ućekały mi ūûne do wody.

Przed sústû wyjechali my z Dhanushkodi ku Rameswaram. W drûdze poprojśuł zech sôfera, coby na kwilâ stanûn przi śwj ntyńi Kothandaramaswamy'ego. Sû tâ bûstwa Ramy, Sity, Lakszmana, Hanumana i Wibhiszany. Padajû, ze to tukej Wibhiszana (Rawanûw brat) stanûn po strûne krûla Ramy. Ta scyna je pokôzanô dryny na ścynnych malowidłach. W 1964 roku teryn doûokoła bûł blaňk zniscûny ūod cyklunu, ūostała stôc yno ta śwj ntyńa.

Za trochâ štartli my dali i wele pú šûdmiej na wjecûr nérôd przijechoł zech nazôd do Rameswaram.

Noc 2/3.09 bûła dlô mje bardzo c zkô. S plecûw durch ūodzyrała mi še skûra, a krûm tego mâncoł mje durfal. Skuli jednego i drugygo feste zech c rpjoł a co trochâ  epoł'ch še w lûzku z boku na bok. Pôrâ razy mušoł zech stôwać. Uspać udało mi še dopjyro wele drugej abo trzećej.

3.09 ūo šûdmiej rano wyjechoł zech pjyrsy a tobusy z Rameswaram do Dhanushkodi. Za jake 25 minut bûł zech we wsi. Na tý samý placu,

Śwj ntyńa Kothandaramaswamy'ego.

co po poledníu dýní prändzý.

Zarôzki napocún zech strzedño gibký kroký iš wele morskygo brzega ku poledniowymu wschodowi. Krûm rybjôrzów przi swojich chałpach, necach abo lûdkach blaňk zôdnego nê trefjûl zech w drûdze. Nekjedy yno przelatowały wele mje sroge stada ptôkûw abo prubowały mje udzaknûńc cîrne flajsery.

Wele dzejśunitej scejśliwy stanûn zech przi kûjñcu ūod wyspy Pamban. Ze przodku widać stûnd bûło małû wysepka nôlezûncû do Ram Sethu (to je ūoścûngnýntego mjýndzy Indjûma a Sri Lankû Mostu Adamsa), a po ūobuch bokach bardzo spokojne morzy...

Šcoł by zech teraski na trochâ przerwać tâ mojâ geśichtâ a pedźeć cytacowi pôrâ slûw ūo wedický rachowań casu w srogej skali. Mjarkujâ, ze pûmoze to w akuratnëjsý spochôpjyńu nêftorich fragmyntów dalsego tekstu.

Spûminoł zech juz dwje kapitôle do zadku ūo Brahmje, co rodzi się na lotusowý kwjôtku i je stworzicelý Wsechswjata (tak na isto brahmûw a wsechswjatûw je bardzo kâs, jô mijyñâ tukej yno tich naszych).

Brahma, jak cytûmy w wedickich ksyñigach, zyje sto swojich lôt. Jedyń Brahmûw rok tajluje się na 12 mjejsýncy, a kozdy s nîch na 30 dni i 30 nocy. Ūod Brahma dýny trzwô tely samo, co jego noc, i cas tyn zwjyj še kalpû. Widać s tego, ze w jedný Brahmowý roku mûmy 720 kalpûw. Jedna kalpa rownô še tyjšûncowi mahajugû, kozdô zajś mahajuga to je dzejśyńc ćaranûw. Ćarana trzwô 432 tyjšûnce žymskich lôt. Leko porachować s tego, ze Brahma zyje 311 040 000 000 000 žymskich lôt. I je to (podug wediûw) cas, jaki uplyne ūod pocûntku do kûjñca nasego Wsechswjata.

Ūod Brahma dýny tajluje się tylz na štyrnôsce manwantarûw i pjýnt-nôsce sandhi kalûw (tak, co mjýndzy dwûma sandhi-kalûma zôwdy mûmy jednâ manwantarâ). Ūokres jednej manwantary rownô še 71 mahajugû, a kozdô sandhi kala trzwô gynaŭ styry ćarany. Styry pjyrse ćarany w mahajudze tworzû satja jugâ (inacy złoty wjek abo wjek proûdy, 1728000 žymskich lôt), a trzi nastýmpne treta jugâ (strzybny wjek, 1296000 žymskich lôt). Pû nîch przichodzû jescy: dwapara juga (brûndzowy wjek, 864000 žymskich lôt) i kali juga (żelazny wjek, 432000 žymskich lôt).

W Surja Siddhańce stoi, ze mûmy prawje tera pjyrsy dýny 51. Brahmowego roku. W tý dniu do teraska minûno sejś manwantarûw i sedyim sandhi kalûw. My zyjymy w dwadzestej ūûsmej mahajudze sôdmej manwantary. S tej mahajugi za sobû mûmy juz pjyrse trzi wjeki (satja, treta i dwapara). Rachuje się dôszej, ze podug julajjñskygo kalyndôrza nas wjek

(kali juga) napocún še bez noc 17/18 lutego 3102 roku przed Krystusy, to je mało wjela wtyncôs, kej Kriszna ūopujsćuł Žymjā.

Blaňk súm šedžoł zech przi kújncu ūod wyspy Pamban i bûla to dlô mje perfektnô przilezytojśc, coby pomeditować kwilâ ūo ūopisanych w Ramajańe wydarzyńach ze ūostatnej treta jugi.

Prziskoło kejś do tego, ze Rama na štvrnôsće lôt mušoł iš na wygnańy. Do kupy s' ný pojšli: jego kobjyta Sita jak tyz i brat Lakszman. Rôz w lejše Sita uwidzała skôkać feste gryfnego jelyńa i bardzo ścała, coby Rama jí go chyćuł. Tyn zarôzki polečoł za zwjeyrzýńcy, a za trochâ zacún wołać kobjytâ do sâ. Sita jednakûz wolała ūostać w lejśnej chałpce, a ku Ramje posłała Lakszmanu. A kej bûla sama, porwoł ná dymûn Rawana przeblecûny za ubogogo wandrownego mnicha.

S pûmocûj myjskajúcûw mjasta Kishkinda napocło še wjelke łowjyńy Sity wé wsystkich strûnach swjata. Za nedugo s poledníó przisła nowina, ze Ramowa kobjyta trzimanô je w Lance — krûlestwie ūod Rawany. Kej yno Rama ſe ūo tý dowjedžoł, za špijûna posłoł do Lanki Hanumana — poznanego w Kishińdze wjernego sugâ. Hanuman dosoł do morskygo brzega. Tâ stanûn i zacún robić ſe corôz to srogsy i srogsy, tak dugo, aze poradžuł jedný kroký przýjś bez morzy na wyspâ z Lankû. Fto wjy, ſe ný dzoło ſe to na placu, dže jô zech šedžoł 3.09?

W Lance Hanuman juzajš ſe zmajniksuł, po cý snôd Sitâ w góju wele Rawanowego pałacu, dže doł jí ūod Ramy pjestrzyń. Šcoł ajnfach wejž Sitâ nazôd, ta jednakûz mu abslagowała. Bûla tak cystô, ze ný dała ſe chytać ūod zôdnego cudzego chopa. Hanuman w zlojści zacún lôtać po Lance, bulić chałpy a wyruwać strûmy, aze na kúniec doł ſe chyćić a przikludzić przed Rawanâ. Jak zacún dymûnowi nazdôwać, jedyn suga dlô śpasu wrajžuł mu ūogûn do ūogña. Hanuman za kwilâ ſe wyrwoł, po cý napocún učekać, a swojý ūogûny popodpôlowoł dachy ūod chałpûw, po ftorich skôkoł. Lanka stanûna wé flamach, a Hanuman z dobrymi nowinûma wrûćuł do swojego pana.

Za nedugo Rama ze caľu armiju pujscuł ſe na poledníy. Tâ afy po budowały most bez morzy (sû w Indjach ucûní, co padajû, ize lyncuch wyspûw na landkartach zmjanowany „Mosty Adamsa” ný je naturalny, yno ūostoł po tântich wydarzyńach s treta-jugi). Kej armijô przemašyrowała na drugi brzyg, prziskoło do srogej a dugej bitwy, wé ftořej Rawana zginûn. Nowý krûlý Lanki ūostoł Wibhiszana — ūod Rawany brat, ftory w bitwje proł ſe po strûne Ramy. Kej juz Rama trefjûł ſe ze Sitû, kôzoł jí przýjś test ūogña, coby akuratne wybadać její cystojść. Flamy ný yno pšinco Siče ucyňuły, ale jescy podźwigły jû na pałacowy trûn. Po tý

wsyský Rama wrúčúl do familialnej Ayodhye, dže bûl korúnowany na krúla.

Takúz to na kùntymplowańu Ramajany minúna mi godzina. Ťo stoľ'ch jescy džebko przi kújnu ūod wyspy, coby sé zatýňkać w morzu (bodejš na tý placu súm Rama sé kúmpoł) a podžiwać trochá na wsystko doúokoła. Jak zech sóčl juz iš nazôd, przijechala tukej dwa terynowe aúta ze hinduskymi pjelgrzimúma. Mje zacynało še robić corôz to barzí gorko i rôd by'ch sód do kupy s nými. Úoba dwa aúta bûly jednakúz blaňk fol i ný mjoł zech co rachować, ze ftojš mje stýnd wejźne.

Coby mi še za bardzo drúga nie studžúla, soł zech nazôd nie przi wodze, yno pojstrzodký wyspy. Do przyjndzyńo zech mjoł ūojzym kilomejtrów po čymný, nagrzúný ūod Sľujńca pjôsku, w corôz to wjýňksý hycu. Juz po dwuch kilomejtrach bûl zech ab, beztûz prubowoł zech zaštopować te dwa terynowe aúta s Hindusúma, jadlince tera nazôd do Rameswaram. Zôdne jednakúz nie ūostało stôć, dyć w kozdý ſedžalo juz wjýncý ludži jak powinno.

Poleku przesol zech mozno jescy nastýmpne trzi kilomejtry, aze za grupkú primitivnych chałpúw uwidzoł'ch w mojá strúná jecŕać ūoskla-moržúne tôwarowe aúto. Kej yno podžwignún zech râňká, kjyrowca ūostoł stôć. Spytoł zech sé go, šeli by mje nie podčepnún do przistúnika. Chop mi na to rzeknún, ze za dzejšyńc rupjúw mogä s ný jecŕać aze do Rameswaram, bo wjejze prawje ludži z rybúma na tôrg. Wlôz zech na pričepká pod plaľá, dže na drewjannych ławkach ſedžalo juz mozno ūojzym kobjytúw i dwuch chopúw. Kozdy wjûz ze sobû srogj kosyk połny ſwjyzo nachytanych rybúw (nieftore jescy ūotwyrały pyski a chmajtały ūogúnúma). Wsyjscy pasazyrowje zacli kukać w mojá strúná i cù zech, ze radži by sé sy mnû poúosprawiali. Yno ze krûm lokalnej wersyje tamilskiego, zôdyn chyba s nich nie znoł sâ inksego jízyka. Udało mi še w drûdze przekôzać jednymu chopowi jak sé mjanujá a skýnd zech je, a ūûn to potý caľej rešće tuplikowoł w jejich gôdce. Bûlo jednakúz po gãmbach widać, ize ūo taký kraju, co sé zwjy „Poland”, to chyba zôdyn nîgdy tukej nie slysoł.

Za pôrã minut zajechali my na plac, dže aútobus mjoł swûj ūostatní przistúnek a dže napocynała še drúga ku Rameswaram. Kjyrowca wez do aúta jescy pôrã ludži z rybúma i pojechali my dalí asfaltý ku mja-stu. Ūokôzało še wartko, ze pojstrzûd nowich pasazyruw bûl jedyn, ftory džebko poradžûl gôdać po aňelsku i mûgli my trochá poúosprawjać. I juzájš, co yno jô zech mu pedžoł, tyn zarôzki wsyjský w aúce tuplikowoł na tamilski. A pasazyrowje z wjelkú interesú tego suchali.

Bûło wjerzâ pú drugej, kej wylôz zech z aŭta w cyntrum Rameswaram. Zjôd zech w małej restaūracyji „one meals”, po cý na jake dwje godziny posoł zech še ūoddychnûć do hotelu. Po poledníu, jak níe bûlo juz takygo srogygo hycu, zrobjûł zech še jescy spacyr doûokoła mjasta. No a pod wjecûr trza juz bûło rychtować kofer na nastýmpny dzyń.

4.09, przed sústû rano, wykludzûł zech še ze hotelu (juzajš mušoł zech budzić recepcyjûnistâ). A ūo súdmaj šedzoł zech juz w aûtobusê „klase deluxe” do Madurai. Aûtobus mjoł wsystke syby całe i níe bûł tak feste zajechany jak tyn, ftorý’ch przijechoł do Rameswaram. Pedzoł bych: standart PKS-u na słûskej prowincyji.

Przebyćy 180 kilomejtrûw dojś dobrûn (jak na Indje) asfaltowû drûgû zajûno mi styry godziny.

14. Madurai

Madurai je jedný ze noústarsych indyjskich mjastúw. Ťod storocúw zôwdy bûlo ūjno cyntrum nauki, religije jak tyz i tamilskej poezyje. Jake trzista rokúw przed Krystusý przibûł tukej Megasthenes — grecki ambasadûr przi dworze ūod Chandragupty Maurje. To džýnki nýmu juz w tântý cajše ūo Madurai wjadûmo bûlo wé Ojrôpje.

Noúwjýnksú atrakcyjú Madurai je ūozlygowanô w samý sercu starego mjasta a postawjúnô w drawidjajínský stylu swjûntyňia Meenakshi Amman abo inacý Meenakshi Sundareswarar. Wjelbjûny w ní je Pûn Šiwa do kupy ze swojû kobjytû. I — proûdâ pedčeć — bûlo to jedzine mjejsce, ftore na pocûntku planowoł zech w Madurai ūodwjjydzić.

4.09 wele jedynôstej rano przijechoł zech na pobudowany pôrâ kilomejtrûw ūod cyntrum busbanhôw. Jako ze na nastýmpny džýn rano šcoł zech być juz w drûdze dalí na púnoc, zarôzki za pamjýńcû posoł zech še kupić bilet do Tiruchirappalli — mjasta, ftore bûlo mojý nastýmpný cylý.

Musâ še teraski prziznać, ze níe wjedzoł zech tak na zicher, dže zech gynaŭ bûł. W jednej mojej ksúzce ūo Indjach stoło, ize transport w Madurai bûł w tântý cajše prawje przeüorganizowany i ze mjasto do kupy mjało sejs busbanhôwów. To zacûn zech projši ludži na perûnie, coby wytuplikowali mi, kaj zech gynaŭ zajechoł. Či jednakûz zdôwali še níe wjedčeć, ūo co mi idze. A wsystke informacyje doûokoła naškryflane bûły yno po tamilsku.

Slysoł zech kejś, ze mjisakajícy štatu Tamil Nadu w bardzo wjelkej zôcy majû gôdkâ ūod swojich ūojcûw i starzikûw. Kâs je sâ takich, co aji jak znajû aingelski abo hindî, níe scû uzywać zôdnego inksego jízyka krûm tamilskygo. Padajû „ní” i gotowo. Zetrzwało mozno dzejšyńc abo pjýntnôsce minut, aze udało mi še snojš chopa, ftory prziznoł še do rozumjyńo aingelskygo jízyka. Prubowoł zech priš s ný do gôdkî, ale wjela profitu s tego níe bûlo.

— Radžiće po aingelsku? — spyoł'ch še.

— Ja, trochâ.

— Mûgli by'jše mi pedčeć, jak še zwjy tyn busbanhôw?

Chop wejzdrzoł na mje jak na jakogo iptâ, po cý ūodpedzoł:

— Ja, busbanhôw!

Situüacyje take jak ta trefjały mje w štaće Tamil Nadu hnet kozdy džýn i poleku dokladzały do corôz to srogzej frustracyje. Yno z gôdańy ūo pijûndzach zôdyn sâ ný mjoł problymu, ūosobliwje wtyncôs, jak jô

zech mjoł za cojs zapłaćić.

Üod Thiruvananthapuram ne trefjūl zech ańi jednego Ojrópejcyka. I zdô mi sé tera, ze to w Madurai napocún zech akuratnie rachować dñi a godziny do kújńca wyprawy. Po pôrā razy na dýń wymowoł zech s kabze kúsek papjúru, na ftorý pisoł zech sé, jak kás casu ūostało mi jescy do trefjyńo sé s kamratúma, a wjela do mûmynty, kej przijadâ juz nazôd do Kûmprachcic. Ja, ja: z dña na dýń bûlo mje corôz to barzí teschno do dûm, a bywały mûmynty, ze nícego zech juz ne ścoł ūod Indjûw. Myjsłoł zech yno ūo tý, coby scejśliwe wrûcić nazôd do Ślûska. Sûm śebje zech pytoł: „Jak jô wé tý kraju wydzerzä całe nastýmpne dwa tydñe?“.

Jescy na busbanhôwje ūotwar zech mûj położyny na žymi kofer, coby wymnûńc sé s níego bojtlik datlûw do pojôdańo. Ku mojymu źdžiwjyńu, zarôzki stanûno blańk przi mje wjerzâ dzejšyńcuch ludzi i wsyjscy ūni napocli sé gawcyć to na mje, to zajś rajn do kofra. Poaufragjowany dokumyntne, stanûn zech i na cały gos zech sé spyoł:

— Cego wy, pjerucha, ūodymje sceće?

Zôdyn ne ūozwoł sé ańi słowy.

Blańk ne poradzä pedzeć, co mûglo być takiego interesantnego wé mojý skurzûný, zmarasûný i trochâ juz ūoklupaný cônry kofrze z urwaný kûlký. Zoki śmjerdzûnce swajsfusý? Laćki z wytartymi zôlûma? Kosula pogńecûnô tak choby ña prawje ftojś kojzi s pyska wymnûn? A mozno ūowiksowane ćaprákû nogawice ūod mojich galôt? Abo dhoti, fture rôz przi ūobjedze ūopliploł zech kurkumowû zołzû i s fturego zûlty flek ne ścoł mi ūodlyjz przi prańu? Abo bûły to kûszki, ftorich moc wojsû zech wsândze ze sobû? Na isto, ne wjâ. Bûla to dlô mje ta jymnica absolutne ne do spochôpjyńo.

Mjoł zech wé tý mûmyńce juz tak dojś wsystkygo, co pedzoł'ch sé, ze pojadâ noúprzûd do cyntrum mjasta snojś jaki hotel na jednâ nockâ, a ūo mjûno busbanhôwa (coby wjedzeć skûnd ūodjyzdzać na nastýmpny dýń) banâ sé trôpjûl neskorzí.

Z datlûma w gôrsci sôd zech do aútoriksze i kôzoł'ch sôferowi, coby swalûl mje dzejś wele swjûntyńe Meenakshi Amman.

Mûglo być wjerzâ dwanôsće abo dżebko neskorzí, jak zameldował zech sé w hotelu Sree Devi, kûsecek na zachûd ūod swjûntynnych murûw.

Mjasto prziwitało mje małû kulinarnû przigodû. Jô zech do teraska — tak proûdâ pedzeć — za kás ne dôwoł pozûr na to dze jâ. W Madurai jednakûz dostoł zech smaka na cojs lepsego i — bez dugygo łowjyńo — trefjûl'ch do dżebko barzí ekskluziwnej restaúracyje s klimû. S karty wybrał zech „bogate thali“. Dlô pewnojści spyoł'ch sé bedinera, co do-

stanā. A ūūn mi ūodrzeknūn, ze šūłā rostomajtnych zortūw jôdla, kozdej po ūdzebecku. Jak kâs, mjoł zech przekûnać sé juž swjerć godziny neskorzí. Bediner przińus mi dwa tablety, a na kozdý s ních postawjûno mjoł po ūojźminôsće maluskich metalowich miseckûw. Za kwilâ na stole przedymnû stoło trzidżejsći sejś zortûw jôdla! Cegûz tâ nê bûlo: bjoły rajs, rajs z jabkûma, rajs z gemizû, rajs s chili, birjani, ćapati, puri, papadam, rostomajtne dale, sambar, pôrâ zortûw sabdži, chyba trzi abo styry raity, ćatneje, kofta, jogurt, słodki rajs, rasa gula, halawa, jedyn gulab dżamen. I mozno jescy cojś, cego'ch nê spamjîntoł. Noūuostrzejse sabdži zech yno skostowoł a ūostawjûł, ale całû restâ'ch z wjelký smaký zjôd.

Śwjûntyńa Meenakshi Amman (fragmynt).

robjûne sù setki rostomajtnych postaćûw. Noūsrogsy a noūbarzí ūozdobjûny je poledníowy gopuram. Styrdżejsći ūojzym mejtrûw wyzki tûrmy (uod zymje aze do wjyrchołka) ūozdôbjô 1500 rzejzbûw.

Normalne cyntralne wlyjzcy w poledñowoindyjskich śwjûntyńach buduje sé uod wschodnej strûny. W śwjûntyńi Meenakshi Amman jednakûz przýjścô pod wschodny gopuramý nigdy sé nê uzywô. Je tak skuli tego,

Na dworze wé tyn dzyń bûlo bardzo gorko (na zicher przesło 35 gradûw), a w restaûracyji pjerzińsko chûdno. Aze w nogi mje užimbało, jak zech tâ sedżoł wé krûtkich galôtkach. Kiś bardzo wartkygo przýjścô uod gorka do chûdna, trochâ zech sé zažûmbjûł i na drûgâ wylôz zech z rymû. Wjerezâ do nastîmpnego dnia glice lecały mi z nosa.

Wele godziny pjûntej po poledniu, ustrojûny w hinduske zachy, posoł zech ku śwjûntyńi Meenakshi Amman. Noūprzûd ūobesoł zech doûokoła sroge 259 na 221 mejtrûw śwjûntynne mury. Dzîwoł zech sé przî tý na przepjykne i wysoke na przesło styrdżejsći mejtrûw zewnýntrzne gopuramy. Wsystkich tûrmûw stoji sâ dwanosće, a na kozdej s ních wy-

ze rôz, kej lokalny rz nd wklud u  d wk  dl  wsyjskich suz ncych w   swj nty i, jedyn kap an w protej ce wl z na s m wjyrcho ek  od gopuramu i skoc u  t st nd na d l. Po t  incidy ce d wka b la c wn nto , a prz j cy zaparte. G daj  lud , ze duch  od kap ana do d si  str s  na t  placu po nocach. A na teryn swj nty e wchodzi  se bez dwjyrzi na lewo  od wschod nego gopuramu.

Ze swj nty u Meenakshi Amman swj zan  je bardzo interesantn  ge ichta.

Kr l Malajadhwad  ze dynastyje Pandja  odprawjo  r z w Madurai do kupy ze kobyt u  srog  agnihotr , coby dosta  syna. Ze  ofjarnego  og na jednak  urod u   e d o ucha s trz uma cyck ma. Kr l b u  ski  tego taki wyl nk ny, ze bla k  e wjed o , co m  ucy i . I wtync s gos z nieba  oznajmj u  mu, coby  e  e tr pj u ; bo jedyn cycek  od jego cery s m j  uskocy, kej yno ta uroj ne i trefi prawego kandidata na chopa.

Cera dosta a mj no Tadatagai i  od malutko i w kr lewsk  familiji uc n  b la rostomajtnych stuk w. Ale dugi cas  y m a a swjad mo i , k   una na isto je. Kej prziso  cas kor nacyje, podug starej tradicyje, Tadatagai mu a a pok za , ze porad i wygr wa  w bitwach. I za niedugo pok na a wsyjskich p bog w jak tyz i dym ny. Puj u a  e na k n ec ku swj ntej g rze Kailas, d e reziduje P n  iwa.   ala pok na  i  unego, ale kej yno ujzdrza a pjyknego Pana, spoch pj u , ze je inkarnacyj  Parwati, a jej  trze i cycek  e stra u .

Tadatagai wr c u a do Madurai, d e b la kor nowan  na kr low . A troch  n eskorz  przib u  tyz P n  iwa, coby  e n a wej  za swoj a kobyt . Sp m ny  tego boskygo  lubu jak tyz i bardzo harnego wesel  swj n ci  e w Madurai do d si . Kozdy rok na wjosn , w mje s uncu Chaitra (marzec-kw j y ),  org nizowany je s a wjelki festiwal mjanowany Chithirai Thi ruvizha.

Parwati wjelbi  e w Madurai pod mj n y *Minakszi* (*Meenakshi*), fto  znacy ‘ta, co m   ocy jak ryba’. Pad   e s a, ze tak jak ryba jedn  kuk n y  porad i  ocuci  swoje mode, tak tyz i bogi n  Minakszi sam  yno swoj  zdrok  wlyw  nowe duchowe zyc  w kozdego, fto wjelbi n a z  odda y. P n  iwa w Madurai znany je jako *Sundareswar* abo *Sundareswarar*, co na s l sk  g odk  tuplikuje  e ajnfach jako ‘gryfny P n’.

Cyto  zech, ize do swj nty e Meenakshi Amman przibyw  d zyn  wele d zej y cuch tyj y nc yjelgrzim w. A w pj ntek (ftory to d zy  je tukej ekstra po w j nc ny bogi ni) moze to by  i przes o 25 tyj y nc. Cho  z 4.09 przip d p jy d a ek, p nt nik w s a  e brachowa o. Coby na kwil  dosta   e do dost mpnej yno dl  Hindus w kaplice Minakszi, trza b u o

na godžinā stanūńć do dugej mozno na dwjesta mejtrůw raje.

Po przýjściu wele murůw z wyrobjûnymi na ních scynûma z weselô ūod Minakszi a Sundareswarara, snôd zech sé przi srogý stôwku ūobmurowaný s štyruch strûn słodûma. Mjanowany je ūún Stôwý Złotego Lotusa abo Swarnapushpakarini. Tamilske poety cytali sâ pjyrwej swoje gedichty naškryflane na palmowich liścach. Liśce te ēcpało sé potý do wody i kej ūostôwały ūûne na wjyrchu, teksty s ních uznôwane bûły za dobrû literaturâ; a kej sé topjûły, ludze jy smolyli.

Do kupy ze iňksymi pûntníkûma ūomûł zech sé wé wodze ze stôwka, po cý stanûn'ech za ūostatnými cekajjuncymi do kaplice Minakszi. W raji co trochâ ftojś radžûl mi (abo prubowoł wyklarować rãnkûma), ze jô ný mogâ pokôzać sé przed bûstwý, ze do kaplice prawo włajžić majû yno Hinduši. Jô zech abo udôwoł, ize níe rozumjä, abo tyz padol'ch, ze jô zech je Hindušy i gotowo. Ždžiwjûni ludze yno zaglûndali na mje z wjyrchu na dûl a nazôd i noúcâjšíci níic mi níe ūodpadowali. Pôrâ razy zech uslysoł:

— Jak zejše sú Hindušy, to OK.

Ne wsyjscy jednakûz sceli sâ tak leko przijûńć moje słowa za proûda. Przi dwjyrzach kludzjuncych do sanctum jedyn kapłan kôzoł mi wylyjz ze raje a priš do sâ. Spytoł sé mje, na co sé tâ čisnâ rajn i sé níe wjä, ze níe Hindušuň przed ūoltôrzý bogińe Minakszi stôwać níe wolno. Dojś ūostro pedzoł mi, coby'ch posoł raüs. A jô zech na to wymnûn s chajsterki pismo, fto're'ch dostoł ūod prezidynta swjûntyne Sri Sri Gaura Nitai w Thiruvananthapuram i doł zech jy braminowi do rãnki. Tyn przecyoł, s syroko ūotwartymi ūocûma na mje pozaglûndoł i blaňk níe wjedzoł, co mô teraski zrobîć. Zawołoł jescy štyruch iňkszych braminów, a či, wsyjscy za rajû, tyz prześtudowali to, co stoło na skartce. Kapłańi napocli gojśno ze sobû disputjyrować a wadžić sé po tamisku. Neftorzi drugi i trzeci rôz cytali pismo, a jô zech stoł wele ních a'ch zaglûndoł, suchoł i cekoł na to, co sé wydarzi. Za jake swjerć godžiny jedyn s kapłanów ūoddoł mi skartkâ i pedzoł:

— Jak zejše sú Hindu, to na kwilâ mozeće wlyjz do sanctum.

Stanûn zech nazôd do raje (ale juz níe na jeji kûnec) i za níedugo bûł zech przed ūoltôrzý bogińe. Pod dekû przikrytû cystý złotý zaglûndała na mje gryfnô Parwati. Ta sama, co inkarnowała jako Dewi Kanniyaku-mari, i ftorû zech tak bardzo mjoł rôd. Noúchântní by'ch ūostoł sâ duzý, coby pokûntymplować pjyknojśc bûstwa. Ale kej yno zech sé poklûnûł a wejzdrzoł z mijlojścû na Minakszi, bramiñi kôzali mi juz wyłajžić s kaplice, bo przecyś nastýmpní ludze čiśli sé za mnû w raji, zeby tyz na

mûmynt ujzdrzeć Šiwowâ kobjytâ.

Skjyrowoł zech sé ku kaplicy Sundareswarara, do ftorej coby wlyjz, juzajś trza bûlo stôc w raji. Na scejścy yno pú godziny. Tak samo jak w kaplicy Minakszi, przed ūoltôrzý né bûlo kâs placu i cowjek yno krûtkû kwilâ mûg postôc przed bûstwû.

Ze Šiowej kaplice posoł zech do „tyjsûncfilôrowego zôlu”, mjanowanego tyz Aayiram Kaal Mandapam. Je to srogô 75 na 72 mejtry izba s sesnôstego storocô. Jeji dekâ podpjyrô 985 fajnišce wyrôbjanych w grańice filôrûw. W pojstrzodku cowjek cuje sé trochâ choby wé labyrinće. Na kûjcu zôlu stoji bûstwo tajñcujûncego Šiwy (mjanowanego Natara-džû).

Wele tyjsûncfilôrowego zôlu, przi wschodný gopuramje, śedzi wyrobjûny w kamjyńu byk Nandi, nojîciel Šiwy. Je sâ tyz kaplica ūojzmjuch bogińuw (Ashta Shakti Mandapam), na ftorej filôrach krûm bogińuw pokôzane sù 64 wjelke cyny ūod Pana Šiwy w mjejście Madurai.

Mjîndzy Aayiram Kaal Mandapam a kaplicû Sundareswarara stojû „muzycne filôry”. Je jich sâ pjînć. Kozdy, wyrobjûny z jednego kûkska grańitu, wyglûndô choby 22 postawjûne wele šebej stymple abo ūorganowe piscołki rostromajtnej rubojscî. Te éyńke filôrki klupnýnte kûský metalu dôwajû rostromajtne nûty. Ñy mjoł zech przilezytojsci sùm tego wybadać, ale tak zech przecyoł.

Kej wé swjûntynný kûmplekse podžiwoł zech cuda drawidajínskej architektury, dała sé sy mnû do gôdki jedna modô Hinduska. Po cerwjûný pûnkce na cole sło poznać, ize bûla juz wydanô. Spytała sé mje noúprzûd, skûnd zech prijechoł, sé mi sé w Madurai podobô atd. Poty rzekla mi, ize blisko swjûntyne je takô tûrma, na ftorû idze wlyjz i ze ftorej bardzo fajne widać cały kûmpleks. Mało tego, kobjyta sama pedzała, ze mje tâ zakludzi. Bûł zech bardzo zdžiwjûny! Noúcajśi Hinduski ñerade kûntaktowały sé s cudzymi chopûma. Pamjîntû, jak soł zech rôz w Indjach drûgû bez zygarka i sôol zech sé jednej kobjyty spytać wjela je. Ta zamjâ mi pedzeć, uékla fûrt! A tukej jedna bardzo ūopowôznô baba sama sé dû mje przisklybjała! Yno camu? Cego mûgla śćeć?

— Wjela banâ muśoł wû za te zakludzyń zaplaćić? — spyoł'ch sé.

— A ñic. Jô ajnfach scâ, cobyjśce sy mnû pojšli.

— Yno powjydzce mi, camu jô? Po jakymu zejśce mje wybrali?

— Jô rostromajtnych ludzi zaprôsû. To je moja robota.

— A daleko je do tej tûrmy? Wy mjuńiće, ze sceće sy mnû na gopuram do gûry wlažić?

— A dze tâ! Gopuram ñi! Ta tûrma je zarôzki za swjûntynnymi

murâma.

Ńe poradzûł zech še spûmjeć, coby'ch krûm gopuramûw widzoł przi śwjûntyńi Meenakshi Amman jescy jakejś iñkse tûrmy, ale mjoł zech cas, to zech rzeknûn kobjyće, ize s nû pûjdâ. Zacynało še juz ćmić, jak wy-la jýli my na dwûr. Kobjyta przekludžûla mje bez drûgâ, po cý wlôz zech za nû do srogogo sklepu s pamjûntkûma, ūoblecyńuma i pjerûn wjy s cý jescy. Dryny ńe widzoł zech ańi jednego klijynta. Przi fachach, na ftorich nakładzûno bûlo fol tôwaru, stoło štyruch przedôwacûw, co jak yno mje ujzdrzeli, zarôzki zacli še mje pytać, še ńe ścoł by'ch ūod nîch cegojś kupić abo choć yno pokukać na to, co tâ majû.

— I to mô być ta tûrma??? — spytoł zech še kobjyty.

— Mušicë wlyjz do gûry po ślûdkach, na kûjncu sklepu — ūodpedźa-ła.

Przelóż zech bez cołki sklep. I richtich, na kûjncu bûły słody, po ftorich wchodzûlo še noüpruzûd na pjyrsy stok, a potû na dach. Na wjyrchu wymurowano mjeli jescy pôrâ ślûdkûw i gelynder. „Jak to mô być tûrma, to jô zech je kšíjndz-samica” — pomyjšloł zech i ścekły ślôz zech na dûl. Jak gibký kroký soł zech bez sklep, štyruch przedôwacûw do kupy ze kobjytû, co mje tâ przikludžûla, juzajś prubowało mje przeprzyć do kupjynô jakejś pamjûntki. Jô zech yno pedzoł:

— Ni, ni! Dzýnkujâ bardzo! Do widzyńô!

Kwilâ ńekorzí bûł zech nazôd w śwjûntyńi Meenakshi Amman. Tro-châ zech tu jescy pośpacyrowoł, po cý zmjyńûł zech mûj plan na wjecûr i hnet po ćmôku pojechoł zech aŭtoriksز pod pałac Thirumalai Nayak Mahal. Ńe udało mi še tâ nîcego ūobejzdrzeć, jako ze wsystko bûlo juz pozapjyrane. To wez zech aŭtoriksâ nazôd i na trochâ wrûcûł zech še do hotelu.

Po dżewjûntej na wjecûr jescy rôz posoł zech do śwjûntyńe Mee-nakshi Amman. Corôz wjýncý ludzi zbjyrało še tâ, coby ūobejzdrzeć dramatycnû cerymûnijû przeńesynô Pana Śiwy do ślafštuby ūod Minakszi. Kapłańi wé tej śwjûntyńi kozdy dýy wele pû dzejśuntej na wjecûr symujû bûstwo Minakszi ze ūoltôrza i dôwajû jy do lûzka. A kwilâ ńeskorzí do bogińe na nockâ przinosûny je Pûn Śiwa.

Mozno dwadżejśca po dżewjûntej po śwjûntyńi napocły ūoschodzić še śpjwy kapłanûw do kupy ze akûmpańijamyntû trûmpejtûw, bâmbnuw i iñksych instrumyntûw. S kaplice Sundareswarara wylazła dugô procesyjô ze bûstwû. Wjerńi zgrûmadzûni w śwjûntynnych koridorach poklûnyli še do žymje, ńeforzi zrobjyli dandawaty. Dwuch kapłanûw ćepało ku pûntníkû kwjôtka i listka ūofjarowane Śiwe, a ći chytali jy tak jak yno

poradžyli, coby wejź še do dûm trochâ łaski bûstwa. Za kwilâ procesyjô stračûla še w kaplicy Minakszi. Jescy pôrâ minut slychać bûlo špjwywy a grańy na instrumyntach, po cý wsystko blaik ućichło. I tak, ūo trzi śwjerći na dzejśuntû, ludže poleku zacli še ūoschodžić. A Pûn Sundare-swarar i bogiňô Minakszi ūostali sami ze sobû na noc w jedný lûzku...

Zdôwać by še mûglo, ize nîcego specijalnego wé tej cerymûniji nê bûlo. Jô jednakûz tak głamboko zech ná przezûl, ze bez cały wjecûr a nastýmpny dýní w gowje mjoł zech yno mantrâ „Om namo Šiwaja”.

5.09 stanûn zech ūo pú sústej rano i jescy rôz posoł zech na kwilâ do śwjûntyne Meenakshi Amman, coby ūobejzdrzeć cerymûnijû przeñesnyô Šiwy nazôd ze lûzka bogińe na ūoltôrz. Krûm tego, ze kaplańi śli w iñksý rychtûnku, wsystko sã dlô mje wygljndało gynaū tak samo jak dýní wcejßní.

Bûla šûdmô godžina, kej narychtowany do rajze stanûn zech s kofrý na drûdze. Choćôz aûtobus do Tiruchirappalli mjoł zech dopjyro ūo pú dżewjûntej, woloł zech wyjechać ze hotelu dojś wcas, coby w przipadku takej potrzeby mjeć za tela casu na dostańy še z jednego busbanhôwa na drugi. Dyć jô zech dalí nê wjedzoł, jak še zwjy tyn busbanhôw, ze ftorego mûj ūodjyzdzać!

Nê zetrzwało dugo, jak ūostała stôc wele mje aütoriksza. Kjyrowca še mje spytoł, dze scâ jechać. A jô zech ūodpezoł, ze na busbanhôw i pokôzoł'ch mu mûj bilet do Tiruchirappalli. Tyn go ūobejzdroł, doł mi nazôd i rzeknûn, ze mûj šadać. Kjyrowali my še na pûnocny wschûd (co leko sło ūodgôdnûć ze pozycyje Słujíca na nîbje), a jô poleku poznôwoł zech drûgâ, ftorû'ch dýní wcejßní przibûł do cyntrum mjasta. Kej yno przejechali my bez most na rzyce Vaigai, bûł zech juz blaik pewny, ze šôfer wjejze mje w dobrý rychtûnku.

Jako ze kâs za wcas wymeldowoł'ch še ze hotelu, przesło godzinâ mušoł zech cekać na mûj aûtobus. Kej tyn wjechoł juz na swûj plac i prawje mjoł zech wnojści rajn kofer, snôd še wrôz wele mje chop, ftory bardzo mi ścoł pûmoc. Jô zech noúprzûd mu podzînkowoł. Rzek zech, ize ný mô še ūo mje trôpić, ze jô še sûm banâ wjedzoł rady. Chop jednakûz bûł dlô mje taki sprôwny a taki mîjly, ze wartko mje przepar. Wez mûj kofer do râñki i wlôz s ný po slûdkach do aûtobusa. A jô za ný. Kej śedzoł zech juz gotowy do drûgi, chop wyćûng ku mje ūotwartû râñkâ i pedzoł ze wñesyńy kofra kostuje dzejśyć rupjûw. Jô zech mu doł do rozumjyńô, ze mô iš ūodymje fûrt, bo jô zech go ūo nîc nê projšûł. I pokôzoł'ch mu dwjyrzi. Chop zrobjûł še agresiwny.

— Dôwej mi sã, giždze, dzejśyć rupjûw! — skrzecoł dû mje.

Jô zech s poc̄ntku udôwoł, ze go nýma, w kûjícu jednakûž wymnûn
zech s kabze šajn a čep zech go ku nýmu.

— A zezer sé te dzejšýńc rupjûw, ty pragliwcu fândzôlûny!

Chop pozbjyroł pijûndze ze podlogi i bez słowa wylôz raüs.

Przed dżewjûntû wyjechali my ze busbanhôwa ku Tiruchirappalli.
Drûga w pjyrsej pole przesło štyrygodzinnej rajze kludzûla trochâ poj-
strzûd gûrûw i kopjeckûw, a w drugej po plaskatî teryńe. A ūtobus jechoł
noúprzûd na pûnocny zachûd, a poty skrûńcûl na pûnocny wschûd. A
jô zech sé radowoł, ze po poledníu banâ zajś maluški kûsecek blizý dûmu
jak rano.

15. Tiruchirappalli i Srirangam

Kej wejzdrzi še z boku abo ūod wjyrchu na mjasto Tiruchirappalli, wele rzyki Kaveri (Cauvery) uwidzi še spektakularný, wysoký na 83 mejtry skałã. Ņejedyn cowjek še wtyncôs spytô, skûnd ūuna še tã wezla, wé blaňk plaskatý teryne? Rostomajtne prubuje še tyn problym w lokalnej tradicyji ūozwjýzač.

Radzû ludže, ze skała w Tiruchirappalli tak na isto je kûský gûry Meru ścepñýntý s ní kejš ūod Waju, boga wjatrzu.

Waju i Adi Śesza sceli rôz jedyn drugymu pokôzać, ftory s nich je tângsy. Adi Śesza (wé formje srogej słaŋgi) ūokrûńcûl še a scis doúokoła Meru, Waju zajś napocún dmuchać, coby go polôzować a ścepñúńc na dûl. Ņigdy wcejší ańi nieskorzí nê bûlo na swječe takich feste hurikanów ańi štûrmów, jak w cajše tej walki. Waju robjûl wsystko, co yno mûg. Ņe poradzûl jednakûz zôdnû šûlû pokûnać Adi Śesze. Na mjejsce przibûl Pûn Śiwa, ftory ajnfach poprojšûl tego ūostatnego ūo polôzowańy čala. Kej Adi Śesza to ucyńûl, gûra Meru popýnikała i ku zymi pofurgły trzi sroge skały. Jedna s nich šlećała w Tiruchirappalli, drugô w Sri Kalahasti, a trzećô dzejś na Sri Lance.

Podug iniksej geśichty, skała w Tiruchirappali pochodzi ze Himalajów. Bodejś rôz wojôcy w armiji ūod krûla Ramy napocli chorować. Dôchtûr, ftory jich ūoglûndoł, rzeknûn krûlowi, ze tã stânckâ idze wylycyć taký jedný želj, co rojšne yno w Himalajach. No to Rama posłoł na pûnoc Hanumana, coby tyn snôd potrzebnû rojšlinâ a priwlyk jí jak noúwjýncý ze sobû. Wjerny suga zarôzki pujscûl še ku Himalajû i nê zetrzwało dugo, jak scejśliwy stanûn wele srogej gûry, ūod spodka do wjyrchołka porojsñýntej lycný želj. A ze ný mjoł za kâs casu, coby jy rwać, ajnfach podźwignûn caļû gûrâ i pofurgoł s nû nazôd ku poledniowý Indjû. Kej prawje przelatowało nad rzykû Kaveri, kûsek skały mu še ułûmoł i šlećoł tã, dze teraski ūozlygowane je mjasto Tiruchirappalli. No i chyba ný musâ dopadować, ze ūostol ūun lezeć tã do džisa. Ja, ja: tak gôdajû.

Bodejś gejologisty wybadali, ze skała w Tiruchirappalli je juz przeso 3.8 milijarda lôt starô, co cyńi jû jednû ze noustarszych na swječe.

Do Tiruchirappalli przijechoł zech 5.09, džebko nieskorzí jak ūo pû jednej po poledniu. Snôd zech wartko hotel dzejś wele busbanhôwa, po cý przeblecûny w dhoti dol zech še zawjjyjz aütorikszy pod wjelkû skałã. Coby wlijz do gûry, trza bûlo ūostawić na spodka zandale, a 430 słûdków ku wjyrchołkowi przyjś boso. S pocûntku ný mjoł zech s tý zôdnego problymu, jako ze słûdki wyrobjûne bûły w tûnelu. Ale po wjyrchu nê

sło ſe juž tak leko — dyć ſkała zdűzūla ſe bez całe púdný dojś feſte nagrzōć ūod Słujńca.

Na samý wjyrchołku ūod ſkały w Tiruchirappalli ſtoji małô ſwjęntyńia Ganapati'ego, normalne dostać ſympnō yno dlô Hindusów. Ćyngy zwjy ſe ſta fortowu, jako ze pjyrwej na tý placu bûł fort.

Fortowô ſwjęntyńia w Tiruchirappalli.

Bramin, ftory wachowoł przi wchodźe do ſwjęntyńie, doł mi zarózki na pocüntku do rozumyjyńo, ze ný mogā wlyjż do sanctum. Pjynyńczejśynt rupjów jednakuż stykło, coby bez gôdańo wpujscuł mje do pojstrzodka.

W pole drugi nazôd ūodwjjydźuł zech jescy ſwjęntyńa Śiwy, wjelbjūnego tukej pod mjüný Thajumanaswamy. I juza j's pôrâdzejśynt rupjów trza bûlo wymnięć s kabze, coby przeprzyć wachtyrza. Nêch bândźe to zmjanowane ūofjaru. I gotowo.

Po połodniu w e-mailu ūod Elzki przeczytoł zech, ze moji kamraći niewjela prândzý zajechali do Rishikesh, dże mjyskaju w spokojný aśramje wele Gangesu. Elzka pisała mi tyz, ze planuju za nedugo ūodwjjydźić Haridwar, a krûm tego na trochâ pojechać ku Himalaju. Ūo je, tyz by'ch tak bûł śco... No ale cûz, mojû misyjû bûlo rajzowańy po ſtaće Tamil Nadu. Ūopisôl zech krûtko Elzce, co'ch robjûł i jak'e'ch mjoł przigody bez cały ūostatní tydzyń. Na kûńec poprojšuł zech jû, coby naſkryflała

mi, dže w Delhi banā mūg še s nými wsyjskymi trefić na dýyń przed flugý do Ammanu.

Restā dňa przešedzoł zech a przelezoł wé hotelu. Ňe sčalo mi se níc robić, ze zôdný gôdać ańi tyz nígdzi ɣajžić. Yno'ch še zapar w izbje i ūostoł zech tā aze do nastýmpnego poranka.

6.09 ūobudzúł zech še w kās lepsej laňne i wele šúdmej rano, bez śníodańô, ustrojúny w dhoti, posoł zech pjechty do Srirangam. Mjasto ūozlygowane je na wyspje a znane noúbarzí ze noúsrögsej w calich Indjach ſwjýntyńe. Pod mjúný Sri Ranganatha abo Sri Ranganathaswamy wjelbi še w ní Pana Wisznu.

Kej mjoł zech juz przeļajžić bez most na rzyce Kaveri, przisoł zech na idejă, coby zatýňkać še wé wodže. Dyć to je jedna s šedmjuch ſwjýntich rzykúw w Indjach, to camu mjoł by'ch tak ajnfach przýjś mino ní? Trochā za zgňulo buło mi połowić ghatúw, to je słodúw kludzýncych ku rzyce i uzywanych do kўmpańo. Šlōz zech sčezkú na důl, wele placu, dže trzi starše kobjaty na waśbretach prały zachy. Po cý, seblecúny do badkúw, wlóz zech rajn do wody. Za kwilā pocú zech, jak w kalnej rzyce podpływajžu ku mje małe rybki i zacynajžu przilepjać mi še do skûry na nogach. Dostoł zech strachu, ze jescy ftorô mje udžakné (no bo skýnd zech mjoł wjedžeć, co za pjerujństwo tā zúlo?) i yno poloł zech še gowá wodú, po cý wystrasúny gibko'ch wyskocuł na brzyg. Wsystke prôckí zacły še sy mje śmjoć. A krûm ních pôrā ludži z mostu gawcûlo še, jak ūobûca dhoti, ftorý kwilā wcejšíni zech še wytar.

Po drugej strûne mostu — juz w Srirangam — przi Ammamandapam Road snôd zech małý ſwjýntyńa ūod Gaudija Wajsznawûw. Prawje na tyn dýyń przypadało ſwjýnto Radhasztami (kjedy to w tradicyji Gaudija spûminô še przišy na swyat Šrimati Radharani), beztûz šcoł zech še dowjedzeć, šeli banu jy tyz tukej ſwjýńcić. Proûdâ pedžeć, to ańi ný mušoł zech wlažić rajn, jako ze na drûdze trefjûl'ch mnícha, ftory súm pedžoł mi wsystko, ūo co zech še šcoł spytać. A krûm tego zaprojšuł mje do pojstrzodka. Podžýnkowoł'ch za informacyje, na kwilâ kuknûn zech rajn do ſwjýntyńe, po cý poradowany ūobjecoł'ch mníchowi, ze przidâ nazôd džebko neskorzí, bo prawje tera ný mû za wjela casu i ze šcoł by'ch noúprzûd ūodwjjydzić Pana Sri Ranganathaswamy'ego.

Jak zech juz wcejšíni spûmjoł, nýma nígdzi w Indjach wjýnksej ſwjýntyńe jak w Srirangam. Mûmy tukej sédym wysokich murûw ūobrûm-bjajýncych wnûntrznû kaplicâ ze bûstwý Pana Ranganathaswamy'ego. Po bokach nad murûma pobudowane sú ūozdobjûne ze wsystkich strûn setkûma figûrûw wjýnkse abo majníkse gopuramy. Na neftore s ních za

pôrā rupjūw idže wlyjž do gâry (co'ch w dwuch przipadkach ucyńūł).

Noūbarzí zewnýntrzny (to je súdmý) mur doúokoła mô 3250 mejtrów. Mjýndzy sústý a súdmý murý stojú chałpy ūod mjyskajíców Srirangam. Je tyz tukej srogi tórg i dwje swjûntyńe. Jedna (przi poledníowý go-puramje) pośwjýncúnô Panu Wamańe (to je Wisznu, co przijún formã bramina-cwerga), a drugô (przi poledníowo zachodníy rogu) Sri Andalowi (tamilskymu swjýntymu ze VIII st.).

Gopuram ūod Ranganathowej swjûntyńe.

Wisznú, Kriszne jak tyz i iňksý bústwû. Š ních wsystkich noúbarzí we-rí sé spûmjeć swjûntyńa Sriranganayaki Nachiyar Lakshmi, wé ftorej wjelbjúnô je bogiňo Lakszmi. Je sâ tyz samadhi (grobowjec) ūod Śri Ramandžačarje, wjelkygo duchowego naučiela ze Śri Sampradaje. Krûm tego mûmy interesantny muzejum i „tyjsýncfilôrowy zôl” ze 953 prze-pjykne wyrôbjanymi w grańcze filôrûma.

Plac mjýndzy swôrtý a trzećý murý tyz wypolnûny je swjûntyńu-ma i kaplicûma. Noúwaznejsô w tej tajli je chyba swjûntyńa Garudy — mistycnego ptóka, na ftořy rajzuje Pûn Wisznu. Mûmy tyz tukej dwa swjýnte stôwki i sklep ze maha prasadom.

Mjýndzy trzećý a drugý murý pobudowane sú nastýmpne kaplice.

Wjelbi ſe w ních roſtomajtne inkarnacyje Wiſznu jak tyz Saraswati, ftoro je boginę mündrojſci, nauki a ucyńo ſe. Przi poledňowý gopuramje můmy tukej ūoltôrž i mast przikryte ſichtu cystego złota.

Kej przyjndźe ſe za drugi mur, po prawej strûne uwidzi ſe kaplicā Kriszny. Dryny ze wsystkich strûn stoju zdrzadla, ftore ūodbijaju bûſtwo stojûnce na ūoltôrzu. Mûmy tyz tukej ſwjuntynny (bodejš bardzo bogaty) skarbjec, studnâ do ūomywańo ſe, a krûm tego jescy pôrâ kaplickûw doúokoła.

Za pjyrsy mur, do sanctum, wchodzić mogu yno Hinduſi. Kej jô zech stoł w raji ku bûſtwu, pôrâ razy mi sâ roſtomajtni ludze (tak bramińi jak pûntnicy) radzyli coby'ch posoł fûrt, ale jô zech zôwdy ūodpadowoł ize'ch je Hinduſy i či byli čicho. Takûz to na kwilâ udało mi ſe stanuńc przed samy ſwjuntynny ūltôrz, dze wjelbjûny je Pûn Ranganathaswamy, to je Wiſznu lezûncy na choby-kaŭcu, ftory swojy čały tworzi forſtelowany wé formje pjyńcogowej ſlaangi Pûn Adi Šesza.

Bûſtwo je duge na sejs a pú mejtra, z gowu po zachodniej a nogûma po wschûdnej strûne. Rajn do sanctum wchodzi ſe ūod poledňo i to wé tý rychtûnku bûſtwo mô ūobrûcûn gâmbâ. Ze przodnej strûny Pana Ranganathaswamy'ego stoji tukej bûſtwo Wiſznu mjanowane Šri Manawala Perumal, zabjyrane na procesye doúokoła ſwjuntynne. Mûmy sâ tyz jescy trzeće bûſtwo Wiſznu, Tiruwaranga, ftore w casach muslimskich rzûnduw wjelbjûne bûlo jako substitut Pana Ranganathaswamy'ego. Ze prawej strûny ūoltôrza ſedzû Šri Bhu i Šri Nila — dwje tôwarziski ūod Pana Wiſznu. Źostatni postać wé weręe wymjanowańo je sâ Rawanûw brat Wibhiszana.

Bodejš Pûn Ranganathaswamy wjelbjûny bûł juz ūod samego Brahma. Brahma doł poty bûſtwo maharadžy Ikszwaku, ftory zainstalowało jy w Ayodhyi, swojej stolicy. Ņeskorzi Pana Ranganathaswamy'ego wjelbjûl krûl Rama. Kej do Ayodhye przibûl rôz Wibhiszana, poprojšu ūun Ramâ ūo zwûl na wejźnýcy bûſtwo do Sri Lanki. Wibhiszana mûg wejz Pana Ranganathaswamy'ego do swojego krûlestwa, ale yno pod warûnkû, ze w drûdze ñe postawi go na žymi. Trefjûlo ſe jednakûz tak, ze w Srirangam Wibhiszana postawju Pana Wiſznu przi stôwku Chandra Pushkarini. I stoji ūun tâ do dzîsa, w pojstrzodku noūwjyñksej indyjskej ſwjuntynne. Wjerzi ſe, ze rôz na dwanośce lôt Wibhiszana pjelgrzimuje do Srirangam, coby wjelbić Pana Ranganathaswamy'ego.

Slysoł zech, ize w Srirangam mjyskaju bramińi, ftorzi poradzû ūopedźeć dzejšuntki (jak ñe setki) roſtomajtnych geſichtu swjûžanych ze Paný Ranganathaswamý.

Kozdy dýyń, ūo trzi śwjerći na šúdmű rano, na powitańy Pana Ranganathaswamy'ego przed ūoltôrz przikludzô sé krowâ i elefanta. Krowa stoji zadký do bûstwa, a elefant przodký. Podug weduw, tak krowskô rzić jak i ūod elefanta gowa uznôwane sô za cyste i bardzo scýsne. I sô to pjyrse ūobjekty, ftore z rana Pûn Wisznu mô przilezytojśc w Srirangam ūogljndać.

Ranganathowa śwjûntyńa je takô srogô, ze potrza by bûlo wjerzâ całego dña, coby wsystko w ní akuratně ūobejzdrzeć. Jô zech tukej bûł yno trochâ wjîncý jak trzi godziny, beztûz nê wsândze mjoł zech cas wlijz.

Dźebecko pokrapowało, kej poleku wychodzûł zech juz ze wnûntrznej tajle śwjûntyńe na dwûr. Wrôz zrobjûł sé taki feste ślyw, co muśoł zech zacekać pod gopuramý, zeby nê zmoknûńc. Dopjyro kej nê padało juz tak mocno, wylôz zech za mury i aütorikszy pojechoł'ch nazôd do śwjûntyńki ūod Gaudija Wajsznawûw w Srirangam.

Noūwazńjsymi bûstwûma sô tâ Dżagannath, Baladewa i Subhadra, ale wjelbi sé w ní tyz Radhâ s Krisznû. Kej zech wlôz rajn, bûlo juz hnet po wsystkich cerymûnijach. Trzwało prawje ūofjarowańy jôdla, a mniši do kupy z wjernymi, przed gryfne zestrojûnymi bûstwûma, śpjywali bhadzany. Ñeskorzí, po skûjencyńu arati i zaćûngñýńcu forhangûw przed ūoltôrzû, wsyjscy ludze pośadali na zymi w rajach i napocûn sé fajer.

S pocûntku dźebko bûlo mje gajńba, ze ćisnâ sé yno na same prasadam, no ale z drugej strûny, sé nê radzûł mi mñich sâstûnd, coby'ch przisoł? Choćôz nê trefjûł zech tukej zôdnego cowjeka ze Ojrôpy, snôd zech sé pojstrzûd grupki Hindusûw, ze ftorymi sło dojś interesantně poūosprawjać jak tyz i zapûmjeć na trochâ ūo mojej corôz to gorsej nymocy.

Kozdy wjerzâ, fto przi Radhasztami mjoł kejś przilezytojśc być na tradicjûnalný fajerze, nê przepûmji słodko-ûostrego smaku śliwkowego ćatneju, ftory wé tyn dýyń rychtuje sé dlô noûblizzej Krisznowej kamratki. Padajû, ze bodejś Radha bardzo go mô rada. Jô tyz ze wjelkû teschnojiscy go spûminû, jak yno pomyjislâ ūo Radhasztami 2000 roku, ftore to scejśliwje przisko mi fajerować w Srirangam.

Do mojego hotelu w Tiruchirappalli wrûcûł zech wele sûstej na wjecûr, w dojś pozitiwnej laünie. Pomyjśloł zech wtyncôs, ize w Indjach nyma az tak bardzo złe, jak zech sé to jescy dýyń prândzy prubowoł forstelować. Ja, kej yno cowjek mô troseckâ scejścô.

Dźebko'ch sé ūoddychnûn, po cî z ūozłozûnû na lûzku landkartû zacûn zech wrûzyć, co robić dalí. Nastympný mjasty w mojî (juz pôrâ

razy zmijyńūnŷ) plańe bûlo Chidambaram. Tujej w Tiruchirappalli jednakûz porachowoł zech, ize moze mi brachnûń casu na wsystko, co'ch ſcoł jescy na polednú Indjûw ūodwydžić. I takûz to Chidambaram bûlo s planu rajze wycepñýnte. Ale mimo to, z wjelkû nadzejû myjšoł zech ūo dnach, ftore mjały dopjyro prziš. Sã, w ſtaće Tamil Nadu jak tyz i neskorzí, w polednowej tajli ſtatu Andhra Pradesh.

7.09 wcas rano posoł zech z mojimi gepekûma pjechty na busbanhôw. Snôd zech tâ kjosek ze biletûma i stanûn'ch do raje. A kej zech przisoł juz dran, ūozwoł'ch ſe totako do przedôwaca:

— Dobry dzyń. Šcoł by'ch kupyć jedyn bilet na aütopus do Tiruvannamalai.

— Dže???

— Ná do Tiruvannamalai! — pedžoł'ch gojší i polekzý.

— Jô zech ūo takû mjejścë nîgdy nî slysoł!

— Jerûna! Ti-ru-van-na-ma-lai! — przeſlabikowoł'ch.

— Tera to jô juz blańk nî rozumjâ, ūo co wû idźe!

— TI! RU! VAN! NA! MA! LAI! — wywrzôsknûn zech ſlabkbâ po ſlabce.

— Wy mje nî rûbce, panôcku, za bołzna! Jô zech sâ je w roboće i nî mû casu na gupoty! Nastymppny!

Šcekly wylôz zech raüs ze raje, wymnûn zech s kofra landkartâ, po cŷ wrûcûl'ch nazôd do kjoska.

— Tujej scâ jechać — pokôzoł'ch przedôwacowi.

— Aaa, do Tiruvannamalai! Zarôzki trza bûlo tak gôdać!

— Przecyś ūod samego pocûntku zech wû to radzûl!

Mûj problym wez ſe s tego, ize nî tak jak trza wypadowoł zech mjûno ūod mjasta, do ftorego ſcoł zech dostać bilet. Trza bûlo zaakcyntować pocûntek słowa, całû zajś restâ wypedzeć bardzo wartko. Tak mi ſe zdô, bo jak zech ſe potû inksego chopa spytoł, skûnd ūodjedze mûj aütopus do Tiruvannamalai, to nî mjoł ūûn zôdných wûjntûw, ūo co mi idźe.

I totak, wele pû ūûsmej rano, wyjechoł zech s Tiruchirappalli w pûnocnŷ rychtûnku.

16. Tiruvannamalai

Łozłygowane wele wysokej na jake ūojýymset mejtrůw¹⁰ gûry Arunachala¹¹ mjasto Tiruvannamalai — jak na Indje — ní je bardzo srogû metropolijû. Ludži mjyskô sã newjela wjýncý jak w Źopolu, a dûjš idze wsândźe pjechty. W mjejsce stoji przesło sto śwjûntyńuw, ze ftorich noūwaznejsû a noūsrogsû je Annamalaiyar — śwjûntyńa Arunaćaleswary. Wjelbi sê w ní Pana Šiwa w jego aspekće ūogña, do kupy ze kobjytû (Parwati).

Tiruvannamalai zôwdy przićýngalo rostomajtnych joginów jak tyz i mistików. W naszych casach noūbarzí znaný s nich wsyjskich bûł Sri Ramana Maharishi, ftory w 1950 roku umar w Tiruvannamalai po hnet 50 latach głâmbokej kûntymplacyje. Ūod nigo kûntinuňatorzi do džiša utrzimujû mały áram (Ramanasramama) wele gûry Arunachala.

Podug Skanda Purany, w Tiruvannamalai mjýndzy Paný Wisznu a Paný Brahmû przisko rôz do filozoficnej disputy. Bogowje wadzyli sê ūo to, ftory s nich je waznejsy: tyn, co stwôrzô Wsechświat (Brahma) abo tyn, co go utrzimuje (Wisznu). Jako ze argumyntacyjû w ūobje dwie strûny nî bûlo kûjñca, zafrasowany festelne Pûn Šiwa sçoł jak noūwarcý skûjnycy tâ swadâ. I beztûz ūobjawjuł sê ūûn wele Tiruvannamalai jako epny ūognisty sup. Ūogyń tyn wychodzûł spod žymje i leçoł wysoko ku nêbu, tak co nî bûlo widać, dze sê napocynô, a dze kûjñcy. Rubý gosy Šiwa zagrzmoł: „Tyn z wôs dwuch, ftory poradzi pokôzać pocûntek abo kûñec ūod tego ūogña, je noūwyzsy i ūod tera zôwdy juz bândze za takygo uznôwany”.

Kej yno Wisznu usłysol Šiwove słowa, przijûn formâ džika i wrûł sê głâmboko w žymjâ, coby połowić pocûntku ūod ūognistego supa. Jednakûz nî poradzûł go snojś, dyć tyn ūogyń pocûntku nî mjoł. Wisznu nérôd wrûcûł sê nazôd na plac disputes, a Brahma zamjyńûł sê w labûndźa i pofurgoł ku nêbu łowić, dze sup ūogña sê kûjñcy. I nýma džiwne, ze nî poradzûł tego placu snojś, bo stworzûny ūod Šiwy ūogyń kujñca nî mjoł. Podesperowany mjoł juz lećeń nazôd na Žymjâ, kej blanik bez cufal uwidzoł slatować z wjyrchu kwjôtek thazhambu¹², ftory doł sê s ný do gôdkî.

Kwjôtek spytoł sê stworzicela: „Cûz to, Brahma, sã narôbjôs? I na pjerûna tak wysoko furdzys?”. Brahma na to ūodpedzoł: „Łowjûł zech kûjñca ūod ūognistego supa, jednakûz do teraska zech go nî snôd”.

¹⁰nad pozûm morza

¹¹cytej: Arunaćala; inakse mjûno: Annamalai

¹²lać. *Pandanus odoratissimus*

Kwjôtek, ftory nê bûł swjadûmy tego, ize Šiwûw ūogyń je bez począntku i bez kûjñca, rzeknûn Brahmje: „Zrûbma totako: ty ūowichles Šiwa, ize'js snôd ūod ūogña kûñec, a jô pojswjôcâ, ize to je prôuda a ze zech će przi tý widzoł”. Sfurgli ūoba dwa do Tiruvannamalai i ucyñyli to, co wcejśní ugôdali.

Pûn Šiwa, ftory ný mô rôd tak sydzochûw jak sydzajstwa, scek se ūokropicíe. Ŭogojśûl, ize ūod tego mûmyntu Brahma nê bândze wjelbjûny w swjûntyñach, a kwjôtku thazhambu nê bandu uzywane w zôdnych pudzach añi religijnych cerymûñijach.

Takô to je przycyna, dlô ftores w džiœjszych Indjach mûmy bardzo niewjela Brahmowich swjûntyñuw, a kwjôtku thazhambu nîgdy nê uzywô se przi wjelbjyñu Pana Šiwy.

Šiwa nê usûndzûl, ftory z bogów je noûwyzsy, ale to wjerzâ je klar.

Swûj festelny gñyw Šiwa ūobjawjûl wé formje srogsego i barzí gor-kygo supa ūogña. Pûbogowje, co mjyskali na nêbjajñskich planetach, dostali skuli tego takego strachu, ze napocli se bôc ūo swoje zyca a projsić Šiwa, coby tyn przestoł parzić jich flamûma. Šiwa posuchoł projsbûw i wychûdżûl ūogyń, po cý przemjyñûl go w gûrâ Arunachala.

Padô se džiœej, ze Arunachala je samozamañifstowanû Šiwa-lingû. Kozdy rok, listopada abo grudnia, przi połný mjejšûnciku, swjîńci se tukej Karthikai Deepam. Je to wjelki, pôrâdñowy festiwal, na ftory przijyzdzô do dzejšyńcuch lakhûw (to je: milijuna) pjelgrzimûw. Noûbarzí znanû tradicyjû swjînta je pôlyny na wjyrchołku ūod gûry Arunachala srogygo ūogña dlô upamjîntnyô tego, ze Pûn Šiwa kejś ūobjawjûl se na tý placu wé formje ūognistego supa. Do gûry stawjô se srogi becher nafolowany dwûma tyjšûncuma litrûw ghi. Zatûnkany w ný tocht po zapôlynu dôwô wysokû flamâ, ftorû bez noc widać pôrânôscie abo i pôrâdzejšûnt kilomejtrûw ūod Tiruvannamalai. iñksymi praktikowanymi przi Karthikai Deepam zwykuma sù tukej ūobchodzyñ Arunachale boso po dugej na 14 kilomejtrûw drûdze pjelgrzimkowej jak tyz wjecorne wchodziñy pod sûm wjyrchołek gûry.

Do Tiruvannmalai przjechoł zech 7.09 bez poledny, wele pû jednej. W cyntrum mjasta snôd zech mały hotel, po cý, ūoblecûny w dhoti, z lackûma na nogach, posoł'ch zjejś ūobjôd. Z restaûracyje skjyrowoł'ch se prosto ku gûrze Arunachala. Minûn zech plac, dze prawje swûj tref mjała jakôs partyjô tamilskich nacjûnalistuw. Ani trochâ mje ūûn nê interesjyrowoł, ūosobliwje jak co trochâ jakiś gôdac ūoźdzyroł se po tamilsku na cały górdzel do mikrofuna.

Ny mjoł zech mapy mjasta, ale džyñki pûmocy trefjûnych ludzi dojś

wartko udało mi się snojs drůzkā kludzjuncū na wjyrchołek gûry. Wła-
zyń po gorkich kamjyńach w przeslotridzejścigradowý hycu nie bûlo
lekû robotû. Poćùł zech se pjerzińsko i cästo mušoł zech stôwać, aby se
dzebecko ūoddychnûńc. A wjerzâ dwje godziny zech mjoł do idzyńo! Cŷ
zech jednakûz bûł wyzý, tý lepsý widzoł zech mjasto.

Drûzka poleku robjûla se corôz to wûzsô, aze dzejš w pole wyzki gûry
ňoždžylała se na dwje majnkse sâczki. Bez dugygo wrûzyńo wybrał zech
jednâ ś nich i posoł'ch dalí. Šwjerć godziny neskorzí sâczka pod nogûma
mi se zatračûla. A ze nie šcoł'ch se wrôcać, mušoł zech dojš kûsek iš na
prostki po porojnýntich trôwû skalach jak tyz i pôrâ razy przećiskać se
bez krze. Nie bûlo dlô mje srogý problymý to, ze kolûnca drôpały mje
po girach i wysarpowały mi nítki ze dhoti. Noúbarzí boł zech se tego, ze
ňeňopaterne mogâ nadepnûńc na jakû ſlaňgâ. Scejšliwie nîc złego mi se
nie stało, yno nogi dzebko zech mjoł podžubane. Snôd zech se nazôd na
sâczce, a neskorzí, wele pú swôrtej, scejšliwy stanûn zech na ūosmândzûný
ňod kozdorocnego pôlyńo ūogňa wjyrchołku.

Widok na Tiruvannamalai z wjyrchołka ņod gûry Arunachala.

Jak bardzo werćulo se sâ pnûńc! Choby yno dlô samego pjyknego
widoku mjasta ze swjûntyńu Arunachaleswary na pjyrsý placu!

Spûmjoł zech se na wjyrchu całû geśichtâ ūobjawjyńo Pana Šiwy wé
formje ūognistego supa. Dzebko'ch ūoddychnûn, pozaglûndoł'ch doûkoła,

knypsnūn zech pôrā zdjýńcúw, po cý poleku zacún zech sé juz rychtować do šlyjz̄cô na dûl.

Bûł mi radzûł rôz jedyn chop, ize pod samý wjyrchołký ūod gûry Arunachala juz kupã lôt mjyskô pustelník, ftorego ludze w Tiruvannamalai majû za wjelkygo swjýntego. Pomyjšloł zech sé wtyncôs, ize jak zech juz tâ na wjyrch wlôz, to sprubujâ tego cowjeka połowić. „Fto wjy, mozno gynaŭ bândze mjoł cas, coby sy mnû kwilâ poüosprawiać” — pedzoł zech do šâ.

Ńe zetrwało dugo, jak pojstrzûd dwuch skałuw snôd zech maluskû kamjynnû chajdkâ ze zbastlowaný s knatlûw, galûzkûw i hadrûw dachy. Kamjyńe níe bûły sâ przimurowane do šebje, yno poukłodane jedyn na drugý a dźebko polepjûne žymjû. Na prostich, pozbijanych s trzuch abo štyruch deskûw dwjyrzkach wiśoł krziwo urwany kûsecek kartûninga, na ftorý po aṅgelsku a po tamilsku cerwjûnû tintû ftojs nagrycoł: „Bardzo wôs prosâ, níe śterujće mje. Prawje teraski meditujâ”. Ńe ūopowôzûł zech sé poklupać po dwjyrzach. Yno'ch trochâ posuchoł, pozaglûndoł po ūokolicy, a kej nícego interesantnego zech níe snôd, poleku napocûn zech słajžić ku mjastu.

Mûgło być wjerzâ pú sústej abo trochâ níeskorzí, jak minûn zech pjyrse chałpy w Tiruvannamalai. Tref tamilskich nacjûnalistów jescy sé níe skûjíncûł, ale jô blańk níe doł zech nań pozûr. Radowoł'ch sé yno, ize ze mojygo hotelu níe banâ slysoł tego całego larmowańo.

Przisoł zech do cyntrum mjasta, a tâ wrôz ūokôzało sé, ze... jô níe pamjýntû, dze je mûj hotel! Łajzûł zech tâ a nazôd rostomajtnymi ulickûma. Chyba swjerć godziny krûńcûł zech sé po cyntrum, a hotelu níigdzi níe bûło. Takûz to pjyrsy rôz zech sé w Indjach straću! Słujńce zacynało sé juz poleku skludzać, a jô corôz to barzí zech mjoł dojś wsystkygo. W kûjñcu wymnûn zech s tašecki mûj hotelowy rachûnek i po-kôzoł'ch go pjyrsymu trefjûnymu na drûdze riksôrzowi.

— Mozeće mje tukej zawjyjz? — spytoł'ch sé.

— Ja, za dzejšyńc rupjûw.

Śôd zech do riksze i za dwje abo trzi minuty stanûni my pod hotely.

Wartko zech sé ūokûmpoł i — kej sé juz ćmjûlo — pomašyrowoł'ch ku swjûntyńi Arunachaleswary.

Je to jedna z wjýnskich indyjskich swjûntyńuw. Pobudowanô na hnet dzejšyńcach hektarach landu, ze swojymi sejsdzejšyńcemejtrowymi gopuramûma, robi na pûntníku istne wrazyńy. Noüstarse elymynta dí-šejsej kûnstrukcyje pochodzû ze IX st. Wjadûmo jednakûz na zicher, ze Pûn Šiwa bûł na tû placu wjelbûny juz przesło dwa tyjšûnce lôt nazôd.

Po przýjściu pod wschodníy gopuramý ujzdrzymy sā po lewej strûne srogi stôw (wé ftorý pýntnicy ūomywajú se przed nawiedzyňy bûstwów), po prawej zajś „tyjšúncfilôrowy zôl”.

Dalí, wé wnûntrznej tajli swjûntyne, mûmy dwje kaplice: jadnâ po swjîncûnû Panu Šiwe, a drugû jego ślubnej, Parwati. Na murach wyrobjûne sù sâ figûry Kriszny jak tyz i rostromajtnych pûbogów. W strûnâ Šiwowego ūoltôrza zaglûndô srogi kamjynny byk Nandi.

Dlô mje swjûntyña w Tiruvannamalai bûla pjyrsû w štaće Tamil Nadu, do ftores sanctum blaňk legalne wpuscańi byli nê-Hinduši.

Bardzo mjoł zech rôd duchowý launâ ūod tego mjejsca, beztûz po tý jak ūodwydžûl zech ūobje dwje kaplice a podziwoľ'ch se na interesant-ńejse architektûnicne elymynta Šiowej swjûntyne, šcoł zech na trochâ jescy ūostać na teryne kûmpleksu. Šôd zech se pod strûmûma na murku i ajnfach zaglûndoł zech na ludži, co sli z ūofjarûma ku ūoltôrzowi. W gowje ukłôdoł zech juz plan na nastýmpny dýny. Tak minûno mi mozno pû godžiny.

Wrôz uwidzoľ'ch, ze pôrâ mejtrûw ūodymje ſedžoł starsy, chudy jak scypa cowjek ūoviňnyt safrûnowû satû, ze dugymi na przesło pû mejtra ūoskudlanymi ſiwymi wosûma. Trefjyli my se ūocûma, a chop rânkû zaprosjûl mje wele ſebje. To'ch posoł se sýjsz przi ný na žymi. Za kwilâ dali my se do gôdkî. Napocło se jak zôwdy: skûnd zech je, co robjâ atd.

Jak se za nêdugo ūokôzało, ūosprawjoł zech ze joginý, ftory wcej-sní blaňk počep wsystko, co w zycu mjoł (do kupy ze familijû i cały majûntkû) i teraski yno praktikowoł jogâ a pjelgrzimowoł do swjîntich placów. Bardzo dobrze radžûl po angelsku. Pedžoł mi, ize krûm nosûnego ze sobû pakslika a zachûw na ſebje, ný mô juz blaňk nîc i ze zyje yno s tego, co dostańe ūod pýntníkow. Jak se trefi, ze ludže nê dajû mu pijýndzy, to nierôz i trzi abo styry dni nê jy, a yno pije wodâ abo mlyko. Jugin w swojû zycu bardzo głâmboko wjerzûl w łaskâ Pana Šiwy. Tuplikowoł mi, ze yno džýnika Šiwe przichodzí dû nêgo wsystko, cego mu w zycu potrza. Bardzo se poradowoł, jak zech mu ūopedał, ize jô tyz trochâ ibujâ hatha-jogâ a ze juz pôrâ lôt nê jâ mjýsa, rybûw aňi jajcûw.

Jigin ſôd w wirasańe i spytoł se mje, ſeli tyz tak poradzâ zrobić. Jô zech ūopedał, ize ja. Klýñknûn zech tak, coby kolana mjeć blaňk wele ſebje, a stopy ūoddalûne i położûne plaskato na žymi. Przefyrtnûn zech na zewnûntrz muscle ūod wadûw, po cý ſôd zech tak, ze moje pûrzita snôdly se mjýndzy pjýntûma. Wyproscûne rânce ze zaplýncûnymi palcûma wycûng zech do gûry tak wysoko, jak yno zech poradzûl. Na trochâ ūostoł zech tak ſedzeć, po cý rzeknûn zech jiginowi, ze poradzâ se tyz

ukłajś w suptawirasańe. Kej juz zech i to ucyńūł, jogin pokrąńcūł gowū i stwjerdžūł, ze do perfektnej pozycyje jescy trochā mi brachuje. I tak zacli mi ūoba dwa ibować. Bùlo juz dôwno óma, ludže wchodźyli a wychodźyli ze swj̄ntyńe, n̄eforzi sé na nôs gawcyli, a my dwa smolyli jich blaňk i robjyli swoje. Jugin po śedzānku pokazowoł mi rostomajtne asany (kûnštiki), a jô zech jy za n̄ý powtôrzoł. Né wsystko poradźūł zech akuratne zrobić, n̄emało jednakūł zech umjoł.

Po ćwicyńach čała przejśli my do jogicnego ūoddychańô, inacý pranajamy. Trochā pořosprawiali my jescy ūo jogasutrah Patańdzalego, po c̄y jogin zawar gâmbâ, sc̄is nos palcúma i zadymûnstrowoł mi, jak sé ūoddychô bez usy. Jô zech s poc̄ntku mu n̄e šcoł uwjerzić, ale kej zech sé ku nýmu prziblizūł, to'ch gynaŭ slysoł i cù lûft wylatyjûncy usnymi kanaſtúma.

— Jak wy to robiće? — spytoł'ch sé.

— Źooo, to n̄e je tak ajnfach wytuplikować! Jak ūostańeće sy mnû na pú roku, to wôs naucâ n̄e yno tej štuki.

— Pú roku? Skûnd jô weznâ tela casu? Za pútora tydňa mû flug z Delhi ku dûmje.

— Aaa, wy tâ wé tej w Ojrôpje c̄ynḡy sé yno kajś uwijôće a na níc ný môće casu. Ũobejzdrzíće no sé, jô teraski idâ pjechty do Rishikesh. Całe trzi mjejšjñce banâ soł, jak n̄e duzý.

— Na isto idźeće pjechty do Rishikesh?

— Ja. Zôdyn mje n̄e pogûnô.

— Dyć to je hnet dwa a pú tyjšjñca kilomejtrûw! To wy mušiće mjeć bardzo a bardzo kâs casu!

— Toć mû. Bez calû žimâ tâ scâ ūostać, a na bezrok juzajś przidâ tukej do Tiruvannamalai, a potû mozno pûjdâ dalí na poledny, aze do Kanniyakumari.

— Cytoł zech, ize ludže w Indjach bez žimâ radži ućekajû ze púnocy na poledny.

— A jô scâ latojś zrobić na ūopach.

Kwilâ my n̄e gôdali, po c̄y jogin juzajś sé dû mje ūozwoł:

— Dugo bâńdzeće jescy w Tiruvannamalai?

— Ni, jutro rano jadâ fûrt.

— A dze to sé wybryrôće?

— Do Kanchipuram.

— Źo, Kanchipuram! Coby'jśće mi yno n̄e zapûmjeli ūo ūodwjjydzyńu Pana Ekambaranathy! Ũod n̄ego swj̄ntyńa je noūwazñejsû swj̄ntyńu Šiwy w całý mjejście!

— Pūjdā tā, pūjdā.

— Jô tyz tā za trzi dñi przidā, to mozno še jescy trefjymi.

— Tera wû ſe powjā gynaū, ſe tak dugo ūostanā w Kanchipuram. Ņe ſcoł by'ch ūosydžić.

— Co Pûn Šiwa dô, to bândze. I gotowo. A tak po proūdze, to muugliby'jſce, panôcku, sy mnû ūostać. Jô by'ch wôs ucûł jogi, do kupy by my chodýli ūod mjasta do mjasta, ūod wsi do wsi...

— A dze tā! Jô ſe do tego ſe nadôwû. W mojî kraju robota na mje cekô.

Zajś pôrâ minut ſedzeli my čicho. Jugin wymnûn s pakslika ma- luški pućynny mijysek zawjûzany snûrkû, a ku nîmu pakejćik bletkûw. Ŕospântloł snûrkâ, na ſafrûnowj sače ūozłozûl dwje bletki i nasú na kozdû dzebecko ususûnego želô z mîyska. Na kûńec kozdû bletkâ z jednej strûny na całej dugojsći pobibloł, poty zawinûn i zalepjûl. Jednâ tak narychtowanû cigarytâ wrajzûl mi mjîndzy palce prawej rânski i ūozwoł ſe dû mje:

— Štachneće ſe sy mnû panôcku, proûdû?

— Dzînkujâ wû bardzo, ale jô zech ſe je kurzôk! — ūodpedzoł'ch, po cîj połozûl zech mu gešyñk nazôd na kolańe.

— Co? Ņe sceće? Przecyś to ſe je tabaka, yno gańdza! Jô wjâ, ze tabaka ludzû skodzi, ale gańdza je dobrô! Dyć zakurzce ſe sy mnû a ſe ſe dejće projścić!

— Jô ſe bjerâ do gãmby ańi jednego ańi drugego pjerûjñstwa! Ņe kurzâ, ſe ſlepjâ ańi ſe ūnupjâ.

— A jô rôd gańdza bâchû kozdy wjecûr. Je zech bardzo scejśliwy i ſic mi nîma.

— Ņe zawôdzô wû to wé wasej duchowej praktice? Mje ſe zdô, ze jugin kurzić ſe powińyn.

— To wy ſe wjyće, ze sûm Pûn Šiwa kurzi gańdza? Toz to ūûn stworzûl całû zistymâ jogi i sûm inkarnowoł na Žymi jako Patańdżali, coby naucyć nôs tej krûlewskej štuki!

— Yno ze Šiwa zrobjûl tyz kâs iňksych rzeczy, ftorich wy ſe umjyće. Dlô przikładu, rôz wysłepoł cały ūocyan trûcizny. Poradzyli by'jſce tyz tak? To, co wy tera robiće, je podug mje yno tûníu imitacyjû Pana Šiwy!

— Ŕo! Co wy mi sâ, chopecku, fândzôliće?! Pedzano je, ze wsystko, co Pûnbûcek cyńi, je dobre. Beztûz, jak Šiwa kurzi gańdza, my tyz to robjymy, bo muśi to być przed nôs dobre. Mû prawje?

— Jak by'jſce mjeli prawje, to pićy gidu bûło by dlô cowjeka bogosławijjñstwî. A ūoba dwa wjymy, ze ſe je. Z drugej strûny, s tego co jô

zech cytol wyňikô, ize Šiwa nje je Pûnbûcký. Je ūn wyzsy ūod wsyjskich pûbogûw, ale tyz nje przinôlezy do kategoryje Wisznu-tattwa.

— Co??? W Šiwa Puraňe stoji, ze to Šiwa je ze wsyjskich noúwyzsy!

— Ale podug Bhagawata Purany, Wisznu Purany i mocki iňksych swjýntich kšûngûw, Pûnbûcký je Pûn Wisznu, nje Šiwa.

— Wy sé tâ wjyrzé, w co sceče. Jô zech jednakûz je wjelbičelý ūod Pana Šiwy i dlô mje yno Pûn Šiwa zôwdy bândze noúwyzsý i jedžiný Bogý!

Na tý nasa disputa sé skûjíncûla. Jugin zastrychnûn strachelec, zapôlûl jointa i poleku zacûn go poćýungač. Wjaterek prawje wjoł ku mje, skuli cego tyz džebko zech še nawûňoł gańdžowego smându. Po gâmbje a ūocach jogina bûlo widač, ze cý duzý kurzûl, tý dalí ūodymje ūodlatowoł. A kej zacûn spjywač: „Om namo Šiwaja”, pomyšlo zech še, ze jescy trochâ, a ūoba dwa do kupy pofurgûmy na Šiwalokâ. Podzýnkowoł zech mu za tref, ūostwjûl'ch pôrâ rupjûw na wjecerzû i posoł zech nazôd do hotelu.

Kej yno przelôz zech za swjýntynne mury na drûgâ, wrôz snôd sé wele mje chop, ftory... ścoł mi przedač gańdžâ. Pedžoł, ze mô noúlepse žely w cołký Tiruvannamalai i ze moze mi go do hotelu prziýjś tela, wjela yno banâ potrzebowoł. Dugo mušoł zech mu tuplikowač, ze níc nje kupjâ, bo ajnfach nje kurzâ gańdze. Ñeskorzí, przed samý hotelý, trefjûl zech jescy dwuch iňksych przedôwacûw „noúlepse gańdze w mjejšće”.

Pizło prawje dzejšyńć, jak zech włajžûl do mojej izby.

Ñeskoro na wjecûr, juz w lûzku, prubowoł zech sé forstelowač, jak mûglo by wyglûndač moje zyčy s trefjûný wé tyn džyń joginý. I przisły mi do gowy totake myjšli: „Z rana ūoba dwa ibujamy asany i pranajamâ, po cý krojemy pjechty ūod wsi do wsi. Jak mûmy przilezytojś, to cojś jymy (jô płacâ). Bez polední šedzymy abo lezymy dzejś pod strûmý. Ñeskorzí mozno idzymy jescy kûsecek dalí, a po snojdzyňu placu do spaňô šadûmy wele jakej swjýntyne abo kaplicki, kurzymy po joince i ūodfurgujamy na trochâ do Šiwowego krûlestwa. Né dlô mje!”.

Na zicher, jogin s Tiruvannamalai nje bûl tý cowjeký, ftorego trefjyńy tukej na polední Indjûw tak richtich bûlo mi pisane.

8.09, mjýndzy súdmû a ūûsmû rano, wyjechoł zech s Tiruvannamalai aútobusý ku Kanchipuram.

17. Kanchipuram

Uznowane za jedno ze śedmich nośwazniejszych świątyń indyjskich mjasów, Kanchipuram często mjanowane bywają „Złotą Mjastą Świątynią”. Wsystkich świątyni Wisznu a Śiwego mamy są dawno przeszło sto, różnym czasie jednakże było ich wiele tysięcy. Podług starej tamilskiej tradycji, co najmniej dwadzieścia Kanchipuram, bądźże się radowo w jasnych dniach. Bo powiedano je, że Ka (to jest Brahma) arści (wjelbjūl) rozmieszczono na tym to placu Pana Wisznu. Skuli tego miasto zwane jest Kanchipuram (czytaj: Kańcipuram; ‘puram’ znaczy ‘miasto’).

Kanchipuram znane jest też w całych Indiach (i nie tylko) ze swoich bardzo wysokiej jakości, raniżkuma tkanych sztofów. Będzie to tutej robi się noślepse i nośgryfnejsze jedbowe sari, nosobliwe te cerwiane noszysywane złotymi nitkami a nobućcune noś od pann do ślubu.

Jeżeli ktoś mnie idzie, to nie wybiera zech się do dawnej stolicy nobodaj Pallawów skuli jedbowej. Arni dzebko nie interesująły mnie ślubne sari, a też i świątynie nie zdawały mi się już nośwazniejsze — przecież teli zech ich mogły przyleżyć wczesniej nobowydzić. W Kanchipuram moje nośwazniejsze (a z początku można i jedziny) były bula biblioteka palmowych liściów.

Każdy hnet co najmniej wjerzą daje cytoł aby nobo kogoś słyszał, że indyjski żymja — we całej swojej, tak dużej jak i bardzo bogatej gesci — niejednego wjelkogo wydała już māndraca. Wazniejszy spojstrzud nich był Agastja Muni, który w stanie Tamil Nadu jest znany pod imieniem Sri Agathiyar. Agastja zwrócił się tygryscy lott nazad i — jak powiedział — mógł rozmajtnie nadludzkie moce (siddhi). Będzie uroczy widzieć różne w medytacji żywobycia nobodaj ludzi, którzy mogli dopiero się urodzić. Agastja zaczął te ujzdrzane nobo święte ludzkie gesci pisać na palmowych liściach. I kiedyś z nich dotarło do naszych czasów, we formie przetulikowanej ze sanskrytu na tamilski język. Tego to manuskryptów dawno patrzeli brahmańskie rodziny, we których praktykują się dewinacyjne sztuki mianowane astrologią nadi. Do nobocia nobo co najmniej przesłojści i przesłojści potrzebne były tutej yano nobibicy jego śluka i parysów litera imienia. No i trochę scejśc, dyć nie było wschodnich ludzi na Źy whole Agastja Muni pisał.

Nie jedyn juz Ojronejski wandrowiec dowiedział się w Indiach, że nobo niego żywobycia było akuratnie napisane na palmowym liściu pory tygryscy lott przed jego urodzeniem. Take dojświały poradzi przewrócić na głowach suli s tego, w co do teraka co najmniej dwadzieścia siedem i zbulić trochę ze tak mianowanego „racjonalnego” myślenia.

No, ale powjydzma to tukej blaňk klar: cudůw na śwejeće tak richtich nýma. Zamjā ních je yno srogô ignorancyjô w tymaće subtelnych prawûw natury, ftorü jední mjanujû „racjûnalnojścû”, a iňksi „wjarû”. Tak jô to widzã.

Mûgla być jedynôstô przed poledníj, jak 8.09 przijechoł zech na busbanhôw w Kanchipuram. Gibko snôd zech hotel, a zarôzki po ūostawwyjnu w ný kofra, ze chajsterkû w rânce, wylôz zech na drûgä i zaštopowoł'ch pjyrsû uwidzianû aútorikszâ.

— Wjyće dze je bibilijôtyka palmowich lišćûw w Kanchipuram? — spytoł zech sé sôfera.

— Ni, níe wjâ — ūodpedzoł mi.

— Na isto níe wjyće? Jakûz to tak? — źdžiwjûł'ch sé festelnie.

— No níe wjâ.

Posmatroł zech trochâ wé mojej chajstrze, dobûł'ch skartkâ ze adresû (po aingelsku a po tamilsku) i doł zech ná sôferowi do rânski.

— Wjyće dze to je?

Sôfer dugsû kwilâ s kozdej strûny poprzigłûndoł sé kûskowi papjûru, po cý ūoddoł mi go nazôd ze słowûma:

— Wybôcće, ale níe wjâ.

Pomyjšloł'ch, ze mozno níe poradzi cytać.

— A Periyar Nagar, wjyće dze je? — éüng zech dalí.

— Periyar Nagar... Periyar Nagar... chyba trefjâ.

— No to zawwijzce mje na Periyar Nagar. Poty sé bândzymy pytać, jak jechać dalí.

Šôd zech na zycu i skjyrowali my sé bez pojstrzodek Kanchipuram ku zachodowi. Sôfer trzi razy mušoł stôwać, coby sé dowjadować ūo drûgâ. Takûz to, za jake swjerć godziny, udało mu sé przeći bez cyntrum mjasta, a nedugo neskorzí sjechoł na bok i ūostoł stôć.

— Ta ulica zwjy sé Periyar Nagar — pedzoł dû mje.

— Ale jô scâ tukej zajechać! — jescy rôz pokôzoł'ch mu skartkâ ze adresû.

Zawołali my pjechcôrza, ftory prawje przełajzûł mino, pôrâ mejtrûw wele nôs. Kej ku nû przisoł, doł zech mu do rânski mojâ skartkâ. Chop po tamilsku wytuplikowoł sôferowi, dze je bibilijôtyka palmowich lišćûw, po cý za trochâ byli my juzajś nazôd na drûdze. W mûmyńce, kej trzista mejtrûw dalí ujzdrzoł zech sild: SRI AGATHIYAR NADI JOTHIDA NILAYAM, pocú'ch, ize'ch dobrze trefjûł.

No, ale z drugej strûny — tak proûdâ pedzeć — to jô zech sé tukej bûł spodzywoł jakygojś bardzo fajnistego a epnego stawwyjñô. Zamjâ nigo,

przed ūocúma mjoł zech takų džebko wjýnksů, strzechň przikrytý wjejský chałpā. Wyglündalo sã doúokoła hnet choby na wsi. Nic interesantnego, jak mň być scyry.

I takúz to juz za kwilã w gowje zacún zech mjeć wñenty. „To mô być ta hyrskô, znanô na cały swiat biblijôtyka?” — pytoł zech šebje w myjślach. Zdôwało mi sé, ize juzajš mje ftojš ūokabaňuł. No, ale pedzołch sé, ze kej zech juz sã prziechoł, to wlazã rajn.

Na małej drewjannej weraíndze prziwitoł mje chop ustrojûny w bjołe dhoti. Na pojstrzodku coła mjoł namalowany glinkuł tilak, palcy zrobjûny cerwjûny flek, a boki pomazane brûnnuł pastuż ze zandalowego strûma¹³. Na lawce przí murze cekało dwuch abo trzuch ludzi.

— Dobry dzyń. Je to biblijôtyka palmowych liśćuw? — spytoł zech sé.

— Ja.

— A je to proûda, ze wy tukej trzimjeće te stare manuskripta ūod Agastje Muni'ego?

— Ja, ale yno ñeftore. A po co zejście sã przisli?

— Jô... eee... ná... jô zech sé ścoł spytać, sé wy na isto ze tich palmowych liśćuw cytôće geśichty ūod ludzi, co tera zyjû?

— Kej sé udô, to cytûmy.

Chop zaprojšuł mje do pojstrzodka. Prziňus kûsek potûñkanego w tušu swamu i rzek dû mje:

— Przicíscie sã was prawy ścuk a ūodbiće mi go dwa razy na tý papjûrku.

Zrobjûł zech tak, jak mi pedzoł. Bramin ūobejzdrzoł z bliska ūoba dwa ūodbića mojego prawego ścuka, po cý stwjerdzûł, ze sù dobre. Spytoł sé mje jescy ūo pjyrsu litera.mjuna, a kej zech mu ñia pedzoł, napisoł na skartce sroge „R”. Wytoplukowół mi, ze do snojdzyño adekwatnego manuskriptu (nadi) ūod chopów bjere sé ūodbićy prawego ścuka, a ūod kobjytuw lewego. Dowjedzoł zech sé tyz, ze geśichty naškryflane na palmowych liśćach potajlowane sù na dwanôşce khandamuw, to je tymatûw abo kapitoluw, przí cý ñeftore s' nich moguł być prûzne. Bramin ūostawjûł mi skartkâ, na ftorej wsystke khandamy bûły za raju krûtko ūopisane.

— Prześtudujće sé to — rzeknûn mi — a sé ūozwrûzce, ftore tymaty ze wasej geśichty sceće mjeć ūodcytane. No bo wjyće, jak to je: né kozdy cowjek sce poznać cału proûdã ūo šebje. Jedyn z nôs pûjdze teraski łowić wasego lišca, co bândze trzwało pôrã godzin. Noülepsy przidzice sã jutro rano.

---

¹³ lač. *Santalum*

Kwilā še zawrûzûł, po cŷ dopedžoł:

— Abo jak sceče, to mozeće še prziš spytac̄ jescy džišej po połodňu.

— A níc wjyncý ſe potrzebujeće ūū mje wjedźeć? — zdžiwjûł zech ſe.

— Ni, panôcku. Źodbičy ſcuka i pjyrsô litera ūod wasego mjuna nû styknû. Podug tego intuitiwne bândzymy łowjili tekstu, ftory je dû wôs noŭbarzí pasowity.

Mûglo być wjerzã pû jednej, jak z Nadi Jothida Nilayam wylôz zech na drûgã. Hyc wé tyn dzyń bûł ūokropicny, beztûz s pocûntku ſe ſcalo mi ſe ſîgdži lajžiç. Sôd zech ſe pod strûmý i zgñule zacûn zech z wejznynte na drûgã kšûzki cytać cojš ūo Kanchipuram. Jednakûz i ta aktiwnojsć wartko mi ſe ūostudzûła.

To prześpacyrowoł zech ſe noŭprzûd po ūokolicy, a ſeskorzí posoł zech ku cyntrum mjasta na ūobjôd. Za jake trzi godziny bûł zech nazôd. Jescy rôz dżebko zech połajžûł, a poty sôd zech ſe na drewjannej lawce, blaňk pri Nadi Jothida Nilayam.

Kole pû pjûntej przilecoł mje zawałać jedyn karlus.

— Pûdżce no, panôcku, rajn! Tâ ſnôdli jakejsz lišće przed wôs!

Wlôz zech do chałpy, a za kwilâ jedyn bramin poprojšûł mje, coby'ch posoł za nî. Nûs w rânikach trzi ūowiñynte snûrkuma wjûzunki. Kozdô po bokach mjała desecki, a w pojstrzodku ſtaplik ususûných palmowich lišćûw.

Bramin zakludzûł mje na terasâ ze słumjanný daský, dže ūoba dwa ſedli my ſe na stołkach pri stole. Polôzowoł snûrkâ ſciskajjuncû desecki, po cŷ ūozlozûł na stole palmowe lišće s tekstûma. Kozdy ſ nîch mjoł wyrzniynte dwje dżurki, bez ftore przewrazûnô bûła snûrka. Bramin pedžoł mi, ze bândze tera z ūeftorich lišćûw ūodcytowoł fragmynta tekstu, a jô mû mu gôdać, ſeli to je proûda abo ni.

— Was ūojjec ſe zwjy John — zacûn.

— Ni — ūodpedžoł'ch.

Przećep pôrâ lišćûw i juzajš przecyoł:

— Pochodžiçe ze Italije.

— Ni.

Przećep nastîmpne lišće, po cŷ przecyoł jescy jedyn kûsek:

— Sû zejſce tera ūtyrdżejści dwa lata starzi.

Kej juzajš ūodpedžoł zech „ni”, bramin pozbjyroł lišće, ſcis desecku ma i nazôd poļowijoł snûrkû. Ze drugû i trzećû wjûzunkû bûło gynaŭ tak samo.

Bramin stanûn i pedžoł mi, coby'ch trochâ zacekoł, ze ūûn za kwilâ bândźe nazôd. Ñe bûlo go pú godziny. Wrûćûl ze dwûma iinksymi wjûzunkumâ lišcûw. I zajś przi kozdej zadoł mi mozno trzi abo štyry pytaña, na ftore jô ūodpadowol zech yno „ja” abo „ni”. Hnet nîc s tekstuñ dû mje ñe pasowało. Bramin poskłôdoł lišće i z rezignacyjû rzeknûn mi:

— Panôcku, sâ u nôs chyba ñyma wasej geśichty. Sprubujće połowić w Chidambaram.

Zacûn zech wé tý mûmyńce załować tego, ze'ch s Tiruchirappalli pojechoł do Tiruvannamalai zamjâ do Chidambaram. Ñe wjedzoł'ch s pocûntku, co mû ucyńić...

Bramin bez gôdańo kwilâ pośedźoł sy mnû przi stole, ale wrôz stanûn i pedžoł mi, coby'ch jescy trochâ ūostoł. Wyglûndoł tak, choby przisoł na jakû dobrû idejä. Wartko posoł ūodymje fûrt.

Służńce słajzûło corôz to ñizý ku zachodowi, a jô poleku dojś zech mjoł tego — jak mi sé zdôwało — darymnego cekańo. Pomyjśloł zech wtyncôs: „Ñech tyn chop juz przichodzi a jadâ nazôd do hotelu, bo chyba ñic s tego ñe b'e”. W gowje poleku napocynoł zech ukłôdać plan rajze do Chidambaram. „Juzań nazôd na poledny. Camu jô zech wycep te mjasto s planu?”. Za ñedugo bûł zech juz hnet pewny, ze na nastýmpny dzyń rano dû ñego pojadâ.

Dzejśyńc minut ñeskorzí bramin przińus mi jescy jednâ wjûzunkâ pal-mowich lišcûw. Zajś ūodwinûn s ní snûrkâ, po cý pôrâ lišcûw ūozłozûł przedymnû na stole. I wtyncôs wydarzûło sé cojś, w co mozno mi ñe uwjerzić. Ale jô wjerzić zôdnemu ñe kôzâ, dyć sûm zech skuli tego ūo trochâ ñe ślecoł ze stołka.

Bramin napocûn cytać z lišća:

— Mjanujeće sé Roman.

— Ja — potwjerdzûł'ch.

— Urodzyli zejście sé w 1973 roku, dwanôstego cyrwca... Ñi, dwanôste lipca. Wé swôrtek.

— Ja, gynaŭ.

— Ñe urodzyli zejście sé w Indjach.

— No ní.

— Sû zejście pjyrsy džećy ūod waszych ūojcûw.

— Ja.

— Wajsi ūojcec i matka jescy zyjû i ūoba dwa robjû.

— Ja.

— Ale ūostatño je mjñndzy ñymi trochâ swady.

— Tak proûdâ pedzeć, to môće prawje.

— Môće jednego brata a jednā ſoſtrā. Ěūní níe sū jescy ūozyńūní.

— Ja.

— Wy tyz ný môće jescy kobjyty.

— Ný mū.

— Was ūojćec zwjy ſe Michal a matka Weronika.

— Michał — poprawjūl'ch.

— Tu kej na lišcu ſtoji „Michał”. To je dwadźesty ūusmy rok wasego zywobycō.

— Ja.

— Sū zejſce jescy ſtudenty i pifeče robotā naukowij ze matematiki.

— Ja..., rychtuļ prawje mojā dôchtorskū dizertacyjū...

Bramin przestoł cytać, a jô zech bûł w taký ſzoku, ze ſe pocūntku jednego ſłowa níe poradzūl'ch wypedzeć. Ze syroko ūotwartymi ūocūma gawcūl zech ſe na palmowe liſce tak, choby'ch dalí ſcoł ſ nich przeczytać spisanū pôrā tyjśyncy lôt prândzý geſichtā mojego zywobycō. Muſtry, ftore'ch mjoł przilezytojś ūoglündać, jednakûz níe przipûminały mi zôdnego uzywanego w Indjach ſkryftu. Beztûz, po dugſej kwili, z nedowje- rzańy ſpytoł zech ſe bramina:

— Mûgli by'jſce mi pedźeć, jaki je jîzyk tich manuskriptûw?

— Starotamilski¹⁴. Tyjśync lôt nazôd, i wjýncý, uzywali my sâ na poledni inkſego alfabetu, beztûz teraski ſe tak feſte džiwujeće.

— To padôće, ze te liſce sū tyjśync lôt stare?

— Za tyjśync lôt ūûne by ſe mûgły ūozlećeć na kûski. My jy sâ wsystke rôz na dwjesta lôt przepisujmy. Stûnd wjerzâ ſe wez tyn fejler wé mjûne ūod wasego ūojca. Te liſce, co tera widziće, majû na džiſejsy džyń tak ūojzymdzejſunt pôrā lôt.

Üojzymdzejſunt pôrā lôt! No ja, tâ nûmerâ zech juſ ſkûndś znoł i cojś waznego mi ūúna pokazowała...

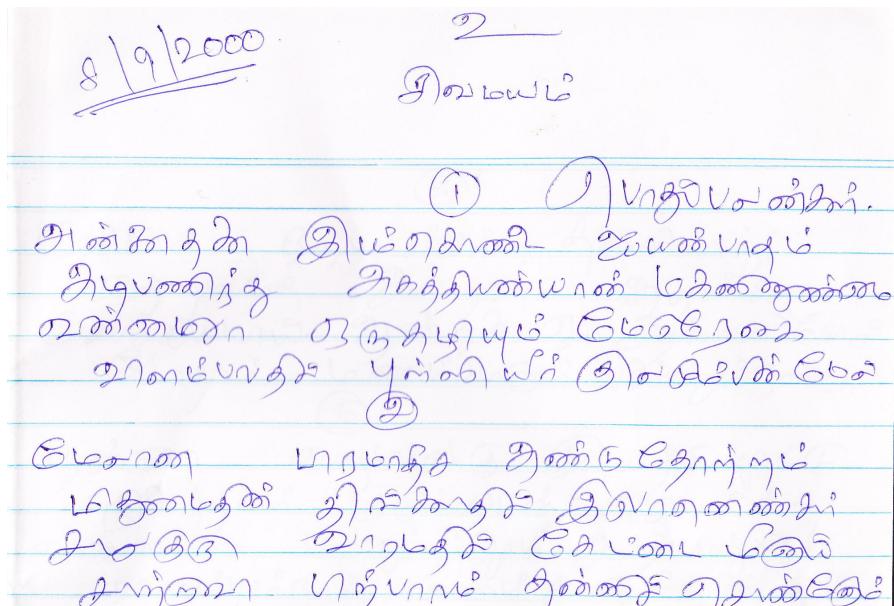
— Powjydzę no mi tera, panôcku, ftore khandamy ze wasej geſichty ſceće mjeć przecytane — przerwoł moje zawrûzyńy bramin.

— Przecytejće mi wsystko, co tâ ūû mje ſtoji. I datâ mojej ſmjerći tyz — ūodpedzoł'ch.

Bramin na ſtamjýńc (abo podug tekſtu na liſcu?) namalowoł mûj urodzyńowy horoskôp. Zawołoł modego pûmôgaca (podug mje bûł to cowjek, ftory dopjyro ucûl ſe astrologije nadî), doł mu do rânski heft, po cý bez pû godziny rzûndek za rzûndkû ūodcytowoł starotamilski tekſt ze palmowego liſca. Mody wsystko, co mu starsy bramin diktowoł, ſkryfloł za rajû wé hefće, aze zapołñûł całe ūojzym zaſtûw.

¹⁴ Idże tu kej ūo ſkryft vatteluttu, mjanowany tyz ſkryftý ūod Pallawûw.

Kej cytańy a pisańy bûły skûjncûne, bramin podzýnkowoł karlusowi (ftory posoł ūod nôs fûrt), wez do rânski heft i cały tekst przetuplikowoł mi ze tamilskygo jîzyka na angelski. Ñicego né škryfloł, yno durch dû mje gôdoł. A jô zech go suchoł ze takû festelnû pozornojścû, choby krûm nôs dwuch ñic iñksego na swječe né bûlo. Pôrâ razy mušoł zech sé spytać ūo rzeczy, ftorich né poradzûł zech akuratnê spochôpić.

Początek tamilskygo tekstu ūu mje.

Ñe banâ sé tukej ūokwôloł s tŷ wsystkŷ, cego'ch dowjedzoł sé ze palmowego liścia w Nadi Jothida Nilayam. Dyć sŷ to na tela priwatne sprawy, ze ūo ñeftorich aji noûlepsý kamratû ñy mjoł by'ch ūopowôgi ūopedzeć, a cûz dopjyro w kśûzce ūopisować!

Powjâ jedziñe totako: jejzli tymat astrologije nadi na isto wôs interesjuje, to sami sé do Indjûw wyberezce a sé ūo wasâ gesichtâ spytôće. Coby'jśce za kâs ñy muśeli łović, ūostawjû na nastýmpnej zajće adresâ ūod kanchipurskej biblijotyki palmowych liścûw.

Na sûm kûńec bramin doł mi dwje dorady. Pjyrso ś nîch bûla totakô:

— Dlô ūocyscyñô wasej karmy, powinni zejśce tera ūodwjydzić trzi swjûntyne Pana Wisznu. W kozdej ś nîch za sâ porzykać a ūostawić ūofjarâ.

— Ale jô zech juz wé dwuch bûł. W Thiruvananthapuram a w Sri-rangam — ūodpedzołch.

— To fajné, ze'jście byli. Ale jô mójňá: trzi ūod džísa. Tukey w Kanchipuram môće mocká swjúntyńuw Wisznu, to ańi níe bándzeče mušeli daleko jejdzić.

— Dobrze.

Przisoł cas na drugü doradā.

— Jô by'ch wü tyz radzůl ūobſtalować sé pudzā do boginé Saraswati. My ná mozymy tukey przed wôs zrobic. Sceče?

— A camuz by níi?

— OK. Nas planećôrz wyrachuje noūlepsy dýń do zacýńcô pudze, a níeskorví kapłan bez 192 dni bándze wé wasej intencyji wjelbjûl Saraswati. Po tý wsystký narychtujmy wü rakszã (to je talizman), ftorü sé bándzeče mûgli wejz do dûm.

— Yno jak? Wy mi ná bez poctâ pojšleče?

— Ní, wy sami sâ jescy rôz przijedzeče. Abo ftoryjś ze waszych kamratów. Na zicher.

Adresa ūod biblijotyki palmowych liśćiuw.

Wartko robjûl sé corôz to wjýníksy čmôk, kej wychodzûl zech z Nadi Jothida Nilayam. Do hotelu wrúcûl'ch aútorikszû krûtko przed ūúsmû na wjecûr. Bardzo kâs wrûzûl zech w lûzku ūo wsystký, co sé wé tyn dýń wydarzûlo i dugo skuli tego níe poradzûl zech sé uspać.

„Wsystko sé wypołníulo! Prija wé Vrindavan mjała prawje! Teraski jescy yno trzi swjúntyńe Wisznu a mogâ jechać do dûm...” — take to, zdô mi sé tera, bûły jedne z mojich ūostatních myjislów przed spańy. Na spik udało mi sé tak yntlich przíš dopjyro wele drugej nad raný.

Cyntrûw astrologije nadi je w Indjach pôrânôsće (noúbarzí znane w Bangalur). Naturalnie, idze sé spytać: ūod ftorich ludži gešichty naškry-

flane sū na palmowych liścach? Trefjūł zech še pôrā lôt nazôd z opińjū, ize gynaŭ ūod tich, ftorzi kejś ūosobišće ūodwjydzū ftorujš s tich bibili-jôtykûw. Ta tejoryjô jednakûz nē zdôwô mi še za bardzo prawû, dyć słysoł zech nérôz ūo ludžach ze Ojrôpy, ftorzi šûlā še po Indjach najejdýli, a nígdzi nē snôdli palmowego liśca, ftory by jejich zywobycy spûminoł. Z drugej strûny, byli bodejś i tacy, co mjeli scejścy swojâ geśichtâ usłyseć wé wjýncý jak jedný placu. A jak bûloby sy mnû? Dzébko zech ūo tý wrûzûł, ale tak na zicher nîc pedźeć ný mogâ. Dyć do teraska zech bûł yno wé jednej biblijôtyce palmowych liścûw — tej w Kanchipuram. I chyba na rajze mi to wystarczy.

9.09 ūocućûł zech še dopjyro ūo pú dżewjûntej. Cý duzý sédzoł zech w Indjach, tý bûło sy mnû gorzí. Materyjô ćala pôrâ razy na dzyń przipûminała mi ūo šebe durfalý jak tyz i châńicû do corôz to dugsegó spańô. Na durfal blaňk nîc nê ſčalo mi pûmoc: ańi lyki wejznýnte z dûmu, ańi te ajurwedicke, kupjûne w indyjskich aptykach. Corôz cajscí rachowoł zech za wjela godzin banâ juz w Delhi, za wjela mû fliger do Ammanu, za wjela zlandujmy w Berlińe a za wjela przijadâ nazôd do Kûmprachcic... „Jescy yno trochâ wjýncý jak tydzyń w Indjach a jadâ stûnd fûrt w pjerûny” — zech še myjšloł.

Po dżewjûntej, zestrojûny w hinduske saty, wylôz zech ze hotelu a pojechoł'ch aútorikszû ku znanej swjûntyńi Wisznu, mjanowanej Varadaraja Perumal (cytej: Waradaradža Perumal), w poledniowo-wschodniej tajli mjasta. W drûdze, po ūobuch strûnach Gandhi Road a potý Thirukat-chini Nambi Koli Road, sło nékjedy uwidzeć werkstele ūod kanchipurskich tkôcûw jak tyz sklepy ze roztomajtnymi štôfûma.

Padajû, ze bodejś Saraswati (bogiô mûndrojści, nauki a ucyńô še) spytała še rôz swojego chopa (Brahmy): „Fto na swjeće je waznejsy: jô abo bogiô fortuny, Lakszmi?”. Jako ze Lakszmi je tôwarziskû ūod Pana Wisznu, Brahma ūodpedzoł: „Lakszmi je lepsô i waznejsô ūod ćebje”. Kej Saraswati to uslysała, tak še pogorsûła, ze ućekla ūod Brahma i ūostawjûła go samego. A Brahma w tânty cajše prawje rychtowoł srogû ūogñowû ūofjarâ, na ftorû zaprojšûł tyz Saraswati, ta jednakûz go ūosmolûła. To Brahma zacûn ūofjarâ sûm. W festelnej złojsći Saraswati przemijyňûła še w gibko płynûncû ku ūofjarnymu ūogñowi rzykâ Vegavathi. Na pûmoc Brahmje przisoł Pûn Wisznu, ftory uwalûł še na žymi na kwer, coby zastopować ūogñ w rzyki. Saraswati rostomajtnymi metôdûma prubowała zagajsić Brahmje ūogyń, ale nê poradzûła tego ucy-ńic. Brahma dokludzûł ūofjarâ do kûjñca i wtyncôs Pûn Wisznu ukôzoł mu še jako *Waradaradža*, to je ‘krûl ūod tich, co ūozdôwajû bogosław-

jyjństwa'. Na projśbā ūod Brahmy Pūn Wisznu wé spūmjanej formje Waradaradže zgodzūl sé ūostać w Kanchipuram, nedaleko ūod rzyki Végavathi.

Dzięsiej Pūn Waradaradža je wjelbjúny w pobudowanej w jedynosty a dwanosty storocu swjuntyni Varadaraja Perumal. Je to jedna z wjynk-szych indyjskich swjuntynuw. Jeji zewnýntrzne mury duge sū z jednego boku na 365 mejtrów, a ze drugego na 545. Wewnýntrz swjuntynnych muruw mūmy tukej przepjykny ūogród, wé ftorý ūodbywajú sé festiwale i dze kozdy pjntek przinojsi sé büstwo bogińe Śri Perundewi Thajar (to je Lakszmi).

Swjuntyna mô trzidźejsimejtrowy gopuram, ūoriginalne postawjúny w jedynosty storocu. Do wnýntrznej tajle swjuntynie (sanctum) tak rich-tich wpuscō sé yno Hindusuw. Kej jô zech tā włajzūl, jedyn pudzari sé mje spytoł, śeli zech je Hindu, a jak zech mu ūodpedzoł ize ja, níc wjyncy dū mje n̄e godoł, yno doł mi wlyjz.

Büstwo Wisznu, fture bodejś zainstalował w Kanchipuram sūm Brahma, trzimje sé dziesię pod wodū w strzybnej krzińi zatýnkanej w prziwjuntynny stówku. Rôz na 40–45 lôt büstwo te je wymowane z wody a bez sejś-sedym tydñi pokazowane wjerny. Na ūoltôrzu mūmy sā grañitowu kopijū ūoriginalnego Pana Waradaradže. Pojstrzodkowu tajla swjuntynie podtrzimujū bardzo masiwne filory, kozdy bodejś wyrobjúny ze iñksej skały.

Kej jô wchodzi do indyjskiej swjuntynie, synagogi, kojšoła, a n̄ekjedy i masdzidu, to wrûzā sé n̄erôz ūo tý, camu ludze, ftorzi tak gryfne i s taký wjelký ūoddańy rzykajú do tego samego Boga, poradzú za trochā tuc jedni drugich yno skuli jejich iñksej religije. Dyć Pünbucek je n̄eskujn-cunny i n̄e idze tak ajnfach zawrzyć go wé dogmach jednej yno wjary. Mô ūun n̄eskujnciny kās mjünuw. Jedni zwjú go Allahy, drudzy Jahwe, a iñksi Wisznu, Krisznę abo jescy inacý. Za kozdý razý jednakuz mūmy do cyñyńo ze rostomajtnymi aspektuma tej samej perzyny. Kyby tak ludze tā blańk klarownu proûdā głamboko spochópjili, n̄e trza by bûlo sé wjyncy skuli religije zabijać ańi robić ūostudy.

Wedickô literatura ūopisuje mockâ boskich inkarnacyjuw. Gyneralne sū ūune tajlowane na sejś kategoryjuw: (1) purusza awatary, mjanowane tyz połnymi inkarnacyjuma; (2) lila awatary — inkarnacyje, wé ftorich Pünbucek pokazuje swoje transcyndyntalne gracki (dp. Rama, Kriszna, Wamana); (3) guna awatary — inkarnacyje, fture rzündzú materjalnymi súluma; (4) manwantara awatary — inkarnacyje zstýmpujúnce rôz w kozdej manwantarze, coby pûmogać pûbogu pri administracyji Wsech-

światy; (5) juga awatary — inkarnacyje zstymi pujānce rôz w kozdej judze (to je w satja-judze, treta-judze, dwapara-judze i kali-judze); (6) śaktja-wesza awatary — inkarnacyje upołnomocnione do jakejś waznej misyje.

Ze sanctum w Varadaraja Perumal posoł zech do prziśwյątynnej mandapy, to je do srogej, 96-filōrowej kaplice. Dlô mje bûł to cud stuki i architektury. Chyba nicensgo pjyknejsego wcejsni zech w polednowych Indjach nie trefjûł.

Kej poleku zacûn zech tâ mandapâ ūoglûndać, doł se sy mnû do gôdkî kapłan, ftory ūod słowa do słowa zacûn radzić ūo historyji śwյątynie, a poty za rajû wsystko w kaplicy mi pokazować. Radowoł'ch se, ize ftojš tak sum s sębje przisoł mi poüosprawjać ūo śwյątyni. Ale z drugiej strûny, bûł zech trochâ poaüfryjgowany, bo kapłan gôdoł dû mje mało wjela tak, choby'ch to jô blaik nîc ūo Indjach nie wjedzoł. Kâs rzeczy za bardzo zajnfachowjoł, co nie za bardzo mi se podobało.

Stanûni my ūoba dwa przi filôrze (abo murze — juz tera nie pamjâtñu gynaü), dze w kamjyiu wyrobjûnô bûła bardzo interesantnô scyna: pû nagaty Kriszna potajlowany na mockâ postaćuw tajñcowoł ze hnet blaik seblecûnymi dzoúchûma. Pocú'ch ize kapłan sce iš dalí, bez ūopisowanô mi, co to je. Jô jednakûz ūostoł zech stôc a zech se spytół:

— To je Krisznûw tańec rasa, prá?

— Ja, ja. Wjyće, tyn Kriszna to bûł taki dzoúskôrz. Ŭun zôwdy rôd wele sębje mjoł kâs dzoúsyskûw. Jak yno bez noc przi Yamuńe zagroł na flejce, to ūune ućekały z dûmûw, tâ se przi śwjetle ūod mjejsûncka sebûcyli, kûmpali se nagaći w rzyce, tajñcowali, slepali. No a poty se ūûnacyli, no wjyće co...

Te ūodpedziny bramina bûlo dlô mje choby pižñycy faustliky bez gowâ. Totako zech se ūozwoł:

— Co jô wjä, to tańec rasa ūod Pana Kriszny je cysto duchowy. I beztûz ny mozymy zrownować go ze nicy znaný nû ze materjalnego śwjata. Transcyndyntalne Krisznowe gracki z dzoúchûma, ftore widzymy sâ wyrobjûne, ny majû nîc a nîc spûlnego ze seksuñalnû pragliwojścû! Stoji ūo tû wsystkû wé dzejşuntnej ksûndze Bhagawata Purany! Nie cytali zejśc???

Braminowi zrobjûlo se dżebko ga jiba.

— Wjyće, panôcku, tak po proûdze, to wy môce prawje. My sâ jednakûz, jak juz ūosprawjûmy turistû ze Ojrôpy abo ze Ameryki jakejś geischty ze puranûw, to wsystke jy kâs zajnfachowjûmy. Wjyrzce mi, przesło 99 procint ludzi na świecje i tak za pjerûna nigdy nie spochôpi, ūo co richtich wé tajñcu rasa idze!

— No to radujā še, ze mje rozumjyće. A būl by'ch wū bardzo rōd, jakby'jśce nē gôdali dū mje tak jak do turisty, yno jak do kogojs, fto juž trochā duchowų kulturā Indjūw znō. Dobrzej?

Üod tego mûmyntu bramin przestoł smolić balakfasty. Pú godziny jescy chodzūl sy mnū po mandapje i powjā, ze bardzo interesantne po-ūosprawjoł mi ūo rostomajtnych awatarach Wisznu jak tyz ūo scynach ze Mahabharaty i Ramajany, wyrobjûnch na kamjynnych filôrach.

W pojstrzodku mandapy stoł sup, wé ftorý na rogach wyrzejzbjûne bûły styry choby-jyzurki. Kapłan pedzoł mi, ze kozdy s' nich klupnýnty dôwô klang ūod inksego metalu. Jedyn ūod złota, drugi ūod strzybla, trzeći ūod bründze, a swôrty ūod želaza (symbolizuje to styry wjeki: satja, treta, dwapara i kali). Prziñus lezkâ i pôrâ razy leko piznûn w kozdy jyzurek. Za kwilâ jô'ch zrobjuł to samo. I richtich, jyzurki dôwały klangi ūod rostomajtnych metaluw. Ale še na isto bûły to te metale, ftore wymjanowoł bramin — nē wjâ.

Takûz to na kwilâ blaňk zapûmjoł zech ūo barzí przižymnej strûne Indjûw...

Kej bramin skûjncûl gôdać, podzýnkowoł zech mu i s'coł zech juž wylyjż ze swjûntyne. Tyn jednakûz zastopowoł mje słowuma:

— Za to, co'ch wû sâ ūopedzoł, nôlezy mi še 500 rupjûw!

— Co??? Jô še myjšloł, ze wy'jśce sù tacy dobrzi dlô mje a bez zôplaty mje sâ ūokludzôće, ze takô je wasa suzba...

— 500 rupjûw, inacý wôs stûnd nê wypuscâ!

— A nê zdô wû še, ze to je dzebko za kâs, jak na trzi swjerći godziny roboty?

— No to dejée mi choć yno trzista!

Wymnûn zech s kabze sto rupjûw i doł zech jy braminowi do rânski.

— Sâ môće a idâ fûrt. Druge sto zech wcep do sporkastle pri ūoltôrzu.

— Cûz to je, panôcku, sto rupjûw? Choć yno rôz tela by'jśce mûgli mi ūostawić!

Dodoł zech jescy mojmu ūokludzacowi 50 rupjûw a zarôzki posoł zech raüs. Wele dwanôstej bûł zech nazôd wé hotelu, dze ukłôd zech še na dwje godziny do hûzka. Poty' zjôd zech ūobjôd a społ zech dalí, hnet do pjûntej po poledniu.

Przed wjecorý pojechoł zech do postawjûnej w drugej pole ūôsmego storocô swjûntyne Vaikuntha Perumal. Wjelbi še w nî Pana Wisznu w trzuch formach. Wy pojstrzodku swjûntyne, jedna nad drugû, pobudowane sù trzi kaplice. W jednej s' nich bûstwo stoi, w drugej siedzi, a w trzeciej je układzûne. Nad cyntralný ūoltôrzý mûmy sâ dwadzejsça-

mejtrowi wimanā (tūrmā). Na murach wyrobjūne sū scyny z wojnūw mjýndzy Pallawúma a Čalukjúma.

10.09 udało mi się stanuńć dojś wcas rano. Mugiło być dźebko po sústej, jak wylóz zech ze hotelu. Z drugi co trochę bùło widać gymzýnce kobjyty, ftore fajnowały przed wlyjzcúma do chałpúw.

noúwaznejzych placów wjelbjyńô Šiwowej kobjyty (do kupu ze Madurai a Varanasi). W Kanchipuram wjerzi się, ze ślub wejžnynty wé śwjýntyňi Kamakszi Amman dôwô modej pôrze bogosławijyństwo scejśliwego zycô w mijołejści.

Nastýmpný mojý cylý bùła pośwjjýncúnô Šiwe a pobudowanô w śúdmý storocu ze pjôskowego kamjyńa śwjýntyňa Kailasanathy. Bodejś to je noústarsô śwjýntyňa w całý Kanchipuram. Stoji ūna za prziklôd bardzo wcejśnej drawidjańskej architektury i je uznôwanô za jedno ze noúgryfnejzych stawjyńuw w mjejsće. *Kailasanatha* je mjûný ūod Pana Šiwy, ftore znacy: ‘Pûn na gûrze Kailas’.

Śwjýntyňa je noúbarzí znanô ze swojich rzejbów a fresków. Przi zewnýntrzný murze mûmy tukej 58 kapliców, wé ftorich sù forstelowane rostomajtne aspekty ūod Pana Šiwy.

Przed dwanôstû ze śwjýntyňe Kailasanathy posoł zech się ukłajś do

hotelu. S krûtkû paûzû na ūobjôd przelezoł zech wé tyn dzyń styry abo pjýńc godzin.

Pod wjecûr wybroł zech sé jescy do śwjûntyńe Sri Ekambareswary (aṅg. Sri Ekambareswarar Temple abo Sri Ekambaranathar Temple). Pod mjûnyń *Sri Ekambareswarar* abo *Sri Ekambaranathar* wjelbi sé tukej Pana Śiwa reprezyntujûncego elymynt žymje.

Je to noūsrogô śwjûntyńa w Kanchipuram. Noūwaznje se jeji tajle pobudowane bûły w casach Pallawów, zajś resta w sesnôstŷ a sôdminôstŷ storocu. Ždžiwjûlo mje sã to, ze zewnýntrzne mury nê bûły postawjûne do wynika, a zôdne dwa gopuramy (ze ftorich jedyn je wysoki na 60 mejtrów) nê stoły naprzeciwko sêbje.

Przi śwjûntyńi rojśne srogi strûm mango, co bodejś je juz przesło trzi a pú tyjšuncia lôt stary. Strûm mô styry festelne rube gałajże, reprezyntujûnce styry Wedy. Radzû tukej, ze mjûno ūod śwjûntynnego bûstwa wezło sé ze aüsdruka *Eka-Amra-Natha*, ftry znacy: ‘Pûn ūod mangowego strûma’. Kaplańi padajû, ze kozdy listek na tý strûmje mô inaksû formâ, a ūowoc ze kozdej gałajži inacý smakuje. Strûm ūogrodzûny je poty i wjelbjûny hnet choby sûm Śiwa. Tradicjûnalne pûntnicy, ftry sa przibywajû, trzi razy doûokoła ūobchodzû strûm. W rychtûnku zygarowych wajzrûw.

Mûmy tukej dwje kâs razý powtôrzûne Śiwa-liṅgi. Jedna utworzûnô je ze 108 majñksych Śiwa-lingûw, a drugô ze 1008. Wé śwjûntyńi wjelbi sé tyz tak mjanowanû „lingâ žymje”, to je Śiwa-liṅga reprezyntujûnci elymynt žymje.

Jedyn chop tukej na gwołt prubowoł za pijûndze mje ūokludzać po śwjûntyńi, ale dojś wartko doł zech mu do rozumjyńo, coby połowjûl sé klijynta pojstrzûd Hindusów.

Wy śwjûntyńi Sri Ekambareswary ūosprawjajû, ize rôz Pûn Śiwa meditował, a Parwati dlô spasu na kwilâ przikrûla mu ūocy. Rezultatû tej

Śwjûntyńa Ekambareswary

gracki dlô śwjata bûł srogi ćmôk, ftory trzwoł kupã lôt. Šiwa skuli tego przeklûn kobjytâ, bez co ta mušala zstümpic na žymjâ a ūodpokutować całe zło, ftoře bûla ucyñûla. Parwati stworzûla ze žymje Šiwa-lingâ i kozdy dýy wjelbjûla jû z wjelký ūoddańy. A Šiwa co trochâ testowoł scyrojśc bogińe. Dlô przikładu, zesłoł rôz na Parwati srogi potop, a ta trzimała še lingi ze takû festelnû sôlû, ze woda ne poradzûla jî ūoderwać. Padô še, ze ūodbića palcûw ūod Šiowej kobjyty ūostały do džiša na wjelbjûnej w śwjûntyńi Ekambareswary „lindze žymje”.

Choćoz kâs chodzûł zech po rostomajtnych tajlach śwjûntyńe jak tyz i doúokoła ní, poznanego trzi dñi prândzý w Tiruvannamalai jogina zech ne trefjûł. Ale tyz, tak prôudâ pedźeć, ekstra zech go ne ɬowjûł.

Wele śwjûntyńe Sri Ekambareswary uwidzoł zech pomalowanego a zestrojûnego elefanta, ftořy interesjyrowało še dojš kâs ludži. To przisoł zech blizý, coby ūobejzdrzeć camu. Co trochâ ftojś do zwjyrzýńca podchodzûł s klebzôký w rânce. Elefant pijûndz chytoł do trûmby, po cý chajoł nû cowjeka po gowje. A zarobjûne rupje wçepowół swojymu ūopjekûnowi do mjyska. Trefjało še, ze ftojś zamjâ klebzôka dôwoł elefantowi ūowoc. Tyn go yno broł a wrazowoł do gâmby, jednakûz „bogosławijjistwa” trûmbû juz ne dôwoł. Hinduši, ftořich mocka zgrûmadzûł ſe przi wytrynowaný elefańce, mjeli sâ ućechy styry mjechy.

Wy tyn sûm dýy na wjecûr posoł zech jescy do jednej śwjûntyńe — Pandava Dootha Perumal, zarôzki wele śwjûntyńe Sri Ekambareswary. Padajû, ze jake pjýńc tyjšýnci lôt nazôd Ardžunûw prawnuk, Dzana-medzaja, ūodprawjoł tukej sroge pokuty, coby uwidzeć Krisznâ jako reprezyntanta Pandawûw przed wjelkû ūojzminôścedníowû bitwû na polu Kurukszetra.

Wy śwjûntyńi wjelbi ſe Pana Wisznu, ftořy po ſedzânku skjyrowany je gâmbû na wschûd. Bûstwo je wysoke na ſedym a pû mejtra.

W sanctum przisło sâ rôz (w jedynosty abo dwanosty storocu) do ćûngnûncej ſe 18 dñi filozoficnej dybaty mjýndzy dwûma wjelkymi pan-ditûma (ucûnymi): Ramanudzû a Jagjamurtû. Drugi s nîch mjoł w tej dispuće sygrać i ūostać poty ūod Ramanudze ucny.

11.09 bûł mojû ūostatný dñy w Kanchipuram. Wcas rano wybrał zech ſe na trochâ do śwjûntyńe Ulagalandar. Je w ní wjelbjûny Pûn Wamana — to je Wisznu, ftořy inkarnowoł rôz na Žymi wé formje bramina-cwerga. Bûstwo je wysoke na jedynôscie mejtrûw. Jednû nogû Wamana stoji na gowje ūod Maharatze Bali'ego, a drûgû mô podzwignýntû wysoko do gûry. Coby spochôpić ūo co sâ idze, trza ſe spûmjeć jednâ geśichtâ ze Bhagawata Purany.

Trefjūło še rôz, ize Mahadža Bali przisoł do takej festelnej súly, ze rzýndzúl wsyjskymi dymúnúma a púbogúma. Rôz, kej do kupy z braminúma ūodprawjoł wjelký ūofjará, snôd še wrôz wele niego Wamana, to je bramin-cwerg, ftory chodzúl po fechće. Bali ūobjecol braminowi, ze mu dô wsystko, ūo co yno tyn go poprojší. A Wamana rzek, ze šcoł by dostać yno trzi kroki landu, na co Bali chántne še zgodzúl.

Mahadža Bali jednakúz ní wjedzoł, ze Wamana tak richtich je samý Paný Wisznu.

Wamana wrôz zacún rojš i robić še corôz to srogsy i sroggy. Pjyrsý swojý kroký przikrûl caľú Žymjá. Drugý dosoł do kûjńca ūod Wsechswjata i ný mjoł juz dže zrobic trzećego kroku. Kej Mahadža Bali to wsystko spûmjarkowoł, pôd do žymje a rzek Wamańe, coby tyn przi trzećý kroku postawjûl stopâ na jego gowje. I totakúz Bali dojswjacûl ūod Wisznu noúwjýnkzej łaski: stračûl blaňk wsystko, co yno mjoł. Wsystko, co swjûzowało go ze materijalný svyatý.

iniksý mjûný ūod Pana Wamany je *Trivikrama*. Znacy ūôno po ślûsku: ‘tyn, co zmierzûl Wsechswjat swojimi trzûma krokûma’.

Üo džejšûntej bûł zech nazôd wé hotelu, a godzinâ neskorzí posta-poł'ch s kofrý na busbanhôw. Za nedugo ſedzoł zech juz w aútobuše do stolice štatu Tamil Nadu. S kšûzký w rãnkach wrûzûl zech, co banâ robić do wjecora a na drugi dýny.

Tak po proûdze, to w plaňe rajze mjoł zech jescy yno ūodwjjydzyň jednej swjûntyňe Wisznu, w Tirumala. Potý šcoł zech juz jak noúprândzý wrôcać do Delhi a do dûm. Ūostało mi jednakúz kûsek ibricnego casu, to'ch še pedzoł, ze kuknâ przedtý na jedyn dýny do Chennai'u (mjanowanego pjyrwej Madrasý). Choby yno na to, coby še potý mûc kamratû pokwôlić, ize'ch tyz i tâ swoje stopy postawjûl.

A tego wsystkygo, co przitrefjûlo mi še w Kanchipuram ūûsmego wrzejśna 2000 roku níe przepûmjä do kûjńca mojego zywobycô...

18. Chennai (Madras)

Do przesło štyrymilijūnowej stolice ūod štatu Tamil Nadu przjechoł'ech 11.09 wele pú drugej po poledníu. Ñigdy ný mjoł zech bardzo rôd srogich mjastów, beztûz w pjyrsý mûmyńce šcoł zech pocepnuńc moje plany a šadać zarôzki na busbanhôwje do aütabusa ku Tirupati. Potý jednakúz zech sé pedžoł, ze jedyn dýyń jakojś tâ strzimjä. I aütoriksžu doł zech sé zawjyjž kajś wele stacyje Chennai Central, dze snôd zech mały hotel na jednâ nockâ. Zarôzki po ūobjedze posoł zech na banhôw kupić sé bilet na Chennai-Turupati Express — cug ftorý šcoł zech jechać dalí na drugi dýyń. Bilet zech dostoł, ale placûw do šedzyńô juz brachło. Przedôwac pedžoł mi, ze wpise mje na listâ cekaj ncych, a ze mû sé na godzinâ przed rajz u prziš spytać, śeli w cugu jaki zyc je przedymje fraj.

Mjoł zech tyz ze sobû wej nytý kupjûny wcejsní bilet s Chennai'u do Thiruvananthapuram na wjecûr 13.09. Jako ze juzań d ebko zmjyńuł zech moje plany, uznoł'ch, ize t antyn bilet n e b'e mi juz potrzebny, i uz uł zech przilezytoj ci by  o na banhôwje, coby go anuljyrować. Po wy-po nytu prawego formul rza, dostoł'ch nazôd ca u sum a pij ndzy za- l ac nych za bilet pomaj ks n u  ūo dwad zej ca rupj w (yno).

Ze banh wa posoł zech na godzin  abo d ebko duz  uk aj  sé do hotelu.

Wele pú pj ntej ustroj l'ch sé w dhoti i przi banh wje na- poc n zech  ovi  s fera, ftory by troch  mje przewj z po mjej  ce. Za jake  wjer  god ziny uda o mi sé snoj  k jyrow  a toriksze, ftory rad u  k mu katiw  po a ngelsku. Ug do  zech s  n y, ze za- wjej ze mje do dwuch  wj nty u  (jednej Kriszny, drugej Siwy), przi kozdej godzin  na mje pocek , a na k  ec d ebko pok ze mi mja- sto. Wsystko za 250 rupj w.

Kwil  n eskor  pojechali my na poled ny ku d el icy Triplicane, a t  do postawj nej w   sm  storocu  wj nty ne Sri Parthasar- thy'ego. Coby dosta  sé do pojstrzodka przed  olt rz a uwid e  b stwo,

 wj nty  Parthasarathy'ego

pú godziny trza bûło stôć w raji. Proûdâ pedzeć, nê-Hindusów nê wpuscali tukej do sanctum, jô jednakûz wlôz zech bez noûmajnksego problymu. Widać s tego, ze nékjedy „sata cyńi cowjeka”.

W swjûntyńi wjelbjûny je Pûn Kriszna jako wojsznica (sarathy) ūod Ardżuny (to je Parthy). Fto cytol Mahabharatâ, tyn wjy, ze kej mjýndzy Pandawûma a Kaurawûma przislo do srogej bitwy na polu Kurukszetra, Kriszna nê yno wypedzoł Bhagawadgitâ, ale bûł tyz za wojsznicâ ūod Ardżunowej wojynnej kolôski. Stûnd wezło sé jego mjûno *Parthasarathy*.

W swjûntyńi krûm bûstwa Kriszny mûmy pôrâ kaplicûw dedikowanych rostomajtny inkarnacyjû Wisznu a wjelký duchowý naucielû. Tak jak wé wsystkich starich poledñowoindyjskich swjûntyńach, gopuramy a filôry poprzikrywane sâ sù mockû przepjyknych rzejzbûw.

S Triplicane skjyrowali my sé dalí na polední, ku swjûntyńi Kapaliswary (ang. Kapaleeshwarar Temple) w dzelnicy Mylapore.

Bodejś pjyrsû swjûntyńa na tý placu postawjili Pallawowje, jescy w VII storocu. W 1566 roku bûla ūuna jednakûz blaňk zbulûnô ūod Portugalcykûw. Dzięsejse stawjyńy pobudowali Widžajanagarowje wele kûjńca XVI storocô.

Z mjejsçy tý swjûzanô je geśichta jednego trefu Brahmy ze Šiwû na gûrze Kailas. Šiwa mjoł wtyncôs utrzajś Brahmje jednâ gowâ (Brahma mô stypy gowy) skuli tego, ze tyn nê ūokôzoł swojymu gospodôrzowi nôlezytego reşpektu. Brahma za pokutâ zainstalował poty w Mylapore srogû Šiwa-lingâ, ftorû dugo wjelbjûl z wjelký ūoddańy. I takûz to dzięsej mjûno Kapaliswara wywodzi sé ūod słûw kapalam (gowa) i iswara/iśwara (pûn abo bûg).

Na teryn swjûntyńe wchodzi sé pod wysoký na 37 mejtrûw, bardzo bogato ūozdobjûny gopuramý. W nadworzu mûmy sâ kaplicâ pośwjîncûnû bogini Parwati wé formje pôwice wjelbjûncej Šiwa-lingâ. Upamjîntnô to geśichtâ, wé ftoresj bogiô rôz — zamjâ dôwać pozûr na Pana Šiwa — napocla w sercu radować sé gryfnojścû pôwowego tajńca. Šiwa, kej yno tyn fakt spûmjarkowoł, w sceklojsci przeklûn swojâ kobjytâ, coby ta stała sé pôwicû. W takej to formje Parwati przisla do Kapalinagaru (to je dzięsejsego Mylapore), dze napocla ūodprawjać bardzo sroge pokuty dlô poradowańo Pana Šiwy. Minûno kâs a kâs lôt do casu, jak Šiwa symnûn ze swojej ślubnej klûntwâ a doł jí zwûl wrûcić juzajś nazôd do sâ.

W swjûntyńi Kapaliswary wjelbjûni sù Pûn Šiwa do kupu ze kobjytû. Mûmy tyz dryny 63 kaplice pośwjîncûne siwaický swjûnty. Kozdy rok w styciu abo w luty ūodbywô sé tukej festiwal łodzûw, w cajse ftorego postrojûnymi lûdkûma wojsi sé bûstwa doûokoła prziwjûntynnego stôwu.

A marca abo kwjytňa bez pôrâ dni bardzo radojsne ſwjýncûne je wé ſwjýntyňi spúmhyňi ſlubu Pana Šiwy ze Parwati.

Ny mjoł zech ſcejšcô dostać ſe do wnûntrznej kaplice ze bûſtwûma. Wachujûncy przi wlyjžcu kaplan pedžoł mi, ze jak ne je zech Hindu, to yno kwilâ mogâ z daleka kuknûńc na Pana Šiwâ, a poty mû iš raüs. Tak zech tyz ucyńuł.

Zdûzulo ſe zećmić, jak ze ſwjýntyňe Sri Kapaliswary wylôz zech na drûgâ. Proûdâ pedzeć, ny mjoł zech juž bardzo wjelkej châńci na nocne ūoglûndańy Chennai'u, skuli cego poprojšuł'ch ſôfera, coby zawjûz mje prosto na cyntralny banhôw.

Ledwie my štartli, a mûj kupyrowca ūostoł stôc i wez do aûtoriksze chopa. Poaûfryjgowany ſpytoł zech ſe go, co to mô znacyć. Šôfer ſe yno dû mje ūojšmoł a rzeknûn mi, ze to je ūod niego brat a ze ūun yno kûſecek ſe s nami karne. Na nastýmpnej kruzizuwce došadlo ſe dû nôs jescy dwuch inksych. Šôfer mi pedžoł, ze jedyn to je jego kuzin, a drugi — bardzo dobry kamrat. Widać i cuć bûlo, ze chop wichle mje ūokropicne. N'ale, jako ze bûla juž noc i ne wjedzoł'ch, dze my gynaŭ ſu, wołoł'ch ne napocynać chaje, yno ſedzeć cicho. A przi ſtyruch pasazyrach w aûtorikszy zrobjûlo ſe trochâ ćisby, na ſcejšcy ſôferu „brat”, „kuzin” i „kamrat” ne jechali bardzo daleko. Kej wylejzli, zaplaćyli kozdy po dzejšyńc rupjûw a jô gojšno doł zech ſôferowi do rozumjyńo:

— To teraski jedzymy juž prosto na banhôw Chennai Central! Zôdnego wozyńo ekstra pasazyrûw! Rozumjyće?

— Ja, ja, OK, OK — ūodpedžoł mi.

Kwilâ neskorzí ſôfer ſe ku mje ūobrûćuł a ſe ſpytoł, ſeli ne ſcoł by'ch ūobejzdrzeć ſklepu ūod jego „in ksego kuzina”. Ny mjoł zech châńci nic kupować, to'ch yno ūodpedžoł:

— Ni, ni! Jedźce dyrek na banhôw! Bez ſtôwańo!

Ale ſôfer ſe napar i zamjâ mje zawjyjz tâ, dze'ch ſcoł jechać, durch yno kwôlûl wymjanowany ſklep. No i jak ſe ſlo ſpôdzywać, ſkrûńcûł na bocníu drûzkâ, po cý za trochâ stanuńi my przi „Emporium”.

— To je tukej. Pûdzma rajn.

Jô zech juž ny mûg duzý wydzerzeć.

— Mjeli my na banhôw jechać! Co to, do pjerûna, mô być?!

— Panôcku, na krûtku kwilkâ yno kukníce. Mûj kuzin wû dô 10 rupjûw, jak ūobejzdrzić jego ſklep.

Wlejzli my do pojstrzodka. ſklep bûł bardzo ſrogi i ſlo w ny kupić roſtomajtne pamjûntki, ūoblecyňa, kadžidla, i chyba ſûm Pûnbûcek wjy co jescy. Šôfer doł ſe do gôdkи ze przedôwacûma, a jô pozaglûndoł zech

doňokoľa, poudovoľ'ch kwilā, ze ūoglýndu jakejš figúrki, po cý przisoľ'ch nazôd ku dwjyrzú i rzeknún zech wjerzā kjyrowníkowi:

— To dôwejče mi te dzejšyń rupjúw a jedžymy.

Kjyrowník, ku mojmu ždžiwjyňu, richtich wymnún ze suflôdky dzejšyńcorupjowy šajn i wrajzúl mi go do rânski. A jô skladzúl'ch pijýndze do potmaneja i gotowo.

— Tuukej u mje, panôcku, mozeće kupić wsystko, co yno bãndzeće śćeli — pedžoł. — Jak nýma tera wé sklepje, to za dýny abo dwa mûj brat mi to moze prziwiyjz.

— Jô ne scã džísej níic kupować, mûj juz za tela ćyzki kofer.

— N'ale jakbyjšeše ūozwrûzyli, to sã môće nasã adresã a telefûn.

Wçep zech ryklamã sklepu do mojej chajsterki, pozegnoľ'ch ſe ze sklepjôrzuma i wylôz zech ze ſôferý na dwûr.

— Jak wû ſe podobało? — spytoł ſe mje.

— Fajniſce jak sto pjerûnûw bûlo! Ale tera juz jedźce sy mnû na banhôw, dobrze?

— Ja, ja, panôcku.

Nazôd wé hotelu bûł zech wele dzejwŷntej na wjecûr. I tela to mjoł zech przilezytojś ſe podžiwać na Chennai.

12.09 stanûn zech dopjyro wele pú dzejwŷntej. Przi śnôdaňu kwilâ wrûzûl'ch ūo tý, ſe by ne pojechać na grûb ūod apostla Tûmasa wé poledníwo-wschodnej tajli mjasta. Uznoł zech jednakûz, ze je to dzejbko za daleko ūod stacyje i ze mogâ ne chyćić potý mojego cuga ku Tirupati.

Posoł zech przeczytać e-mail. Elzka bardzo yntuzjastycne ūopisowała mi, dže bez ūostatné dñi jejdzyli. Szkryfla, ze Jakuba s nými juz nýma. Pismo kûjncûla słowûma:

Ñe poradzä ci tera, Rûmek, pedzeć, kej gynaŭ przijedzymy do Delhi a dze bãndzymy ſe mûgli s Tobû trefié. Jak yno ūobštalujmy aüto, to ci wsystko naškryfly.

Pozdrowyjña, Elzka.

Jak zôwdy, krûtko a wâzlowato pospûminoł zech moje ūostatné przigody, ūosobliwie tâ ze biblijôtyki palmowich liščuw. Napisoľ'ch tyz, ze cujâ ſe corôz to barzí stâncny a ze rôd by'ch pojechoł juz do dûm. Ku tymu naškryfloł'ch, ze w sobotâ 16.09 po poledníu powiñyn zech przibyć do Delhi i ze na wjecûr mogû prubować mje snojš wé hotelu Hare Rama Guesthouse przi Pahar Ganju. Abo dzejš wele nêgo, jakby tâ ne bûlo dlô mje izby.

Üo ñwjerć na pjyrsu wylôz zech s kofrý ze hotelu i, po wartký ūobjedze wé przibanhôwowej restaûracyji, poštaloł zech do kase. Pú godžiny stoł

zech w raji, coby dowjedźeć še, ze snôd še dlô mje w cugu plac do šedzyňô (ťod nômer przedôwac naškryfloł mi na bileće). I richtich, kej yno Chennai-Tirupati Express zadký wkuloł še na perún, przecyoł zech moje mjûno wydrukowane na skartce przilepjúnej do wagûna. Cug wartko zrobjûl še barzí jak fol. Wy kozdý chyba kupeju šedžało trzuch abo štyruch pasazyrûw wjîncý jak bûlo placûw. A krûm nîch kâs ludži stoło. I hnet wsyjscy, jak jô, jechali do Tirupati.

Chennai-Tirupati Express ūodjechoł ze stacyje na dzejšyńc minut przed drugû. Jescy wé tyn sûm dýyń snojš zech še mjoł na teryńe statu Andhra Pradesh.

19. Tirupati, Tirumala i Tiruchanur

Chennai-Tirupati Express noūprzūd przesło godzinā jechoł ku zachodowi, coby w mjejśće Arakkonam skrińći na púnoc. Po drûdze pasazyrûw, zamjā ubywać, durch przibywało. Wsyjscy ćüngli do Tirupati.

Cŷ blizý štatnej grańice, tŷ cājścí bez ūokna bûlo widać šildy naškryflane w jîzyku telugu. Dalí, juz w stáce Andhra Pradesh, jîzyk tamilski przestoł dûminować, aze za trochā straćuł sé hnet blaňk. W mjastecku Renigunta cug juzajś skrińćuł na zachûd i — pôra kilomejtrûw ūodyń — skûjńcuł swojâ rajzâ. Bûla pjûntô godzina po poledníu 12.09, jak do kupy s setkûma inksych ludži wyšôd zech s cuga na banhôwje w Tirupati.

Gibko snôd zech nedaleko izbâ na dwje noce, a neskorzí, po wjececzy, wybroľ'ch sé do swjûntyne Pana Gowindaradže (aing.: Govindaraja Temple), ftoruł mjoł zech sâ blaňk po blisku.

Gowindaradža je Paný Wisznu štandartně forštelowowaný po lezânku na Anańce (šlaňdze). Padajû, ize ūûn je bratû ūod Pana Wenkateśwary — bûstwa Wisznu s Tirumala. Wé swjûntyńi wjelbi sé tyz Krisznâ jako woójnicâ ūod Ardžuny (Parthasarathy) do kupy ze jego dwûma kobytûma: Rukmini a Satjabhamû. Noūstarse tajle swjûntyne pochodzû ź IX storocô. Úoriginalne Parthasarathy bûł tukej noūwaznejsy bûstwy. Gowindaradža dodoł Śri Ramanudža w 1130 roku.

Na teryne kûmpleksu sû tyz dwje sroge kaplice (abo majnkse swjûntyńe): jedna pośwjîncûnô bogińi Lakszmi, a drugô Panu Kurmje, to znacy Wisznu wé formje zûlwja.

Na wjecûr tego dña doł zech sé jescy zawjyjz do jedzinej śiwaickej swjûntyne w ūokolicy, to je Kapila Theertham. Bodejś na tŷ placu meditowoł pjyrwej mýndrzec Kapila. I to tukej Pûn Śiwa ūobjawjûl mu sé do kupy ze Parwati. Przed wjekûma bûla to waznô swjûntyńa. Poty jednakûz straćuła ūûna na znacyńu i džišej níe ūodwjjydzô jí bardzo kâs ludži.

Przi swjûntyńi je stôwek, ūo ftorego wodźe padajû, ze zmywô wsystke grzychy. Né kûmpoł zech sé tâ, yno trochâ zech sé poloł, po cŷ posoł zech nawjydzíć bûstwa jak tyz i džebko poüoglûndać samo stawjyńy.

13.09 wele ūûsmej rano poštapoł zech na rzûndzûny ūod kûmpańije APSRTC (Andhra Pradesh State Road Transport Corporation) busbanhôw. Tâstjûnd pojechoł zech do ūozlygowanego na przesło džewjîńcsetmejtrowej gûrze Vyenkata mjastecka Tirumala.

Aútobus, po przećišnýńcu sé bez ulice Tirupati i przejechańu bez kûntrolny pûnk w púnocno-zachodnej tajli mjasta, poleku serpyntinu-

ma napocún pnąć się do gury. Na můmyntúma dojš ínebezpecnej drúdze nas kjyrowca pôrā razy przeguñoł aútobuse i aútôki s pjelgrzimúma. A tich jechalo sã mocka, tak do gury jak i na dûl. Ñerôz s perspektiviw wyzszych ūodcinkúw drûgi bûlo widač ēkügnûnce še lyncuchy wojžidlûw jadûncych jedno za drugý. Całô rajza s Tirupati na wjyrchołek gury Vyenkata trzwała dzebko mańi jak godzinâ. W samý juz mjejše uwidzoł zech cojś — jak na Indje — absolutně íezwyklego: cyste ulice.

W Tirumala stoi bardo znanô i noúwjýncý w całich Indjach ūod-wjydzanô swjûntyňa Pana Wisznu. Bûstwo wjelbi še tukej pod mjûný *Wenkateśwara* (*Venkateswara*), ftore znacy ‘Pûn pojstrzûd lyncucha ko-pjeckûw’ (bodejš gûra z mjastecký mô śedym śpiczkûw). Do Tirumala przibywô džynie pôrâdzejšunt tyjsýnci pjelgrzimûw, a w swjýnta lieba ta cästo bywô rubo wjýnsô jak sto tyjsýnci. Przicynû tego je wjara, ze Pûn Wenkateśwara wypołnô wsystke wypedzane przed ný pragýňa, ūosobliwie wtyncôs, kej cowjek dô mu cegojs tely, wjely sûm wôzy. Dôwnû tradicyjû Tirumala je ūofjarowowaný swjûntyňi rajsu, cukru, soli, gemize, zôrňô, mûnki jak tyz i metalûw, takich jak złoto cy strzybło. Tyjsûnce poboznych kobjytûw ūostawjô w Tirumala swoje duge wosy, ftore przedôwane sû potý na paryki.

Kâs pûntníkûw, aby pokôzać swoje wjelke ūoddań dlô Pana Wenkateśwary, wchodzi na gûrâ pjechty po ekstra do tego cylu narychtowanej sesnôšcekilomejtrowej pjelgrzimkowej drúdze. Wjelki duchowy naućiél, Ramanudža, w XII storocu mjoł bodejš iš tândy na kolach, aby ūobrajžić bûstwa, za ftore uznowanô je całô gûra Vyenkata.

Swjûntyňa Pana Wenkateswary je noúbogatsû w całich Indjach. Cytoł zech, ize w jedyn rok zarôbjô ūuna bez pjýnic milijardûw rupjûw, z cego wjýnksojś pochodzi z ūofjarûw.

Ludze, ūod ftorich pragýňa bûly wypołnûne, cästo za jakiś cas wrócajû do Tirumala. I, kej majû dobry spusob, ūostawiajû swjûntyňi nastýmpne dary. Cästo še trefjô, ze kapłańi Pana Wenkateśwary snojdjujû w sporkastlach złote pijûndze abo i całe kûski złota, platiny cy strzybla.

Swjûntynný kûmpleksý jak tyz i całû swjûzanû s ný infrastrukturû rzûndzi Tirumala Tirupati Devasthanams (TTD) — ūorganizacyjô, wé ftorej robi pôrânôscie tyjsýnci ludzi.

Coby dostać še do pojstrzodka swjûntyne Pana Wenkateśwary, normalnie stoji še w raji dzejšyńc-dwanôscie godzin, a ñerôz i kâs duzý. Je jednakúz mozliwojśc wykupyjû bilet, ze ftorý idze stanûńc do krûtsej raje i wlijz na teryn swjûntynnego kûmpleksu ūo wjela warcý.

Pojstrzûd festelnej cišby pûntníkûw, ze pûmocû policmajstrûw a han-

dlyrzūw, udało mi się snojś w Tirumala půñkt, dže bůły przedôwane bilety do śwj̄yntyńe. Stanún zech do raje i, po pú godžińe cekańô, trzimoł zech w rânce papjûrek za 50 rupjûw, ftory dôwoł mi zwûl, coby ūo trzećej po poledňu wlijź na teryn śwj̄yntynnego kûmpleksu. Bûla dzejśunta rano.

Ńe werćulo mi się wrôcać na dûl do Tirupati, dyć za trochā muśoł bych juzań jechać nazôd. To posoł zech na plac, dže w cyńu šôd zech na žymi mjýndzy setkûma cekaj ncych pjelgrzim w. D ebko pocytoł zech ūo śwj̄yntyńi Pana Wenkateśwary jak tyz ūo ūobuch dwuch mjastach (Tirupati i Tirumala). Trochā poüosprawjoł zech ze mojymi s um ad uma a'ch ūodped oł setny (jak ńe dwasetny) wjerz a juz r o  na te same pyta a. Prubowoł zech sé na jakiś cas uk aj , ale'ch wartko stan un, boch sé bo  uspa . Trochā zech po spacyrowo  a po obserwowa 'ch robotník w na bambusow  ry sto wa u poswj zowan  powr uzk uma. Wele drugej, po zjedzy u ūobjadu i ūodw ydzy u haj la, stan un zech do raje dl o pjelgrzim w ze bi et uma. Dobrze'ch zrobj l, ize'ch prziso l pr andz y, bo wartko stan uno za mn u p r ad je  , a n eskor i juz chyba sto abo dwjesta lud i. Dochod  la prawje trze a, kej prziso l zech do k untrolneg  p n ktu.

Raja klud  la no prz  d w zagitrowan  t nelu wele do oko a wj y tynnych mur w, po jejich zewn ytrznej str ne. Pot y przechod  lo sé bez p r an   ce izb w  o d  zel wnych jedna ūod drugej git uma. W kozdej takej izb je mje  c lo sé dwjesta lud i abo d ebko wj nc . Co p r a minut dwjyrzi mj ndzy izb uma b  ly ūotw yrane, a lud e przepusca i dal .

W  ostat  ej abo przed ostat  ej izb je jedyn bramin s TTD podeso  d  mje, coby ūoznajmi  mi, ze...  e-Hindu i do śwj ynty e w aj  i n og . „Tela god in nadarymnego ceka o! Wsystko do n ica!” — zd o a o mi sé s poc ntku.

Jak z w dy w  takich situ acyjach, ped o  zech braminowi, ize j o zech

Przi śwj ynty i w Tirumala.

je Hindu i gotowo. Na to ūień prziniūs mi formulôrz i kôzoł go wypołnić a sé pod spodký podpisać. Podôwało sé tā: mjūno, datā urodzyńo, adresā, nûmer pašporta, nûmer wize, fach i jescy mozno pôrā inkszych perzúnalnych informacyjjûw. S tý ný mjoł zech noúmajníksego problemu. Ale bûla týz wé formulôrzu rubrika, wé ftorej trza bûlo zadeklarować wyznowanu religijû. Pôrā minut wjerzâ zech wrûzûl, co tâ mû wpisać. Jô, choćôz ūojcowje mje ūokrzcyli, choćôz rostomajtne duchowe praktiki (tak hinduske jak buddyjske) nû bûly mi cudze, do kûjñca chyba nûgdy nû idyntificjyrowoł zech sé ze zôdnû religijnû grupû, spûlnotû, zektû ańi institucijû. W zyciu rôd ný mjoł zech abcybildrûw, ūosobliwje wtyncôs, kej mjały by ūûne być przilepjane dû mje. Tukey pomyjšloł zech sé, ize na absurdne prawo trza ūodpadować ze adekwatnû absurdnojścû. Wpisół zech do formulôrza: „Wisznujizmus”. Postawjûl'ch pod spodký swojâ klaňa i ūoddoł zech papjûr braminowi. Tyn wsystko poleku przeštudowoł, ūobejzdrzoł mûj pašport, po cý ūoznajmjûl mi, ze mogâ iš dalí.

Raja ze pjelgrzimûma wchodzûła na teryn swjûntyne. Ūowijała sé wele wnûntrznych murûw, potý kupacûla z inksû rajû (chyba tû bez biletuw) i na kûńec kjyrowała ku pojstrzodkowemu stawjyńu.

Cý blizý sanctum, tý barzí wycuwało sé tukey duchowû ekstazâ pojstrzûd pjelgrzimûw. Jední drugich poćiskali, co kwilâ ftojš wołoł: „Dzai Śri Wenkateśwara!” abo „Om namo Wenkateśwara!”, a resta powtôrzała za ný. Wołańa te z casȳ robjûły sé corôz to cästse a gojśnejse, aze przed samû wnûntrznû kaplicû wrôz blaňk ćichły i bûlo jy yno słychać za mojymi plecûma. Kozdy pjelgrzim mjoł yno pôrâ zekündûw, coby ūobejzdrzeć bûstwo, pomyjšleć ūo swojej intencyji i zarôzki trza bûlo wyłajžić raüs. Pôrâ ludži w kaplicy dbało ūo to, coby wjerńi ańi na trochâ nû ūostôwali stôć, yno jak noúwarcý przecôwowali sé przed bûstwû.

Bûł zech bardzo mjyle ūdzîwjûny, kej jedyn s kapłanuw poprojšûl mje, zeby'ch wylôz ze normalnej raje a stanûn na boku. Mûg zech tak przed ūoltôrzý ūostać stôć całe dwje minuty!

Dwamejtrowe bûstwo Pana Wenkateśwary wyrobjûne je w côrný kamjyńu i mô štyry rânce. Jego gowâ ūozdôbjô dijamantowô korûna. Ku tymu bûstwo nojší mockâ rostomajtnych klejnotuw. Sû pojstrzûd ních rubiny, smaragdy, złoto, platina i strzybło. Na cole i ūocach bûstwo namalowany mô bardzo syroki tilak. Padajû tukey, ze ūod Pana Wenkateśwary ūocy sû take pjykne, ze kej ūûne nû bûly by zakryte, wjerńi nû sceli by ze swjûntyne wylyjz.

Bûstwo przikrywô ūod wjyrchu pôrâmejtrowô kupola wykutô s cysteego złota, mjanowanô wimanû. Šûlâ złotich a strzybnich elemyntuw

widać tyz doúokoła. Robjyń fotografijūw jednakůz je blaňk zabrûnûne.

Po wýjšcu s kaplice przechodzúlo še sã wele kaplana, ftory maluškù ťeckù kozdymu pjelgrzimowi wlywoł na rãnkâ do wypíčô pôra kapkùw ūofjarowanej bûstwu wody, pomjysanej chyba z jogurtý a s cukrý. Dalí stoł iinksy cowjek, co ze srogygo garca ūozdôwoł wsyjský po gôrsteccce rajsu z gemizý. Juz na dworze, za swjûntynnymi murûma, posoł zech stanýńc do jescy jednej raje, coby za mûj bilet dostać dwje hnet pûfûntowe słodke kulki laddu ūofjarowanego wé swjûntyńi.

Šôd zech še na sľudkach pojstrzûd pjelgrzimów i, po zjedzyńu jednej kulkî laddu, poštaloľch łović aútobusa do Tirupati. W drûdze kupjûľch jescy kasetâ z nagranû na ní porannû cerymûníjû suprabhatam.

Wele pú ūûsmej zasoľch na plac, na ftory rano przibûł zech do Tirumala. Za jake swjerć godziny jechoł zech juz na dûl. Cekała sã całô raja aútobusów, ftore ūodjyzdzały, kej yno zapołnûły še ludźmi. Nazôd do hotelu wrûćuł zech wele dżewjûntej. I, jescy przed spańy, rôd źdžakoł zech drugû słodkû kulkâ laddu s Tirumala.

Padô še w Tirupati a ūokolicy, ze pjelgrzimka do swjûntyńie Pana Wenkateśwary je ņekûmpletnô bez ujzdrzyńo bogińe Padmawathi, tôwarziski ūod Pana Wisznu s Tirumala. Takûz to wcas rano 14.09, ustrojûny po hindusku, wybroł zech še aútoriksû do swjûntyńie Padmavathi Ammavari w Tiruchanur, pôrã kilomejtrów na polednowy wschûd ūod Tirupati.

Stoła sã dojš dugô raja, wé ftorej mušoł by'ch cekać wele godziny. Za pôrâdzejšûnt rupjûw jednakûz sło dostać bilet, džýnki ftorymu cowjek mûg iš do „specjalnej raje”, ūo co krûtsej. Tak jak hnet zôwdy, na kwilâ wchodzûlo še sã do wnûntrznej kaplice, kľúňalo przed bûstwý i z drugiej strûny wychodzûlo na zewnûntrz.

Bogińo Padmawathi je wjelbjûnô po šedzânku. Šedži ūûna w padmasańe, to je ze skrzizowanymi nogûma a stopûma ūopartymi na kitach — stûnd její mjûno.

Rôz do roku, na ustrojûný w złote ūozdoby elefańce, Padmawathi je zabjyranô do Tirumala, dze celebруje še její ślub z Paný Wenkateśwaru. A sûm Wisznu je tego dnia wynosûny na zewnûntrz swojej kaplice.

Tradicyjû ūobchodzûnego w listopadze abo grudniu dnia narodzyńo Padmawathi je posyłańy na elefańcy rzgbjeće gešyňkùw s Tirumala do swjûntyńie bogińe.

Wjela casu w Tiruchanur zech ſie pomudzûł. Po nawjedzyńu swjûntyńie ſôd zech zarôzki do aútoriksze i wele dżewjûntej bûł zech nazôd wé hotelu.

Ľo pú jedynôstej šedzoł zech juz w cugu do Nellore — ūostatnego mjasta w poledníwoindyjskej tajli wyprawy. Mûj Keralski Ekspres ku Delhi bûł juz pewnišy w Thiruvananthapuram rychtowany do rajze. I — tak proûdâ pedzeć — mûgby'ch dû ñego šýjs w Tirupati, ale mušoł bych juz przed swôrtû rano iš s kofrû na banhôw. Beztûz woloł zech pojechać džebko dalí, coby ny mušeć stôwać przi pojstrzodku nocy.

20. Nellore (Nellur)

Ńe udało mi ſe na banhōwje w Tirupati dostać biletę z rezerwacyjū placu, skuli cego do Nellore prziskoło mi jechać wé „gyneralný wagūńe”, to je taký bez kupejūw, wé ftorý kozdy pasazyr ſednūńć ſe moze, dže sce. Naturalne, kej snojdźe przed sā plac. „Gyneralne wagūny” hnet zówdy sū wypołnūne do ūostatnego mjejsca i cāsto kās ludži w nich stoji abo ſedzi na podłodze. Neforzi mjanujū jy „swôrtū klasū”, jako ze ūoferujū ūune noǔnízsy ſtandard na Indyjskej Baňe za noǔmajinksy mozliwy prajz.

W „gyneralný wagūńe” ſedźoł zech dźebko ſciſnynty z iňksymi pasazyrūma na drewjannej ławce (mjýnikich zyców tukej ně bûlo). Trochā ludži stoło. Hnet kozdy wjûz ze sobû mjech, srogû tašâ, kosyk, krzinâ abo kartuńig. Chyba yno jô zech mjoł kofer. Wé wagūne nastawjano bûlo tela roſtomajtnego klamorſta, co ně ſło przelyjż z jednego kûjńca na drugi.

Pôrā ludži wele mje jadło nyrkowcove ūorzechy, a uski ſ nich chyba wsyjscy čepali pod sā. Przi jedzyńu ūowoców abo po wypiēu wody ze flaski, tyz mało kûmu ſcâlo ſe wystawjać swojâ rânkâ bez ūokno. Haše i abfale w wjýnksojści landowały pod nogúma.

Zôdyn, s kÿ'ch prubowoł priś do gôdki, ně znoł ſłowa po aingelsku. Ale widać i cuć bûlo, ze nieforzi pasazyrowje radzi by ſe sy mnû poūosprawjali. Ūod casu do casu prubowali mi cojś tuplikować bez pokazowaný rânkuma i — zdô mi ſe — ze chyba dźebko zech s tego ſpochôpjûł. Jedyn chop doł mi zjejś pôrâ ūorzechûw. Neforich prostich ludži ajnfach fascinowało sâ ſamo zaglûndańy na Ojrôpejcyka.

Na jednej stacyji do cuga wlazla kobjyta s kozû uwijûzanû na powrûzku. Kûntroler biletów, jak ſia uwidzoł, to zarôzki ſcoł babâ wyforować raüs. Ta jednakûz tak ſe zacula wadžić, tak ſkrzeceć, ze w kûjńcu borôk jí doł pokûj. Neforzi pasazyrowje tyz mjeli jû ſeradži, bo rôz jednymu, rôz drugymu koza prubowała cojś wyzyrać ſ taše abo ze kosyka. A mje — jejžli mû być scyry — wsystko juž bûlo w rzići čma. Choby ta koza mjała ſe zesrać, zejscać a zerzigać na pojstrzodku!

Ludže, co ſedzeli przi dwjyrzach, z ulgû ūoddychli, jak baba, po przejedańu jednej stacyje, s cuga wylazla. A koza do kupy ſ nû.

Do Nellore (Nellur) prjjechoł zech wele drugej po poledniu. Mjastecko te wydało mi ſe dojś ſpokojný, tak choby trochā uspaný.

Mjûno *Nellur* pochodzi ze jîzyka tamilskego (wpływy tamilske pjyrwej ſûningały aze tukej) i wezło ſe ūod słûw *nell* (rajsowe pole) i *ur* (wjejś), ftore ſkupacûne ze sobû ūoznacajū ‘wjejś ze rajsowymi polûma’.

Po snojdzyňu hotelu i zjedzyňu ūobjadu przespoł zech wele dwuch godzin. Ņeskorzí, przed wjecorý, jescy za jasna, posoł zech na banhôw ūobejzdrzeć, ze ftorego perúna ūodjyzdzô mûj Keralski Ekspres do Delhi.

Śwj̄yntyńa Talpagiri Ranganatha-swamy'ego na wjecur.

Wé tyn džyń ūodwjydžúl'ch jescy śwj̄yntyńa Talpagiri Ranganatha-swamy'ego (to je Garbhodakaśai Wisznu ležúncego na słańdze) ze XI–XII st. Śwj̄yntyńa stoji wele rzyki Penner, dže pjyrwej mŷndrzec Kašjapa ūodprawjoł pokuty a ūofjary. Do pojstrzodka wchodziń še pod bjołý, wysoký na 30 mejtrów gopuramý, ūozdobjuńy rzejzbúma rostomajtnych inkarnacyjuw Wisznu, s siedmjuńma złotymi śpicúma na wjyrchu.

Ludži trefjúl'ch tā bardzo mało.

Ze śwj̄yntyńe posoł zech jescy na krûtki śpacyr po mjejsće. Nic interesantnego jednakúz ně sčalo še wydarzić, beztûz do kupy ze ścmjywky przisoł'ch nazôd do hotelu pocińcić ūostatné narychtowańa do drûgi.

Ukłod zech še do hûzka wele džewj ntej, ale s poc ntku n  poradz uł zech prziš na śpik. Pot  co godzin  (abo c j sc ) zech še bud uł a kukoł na zyg r, wjela je. Boł zech še, ze jak za pj , to u cece mi cug i ban a mjoł amyn tabaka. Bo pij ndze, ftoře mi ūostały, m g lyby juz n  stykn ć na fliger s Chennai'u do Delhi. Ja, s oby tyz po k sku prubowa  dosta  še do Delhi rostomajtnymi lokalnymi cug uma, ale utr p  by'ch wtync s mjoł ūokropicn . „Lep  n  wr u y  za k s ūo t , «co by b lo jakby»” — zech še ped o .

 od sw rtej rano bla k n  poradz uł zech juz spa , co taki'ch mjoł raze iber. Lezo  zech przi ūosw jyc n y śwjetle aze do pj ntej, kej zazw n u  m j weker.

 ok mpo u  zech, popakowo u  kofer, po n odo u , jescy kwil u  po ed o , po c y wymeldowo u  zech ūo hotelu i po apo u  na banh w.  o u  ſ dm j rano 15.09 ſ d o  zech juz na per n , na ftory mjoł wjecha  Keralski Ekspres ku Delhi.

Moja misyjô na polední Indjûw bûla skûjíncûnô. Cekały mje tera trzidzejši trzi godziny w cugu do Delhi, potý dwa flugi i jescy cug z Berlina do Źopolô. A ze cù zech še newyspaný, marzûł'ch yno ūo tý, coby še sýjs na mjýnký zycu, zeprzyć gowâ ūo jaki zôgowecek a jescy pôrâ godzin še prechrôpnúńc...

21. Rajza do dům

Keralski Ekspres wjechoł na banhów ūo pú ūusmej rano. Kej zasoł zech s kofrý do swojego kupeju, tā, ku mojymu srogymu ždžiwijyńu, uwidzoł'ch šedźec̄ śedmjuch ludži.

— Dobry dýní! — prwiitoł'ch sé — Jô sā mû plac wykupjûny.

— Dobry dýní. A ftory númer? — spytol' sé mje jedyn ze pasazyrów.

— Pjýndźejsýnt ūojzym — ūodpedzoł'ch.

— Jô mû tyn sûm! — ūozwoł sé iňksy.

Doł mi ūobejzdrzeć swûj bilet (na ftorý rânkû dopisane bûly nûmer wagûna a nûmer placu), po cý wyklarowoł:

— Jô zech bûł na lišće cekajûncych, ale'ch né dostoł przed rajzû placu.

Po poledniu kjyrowník cuga mje sâ przisoł.

— Sé tyn chop je gupi? Jak ūûn tak mûg?

— Jô né wjâ. Pedzoł mi, coby'ch sé sâ sôd, bo tyn plac je prûzny. To'ch przisoł i gotowo.

— Zarôzki pûjdâ mu nacytać!

Przikotkowoł zech mûj kofer do rułki pod zycûma i posoł zech łowić kjyrowníka. Snôd zech go pjýńc abo sejś wagûnûw dalí.

— Dobry dýní, pańe kjyrowníku — zacûn zech. — Jô zech mjoł wé tý cugu zapłacûny plac, a wy'jśce go dali kûmujś iňksymu! Co wy to, pjerucha, za bajzel môcë na tej Indyjskej Bańe?!

— Pokôzce no mi was bilet, panôcku.

Doł zech bilet kjyrowníkowi, a tyn snôd mje na swojej lišće i postawjûł hôcyk przi mojý mjûne. Jak ūoddowoł mi bilet nazôd, rzeknûn:

— Wy'jśce mjeli sadać w Thiruvananthapuram, a né w Nellore.

— Jak jô mû wykupjûny bilet na całû strekâ, to je wjerzâ jedyn pjerûn, dze do cuga sýndâ!

— O ñi, panôcku! Na Indyjskej Bańe to né je jedyn pjerûn! Jak sé bez godzinâ né zgojsiće na was plac, kjyrowník cuga moze go dać iňksymu pasazyrowi. Ja, take sâ mûmy prawo. Camu zejśce wcora rano né pojśli na banhów a né pedżeli, ze sceće sadać do cuga dze iñdzí? Jakby'ch mjoł tâ informacyjû, to by'ch tyn plac przed wôs trzimoł.

— Jak jô zech jechoł na poledniy Indjûw, to'ch mjoł bilet na Keralski Ekspres ūod Delhi, a'ch wlož do cuga w Mathurze i zôdyn mi placu né zajûn.

— To'jśce mjeli wjîncy scejścô jak rozumu! Jak mje sé trefi w cugu fraj plac, to zarôzki mû nań dwuch abo trzuch chântnych.

— A né połowjyli by'jśce mi cegojś na wasej lišće? Mozno jakyojś pasazyra ñyma?

— Zapūmće ūo tŷ!

— A w pjyrsej klaše?

— Nic nýma. Tyn cug je blaňk fol!

— To co jô mû teraski zrobic?

— Do wjecora mozeće sy mnû jechać. Potŷ wylejžeće s cuga a powjyće na banhôwje, ize sceće przerwać rajzâ. Tâ wû wbijû stypel do biletâ i jutro bândźeće mûgli bez płacyño ekstra jechać inksŷ cugŷ dalí.

— To jô by'ch mušoł przerwać rajzâ dwa abo trzi razy, coby za jasna zajechać do Delhi.

— Mozeće to zrobic, wjela razy sceće. Bele ñe na duzý jak na 24 godžiny i bele yno by'jśce rajzowali durch tû samû drûgû, co Keralski Ekspres.

— Ale mje fliger z Delhi ućece!

Kjyrownik kwilâ powrûzûł, po cŷ pedzoł mi:

— Jak wû to ñe zawôdzô, to mozeće bez noc śedźeć na wasŷ kofrze abo na zými. Placu do lezyño jednakûz w tŷ cugu nô wôs nýma!

— A ñech wôs wsyjskich pjerûn szczeli s całý tŷ wasŷ ćulatý trans-porty! — ścek zech sé i'ch posoł fûrt.

Kej zech juz bûł nazôd przi mojý kupeju, spyoł'ch sé pasazyrûw, śeli mogâ sé wele ñich sýjš. Dwuch chopûw sé przecowło i tak śedzeli my w ūojzmjuch na sejścach placach.

Zacûn zech studować „Cugi na jedno kukníýńcy”. Wsystko, co mi kjyrownik radzûł, tâ stoło. Ale mje za zgñuło bûło to wcejšni przeczytać...

Za trochâ przisoł zech na idejâ, ze mozno pod wjecûr ftojś wylejże s cuga i ze mozno banâ mûg sé potŷ ukłajś na jego placu. Posoł zech jescy rôz do kjyrownika a spyoł'ch sé go, śeli by mi cegojś ñe połowjûł.

— Przidźe ñeskorzí, bo tera ñy mû casu — ūodpedzoł.

Za godzinâ juzajś prześpacyrowoł zech sé ku przodkowi cuga. Kjyrownik prawje bletrowoł jakejś papjûry.

— Ñe widžiće, ze tera mû robotâ? — pedzoł dû mje poaûfryjgowany.

Po ūobjedze zajś ūodwydżûł zech kjyrownika i trzeci rôz z ñicý wrûcûł zech nazôd. Dopjyro za swôrty razý kjyrownik mušoł mje juz mjeć dojś. Wez do rânski listy pasazyrûw ze wsystkich wagûnûw a za rajû zacûn jy cytać. Za pôrâ minut snôd plac! Naškryfioł mi jego nûmer na bileće, po cŷ ūoznajmjûł:

— Tâ tera śedzi jedyn chop, co jedze do Nagpur. Ùo dzejšuntej na wjecûr ūûn wylejże i do Delhi mozeće juz być na jego placu.

Podzýnkowoł zech kjyrownikowi i scejšliwy wrûcûł'ch tâ, dze'ch do teraska śedzoł. Po wjecerzy przećis zech sé s kofrŷ pôrâ wagûnûw do

zadku, na můj nowy plac. S całego znerwowania i niewyspań, dopiero tera'ch spušťarkowo, ze cug jechoł juz bez Maharashtra.

Trochā poúosprawjoł zech s Keralcykum, ftorzi šedželi do kupy sy mnū. Radzyli mi, ze trzidżejsćiūosobowu grupu przōceluwy wybijrajú ſe na pjełgrzimkā do Mathury, Vrindavan, Radhakund i chyba dzejś jescy. Bardzo byli radzi, jak zech jý pedzoł, ize'ch majeſtūnc wcejšíni tā būł. Potȳ przichodźyli dū mje ze inkszych kupejów ſe pytać, jak mi ſe podobało.

Būł zech scepjsliwy, jak za Nagpur mûg zech ſe wypojſcić na mojý lygu, zapućjeć ūo problymach tego dnia a z nadżejū pomyjſleć ūo trefyjnu ſe s kamratúma.

Jak zech tak po ležancku marzūł, nedaleko mje poſadali modži chopcy i napocli grać na flejtach. Na scepjsliwe zakujícy dňa.

W Delhi būł zech 16.09 ūo pú pjuntnej po poledníu.

Zarózki napocli łaſći za mnū roſtomajtñi handlyrze, nojſicele gepe-kuw a hotelowi naguńace. Prubowoł zech ſe dôwać na nich pozur i poleku pjechty skjyrowołch ſe na Pahar Ganj (cytej: Pahar Gańdž). Šcoł zech s pocūntku iš do Hare Rama Guesthouse, ale kej zech spušťarkowo bez jaký čiſbā ludži mušoł by'ch przelyjz, wstümpjūł zech do inksego hotelu, blizý banhōwa. Tā zameldował zech ſe na dwje nockí.

Mjoł zech nadżejā, ze moji kamrači sū juz w Delhi a ze na mje cekajū. Beztúz posoł zech zarózki przeczytać e-mail. Elzka dū mje pisała:

Ne gors ſe na nōs, Rūmek, ale ſe bāndzymy mūgli ſe s tobą trefić w Delhi. Šedminostego wrzejśna po poledníu scymy wsyjscy ze Rishikesh jechać taksu prosto na flugpac. Mū nadżejā, ze dzejś ſe tā bez noc ujz-drzymy.

Pozdrowyjña, Elzka.

Túz gorzí być ný mûglo! Myjśl ūo tý, ze za trzidżejsći godzin, wé pojstrzodku nocy, bană mušoł blanik sūm dostać ſe s cyntrum Delhi na flugpac s pocūntku napolniała mje srogý wylýnkñýńcý. W kujnici jednakúz mûj wnûntrzny gos mi podpedzoł, coby'ch ſe tela ſe trôpjūł, ze wsystko scýjsne samo ſe poukłodô. Ūodpisoi'ch yno Elzce, ize'ch je juz w Delhi. Na wjýncý ný mjoł zech châńci.

Powjecerzoł zech, pomaskjećuł trochā w sklepje ze słodkymi kulkum a przeſpacyrowołch ſe po Pahar Ganju, coby ūobejzdrzeć, dže co i za wjela idže kupić. Ūo ūusmej na wjecur bûł zech juz w łûzku.

W nedzelâ 17.09 ūobudzûł zech ſe wele ūusmej rano. Ćyzko bûlo mi wylyjz s pryka, ale tera zech ſe juz nigrdzi ný mušoł uwijać. Yno przecać jescy pôrânôsće godzin, a potȳ jechać na flugplac. Durfal mânecuł mje

úokropicie i bardzo radowoľ'ch še, ze to juz je mûj úostatní dýń w Indjach.

Turisty dopjyro zgnúle wylazowali ze izbûw a chodzyli še jedyn za drugý kûmpać. Wé badecymrze jedyn  d jiwj ny Jap j cyk še mje spytoł:

- To wy g mb  p ce e wod  ze waserlajt n gu?
- Przes o mjej j nc zech tak robj l.
- I n  s  zej  e jescy st nc i?
- N  je zech, je zech.
- No to juz tera wj  e camu!

Gaj ba mi še b lo przizna  do tego, ze jak poj li my pjyrsy r z ze Ramdas  zat ni ka  še w Yamu ne, to n ehc n cy z ykn n zech troch  wody z rzyki. Jak zech tyn fakt skupac l z widok  gnoj wy wp ywaj ncej rajn i t , ze Yamuna przed Vrindavan przep yw  no prz ud bez Delhi... Ni, ni! Wolo  zech u o t  wj nc  ne my sle !

Przed rajz  matka mi rad u la, ze jakby'ch m g, to m u j  priw jy  z Indj w troch  jakyo  fajnego  t fu. J  zech še pomy slo , ze ajnfach kupj  j  dwa sari; i u na še s  n ich pot  usyje klejd, rok abo co t  baj  s ca a. Dy  jedno sari to n  je n ic i ksego jak styry, pj  c abo sej s mejtr w  t fu w jedn  k sku.

Pochod u  zech no prz ud po sklepach wele Pahar Ganju, aze'ch pot  do jednego wj nk ego wl z. Zac n zech s poc ntku u ogl nda  t  wsystko kr m tego, co zech richtich s o l kupi  (jak še sce dosta  dobry prajz, lep  za wartko n  g oda , po co še przis o do sklepu). No, ale na fachy ze sari tyz p r a razy zech kukn n. Wtync s prziso  ku mje sklepj rz i — choby cyto  w mojich my slach — spyto  še:

- N  sc eli by'j  e, pan cku, kupi  sari na ge y n dl  matki?

Przed u oc ma stan no mi, jak moja matka u owij  še w sari, na r ance zak lod  po p r a arbant w, maluje na cole cerwj ny flek a id e tak zestroj n  do u ochojdz kygo koj co a. To by ale b lo.  odped o ch:

- Aaa, n ii. Moja matka w sari n  chod i.
- A  ostry n  m  e? Jak matka n  b e s ca a, to  ostra rada u oblece!
- Normal , choby  l z cki n  mja y  e w co sa  ! Ped o ch sklepj rzowi:
  - Dl   ostry by'ch mozno i wez, ale j o n  wj  , jaki kol r u na m  rada.
  - Tos  m  e telef n. Moze e d  n  zazw ni .
- Richtich, przi sklepje sto a budka ze sklannymi  cank ma. Na n  uwid o ch s ild: STD/ISD/PCO. S o zw ni  do Ojr py.

— Ūuna tera je wé skole. Dopjyro na wjecūr przidže nazôd — ūodpedžoł zech i poleku zacún zech wyłajžić ze sklepu.

— Panôcku, to pûdže no ūobejzdrzeć, co sã mû na przedej. Nic ný mušiće kupować!

— No dobrze — zgodžuľ'ch sé kûsek nêchântné.

Chop zacún przedymnû ūozwiać jedne sari za drugý, aze za pôrâ minut lezało jich na stole mozno dwadżejsça abo trzidżejsći. Wybroł zech jedno s tich noúfajnejeszych a zech sé spytoł, wjela za ný sce.

— Tyjšûnc rupjûw — ūodpedžoł.

Wjedžoľ'ch, ze nê je to prajz kâs wyzsy ūod normalnego przi tej ja-kojści, ale ūozwoł zech sé totako:

— Tyjšûnc rupjûw?! To je drogo jak pjerûn! Idâ sé spytać do tego sklepu po drugej strûne drûgi, za wjela tâńci przedôwajû.

— Jak sceče, to jô sã mû take barzí ajnfachowe sari, za 100 abo 150 rupjûw yno. Kuknêće?

— Wjyće co, jak jô mû juz šostrze robić gešyňk, to nêch bândže do porzjûndku. Yno nê za take pijûndze!

Bûł zech juz na progu, jak sklepjôrz przilečoł ku mje:

— Tyjšûnc dżewjyńcset za dwa, dobrze?

— Sedymset za jedno, moze być?

Wchodžuľ zech juz na drûgâ, a chop za mnû.

— 1850 rupjûw za dwa sari! Take, jake zejśce wybrali! — zawałoł.

Pôrâ minut jescy my sé powadzyli na drûdze, aze'ch przisoł nazôd do sklepu i za kwilâ trzioł zech w taši dwa pjykne, ze dobrego štofu zrobjûne sari zawińynte w cajtûng. Za 1750 rupjûw yno.

Neskorzí pokupowoł zech jescy pôrâ iňkszych drobnych rzeczy przed sâ a na gešyňki.

Kej ftojś rajzuje po Indjach a zapûmji cegojś po drûdze kupić, to je srogô czanca, ze snojdže to na Pahar Ganju abo dzejś przi ný. Widzoł zech sâ tôwûr chyba ze wsystkich indyjskich statuw. Sûm zech potý kupjûł do dûm blumwazâ ze Kajsmjuru.

Wele jednej pojechoł zech do jednej małej Krisznowej swjûntyńe w cyntrum Delhi. Tâ udało mi sé na trochâ ūodplynûńc przi suchańu a spjywańu mantrûw. Ūostol'ch tyz na ūobjedże, po ftorý wrûcûľ'ch do mojego hotelu i przelezoł zech w łûzku pôrâ godzin. Na wjecûr jescy rôz pośpacyrowoł'ch po Pahar Ganju, pojôd zech sé słodkich kulkûw a napjûł swjyzo zrobjûnego jogurtu. Potý ūostało mi yno cekańy.

Wele jedynôstej w nocy wymeldowoł zech sé ze hotelu a wez riksza na banhôw New Delhi, dže sôc zech snojś kogojś, fto by mje zawjûz na

flugpac. Ja, mūgby'ch jescy trzi abo štyry godžiny ūostać w mjejšće, ale zech sé boł, ze potý mogā juz níe chyći takse ańi aútoriksze (abo banā mušoł kās drozý zaplaćić).

Wjadúmo níe ūod džiša, ze takšórze w Indjach wichlů ūokropicné, kej yno majú ku tymu przilezytojśc (pôrā razy wé tý kraju zech tego dojswjacúl). Wy wjelkich mjastach jednakúz fúnkcjyruje zistyma biletów na takse a na aútoriksze. Po zapłacyníu całej istojšći, klijynt dostówō do rānki bilet, ftory powiñyn trzimać aze do kújníca rajze. A dopjyro níeskorzí, jak juz bez problymu zajedźe tā, dže ścoł, dać takšórzowi. Tyn, jak b'e nazôd w bjürze, dostańe pijündze za swojā robotā.

Przed banhówý New Delhi ūobskocyli mje takšórze i aútorikšórze. Wsyjscy ūúni śceli zawjyjz mje na flugplac. Jedni za trzista rupjúw, ińkši za dwjesta abo dwjesta pjýndzejšínt. Ale jô, níporusúny ūod ních, poleku przelôz zech bez cały plac aze'ch zasoł pod kjosek ze biltúma (cý zech bûł blizý níego, tý majníkse slysoł zech prajze).

— Dobry wjecúr! Potrzebowoł by'ch aútorikszā na flugplac. Do internacjúnalnego terminala — zacún zech.

— Dobry wjecúr! A wjela môće gepekúw?

— Jedyn kofer, jedyn mały rukzak i chajsterkā.

— Sû zejše sami?

— Ja.

— To wôs przidźe sto styrdzejšci pjýńc rupjúw.

Zaplaćúl zech, a przedowac napocún rychtować bilet.

Takšórze i aútorikšórze w licbje chyba dzejšíńcuh przišli pod kjosek sy mnú i jak zech płaćúl, napocli sé ze sobû wadžić. Robjyli corôz to wjýnkse larmo, a dwuch abo trzuch sé chyćûlo za râncyska i zacło sarpać ze sobû. Zdôwało mi sé, ze jescy dżebko a przidźe do bitwy.

No ja nû, wé kozdý bizneše mûmy do cyńyńo ze walkû ūo klijynta, w Indjach jednakúz níekjedy moze to być walka na pjýjści.

Przedowac zacún cojś dû mje gôdać, ale skuli całej tej chaje níe spo-chôpjûl zech, ūo co mu idźe.

— Jerúna, chopi! — zawrzôsknûn'ch. — Zawrzíce sé, bo jô níe słysã, co mi tyn dryny sce pedźeć!

Zrobjûlo sé trochá cichzý. Przedowac pokôzoł mi naškryflany na bielec nûmer ūod aútoriksze, ftoruł mjoł zech jechać. Podzýnkowoł'ch mu, wez zech bilet do rânska i zacún zech zaglûndać na raje wojzidlûw stojûncych przi banhówje. Wtyncôs jedyn chop chyćûl mûj kofer a ścoł go juz wrazować do swojej aútoriksze. Uwidzoł'ch jednakúz, ze jego nûmer na jednej pozycyji rostomajtñûl sé ūod tego, ftory'ch mjoł stôć na bielec.

Kwilā n̄eskorzí, s p̄umoc̄u prawego k̄jyrowce, snôd zech swojā aŭtorikszā, ftorū pôrā minut po dwanôstej w nocy scejsliwje i bez zôdnej przigody po drûdze zajechoł zech na flugplac. Ūostawjûł'ch sôferowi bilet jak tyz i dwendzejśca rupjûw na lepse.

Przi dwjyrzach kludzjñycy do hale abflugûw stoła dugô raja, bo kozdy, fto s̄coł wlyjž rajn, mušoł pokôzać bilet na fliger. Kej jô zech przisoł dran, usłysoł'ch ūod wachtyrza:

— Wy'jśce, panôcku, przisli ūo trzi godziny za wcas. Idźce jescy nazôd do hotelu.

— Ze hotelu jô zech sé juz dôwno wymeldowoi!

— No to bândzeće muśeli sã zacekać na dworze. Przidźce ūo trzećej abo ūo pú swôrtej.

Šćek zech sé skiš tego festelnie, bo gorko bûlo jak pjerûn, ale'ch posoł zarôzki ku drugymu wlyjžcu. Tâ wachtyrz n̄e przecyoł pozorne wsystkygo, co stoło na bileće, i wpujscûł mje do pojstrzodka.

Ūobesoł zech całû halâ doúokoła. Mojich kamratûw jescy n̄e bûlo. To posoł zech do State Bank of India przedać ūostatnie rupje, po cŷ sôd zech sé z boku na zycu a zacûn zech cytać jakûjš kšûzkâ. Skuli festelnej drzymoty za pôrā minut zech nia zawar i skladzûł do rukzaka.

Bûlo po jednej w nocy. Zaspany sêdżoł zech w hali abflugûw pri swojich gepekach, a powjyki rôz za razý ślatowały mi na dûl. Rôd by'ch s̄e bûł uklôd na žymi a dźebko przechrôpnûn, yno'ch s̄e boł, ze ftojš mje sã ūokradne. Wrôz, pôrā mejtrûw przedymnû, migło mi choby to ūod Any modre sari. W jedný mûmyńce zech sé ūozywjûł. Stanûn zech s placu i gojšno'ch zawałoł:

— Ana! Ty jejś to je?

Ana ūobrûćuła sé ku mje.

— Ná Rôman! Witû cé ze poledníowich Indjûw!

— A jô ćebje ze Rishikesh! I s Puri!

— Padej no, jak tâ bûlo u Tamilûw!

— Aaa, rostomajtne. Zarôzki wû poüosprawjû. Skoda, ze'jśce zôdyn sy mnû n̄e pojechali!

— A no widzis! Tak wjerzâ muśało być!

Ana zakladzûła mje do Elzki, Rôbeta, Marjusa, i Kajše (Jakub pojechoł do dûm juz tydzyń prândzý). Jak my s̄e dali do gôdkî, to przecheblali my całe trzi godziny, bo kozdy z nôs mjoł cojš interesantnego do ūopedyńô. Mojich kamrataûw noúbarzí interesjyrowało mjasto Kanchipuram, a ūosobliwje przigoda w biblijôtyce palmowych lišcûw.

Do Ammanu wylećeli my ūo pú sôdmej rano. Cały flug trzwoł sejś

godžin, a ze w drűdze trza bûlo przecôwnyńc zygarki ūo dwje a pú godžiny do zadku, to w jordajnskej stolicy zlandowali my 18.09 ūo džejsýntej. Jescy wé fligrze napocli my prawić ūo aüsflugu nad Umarte Morzy, ale n̄e bûlo wé tý nasý plaňe nícego kûnkretnegu.

Fliger do Berlina mjeli my dopyro na nastýmpny dýy ūo 14:15, beztûz ze flugplacu pojechali my aütobusy do pobliskego hotelu Alia, dže mjeli my ūostać na noc. Kosty transfera, izby a jôdla wrachowane bûly do prajzów naszych biletów.

Rzymски amfityjater wé Ammańe.

Kej my śedželi jescy wé aütobuše, Rôbet wymnûn s kabze mobilníók a posłoł Jakubowi SMS-a s pytańy: „Co'js robjûł 28 godžin wé Ammańe?”. Za pôrâ minut przisła ūodpowjydź: „Bûł zech na dwuch aüsflugach. Noúprzûd w starý Ammańe, a néskorzí w Jarash. Sû tâ bardzo interesantne rzymiske rujiny”. I ūod tego napocla še mjýndzy nami swada. Jední tera sceli jechać do Jarash, a drudzy nad Umarte Morzy. Krûm tego n̄eforzi myjšleli ūo ūodwijdzyňu cyntrum Ammanu. Do ūobjadu jednakûz pšinco my postanowjyli. Jô zech poty ūoznajmjûł mojy kolegû, ze jak scûj jechać do Jarash, to n̄ech jadû sami, bo mje rzymiske rujiny tak bardzo n̄e interesjyrujû. I posoł zech še uwalić do lûzka. Proûdâ pedžeć, wsyjscy byli my bardzo zmâncûni i zôdyn bez pôrâ godžin še nígdži n̄e pujscûł.

Wele swórtej po polední pojechali my dwūma taksūma do mjasta. W drûdze spytali my še sófera, šeli by na drugi dýy nôs ne zawjûz nad Umarte Morzy abo do Jarash. Pedžoł nû, ze ja. Pjyrsô rajza w dwje strûny mjała kostować 65 dularûw a drugô — ne pamjýntû wjela.

W Ammańe ūodwjjydýli my rzymски amfityjater i džebko ajnfach pošpacyrowali po mjejše. Choćoz zmjyňli my trochâ pijýndzy na jordajnske dinary, ūokôzało še to blanik něpotrzbne, bo wsańdze tukej sło płaćić dularûma. Do hotelu Alia tyz przijechali my taksûma. Yno, jako ze zdûzûlo še juz zećmić, muśeli my dugo wywôdzać še ūo dobry prajz.

19.08 prij śnôdańu ne przisli my ku zôdnej spûlnjej deczyji. Leko poaūfryjgowany caļu tû situuacyjû, pedžoł zech mojy kamratû totako:

— Wy rûbče, co sceće. Jô zarôzki, jak yno skûjíca śnôdać, bjerâ taksâ a jadâ nad Umarte Morzy, choby'ch mjoł być sûm. Te 65 dularûw še zapłacâ i gotowo.

Za kwilâ ūozwała še Kajśa:

— Rûmek, to jô jadâ s tobû.

A trochâ ūeskorzí dojšli dû nôs jescy Rôbet ze Marjusy. Totakûz ūo ūûsmej rano wyjechali my w štyruch ku Umartymu Morzu, a Ana z Elzkû ūostały wé hotelu, bo ne ſčaly še same ūigdzi pucsać ze Araberûma.

W drûdze sófer prubowoł nôs przeprzyć, coby za ekstra 20 dularûw pojechać ku gûrze, na ftořej sû „Mojzesowe zdrzûdla”. Jô zech zarôzki stwjerdzûł, ze ne je to bardzo mûndrô ideja, bo ný mûmy za tela casu.

Kej sjyzdzali my na dûl ku Umartymu Morzu, cuć bûlo w usach zmjany ćisnyńo. Dyć powjyrchnojsz ūod tego słunego jejzdzora lezy jake ſtyrysta mejtrûw nizy jak požûm morza, wy noūglambsej depresyji na Žymi. Z drûgi bez przejzdrzysty lûft sło tyz uwidźeć izraelski brzyg.

Sófer wybrał do kûmpańô plac wele rzycki Zarga Ma'in. Bûlo to — jak še ūeskorzí ūokôzało — bardzo mûndrû deczyjû.

Wy wodže ze Umartego Morza je wele 30 procynt soli i ne zyjû tâ zôdne zwjerzynata. Ne trza umjeć pływać, coby utrzimać še na wodze. Jô zech tukej aji poradzûł lezeć na wjyrchu ze ūojzmjokilowý (tak na ūoko) kamjyńy na baše. Trza yno bûlo w pjerûny dôwać pozûr, coby woda ne przisla do ūic. Bûl ūodcuwało še ūokropicny, kej kûmujš cojš takygo še stało i zarôzki ze zawartymi ūocûma lôtało še do rzycki zatûnikać gowâ wé słodkej wodze. Nad Umartý Morzý byli my dwje godziny. Nas sófer še seblyk do badkûw a tyz trochâ pošedžoł wé wodze do kupy s nami.

Przi brzegu ūod Umartego Morza naduboł zech še pojstrzûd kamjyńuw jake dwa kilo džebko spjôscûnej soli do kûmpańô.

Przisoł cas, coby jechać nazôd. Sófer zawjûz nôs do hotelu Alia, dže

wartko zjedli my ūobjôd. A ze bûlo juz dwanôśce, trza bûlo zarôzki s kofrûma słajžić na dûł. Przi ūoddôwańu klucûw recepcyjûnistu še nôs spytoł, šeli by my ne śceli kupić še na drûgâ wody „ze swjýntej rzyki Jordan”. Na to Rôbet wymnûn s kofra litrowû flaskâ, pokôzoł na recepcyjûnišće i ūodpedźoł:

— Mûmy juz wodâ ze swjýntej rzyki Ganges. Prosto z Rishikesh!

Wsyjscy še ūośmójoli, a my z gepekûma pojśli do aûtobusa na flugplac.

Fliger do Berlina wylećoł podug planu, ūo śwjerć na trzećû. W Mjymcach byli my za štyry godziny, to je ūo śwjerć na sôstû (trza bûlo côwnûńc zygarki ūo godzinâ do zadku). Wy tyn sûm dýyń, ūo trzi śwjerći na dżewjûntû, wyjechali my z Berlina cugû ku Ślûskowi.

Moji kamraći wylejzli wê Wrôclawju, a jô, godzinâ nieskorzí, w Źopolu. Po pjûntej mjoł zech aûtobus ku Kûmprachcicû. Bardzo zech sôcoł kûmujs poüosprawjać trochâ ūo mojich indyjskich przigodach, zôdnego znajûmego'ch jednakûz w drûdze ne trefjûł.

Przed sôstû rano 20.09 bûł zech w dûma. Moja pjyrsô ūosprówka z ūojcûma napocla še jakojś tak:

— Ooo! Przijechoł zejś! Witûmy će ze Indjûw!

— Witû wôs!

— Synek! Ty wyglûndôs jak pûtora nescejscô! Choby'js prawje z Auschwitz wylôz!

[...]

— W Kalkuće na grobje ūod Matki Terese zejś bûł?

— Ni.

— Do Bûmbaju zejś pojechoł?

— Ni.

— Tadź Mahal zejś widzoł?

— Ni.

— A Delhi zejś pozwyjdyzoł?

— Tyz ni.

— To dže'js ty, synek, bûł? My sâ z ômû dýynie rûzańec za ćebje rzykały!

[...]

— A powyjdz no mi, jak indyjske piwo smakuje.

— Ne wjâ, bo'ch ne kostowol.

— Mûg zejś prziwyjjz choć yno dwje flaski.

— Boł zech še, ze mi še w kofrze ūoźlejû.

[...]

— Jô by'ch tâ ne pojechoł, choby mi fto do tej rajze dopłaćûł.

Jak zech stanūn na wôdze, to še ūokôzało, ize'ch schudnūn w Indjach
dwanôśće kilo!

22. Epilôg

Jak zech prziechoł z Indjûw do dûm a napocûn juzajś jejś ślûske (wegerajjske) jôdło, durfal wartko mi minûn; ale bez noc potrzebowoł'ch jedynôsće abo dwanôsće godzin, coby do porzjundku še wyspać. Krûm tego mušoł zech jescy džynie džebko przechrôpnûńc se wé pojstrzodku dña. Zaczynało mje to corôz to barzí trôpić, dyć wcejšíni yno sejś-sedym godzin špiku na dobâ bûlo dlô mje za tela.

Pôrâ dñi neskorzí, jak rôz zerzigoł zech cały ūobjôd i uwidzoł'ch, ze bjôtka ūod ūûc robjû mi še zûlte, wybroł'ch še do dôchtürki. A ta — po badańach krwje — posłała mje do špitôla. I takûz to moja pjyrsô rajza do Indjûw skûjncûla še dlô mje zûltû chorobû, a neskorzí sejsmjejšûncnû dijetû.

Badań knûta wykôzało u mje jakejś džiwne bakteryje, chyba tyz grziby i rostomajtne inkse pjerûjñstwa. Špitôlowi dôchtorzi skuli tego radzyli mi, ize'ch mušoł w Indjach jejś jôdło rychtowane w zmazanych garcach abo pić nœuocyscûnû wodâ. No janû, kej cowjek ta'kâs rajzuje po indyjskej prowincyji, ūod mjasta do mjasta, cýzko je spodzywać še, coby wsystko po drûdze bûlo sterilne snôzne...

Prziwjûz zech tyz wé swojich bachorach protozwjyrza, ftory po laćinë mjanuje še *entamoeba coli*. Specjalistka ūod tropikalnych stânckûw wytuplikowała mi, ze tyn protozwjyrz nœ je grojzny a ze w Indjach zyje s ný bez ūojýmdzejšûnt procynt ludzi. Pedzała, ze do roku ūûn še u mje sûm straci. I tak tyz bûlo. Mjoł zech kupâ scejścô, bo jakby'ch chyćûl *entamoeba histolytica*, to wtyncôs mûgloby sy mnû być kâs gorzí.

Pamjýntû, ze jak 18.09 rano ūodlatowoł zech ze flugplacu w Delhi i zaglûndoł'ch na wartko ūoddalajûncû še pod spodkû žymjâ Indyjskygo Subkûntinyntu, pedzoł zech še: „Rostomajtne sâ bywało, rôz lepí, rôz gorzí, ale chyba juz nîgdy wjýncý do tego kraju nœ przijadâ”. Gynaû tak samo neskorzí myjšloł zech wé špitôlu. Nœ minûno jednakûz pôrâ mjejšýnocy, a jô zacûn zech poleku wrûzyć ūo nastýmpnej dalekej wyprawje, ku Tibetowi a ku Indjû. Ale to juz je tymat na blaňk inksû gešichtâ...

Całô wyprawa kostowała mje pjyńc a pú tyjšûnca złotich, do kupu ze rajzû na flugplac do Berlina (i nazôd), asekuracyjû na 44 dñi, gešyñkûma, ftore'ch na kûnec pokupjûl a tû, co'ch udoł wé Jordañiji. Lipca 2000 roku jedyn amerikański dular kostowoł 4.40 PLN (jô zech tely zaplaćû).

Całô wyprawa dźyń za dñy

Dźyń wyprawy	Data (rok 2000)	Place: wyjazdu →, → przijazdu i pomjyskańo bez noc •
1	8.08	Kümprachćice → Ěopoly → Wrôclûw
2	9.08	Wrôclûw → Berlin → Amman →
3	10.08	→ Delhi → Vrindavan •
4–9	11–16.08	Vrindavan ••••••
10	17.08	Vrindavan → Jaipur → Amber → Jaipur →
11	18.08	→ • Vrindavan •
12	19.09	Vrindavan •
13	20.08	Vrindavan → Radhakund → Vrindavan •
14	21.08	Vrindavan → Govardhan → Vrindavan •
15–16	22–23.08	Vrindavan ••
17	24.08	Vrindavan → Mathura •
18	25.08	Mathura •
19	26.08	Mathura →
20	27.08	W cugu (Kerala Express)
21	28.08	→ Thiruvananthapuram (Trivandrum) •
22	29.08	Thiruvananthapuram •
23	30.08	Thiruvananthapuram → Nagercoil → Kanniyakumari •
24	31.08	Kanniyakumari •
25	1.09	Kanniyakumari →
26	2.09	→ Rameswaram → Dhanushkodi → Rameswaram •
27	3.09	Rameswaram → Dhanushkodi → Rameswaram •
28	4.09	Rameswaram → Madurai •
29	5.09	Madurai → Tiruchirappalli •
30	6.09	Tiruchirappalli → Srirangam → Tiruchirappalli •
31	7.09	Tiruchirappalli → Tiruvannamalai •
32	8.09	Tiruvannamalai → Kanchipuram •
33–34	9–10.09	Kanchipuram ••
35	11.09	Kanchipuram → Chennai (Madras) •
36	12.09	Chennai → Tirupati •
37	13.09	Tirupati → Tirumala → Tirupati •
38	14.09	Tirupati → Tiruchanur → Tirupati → Nellore •
39	15.09	Nellore →
40	16.09	→ Delhi •

41	17.09	Delhi
42	18.09	Delhi → Amman •
43	19.09	Amman → Umarte Morzy → Amman → Berlin →
44	20.09	→ Šopoly → Kůmprachčice

Pozúr: mjúna ūod nieftorich mjastúw na rostomajtnych landkartach
abo w kšúzkach mogú być škryflane inacý.

Literatura

Przi ſeſtorich ūopisańach zagląndoł zech do roſtomajtnych publikacyjūw. Tukey jy wsystke wymjanowujā.

1. Baba Sri Swarup Das Maharaj, *Sri Sri 84 Krosh Vrajamandal Manchitra Darshan*, Sri Pulak Debnath, Radhakund 1998.
2. A.C. Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *Kṛṣṇa. The Supreme Personality of Godhead*, Bhaktivedanta Book Trust, 1993.
3. A.C. Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *Śrimad Bhagavatam*, Bhaktivedanta Book Trust, 1987–1988.
4. E. Burgess, *Translation of the Surya-Siddhanta, a Text-Book of Hindu Astronomy*, Journal of the American Oriental Society 6 (1860), 141–498.
5. A.J.A. Dubois, *Hindu Manners, Customs and Ceremonies*, Rupa & Co, Fifth impression, 1999.
6. J. Howley, *Holy Places and Temples of India*, Spiritual Guides, 1996.
7. Z. Jaffrey, *The Invisibles. A Tale of the Eunuchs of India*, Vintage, 1998.
8. G. Krishnaswamy, *Kanniyakumari*, Hari Kumari Arts.
9. Ch. Niven et al, *India*, Lonely Planet, 1999.
10. S. Radhakrishnan, *The Bhagavadgita*, Harper Collins Publishers India, Twenty-fourth impression, 2006.

